payel

KÖYLÜLER SAVAŞI

FRİEDRİCH ENGELS

Çeviren: Okay Gönensin

2. Basım

F. ENGELS • KÖYLÜLER SAVAŞI

FRİEDRİCH ENGELS

□

KÖYLÜLER SAVAŞI

PAYEL YAYINLARI : 9
Bilgi Dizisi : 5

Dizgi : Doğuş Matbaası

●

Baskı : Osmanlı Matbaası

●

Kapak Filmi ve baskısı : Ebru Grafik

●

Cilt : Numune Mücellithanesi

Friedrich Engels, 28 Kasım 1820'de Almanya'da Barmen'de doğdu. Babası bir dokuma fabrikatörüydü. 1842'de babasının ticarî kuruluşlarından birinde çalışmak için İngiltereye gitti. Çağdaş proletaryayla ve sosyalizmle ilk olarak burada karşılaştı. 1844'te tekrar Almanya'ya döndü ve aynı yıl Marx'la tanıştı. Böylece aralarında unutulmaz bir dostluk ve mücadele yoldaşlığı oluştu. Birlikte birçok yapıta imzalarını attılar. Marx'ın ölümünden sonra da proletaryanın en büyük önderi ve eğitimcisi olmaya devam eden Engels, 5 Ağustos 1895'te öldü. (Engels'in yaşamıyla ilgili daha geniş bilgiyi Lenin'in kaleminden kitabın içinde bulabilirsiniz.)

Yapıtın Fransızca adı : La Guerre des paysans en Allemagne

●

Türkçe birinci basım : Ekim 1967

●

İkinci basım : Nisan 1978

Bu kitaptaki ana metin **(Köylüler Savaşı)** ve ek parçaların ilk üçü, Editions Sociales Yayınevi'nin Fransızca çevirisinden Türkçe'ye aktarılmıştır. **Fransa'da ve Almanya'da köylü sorunu** adlı makale, 1970 Fransızca basımından (Oevres choisis, cilt III, Editions du Progrès, Moscou) çevrilerek kitaba eklenmiştir. Kitap, metinlere esas alınan Fransızca çeviriler dışında başka Fransızca ve İngilizce basımlardaki notlar eklenerek geliştirilmiştir. Sonradan eklenen başlık ve arabaşlıklar köşeli parantezlerle verilmiş, Engels'in özgün notları ayrıca belirtilmiştir. Çeviri metin, İngilizce basımı (Lawrence and Wishart, 1969) ile ve daha önceki Türkçe çevirileriyle de karşılaştırılmıştır. Kitaptaki resimler de aynı İngilizce basımından alınmıştır. Kitabın sonuna ayrıca adları dizini konmuştur.

FRİEDRİCH ENGELS

KÖYLÜLER SAVAŞI

Çeviren
OKAY GÖNENSİN

PAYEL YAYINEVİ
İstanbul

Engels, 1820'de Prusya'da, Ren eyaletindeki Barmen'de doğdu. Babası bir imalâtçıydı. 1838'de Engels, ailevi nedenlerle lise öğrenimini bırakmak ve Bremen'deki bir ticarethaneye memur olarak girmek zorunda kaldı. Ticari uğraşıları, bilimsel ve siyasal eğitimini mükemmelleştirmek için çalışmasını engellemedi. Daha lisedeyken mutlakiyete ve bürokratik keyfiliğe karşı nefret duymuştu. Felsefe çalışmaları bu nefreti daha da ileri götürdü. O dönemde Alman felsefesinde Hegel'in öğretisi egemendi ve Engels de Hegel'ci oldu. (...) Engels, o yeni gücü (proletaryayı), babasının hissesi bulunan bir ticari kuruluşun memuru olarak 1842'de geldiği İngiltere'de, sanayi merkezi Manchester'de tanıdı. Engels, fabrikanın bürosunda çalışmakla yetinmedi: işçilerin yaşadıkları pis mahalleleri gezdi ve onların sefaletlerini, içinde bulundukları kötü durumu kendi gözleriyle gördü. (...) Engels İngiltere'de sosyalist oldu. Manchester'de İngiliz işçi hareketinin militanlarıyla ilişki kurdu ve İngiliz sosyalist yayınlarında yazı yazmaya başladı. 1844'te Almanya'ya dönerken, zaten bir süredir mektuplaştığı ve Fransa'da kaldığı sırada Fransız sosyalistleri ve Fransız yaşamının etkisiyle sosyalist olan Marx'la tanıştı. İki dost birlikte Kutsal Aile ya da Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi'*ni yazdılar.* İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu'*ndan bir yıl önce yayımlanan ve büyük bölümü Marx tarafından yazılan bu kitap, devrimci materyalist sosyalizmin temellerini attı. (...) 1845'ten 1847'ye kadar Engels, Brüksel ve Paris'te yaşadı ve bilimsel çalışmalarıyla, bu iki kentteki Alman işçileri arasında pratik faaliyetini sürdürdü. Marx ve*

Engels burada, gizli Alman derneği «Komünistler Birliği» ile ilişki kurdular; Birlik onları, kendilerinin temellerini attıkları sosyalizmin temel ilkelerini açıklamakla görevlendirdi. Marx ve Engels'in 1848'de yayımladıkları Komünist Partisi Manifestosu *böyle doğdu. (...) Önce Fransa'da patlak veren, sonra diğer Batı Avrupa ülkelerine yayılan 1848 devrimi Marx ve Engels'i vatanlarına döndürdü. Burada, Ren Prusya'sında, Köln'de yayımlanan demokratik bir gezete olan* Neue Rheinische Zeitung*'un yönetimini aldılar. İki arkadaş, Ren Prusya'sındaki bütün demokratik devrimci özlemlerin ruhuydular. Halkın ve özgürlüğün çıkarlarını, gerici güçlere karşı sonuna dek savundular. Bilindiği gibi, sonunda gerici güçler galip geldi.* Neue Rheinische Zeitung *yasaklandı. Sürgünlüğü sırasında Prusya uyrukluğundan çıkarılmış olan Marx sınır dışı edildi. Engels ise, halkın silâhlı ayaklanmasına katıldı, özgürlük için üç çarpışmada dövüştü ve isyancıların yenilgisinden sonra İsviçre'ye sığındı, oradan da Londra'ya geçti.*

Marx da Londra'ya yerleşti. Engels, 1840'larda çalışmış olduğu Manchester'deki ticarethaneye önce memur sonra da ortak oldu. 1870'e kadar Engels Manchester'de, Marx Londra'da yaşadılar, ama bu, onların yakın düşünce ortaklığı içinde olmalarını engellemedi: hemen her gün birbirlerine yazıyorlardı. Bu yazışmalarda, iki arkadaş, düşünce ve bilgi alışverişinde bulunuyorlar ve birlikte, bilimsel sosyalizmi oluşturmaya devam ediyorlardı. 1870'de Engels Londra'ya yerleşti ve yoğun bir faaliyet içinde geçen ortak düşünsel yaşamları, Marx'ın ölüm tarihi olan 1883'e kadar sürdü.(...)

Friedrich Engels, 5 Ağustos (eski tarihle 24 Temmuz) 1895'te hayata gözlerini kapadı. Engels, arkadaşı Karl Marx'tan sonra, bütün uygar dünyadaki çağdaş proletaryanın en önde gelen bilgini ve eğiticisiydi.(...) Proletaryanın büyük eğiticisi ve savaşçısı Friedrich Engels'in anısı, sonsuza dek yaşayacaktır!

V.I. LENİN

(1895 Sonbaharı)

GİRİŞ

19 Mayıs 1849'da Friedrich Engels, *Neue Rheinische Zeitung*'un kırmızı renk basılı son sayısının ardından, gazete yazarlarının da makalelerinde desteklediklerini düşünceleri savunmak için ellerine silâh almakta duraksamadıklarını göstererek, Reich Anayasası için mücadeleye girişmiş olan Baden-Badenli birliklere katıldı. Kısa bir sefer oldu bu, isyancılar Prusyalı prens Guillaume'un sayıca üstün birlikleri karşısında kendilerini yiğitçe savundular, ama sonunda, 12 Temmuz'da İsviçre toprağına geçmek zorunda kaldılar. Engels, tarafsız bir ülkede tek başına kalmış bir savaşçı durumundaydı, gazetede önceden işbirliği yaptığı arkadaşlarıyla ve özellikle Marx'la bağlantıları kesilmişti.

Marx ise, devrimci hükümetin tam yetkili temsilcisi olarak Paris'te oturuyor ve 1848 Devrimi'nin Paris'teki son sıçramalarını yaşıyordu. Ama Ağustos ayının sonunda, o zaman birtakım kötü hastalıkların kaynağı olarak ün kazanmış olan Mohiban'da zorunlu ikametten kurtulmak için Londra'ya gelip yerleşti. Ömrünün sonuna kadar sürecek olan sürgün başlamıştı artık.

Marx ve Engels ancak Aralık 1849'da İngiltere'nin başkentinde yeniden biraraya geldiler. Onlar için mücadele bitmemişti. Devrimci hareketin yeniden canlanabileceğini ve her türlü olasılığa karşı hazır bulunmak gerektiğini düşünüyorlardı. Dolayısıyla da, kuramsal aydınlatma işini süreli bir yayınla sürdürmek ve Komünistler Birliği'ni yeniden örgütlemek doğru olurdu. *Neue Rheinische Zeitung, Politisch-*

ökonomische Revue Mart 1850'den itibaren çıkmaya başlayacak ve basım koşullarının üstesinden gelemediği için ancak Kasım ayına kadar tutunabilecektir. Ayrıca bu tarihte Marx ve Engels, durumun tahlilinden, devrimci hareketin yeni bir atılım kazanma şansının ancak yeni bir ekonomik bunalımın patlak vermesine bağlı olduğu sonucuna ulaşmışlardı.

Derginin, 29 Kasım 1850'de Hamburg'da çıkan 5/6. sayısında, Engels'in bugün klasik olan eseri yayımlandı: *Almanya'da Köylüler Savaşı*. Derginin Yayımlanabilen birkaç sayısı 1848'de *Manifesto*'nun tanımladığı tarihsel materyalizmin büyük ününe iki dev katkı getiriyordu. Gerçekten de Marx bu dergide, bugün *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri* adıyla bilinen ve Fransa'da 1848 Devrimi'nin dökümü hakkında en iyi tahlil olan bir dizi makale yayımladı.

Köylüler Savaşı'nın oluşumu hakkında bilgimiz az. Marx' la Engels'in aynı kentte bulundukları bütün dönemlerde olduğu gibi, mektuplaşmaları türünden eşsiz bir kaynak yok bu kez elimizde. Bu çalışma, büyük bir olasılıkla, iki dostun yaptıkları tartışmalar sırasında hazırlandı. Dolayısıyla da, 10 Kasım 1849'a doğru Engels'in Londra'da Marx'ı bulmasından önce yazılmasına başlanmış olması söz konusu değildir. Ve yine büyük bir olasılıkla, karşı karşıya kaldıkları sayısız görevler onlara pek boş zaman bırakmıyordu. Gerçekten de, Komünistler Birliği'nin Almanya'dan ayrılmayı başaran üyeleriyle ilişkileri yeniden kurmak, siyasal sürgünler için yardım toplamayı örgütlemek, İngiliz Chartistleri ve Fransız sürgünleriyle ilişkiler sağlamak önemliydi. Devrimci hareketin yeniden başlaması perspektifi içinde, örgütlenme görevleri bütün diğer görevlerin üstüne çıkıyordu.

Londra'ya ulaşmak için yaptığı uzun yolculuk süresince Engels, gelecekteki dergiye ilk katkısını hazırlamıştı bile. Gerçekten de *Reich Anayasası için Kampanya*'yı bu tarihte yazar; burada devrimci yönetim bölgesi ve Baden-Baden' deki isyancıların savaşının, çoğu kez hem kahramanca hem gülünç olaylarını anlatır. O sıradaki temel uğraşısı, devrimci bir yolda komünistlerin inancını canlandırmaktan çok, de-

mokrat küçük-burjuvaların yanlışlarını ve güçsüzlüklerini göstermektir. Bu siyasal röportajın yazılmasının ancak Şubat 1850'de bittiği anlaşılmaktadır. Demek ki, *Almanya'da Köylüler Savaşı*'nın oluşması ve yoluna konması 1850 başı ile yaz sonu arasında yer almaktadır.

Yapıtın, Engels'in 1848 hareketinin olumlu bir çıkış noktası bulacağına olan inancını ifade eden son satırları, «Dergide, 1850 Mayıs'ından Ekim'e kadar» formüle ettikleri sonuca Marx'la birlikte ulaşmalarından önce yazılmış olduğunu göstermektedir. Bu dergide Ekim sonu olaylarını birlikte yazmış olduklarına göre eğer *Köylüler Savaşı* bu tarihten daha sonra yazılmış olsaydı dergideki siyasal yargıyla çelişkili olurdu. Ne olursa olsun Engels yine de daha az olumlu olurdu ve 1848 hareketinin başarılı çıkışına olan inancını okurlarına da onaylatmayı amaçlamazdı.

Almanya'nın henüz yaşamış olduğu devrimci deney ve 1525 köylü ayaklanmaları, kitabını yazdığı sırada Engels'in kafasında birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. 1848 İlkbahar'ında Almanya'ya gelişlerinden itibaren Marx ve Engels, toplumsal yapısı henüz feodal olan bir ülkede proletaryanın iktidarı alma saatinin gelmediğini ve 1848 hareketinin görevinin feodalizmi devirmek ve burjuvazinin iktidarını sağlamlaştırmak olduğunu anlamışlardı. Âcil tarihsel görevi, soyluların ve monarşik rejimin kalıntılarını temizlemek ve siyasal egemenliğini yerleştirmek olan burjuvazinin demokratik kanadını desteklemek üzere, işçi sınıfının bütün ağırlığını getirmişlerdi. Proletarya kendi öz gelişimini, burjuva rejimi tarafından yaratılan koşullarda sağlayabilirdi ve ilkin bu koşulları yaratmak gerekiyordu.

1525 olaylarıyla benzerlik işte o zaman ortaya çıkıyordu. *Köylüler Savaşı,* feodal rejime son vermek için yapılan ilk girişimdi ve duraksamalar ve hattâ bazen kentli burjuvazinin ihanetleri yüzünden başarısızlığa uğramıştı. 1848'dekinin aynısı olan parçalanma, XVI. yüzyılın başında yükselen sınıfın birliğini sağlamasını ve ayaklanan köylülerin desteğiyle zaferi kazanmasını engellemişti. Köylü ayaklanmalarının ezilmesine yol açan aynı yanlışlar 1848'de de ortaya çık-

mıştı ve yine burjuvazinin aynı şekilde döneklik yapmasına neden olmuştu. Engels'in çözümlemesine tamamen bu benzerlikler egemendir. Ama yöntemi *Manifesto*'nun yöntemi olduğu için, Reform sorunlarına, bu çözümlemesinde sınıf mücadelesinin etkilerini ortaya çıkarmak için yaklaştığından, bu olayların yeni bir açıklamasını getirecektir: dinsel bir kılığa bürünmesine rağmen *Köylüler Savaşı*, burjuvazinin iktidarı ele geçirme mücadelesinin ilk tarihsel ifadesidir. XIX. yüzyılda Almanların tarihsel evrimi Avrupa'nın diğer halklarına kıyasla gecikmiş gibi görünse de, Almanlar iktidarı burjuvaziye veren İngiliz ve Fransız devrimlerinin XVI. yüzyıldaki habercileridirler.

∴

Almanya'da burjuva sınıfının ekonomik yükselişinin başladığı dönemde, 1848 Devrimi'ni hazırlayan yıllarda, Köylüler Savaşı'na karşı bir ilgi başlamıştır. Daha sonra küçük soyluların ideolojisinin sözcüsü olacak olan tarihçi Leopold von Ranke 1842'de *Reform Döneminde Almanya Tarihi*'ni yayımlar. Ulusal birlik sorununu koymakla birlikte, Köylüler Savaşı'na yaklaşımı olumsuzdur. Ona bu savaş bir zorunluluk olarak değil, toplumun yıkıcı güçlerinin ortaya çıkışı gibi gelmektedir. Thomas Münzer'in kişiliğinin işlevini yadsımaz ama, Luther'ci egemen ideolojinin tutsağı kalır: Münzer'in vaızları, hiç bir ilerleme sağlayamayacak olan yıkıcı unsurları harekete geçirmiştir. Münzer'i izleyen köktenci (radikal) kanadı, olumsuz güçlerin biraraya gelmesi gibi görmektedir. İlerleme, ancak hiyerarşi ve iktidar tarafından desteklenen düzenin bir sonucu olabilir.

Ranke'ninkine kıyasla, Wilhelm Zimmermann'ın 1841 ile 1842 arasında yayımlanmış olan *Büyük Köylüler Savaşı'nın Genel Tarihi* adlı incelemesi, bambaşka bir düşünceden kaynaklanmaktadır. Zimmermann, 1848'de Frankfurt Meclisi'ne giren ve ileri solda yer alan bir burjuva demokratıydı. Birçok az bilinen belge getiren kitabı da gerçekten bilimsel bir nitelik taşıyordu. Ama yazar özellikle Köylüler Savaşı'nda,

toplumsal düzeni değiştirmeyi amaçlayan yaratıcı ve ilerici bir güç görüyordu. Feodal yönetim yok edilmeden ve toplumsal düzen demokratikleştirilmeden ulusal birlik olanaksızdı. Ama özellikle de Reform'un iki büyük kişisi Luther ve Münzer'in rollerine yaklaşımı gelenekten ayrılmaktadır. Zimmermann'a göre Münzer, Luther'den daha mantıklıdır, çünkü o, Reform tarafından Devlete ve lâyik iktidara karşı ilân edilen özgürlük kavramını ruhsal alanda daha da yaygınlaştırmaktadır. Luther, prenslerin otoritesine bağlanarak ve köylü ayaklanmalarını mahkûm ederek ulusal kahraman saygınlığını soldururken, Münzer köylülerin davasıyla sonuna dek birlikte olarak kendi kendine sadık kalmıştır. Zimmermann için devrimci odur.

Bu yapıtı yayımlanır yayımlanmaz genç Engels'in okumuş olması çok muhtemeldir. İngiltere'de ilk kalışı sırasında Chartistlerle ilişkidedir ve *The New Moral World* için, İngilizleri kıtadaki toplumsal ve siyasal durum hakkında aydınlatmayı amaçlayan makaleler yazmaktadır. 1843 Kasım'ında yazdığı, *Progress of social Reform on the continent* adlı makalede[1] Engels, Reform çağında bu ülkenin de toplumsal reformcuları olduğunu göstermek için Almanya'daki Köylüler Savaşı'na yer ayırır. Kırlardaki ayaklanma ve bunun Luther'in yapıtıyla olan ilişkisi hakkındaki yargısı çok açık olarak Zimmermann'dan esinlenmektedir. Burada, Kutsal kitapta söylenenlerin topluma ve Devlet'e yaygınlaştırılması düşüncesi ve ilkel Hıristiyanlık kavrayışları bulunur. Münzer'in kişiliği de olumlu rolüyle görünmektedir. Ayrıca, yeni bir komünist olan genç Engels 1843'de özellikle, mallarda ortaklaşmacılığı öneren isyancıların öğretilerini aklında tutmuştur; bu slogan o sıralarda devrimci işçi çevrelerinde de geçerliydi ve ancak Komünistler Birliği'nin Aralık 1847'deki Kongresi'nde Marx'la Engels'in müdahaleleriyle ortadan kalkacaktır.

Engels 1850'de Köylüler Savaşı konusunu yeniden ele aldığında, Marx'la birlikte *Alman İdeolojisi*'nde (1846) tarih-

[1] Bu makalenin bir bölümü ek I'de yer almaktadır.

sel materyalizmin temellerini kurmuştur; ikisi birlikte *Manifesto* (1848) ile bilimsel komünizmin programını formüle etmişlerdir; devrimci hareketin canlı deneyinden geçmişlerdir. Bu nedenle şimdi çok başka kavrayışlarla işe yaklaşmaktadır. Köylüler Savaşı tarihe, sınıf mücadelesinin bir bölümü olarak kaydedilmektedir. Reform'un büyük kişilerinin rollerini değerlendirmekten çok, onların sözcülüğünü yaptıkları sınıf çıkarlarını çözümlemek söz konusudur. Dinsel kılıkların altından, çeşitli toplumsal tabakaların taleplerini ortaya çıkartmak önemlidir. Kapitalizm henüz işinin başındadır, burjuvazi ise daha tarihsel görevi hakkında açık bir bilinç edinmemiş, hâlâ feodal ideolojinin tutsağı kalan ve doğal müttefiklerinin kimler olduğunu bilmeyen, oluşum halinde bir sınıftır. Kentli halk ve köylülük, bugünkü proletarya gibi toplumsal yapının bütün yüküne katlanmaktadırlar, ama ne özgül çıkarlarının bilincindedirler ne de kendiliğinden olmayan eylemlere girişmeye uygun bir durumları vardır. Düşmanları yüksek din adamları sınıfı ve senyörlerdir: köylüler manastırları yağmalar, şatoları yakarlar. Silâhlı çeteler halinde örgütlendiklerinde, birleşik bir eylemle feodallerin ve patricilerin rejimi için çekinilecek bir tehdit olacaklardır, ama onlar yerel çıkarları yüzünden parçalanır ve düşmanlarının manevraları tarafından kandırılırlar. Engels'in başarısı, olgunlaşmamışlığını ve yanlışlarını göstererek ve aynı zamanda niçin ilerdeki tarihsel mücadelelerin bir öncelemesi olduğunu ortaya çıkararak, Köylüler Savaşı'nın siyasal ve tarihsel koşullarını çözümleyebilmiş olmasındadır. 1843'de düşündüğü gibi bu savaş, komünizmin habercisi değildir. Köylülerin, «On İki Madde»nin içinde yoğunlaşan sloganları, gerçekte, henüz yolunu aramakta olan bir başka devrimin köktenci ifadesidir: köylüler, eylemleriyle, burjuva devriminin öncüleri, feodal düzenin zorunlu sonunun habercileridirler.

Engels de, kitabının yeni belgeler getirmediği, ama Zimmermann'ın derin incelemesinin getirdiği malzemeyi yoğunlaştırarak yeniden kullandığı konusunda ısrar etmiştir. Eğer Ranke'ye kıyasla yeni bir yorum veriyor ve daha sonraki

tarihsel incelemeler de sağlıklılığını kanıtlıyorsa, Engels de Zimmermann'ın kitabına gerçek anlamını vermektedir. Bu yazar için Köylüler Savaşı'nın getirdiği sorun özellikle siyasal bir sorundu. Bunda, Reform dönemindeki toplumsal çatışmaların ifadesini görmüyordu. Engels'in büyük başarısı, Zimmermann tarafından toplanan malzemelerin kuramsal genelleştirmesini yapabilmiş olmasında ve böylelikle de, birçoklarının tarihin gelişimi içinde derin nedenleri ve sonuçları olmayan bir tür gevezelik olarak gördükleri bir olayı yeniden yerine oturtmasındadır. XIX. yüzyılın ortasında siyasal ve toplumsal açıdan komşularına kıyasla genellikle en geri ülke olarak görülen Almanya'da, XVI. yüzyılın başındaki Köylüler Savaşı temelde, burjuvazinin kendi gelişimi için verdiği mücadelenin, iki yüzyıl boyunca Avrupa tarihine egemen olacak mücadelenin ilk ortaya çıkışıdır. *Köylüler Savaşı*'nda Engels, Marx'ın *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*'nde yaptığı işin aynısını yapmıştır: gerçek tarihsel olaylardan yola çıkarak, tarihin marksist kavranışının bu olayların gelişimini açıkladığını, bunlara, yorumlarını ve incelenmelerini yenileyen bir bilimsel temel verdiğini kanıtlamıştır. Engels'in kitabı, yetersizliklerine rağmen, daha uzun süre örnek olarak kalacaktır.

Tabiî, 1850'de yazılan bu yapıt, bugün bilimin son sözü değildir. Yayımından bu yana, tarihsel araştırmalar sonucu ortaya, Zimmermann'ın Engels tarafından yinelenen yanlışlarını düzelten belgeler çıkmıştır. Öte yandan, marksist tarihçilerin çözümlemeleri de daha arındı. Franz Mehring'e, 14 Temmuz 1893 tarihli mektubunda Engels, Marksizm'in başarısı için girişilen mücadelelerin zorunluluklarının kendisini ekonomiyi biraz fazla vurgulamaya ve ideolojilerin önemini ve rolünü gözden kaçırmaya götürdüğünü söyleyerek, kendi çalışmalarının eleştirisini yapmaktadır. Esas olarak Roma Kilisesi'nin egemenliğine karşı dinsel (ruhani) bir başkaldırma olan Reform'un, sorunun kökeninde bulunmasıyla, o dönemdeki insanların dinsel uğraşlarını azımsamamak gerekir. Böylelikle onların sorunları, ölüm karşısındaki kaygıları, öteki dünyadaki kurtuluşun şimdiki yaşantılarına getir-

diği rol daha iyi anlaşılmaktadır. Münzer üzerine yapılan incelemeler de onun kişiliğini daha iyi ortaya çıkarmıştır ve bugün Luther boyutunda bir insan olarak görünmektedir. Zimmermann onu yalnızca bir devrimci yapmıştı. Engels ise, daha o zaman bu yargıları derece derece açmıştı. Düşüncesinin dinsel içeriğine fazla dikkat etmekte ve reformcu çehresini ona geri vermektedir.

Ama yine de, ayrıntılarda düzeltilmeye gerek olsa bile, Engels tarafından yapılan sentez, yöntemiyle ve toplumsal ilişkilerin çözümündeki doğruluğuyla örnek olarak kalmaktadır. Bugün de hâlâ yararlı bir inceleme ve düşünme konusudur.

∴

Yayımlandığı sırada *Köylüler Savaşı*'nın nasıl karşılandığı konusunda ancak sanılara dayanıyoruz. Yayımlandığı derginin çift numaralı sayısı, aynı zamanda son sayı olmuştur. Yeniden yayımı sürdürme girişimleri başarısızlığa uğradı. Yenilginin ardından gericilik dönemine girilmişti ve Alman işçi hareketi, 1852 Köln davasının ardından uzunca bir süre ortadan çekilecekti. Dergi kaç adet basılıyordu? 2000 ya da 2500 baskıyla başlanmıştı, ama güçlükler büyüdükçe kuşkusuz baskı adedi de azalıyordu. Bildiğim kadarıyla, yayımı sürdüren basında da yankısı olmadı.

Ayrıca büyük olasılıkla, Marx ve Engels, yapıtın nasıl karşılanacağıyla ilgilenmemişlerdi. Güçlükler Londra'daki Alman sürgünler topluluğu içinde ve özellikle de Komünistler Birliği'nde başlıyordu. Ağustos sonundan itibaren, pek iyi bilinen karşılıklı iftira ve ihraç kampanyaları dizisine kadar götüren tartışmalar patlak vermişti. Buna, sürgünde yaşamanın güçlüklerini de eklemek gerek: Marx için yokluğa karşı mücadele, Engels için de Ermen ve Engels firması içindeki ticarî faaliyetlerine yeniden başlama zorunluluğu. Bu onun için, aynı zamanda ailesiyle yeniden bağ kurma anlamına geliyordu ve babası, son olarak Elberfeld'de barikat-

ların üzerinde —ama karşı tarafında— rastladığı oğlunun işlerini hiç de kolaylaştırmıyordu.

İşçi hareketinin açılımının az olduğu bir döneme girilmektedir. Almanya'da baskı vardır. 1852 Köln davasından sonra Birlik üyeleriyle bağlar kopacak ve izin verilen ender derneklerin örtüsü altında canlı bağlarını iyi ya da kötü koruyan Alman işçi sınıfı tek sözcük söylemeden kaderine razı olacaktır. Büyük sanayinin hızlı gelişimiyle birlikte Alman proletaryasının bir siyasal örgütlenmeyi düşünebilmesi için 60 yıllarını beklemek gerekti. 1863 yılı, Lassalle tarafından Genel Alman İşçileri Birliği'nin kurulmasıyla işçi hareketinin yeniden doğuşunu belirlemektedir. 1864'de de Birinci Enternasyonal kurulur.

1848'den sonra Londra'ya sürgüne giden ve Marx'ın yakınlarından olan Wilhelm Liebknecht Almanya'ya döner ve Bebel'le birlikte işçi birliklerini canlandırır, bunların yardımıyla da 1869'da Eisenach'da Sosyal-Demokrat Parti kurulur. Liebknecht 1866'da burjuva demokratlarla birlikte Saksonya Halk Partisi'ni kurmuştur ve onların gazetesinin başyazarıdır: *Das demokratische Wochenblatt*. Marx'ın fikirlerini yaymaya ve Enternasyonal'in çalışmalarını tanıtmaya uğraşmaktadır. Ama gazetenin etkisi azdır ve Marx'la Engels, siyasal bir deha olarak görmedikleri Liebknecht konusunda biraz ihtiyatlıdırlar.

Oysa, 1869 Mart'ında, gazetesi için *Köylüler Savaşı*'nı önce bir dizi yazı, sonra da broşür olarak yayımlamak üzere almak isteyen odur. Bu öneri Engels tarafından pek az coşkuyla karşılanır, çünkü gazetenin boyutları yüzünden yayımın, gerçek bir etki yaratmasını önleyecek kadar uzun sürmesinden çekinmektedir. Buna karşılık, ucuz fiyatlı bir halk broşürü olarak yeniden basılmasına karşı çıkmamaktadır. Marx ve Engels bu girişim için Liebknecht'e, pratik duygusundan yoksun olduğundan güven duymuyor gibidirler. Ama yeni bir basım yapma düşüncesi ortaya çıkar ve bunu, ya Wilhelm Eicchoff'a, ya da *Kapital*'in 1. kitabını yayımlamış olan Meissner'e önermeyi düşünürler. Yine de işin gerçekleşme olanağı ortadan kalkar ve 1869 Haziran'ı sonunda, Liebknecht'in ısrarına rağmen tasarı terkedilmiş gibidir.

Yaz sonuna doğru Eisenach Kongresi Sosyal-Demokrat Parti'yi kurar ve Liebknecht'in Bracke ve Bebel gibi kişilerle çevrili olduğunu bilen Marx, şimdi Engels'e kitabın yeniden basılmasını öngörmesini öğütlemektedir. 25 Eylül 1869'da ona şöyle yazar: «Senin, propaganda yapıtı olarak basılması gereken *Köylüler Savaşı* için Liebknecht bana yeniden yazdı. Bu sefer iş, Eisenach Merkez Komitesi'nin desteği altında olduğu için, gerekli düzeltmeleri yapmanı ve *başka bir tartışmaya girmeden kitabı yollamanı* öğütlerim.» Engels de bunu onaylar ve yapıt, Ekim ayında broşür olarak yayımlanmadan önce 2 Nisan ve 25 Haziran 1870 tarihleri arasında Eisenach partisinin organı olan *Volkstaat*'da ilkin bir dizi yazı olarak yayımlanır.

Engels broşüre, tarihsel durumu yerli yerine oturtma fırsatı sağlayan bir önsöz yazdı. 1866'da Bismarck, Sadowa'da Avusturyalıları yenerek ve Kuzey Almanya Konfederasyonu'nu kurarak, Alman birliğinin oluşması yolunda ilk aşamayı geçmişti. Burjuvazi siyasal iktidardan vazgeçmeyi kabullenmişti ve bugün ekonomik gelişme sayesinde diğer Avrupa burjuvazileri düzeyinde bulunuyorsa da, proletaryanın büyümesi onun zamanının geçtiğini gösteriyordu ve belirleyici siyasal atılım işçi sınıfı ile tarım proletaryasının ittifakından gelecekti. Bu koyuş tarzı, aynı zamanda Almanya'daki toplumsal gelişimin tablosu ve işçi sınıfının ilerdeki taktiği için yararlı bir uyarıydı.

O sıralarda Almanya'da başgösteren tarihsel olaylara rağmen yapıtın başarısı büyük oldu, 1874'de kitabın yeniden basılmasını düşünmek gerekiyordu. Engels, metinde hiç bir değişiklik yapmadı, ancak bunu düşünmüş olduğu anlaşılıyor. («Bu baskı da değişmedi, bana verilen süre her zamanki gibi çok kısaydı.» — Laura Lafargue'a, 15 Ekim 1874 tarihli mektup.) Ama 1870'deki önsözü tamamladı. 1871'de İmparatorluğun kuruluşu, 1873 bunalımı öncesi yılları yıldırım çarpmışa çeviren ekonomik gelişme, savaş sırasında Alman işçi sınıfının dikkate değer tutumu ve Paris Komünü, yapıtı yeniden ele almayı gerektiriyordu. Engels bir kez daha, bu dört yılın önemli bir sentezini yaptı, yargıları kesindir: ya-

kın geçmişteki olayların geleceğe ilişkin dersi, işçi hareketi tarafından elde edilen gücün, kendisinin ilerdeki gelişiminin güvencesi olduğudur. Yüzyıl sonunda Alman Sosyal-Demokrat Partisi'nin tarihi bu öngörüyü tamamen doğrulamıştır.

Köylüler Savaşı Engels'in uğraşıları arasından hiç çıkmadı. 1884'de dördüncü basımını hazırlaması istendi. O zaman, yapıtı çok ciddi olarak yeniden gözden geçirmeyi ve bunu, Almanya tarihi hakkında bir incelemenin dayanak noktası yapmayı tasarlamaktadır. 11 Kasım 1884'de Edouard Bernstein'a şöyle yazmaktadır: «*Kapital*'in II. kitabıyla işim biter bitmez, bu kez bütün Almanya tarihinin dönemeci olarak ortaya çıkan ve dolayısıyla başına ve sonuna önemli tarihsel ekler yapılması gereken *Köylüler Savaşı*'nı yeniden gözden geçirecek zamanı bulacağımı sanıyorum. Yalnızca mücadelenin anlatısı hemen hemen böyle olduğu gibi kalacak.» Bu tasarının da izleri kaldı ve ancak 1884 sonunda «*Köylüler Savaşı için notlar*»ı yazdı.[2] Feodalitenin gerilemesi ve burjuvazinin ilerlemesi hakkındaki metni de aynı dönemde yazdı.[3]

Ama bu tarihte Marx ölmüştü ve Engels *Kapital*'in II. ve III. kitaplarının basımı, ilk kitabın İngilizce'ye çevrilmesi ve genel olarak, her zaman kendi üretiminden önde tuttuğu Marx'ın yapıtlarının yeni basımlarıyla uğraşıyordu. Ve ömrünün sonuna kadar dünya işçi hareketinin rehberi olmaya devam etti; bu da kendisine her gün yeni görevler yüklüyordu. Yine de *Köylüler Savaşı* onun için başta gelen bir uğraştı; bunun sayısız belirtilerini son mektuplarına kadar buluyoruz. 1891 Mayıs'ında, *Kapital*'in III. kitabı basıma verilince yapıtını yeniden ele almayı tasarlamaktadır. 1893 Temmuz'unda, gelecek kış yazmayı umut ettiği *Köylüler Savaşı*'na tarihsel girişten söz etmektedir. 17 Aralık 1894'de Laura Lafargue'a yine aynı konuyu yazar: «İlkin, yıllardır tükenmiş olan *Köylüler Savaşı*'nı tamamen yeniden yazmalıyım; üçüncü ciltten sonra yapmaya söz verdiğim ilk iş bu.» Ölü-

[2] Bak : Ek II s. 163.
[3] Bak : Ek III s. 165.

münden üç ay önce Kautsky'ye, hâlâ kitabını yeniden ele almaktan söz etmektedir.

∴

Engels'in bu tasarısı gerçekleşmedi. Buna üzülebiliriz. Gerçekleşseydi şimdi elimizin altında, tarihsel materyalizmin yaratıcılarından biri tarafından görüldüğü biçimiyle Almanya tarihinin geniş bir sentezi ve çok tartışılan Alman burjuvazisinin tarihini aydınlatacak bir kaynak olurdu. Ülkesinin tarihinin bu anahtarlarını Engels bize bırakmadı. Ama, *Köylüler Savaşı* ile bunun ana parçasını verdi.

Kitap, 1848 mücadeleleriyle hâlâ yerinde duramayan ve yalnızca otuz yaşında olan bir insan tarafından yazılmıştır. Ve yine de şaşırtıcı bir bakış sağlamlığı göstermektedir. Başkalarının buldukları malzemeleri kullanmış olduğu anlamında, Engels ortaya özgün bir yapıt çıkartmamıştır. Ama bu yüzden, Almanya tarihinin kuşkusuz en önemli ve en özgün çağına, Reform çağına, bu malzemeyi kullanarak yepyeni bir bakış getirmesinin değeri azalmamaktadır. Engels, XVI. yüzyılda Orta Avrupa'yı kaplayan bu hareketin derin anlamını ortaya çıkarmıştır. Ve onun bıraktığı tek anahtar, birçok esrarlı kapıyı açmıştır ve daha da açacaktır.

Temmuz 1973

EMİLE BOTTİGELLİ

YAZARIN ÖNSÖZÜ[1]

I

Elinizdeki yapıt, 1850 yazında Londra'da, şu sıralarda henüz sona eren karşı-devrimin doğrudan etkisi altında yazıldı; 1850'de Hamburg'da Karl Marx tarafından yönetilmekte olan, *Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*'nin[2] 5. ve 6. sayılarında yayımlandı. Almanya'daki siyasal dostlarım bunu yine basmak istiyorlar ve ben isteklerini yerine getiriyorum, çünkü yapıt, ne yazık ki, bugün hâlâ güncelliğini korumaktadır.

[1] **Köylüler Savaşı**'nın, ikinci basımı için 1870 Şubat'ında yazılan **Önsöz**'de, Engels, 1848'den sonra ülkenin ekonomik ve siyasal yaşamında ortaya çıkan değişmeleri, o çağın çeşitli sınıflarının ve partilerinin rolünü çözümlemektedir. Bu yapıtta, Marx ve Engels tarafından 1848-1849 devrim deneyinin çözümlenmesinin ardından birçok yapıtlarında formüle ettikleri, proletarya ile köylülüğün birliğinin gerekliliği hakkındaki temel kuramsal ve siyasal sonuç geliştirilmiş ve somutlanmıştır. Engels, köylülük alanında farklılaşmış bir tutum izlemek gerektiğini kanıtlamakta, proletaryanın devrimci mücadelesinde ittifak yapabileceği köylü tabakalarının hangileri olduğunu göstermekte ve onları bu ittifaka yönelten nedenleri tanımlamaktadır. 1874'de **Köylüler Savaşı**'nın üçüncü basımını hazırlayan Engels, 1870 önsözüne, sosyalist hareketin kuramına ilişkin önemli uyarılar ekledi. Lenin bu uyarılar için şöyle diyor: «Alman işçi hareketine, pratik ve siyasal açıdan kesin öğüt» (V.I. Lenin, **Yapıtlar**, Paris-Moskova, s. 5, s. 377). Engels bu eklerde, proletarya partisinin tarihsel görevini, ancak devrimci bir kuramla donatılmış olduğu zaman yerine getirebile-

Bu çalışma, kişisel bir araştırmanın sonucu olan belgeleri vermek iddiasında değildir; tam tersine, köylü ayaklanmaları ve Thomas Münzer'e ilişkin bütün malzemeler Zimmermann'dan[3] alınmıştır. Kitabı, çeşitli yerlerinde boşluklar taşımasına rağmen, hâlâ bu olayların en iyi derlemesi niteliğindedir. Yaşlı Zimmermann konusunu ayrıca çok seviyordu. Kitabın her yerinde, ezilen sınıftan yana ortaya çıkan aynı devrimci içgüdü onu, aşırı solun Frankfurt'taki en iyi temsilcilerinden biri yapmıştı.[4] O zamandan bu yana biraz yaşlanmıştır kuşkusuz.[5]

ceği hakkındaki ana düşüncesini açıklamaktadır. Engels'e göre, partinin yöneticileri kuramı sürekli olarak incelemelidir. Engels, kitleleri proletarya enternasyonalizmi ruhu içinde eğitme gerekliliğinin de altını çizmektedir. Önsözde, işçi sınıfı ve partisinin mücadelesinin niteliği, görevleri ve biçimleri üzerine çok önemli kuramsal belirlemeler bulunmaktadır. Engels, işçi sınıfı mücadelesinin birbirine sıkı sıkıya bağlı üç yönünü tanımlamaktadır: kuramsal, siyasal ve ekonomik. Marx ve Engels, o dönemde, Alman işçi partisinin en önemli görevi olarak en geniş emekçi kitlelerinin kazanılmasını görüyorlardı.

[2] **Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue,** Marx ve Engels tarafından kurulan Komünistler Birliği'nin kuramsal organıdır. Aralık 1849 - Kasım 1850 arasında altı sayı yayımlanmıştır.

[3] W. ZİMMERMANN : **Allgemeine Geschichte des grossen Bauernkrieges,** (Almanya'da Büyük Köylüler Savaşı Tarihi), üç fasikül halinde 1841-1843 tarihinde Stuttgart'ta yayımlanmıştır.

[4] 1848-1849 devrimi sırasında Main-üstü-Frankfurt'ta toplanmış olan Almanya Ulusal Meclisi'nin sol uç kanadı. Bu kanat, esas olarak küçükburjuvazinin çıkarlarını temsil ediyor, ama işçilerin bir bölümünün desteğinden de yararlanıyordu. Meclis'in temel görevi, ülkenin siyasal bölünmüşlüğüne son vermek ve bütün Almanya için bir anayasa hazırlamaktı. Ancak liberal çoğunluğun korkaklığı ve kararsızlığı nedeniyle, Meclis, ülkede en yüksek iktidar görevini üstlenmekten çekindi ve Alman devriminin temel sorunları karşısında kararlı bir tutum alamadı. Meclis, 30 Mayıs 1849'da Stuttgart'a taşındı. 18 Haziran 1849'da askerler tarafından dağıtıldı.

[5] Bu cümle Engels tarafından 1875 basımında eklenmiştir.

Zimmermann'ın kitabında iç bağlantıların eksik olmasının, çağın dinsel ve siyasal çatışmalarının aynı dönemdeki sınıf mücadelelerinin bir yansıması olduğunu göstermeyi başaramamasının, bu mücadelelerde yalnızca ezenlerle ezilenler, iyilerle, kötüler ve nihayet kötülerin zaferini görmesinin, patlamanın olduğu kadar mücadelenin başlamasını da belirleyen toplumsal ilişkilere yaklaşımının tamamen hatalı olmasının suçu kitabın yayımlandığı dönemdedir. Hattâ zamanı için bu kitabın çok gerçekçi ve idealist Alman tarihçilerinin yapıtları arasında övgüye değer bir istisna olduğu da söylenebilir.

Benim yazım ise, mücadelenin tarihsel akışını genel hatlarıyla çizerek, köylü savaşının kökenini, savaşa katılan farklı kesimlerin takındıkları tutumu, savaşı kendilerine açıklamak için kullandıkları siyasal ve dinsel kuramları ve nihayet, bu sınıfların tarihsel varoluş koşullarından çıkarak mücadelenin sonucunu açıklamaya çalışmaktadır. Başka deyişle, Almanya'nın siyasal kuruluşunun, ona karşı ayaklanmaların, çağın siyasal ve dinsel kuramlarının birer neden değil, ülkede tarımın, sanayinin, ulaşım yollarının, mal ve para ticaretinin ulaştıkları gelişim derecesinin sonuçları olduklarını göstermeye çalıştım. Tarihe tek materyalist bakış olan bu bakış, benden değil, Marx'tan gelmektedir; bu, onun aynı dergide yayımlanmış olan, 1848-49 Fransız devrimi üzerine çalışmalarında ve *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire*'i adlı kitabında da bulunmaktadır.[6]

1525 Alman devrimi ile 1848-49 devrimi arasındaki benzerlik o dönemde, gözden uzak tutulamayacak kadar yakındı. Yine de, olayların genel akışındaki, yerel ayaklanmaları birbiri ardına bastıran prensler ordusunun tek ve aynı ordu olması gibi, her iki durumda da kentli burjuvazinin tutumunda ortaya çıkan ve bazen gülünçlüğe kadar varan ben-

[6] Marx'ın sözkonusu yazıları ve kitabının Türkçe çevirileri : **Fransa'da sınıf savaşımları**, çeviren S. Belli, Sol yayınları; **Louis Bonaparte'ın Onsekizinci Brumaire'i**, çeviren G. Fındıklı, Köz yayınları ve **Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i**, çeviren Sevim Belli, Sol yayınları.

zerliklerin yanı sıra, tamamen açık ve belirli farklılıklar da vardır:

1525 devriminden kim yararlandı? Prensler. 1848 devriminden kim yararlandı? Büyük hükümdarlar: Avusturya ve Prusya. 1525'teki küçük prenslerin ardında, ödedikleri vergilerle onlara bağımlı olan küçük-burjuvalar vardı; 1850'deki büyük prenslerin ardında, Avusturya ve Prusya'nın ardında, devlet borçları aracılığıyla onları hızla egemenlikleri altına alan çağdaş büyük burjuvalar vardır. Ve büyük burjuvaların ardında da proleterler.

Bu cümlede Alman büyük burjuvazisinin fazla onurlandırıldığını söylemek zorunda olmama üzülüyorum. Alman büyük burjuvazisi Prusya'da olduğu gibi Avusturya'da da monarşiyi «devlet borçları aracılığıyla» «hızla egemenliği altına alma» fırsatını eline geçirdi; ama hiç bir yerde ve hiç bir zaman bu fırsattan yararlanmadı.

1866 savaşı Avusturya'yı, bir tanrı armağanı gibi burjuvazinin eline düşürdü;(7) ama bu burjuvazi yönetmesini bilmez, hangi konuda olursa olsun güçsüz ve beceriksizdir. Tek bir şey bilir: kımıldandıklarında emekçileri cezalandırmak. Yalnızca *Macarların* buna ihtiyaçları var diye dümenin başında kalmaktadır.

Ya Prusya'da? Devlet borçlarının başdöndürücü biçimde büyüdüğü, sürekli bütçe açığı, kamu harcamalarının her yıl arttığı, burjuvaların Meclis'te çoğunluğa sahip oldukları, onlar olmaksızın da ne vergilerin artırılabileceği ne de yeni borçlar alınabileceği doğrudur — ama bunların devlet üzerindeki iktidarı nerede? Birkaç ay kadar önce, bütçe yine açık verdiğinde, çok elverişli bir durumdaydılar. Güzel ödünler koparmak için *biraz* direngen olmaları yeterliy-

7 Engels, burada, 3 Temmuz 1866'da Sadowa'da Avusturya'nın yenilgisiyle biten Avusturya - Prusya savaşını kastetmektedir. Bu yenilgi, tutucu Avusturya yöneticilerinin bazı burjuva reformlarını benimsemesine (1867 Anayasası gibi) yol açtı.

di. Peki onlar ne yapıyorlar? Hükümetin ayağı dibine, yalnız bir yıl için değil, bundan böyle *her yıl* 9 milyon koymalarına *izin vermek lütfunda bulunmasını* yeterli bir ödün olarak görüyorlar.

Meclis'teki bu zavallı «ulusal-liberaller»i[8] hakettiklerinden fazla kınamak istemiyorum. Arkalarındaki burjuvazi kitlesi tarafından terkedilmiş olduklarını biliyorum; burjuvazi kitlesi egemen olmak *istemiyor:* 1848'in anısı henüz onda çok canlı.

Alman burjuvazisinin niçin bu kadar dikkati çekici bir korkaklık gösterdiğini ilerde göreceğiz.

Geri kalanı için, yukarda aktarılan cümle tamamen doğrulandı. 1850'den beri, Avusturya ya da Prusya'nın entrikalarına yalnızca birer araç olarak hizmet eden küçük devletlerin Avusturya ile Prusya arasında gittikçe daha çok canlanan egemenlik mücadelelerinin arka planına gitgide daha kararlı biçimde geçtiklerini ve sonunda bu mücadelelerin 1866'da zor yoluyla açıklanmasını görüyoruz, bunun ardından Avusturya kendi eyaletlerini korur ve Güney-Doğu'daki üç devlet geçici olarak kapı dışarı edilirken[9] Prusya, doğrudan ya da dolaylı olarak bütün Kuzey'i kendine boyuneğdirmiştir.

Alman işçi sınıfı için bütün bu büyük tarihsel olaylar yalnızca şu önemi taşımaktadır:

Birinci olarak, genel oy sayesinde işçiler Yasama Meclisi'nde doğrudan doğruya temsil edilme olanağını elde etmişlerdir.

İkinci olarak, Prusya, tanrısal hakka sahip üç başka ta-

[8] **Ulusal-liberaller**, Alman burjuvazisinin, 1866 Sonbahar'ında kurulan partisidir. Alman devletlerini Prusya'nın egemenliği altında birleştirmeyi görev edinmişlerdi. Siyasetleri, liberal burjuvazinin Bismarck önünde boyuneğmesi yönündeydi.

[9] 1866'da, Prusya'nın çevresinde Schleswig-Holstein, Hanover, Hesse, Nassau ve Frankfurt'u toplayan Kuzey Almanya Konfederasyonu kuruldu. Bavyera, Wurtemberg, Baden ve Hesse-Darmsadt'ın bir bölümü Konfederasyon dışında kalıyorlardı.

cı (prenslikleri) kurnazca ele geçirerek ilk iyi örneği verdi. Bu uygulamadan *sonra* ulusal-liberaller bile eskiden tanrısal hakka[10] sahip prenslik saydıkları ülkelerinin artık böyle bir hakka sahip prenslik olduğuna inanmıyorlar.

Üçüncü olarak, Almanya'da devrimin *bir tek* ciddi düşmanı vardır: Prusya hükümeti.

Ve dördüncü olarak, Alman-Avusturyalılar nihayet bir kez olsun, kendi kendilerine ne olmak istediklerini sormak zorundalar: Alman mı yoksa Avusturyalı mı, hangi tarafa ait olmayı tercih ediyorlar: Almanya'ya mı yoksa Transleheitanie (Macaristan) ötesindeki ek ülkelere mi? Birinden birini terketmeleri çoktan beri kaçınılmazdı, ama küçükburjuva demokrasisi bunu her zaman gizlemiştir.

1866'da doğan ve bir yanda «ulusal-liberaller», diğer yanda «halkçılar»[11] olmak üzere bıktırana kadar tartışılan öteki anlaşmazlıklara gelince, ilerki yılların tarihi, bu iki bakış açısının bu kadar şiddetle dövüşmesinin nedeninin, ikisinin de aslında aynı kısıtlı düşüncenin karşıt kutupları olmalarından geldiğini pekâlâ da kanıtlayabilecektir.

1866 yılı, Almanya'daki toplumsal ilişkilerde hemen hemen hiç bir şeyi değiştirmedi. Birkaç burjuva reformu — ağırlık ve uzunluk ölçülerinde tekli sistem, yolculuk etme özgürlüğü, meslek özgürlüğü, vb... bütün bunlar da bürokra-

[10] Hanover, seçici Hesse ve Nassau dükalığının Prusya tarafından ilhak edilmesi kastediliyor.

[11] 1865'de kurulan **Alman Halkçı Partisi**, (Volkspartei) küçük-burjuvaziye ait demokratik unsurlardan ve kısmen, özellikle Güney Almanya devletlerinin burjuvazisinden oluşuyordu. Bu parti Prusya'nın egemenliğine karşı çıkıyor ve Prusya ile Avusturya'nın da bölümlerini oluşturacağı, «büyük Almanya» adını verdiği planı savunuyordu. Federe bir Alman devleti düşüncesini öne süren parti, Almanya'nın merkezi bir demokratik cumhuriyet biçimi altında birleşmesine karşı çıkıyordu. 1866'da Saksonya Halk Partisi de bu partiye katıldı ve esas olarak işçilerden oluşan örgütüyle onun sol kanadını oluşturdu. Bu kanat, daha sonra ayrıldı ve 1869 Ağustos'unda Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin kuruluşuna katıldı.

tik sınırlara uyarlanmış olarak — diğer Batı Avrupa ülkelerinde burjuvazi tarafından çoktan elde edilmiş olanların düzeyine bile erişememekte ve esas felâket olan bürokratik lisans sistemini[12] olduğu gibi bırakmaktadır. Ayrıca proletarya için, yolculuk özgürlüğü üzerine, yurttaşlık hakkı üzerine, pasaportların kaldırılması üzerine, vb. bütün bu yasalar yürürlükteki polis uygulamaları yüzünden tamamen hayal durumuna getirilmiştir.

1866'daki tarihsel olaylardan çok daha önemli olan, Almanya'da 1848'den itibaren sanayi ve ticaretteki, demiryollarındaki, telgraftaki, Atlantik ötesi ülkelere sefer yapan buharlı gemilerdeki gelişmelerdir. Bu ilerlemeler aynı zaman aralığında İngiltere ve hattâ Fransa'da tamamlananlardan ne kadar uzak olurlarsa olsunlar, yine de Almanya'da şimdiye dek duyulmamış şeylerdir ve bir başka dönemde bütün bir yüzyılın gerçekleştiremediğini bu yirmi yıl içinde gerçekleştirmişlerdir. İşte şimdi Almanya gerçekten ve geri dönülmez biçimde *dünya ticareti* içine sürüklenmiş durumdadır. Sanayicilerin sermayeleri hızla büyümüş, dolayısıyla da burjuvazinin toplumsal konumu yükselmiştir. Sanayideki refahın en kesin belirtisi olan *spekülasyon,* bolluk içinde yeşermekte ve nice kontlarla dükleri zafer arabasına zincirlemektedir. Alman sermayesi —yolu açık olsun!— şimdi Rusya ve Romanya'da demiryolu inşa etmekte, oysa daha on beş yıl önce Alman demiryolları İngiliz girişimcilerinden yardım dileniyordu. Burjuvazinin siyasal egemenliği ele geçirmemiş olması, hükümet karşısında böylesine korkakça davranması nasıl mümkün oluyor?

Alman bujuvazisinin —Almanların pek sevdikleri tutuma uygun olarak— geç kalmak gibi bir mutsuzluğu vardır. Refah öyle bir dönemde gelmektedir ki, diğer Batı Avrupa ülkelerinin burjuvazileri siyasal olarak çökmeye gitmektedir-

[12] 1860 yıllarının ortalarında Prusya'da, sanayinin çeşitli kolları için özel bir izin sistemi benimsendi. Bu izin olmadan, herhangi bir sanayi faaliyetinde bulunmak olanaksızdı. Bu Orta Çağ yasası kapitalizmin gelişmesini engelliyordu.

ler. Burjuvazi İngiltere'de kendi öz temsilcisi Bright'ı hükümete ancak seçim hakkının yaygınlaştırılması pahasına sokabildi, bu olay ise, sonuçları dolayısıyla burjuvazinin bütün egemenliğini sona erdirecektir. Fransa'da ise, sınıf olarak, cumhuriyet yönetimi altında ancak 1849 ile 1850 arasında iki yıl egemen olabilen burjuvazi, siyasal egemenliğini Louis Bonaparte'a ve orduya bırakarak toplumsal varlığını sürdürebildi. Ve, en ileri üç Avrupa ülkesinin karşılıklı etkilenmelerinin son derece arttığı ortada olduğuna göre, bugün, İngiltere ve Fransa'da bile ancak hayatta kalırken, burjuvazinin Almanya'da siyasal egemenliğini rahatça kurabilmesi olanaksızdır.

Daha önce egemen olmuş bütün sınıflardan burjuvaziyi ayıran özellik şudur: Bu sınıfın gelişmesinde öyle bir dönemeç vardır ki, bu dönemeçten sonra güç olanaklarının büyümesi, yani en başta sermayelerinin büyümesi onun siyasal egemenlik için gitgide daha elverişsiz olmasına katkıda bulunmaktan başka bir şey yapmaz. «*Büyük burjuvaların arkında proleterler vardır.*» Burjuvazi sanayisini, ticaretini ve ulaşım araçlarını geliştirdiği ölçüde proletaryayı doğurur. Ve her yerde aynı olmayan, her yerde aynı gelişme derecesinde olmaması zorunlu olarak gereken belli bir anda burjuvazi kendi kopyası olan işçi sınıfının kendisini hızla aştığını anlamaya başlar. Bu andan itibaren siyasal egemenliğini tek başına uygulama gücünü yitirir; iktidarını paylaştığı ya da duruma göre tamamen onlara terkettiği müttefikler arar.

Almanya'da bu dönemece, burjuvazi tarafından, 1848'den itibaren ulaşılmıştır. Ve bu anda, Alman burjuvazisi, Alman proletaryasından çok Fransız proletaryasından korktu. Paris'teki Haziran 1848 çarpışmaları,[13] kendisini bekleyenin ne olduğunu gösterdi ona. Alman proletaryası da, aynı ürü-

[13] **Haziran ayaklanması,** 23-26 Haziran 1848'de oldu. Paris'li işçilerin bu savaş başarısı, Fransız burjuvazisi tarafından, duyulmamış bir vahşetle bastırıldı. Bu, proletarya ile burjuvazi arasında ilk büyük iç savaş oldu.

nün devşirileceği ekimin burada da yapıldığını kanıtlayacak kadar hareketliydi; ve o günden sonra burjuvazinin siyasal eylemi canlılığını yitirmişti. Kendisine müttefikler aradı, herhangi bir fiyata satıldı onlara... ve bugün bile hâlâ bir adım ilerlemiş değildir.

Bu müttefiklerin hepsi gerici niteliktedir: ordusu ve bürokrasisi ile krallık, büyük feodal soylular, küçük soylular ve hattâ papazlar takımı. Burjuvazi kendi değerli derisini kurtarmak için, elinde artık satacak hiç bir şey kalmayana dek bütün bu kalabalıkla anlaştı ve birleşti. Ve üstelik proletarya geliştikçe kendisini bir sınıf olarak hissetmeye, bir sınıf olarak davranmaya başlıyordu ve burjuvalar da gitgide daha korkak oluyorlardı. Prusyalıların olağanüstü kötü stratejileri, Sadowa'da[14] Avusturyalıların çok daha olağanüstü kötü stratejileri karşısında zafer kazandığında, aslında Sadowa'da kendisi de yenilgiye uğramış olan Prusyalı burjuvanın mı yoksa Avusturyalı burjuvanın mı daha rahat bir soluk aldığını söylemek çok güçtü.

Bizim büyük burjuvalar 1870'de, aynen 1525'deki orta burjuvalar gibi davranıyorlar. Küçük-burjuvalara, zanaatkârlara ve esnafa gelince, bunlar hep aynı kalacaklardır. Blöf yaparak büyük burjuvazinin düzeyine yükselmeyi umut ederler, proletarya içine düşmekten çekinirler. Korku ile umut arasında kalarak, mücadele sırasında postlarını kurtaracaklar ve sonra kazananla birleşeceklerdir. Özyapıları böyledir.

Proletaryanın siyasal ve toplumsal eylemi, 1848'den itibaren sanayi atılımıyla aynı adımlarla ilerledi. Alman işçilerinin bugün kendi sendikalarında, kooperatiflerinde, siyasal örgütlerinde, birliklerinde, seçimlerde ve sözde Reichtag'da (Meclis'de) oynadıkları rol, şu son yirmi yılda Almanya'nın hissedilmeden uğradığı değişimi göstermektedir. Ne Fransızlar ne de İngilizler bunu henüz başaramamışken, Alman

[14] **Sadowa Savaşı**, 3 Temmuz 1866'da Bohemya'da oldu ve Prusya'nın zaferiyle biten Avusturya-Prusya savaşının sonucunu belirledi.

işçilerinin *tek başlarına* parlamentoya işçiler ve işçi temsilcileri yollamayı başarmaları en büyük onurdur.

Ama proletarya da, 1525 yılı ile olan benzerlikten hâlâ kurtulmuş sayılmaz. Bütün yaşamı boyunca yalnız ücretle geçinecek olan sınıf henüz Alman halkının çoğunluğunu oluşturmaktan uzaktır. Dolayısıyla o da müttefikler arayacaktır. Bu müttefikler ise yalnız küçük-burjuvalar, kentlerdeki *lumpenproletarya*, küçük-köylüler ve tarım gündelikçileri arasında aranabilir.

Küçük-burjuvalardan daha önce söz ettik. Bunlara zaferden sonraki dönem dışında pek güvenilmez; çünkü, ancak o zaman meyhanelerde kulakları sağır eden zafer çığlıkları atarlar. Yine de bunların arasında, kendiliklerinden işçilerle birleşen çok iyi unsurlar vardır.

Genel karargâhını büyük kentlerde kuran, bütün sınıflardan kopmuş bireyler tortusu olan *lumpenproletarya* ise bulunabilecek müttefiklerin en kötüsüdür. Bu ayaktakımı kesinlikle para için kendini satar ve can sıkıcıdır. Fransız işçileri her devrimde evlerin duvarlarına «Hırsızlara ölüm!»[15] diye yazarken ve bunlardan birçoğunu kendileri kurşuna dizerken, bunu kuşkusuz mülkiyet sevgisiyle değil, her şeyden önce bu güruhtan kurtulmak gerektiğini çok doğru olarak bildikleri için yapıyorlardı. Bu serserileri koruyucu olarak kullanan ya da bunlara dayanan her işçi önderi, böyle davranmakla yalnızca harekete ihanet ettiğini kanıtlar.

Küçük-köylüler, —büyükleri burjuvazinin bir bölümünü oluşturur— çeşitli kategorilere ayrılırlar. Bunlar ya, soylu efendileri için yapacak angaryaları olan *feodal köylülerdir*. Burjuvazinin bu insanları kölelikten kurtarmak görevini yerine getirememesinden sonra bunları, kurtuluşlarını yalnızca işçi sınıfından bekleyebileceklerine inandırmak güç olmayacaktır.

Ya da *ortakçı*'dırlar. Bu halde, genellikle aynı İrlanda'daki durum vardır. Çiftlik kirası öylesine yüksektir ki, ürün orta verimde olunca köylü ile ailesi ancak yaşamını

15 Özgün metinde Fransızca: «Mort aux voleurs!»

sürdürebilir, ürün kötü olunca da neredeyse açlıktan ölür, çiftlik kirasını ödeyemeyecek duruma düşer ve böylece de tamamen toprak sahibinin insafına kalır. Bu tür kişiler için burjuvazi, ancak zorunlu kalınca bir şey yapar. İyi ama, bunlar, eğer işçilerden değilse kimden bekleyebilirler kurtuluşlarını?

Kendi küçük toprak parçalarını eken köylüler kalıyor geriye. Bunlar çoğu kez öyle ipotekler altına girmişlerdir ki, ortakçının toprak sahibine bağımlı olduğu kadar bunlar da tefeciye bağımlıdırlar. Bunlara da ürünün iyi ya da kötü olmasına bağlı olan, yalnızca sefil ve üstelik tamamen belirsiz bir ücret kalır. Burjuvaziden en az şey bekleyecek olanlar da bunlardır, çünkü özellikle burjuvazi tarafından kapitalist tefecilerce iyice ezilirler. Yine de çoğu kez, gerçekte kendilerine değil ama tefeciye ait olan mülklerine çok bağlıdırlar. Bunlar yine de, halka bağlı bir hükümetin bütün ipotek borçlarını tek bir devlet borcuna dönüştürdüğü ve faiz oranlarını düşürdüğü zaman tefeciden kurtulacaklarına inandırılabilirler. Ve bunu da, yalnız işçi sınıfı gerçekleştirebilir.

Büyük ve orta mülkiyetin egemen olduğu her yerde, *gündelikçi tarım işçileri* kırlardaki en kalabalık sınıfı oluşturur. Bütün Kuzey ve Doğu Almanya'daki durum böyledir. Kentteki sanayi işçileri *en kalabalık en doğal müttefiklerini buralarda* bulurlar. Kapitalistin sanayi işçisinin karşısında olması gibi, toprak sahibi ya da büyük çiftçi de gündelikçi tarım işçisinin karşısındadır. Birine yardımcı olan aynı tedbirler, diğerine de yardımcı olacaktır. Sanayi işçileri ancak burjuvaların sermayesini, yani hammaddeleri, araç ve gereçleri, üretim için zorunlu yiyecekleri toplumun mülkiyetine, yani kendileri tarafından ortaklaşa kullanılan mülkiyete dönüştürerek kurtulabilirler. Aynı şekilde tarım işçileri de korkunç sefaletlerinden, ancak, işlerinin temel nesnesi olan topraklar büyük köylülerin ve onlardan da büyük feodal senyörlerin özel mülkiyeti olmaktan kurtarılır, toplumsal mülkiyete dönüştürülürse ve tarım işçilerinin kooperatifleri tarafından ortaklaşa ekilirse kurtulabilirler. Ve burada, Basel'

de yapılan Uluslararası İşçi Kongresi'nin[16] ünlü kararına geliyoruz: toplumun çıkarı büyük toprak mülkiyetinin kollektif, ulusal mülkiyete dönüştürülmesindedir. Bu karar özellikle büyük toprak mülkiyetinin ve üzerinde tek bir efendi ile çok sayıda gündelikçi tarım işçisinin bulunduğu geniş malikâne işletmelerinin bulunduğu ülkeleri ilgilendiriyordu. Oysa bu durum Almanya'nın bütününde hâlâ egemendir ve bu nedenle söz konusu karar, *İngiltere'den sonra bu ülke için özellikle uygundur*. Tarlalardaki proletarya, ücretli tarım işçileri, büyük kitle olarak, hükümdarların ordularının devşirildiği yerdir. Genel oy hakkı sayesinde, şimdi parlamentoya bütün o feodaller ve toprak soyluları kalabalığını yollayan sınıf budur; ama bu, aynı zamanda da, kentlerdeki sanayi işçilerine en yakın, onunla aynı varoluş koşullarını paylaşan, hattâ ondan daha derin bir sefalet içinde bulunan sınıftır. Bu sınıf, ufalandığı ve dağıldığı için güçsüzdür; ama hükümet ve soylular ondaki gizli gücü öylesine iyi bilirler ki, cahil kalsın diye kasten okulları çalışmaz durumda bırakırlar. Alman işçi hareketinin en ivedili görevi bu sınıfı canlandırmak ve hareketin içine sürüklemektir. Tarım işçileri kitlesi kendi öz çıkarlarını kavradığı gün, Almanya'da gerici, feodal, bürokratik ya da burjuva bir hükümet olanaksız olacaktır.

16 Engels, Enternasyonal'in 6-11 Eylül 1869 tarihlerinde Basel'de toplanan IV. Kongresi'nde, Marx'ın yandaşları tarafından sunulmuş olan (10 Eylül) büyük toprak mülkiyetine ilişkin karardan söz ediyor. Kongre tarafından benimsenen karar şöyledir:

«1. Toplum, toprak üzerinde özel mülkiyeti kaldırarak, kamu mülkiyetine dönüştürme hakkına sahiptir.

2. Toprak üzerinde özel mülkiyeti kaldırarak, kamu mülkiyetine dönüştürmek mutlak zorunludur.»

Kongre, aynı zamanda, sendikaların ulusal ve uluslararası düzeyde birleşmelerine ilişkin kararlar ve Enternasyonal'in örgütlenme alanında güçlendirilmesine ve Genel Konsey'in haklarının genişletilmesine ilişkin bir dizi karar almıştır.

II

[1875'DEKİ ÜÇÜNCÜ BASIM İÇİN, 1870 ÖNSÖZÜNE EK]

Yukardaki satırlar yazılalı dört yıldan fazla oluyor; ama bugün hâlâ bütün değerlerini koruyorlar. Sadowa'dan ve Almanya'nın paylaşılmasından sonra doğru olan, Sedan'dan[17] ve Prusya Alman Kutsal İmparatorluğu'nun kurulmasından[18] sonra da doğrulanıyor. Büyük siyaset adı verilen şeyin «dünyayı sarsan» olayları, tarihsel hareketin yönüne öylesine küçük değişiklikler getirmişlerdir ki!

Buna karşılık bu tarihsel olayların yapabilecekleri, bu hareketin hızını artırmaktır. Ve bu açıdan, yukardaki «dünyayı sarsan olayların» gerçekleştiricileri, ellerinde olmaksızın, kuşkusuz hiç bir biçimde istemedikleri başarılar kazandılar ve ister istemez bunlara boyuneğmek zorunda kaldılar.

1866 savaşı yaşlı Prusya'yı temellerinden sarsmıştı. Za-

[17] 2 Eylül 1870'de Fransız ordusu **Sedan**'da yenilgiye uğradı ve İmparatoruyla birlikte Prusyalılara teslim oldu. Napoléon III ve yüksek rütbeli subaylar, 5 Eylül 1870'den 19 Mart 1871'e kadar Prusya'da, Cassel yakınındaki Wilhelmshoehe krallık şatosunda tutuldular. Sedan felâketi, Fransa'da İkinci İmparatorluğun çökmesine ve 4 Eylül 1870'de cumhuriyetin ilân edilmesine yol açtı. Bir «ulusal savunma hükümeti» kuruldu.

[18] Engels, eski Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nu çağrıştırarak, yeni devletin kuruluşunu alaylı bir dille tanımlıyor ve Alman birliğinin Prusya'nın egemenliği altında kurulmuş olmasını ve Alman topraklarının Prusyalılaştırılmasını vurguluyor.

ten 1848'den sonra Batı eyaletlerinde asi sanayi unsurlarını —burjuvalar kadar proleterleri de— eskiden olduğu gibi disiplin altına almak çok çabaya mal oldu; ama yine başarıldı ve yeniden Doğu eyaletlerindeki taşra soylularıyla ordunun çıkarları devlet içinde egemen duruma geldi. 1866'da hemen hemen bütün Kuzey-Batı Almanya Prusya'ya katıldı. Tanrısal hakka sahip Prusya tacının yine tanrısal hakka sahip üç başka tacı yutmakla yaptığı onarılmaz ahlâkî haksızlık bir yana bırakılırsa, monarşinin ağırlık merkezi o zaman önemli ölçüde Batıya doğru kaydı. Beş milyon Renanyalı ve Vestfalyalı, Kuzey Almanya Konfederasyonu[19] tarafından önce doğrudan doğruya 4 milyon, sonra da dolaylı olarak ilhak edilen 6 milyon Almanla güçlendirildi. Ve 1870'de buna ayrıca Güney-Batıdaki[20] 8 milyon Alman daha eklendi, öyle ki, «yeni imparatorlukta» (aralarında 2 milyon da Polonyalı bulunan, Elbe'nin Doğu'sundaki altı eyalette) 14 buçuk milyon eski Prusyalının karşısına, toprak soylularının katı Prusya feodalizminden çoktan kurtulmuş 25 milyon Alman çıkıyordu. Böylece Prusya devletinin yapısını temelden değiştiren asıl neden, Prusya ordusunun zaferleri oldu; toprak soylularının egemenliği gitgide, hükümette bile çekilmez bir duruma geldi. Ama aynı zamanda da sanayinin son derece hızlı gelişmesi toprak sahibi soylularla burjuvalar arasındaki mücadelenin yerine burjuvalarla işçiler arasındaki mücadeleyi getirmişti, öyle ki, içte, eski devletin toplumsal temelleri de tamamiyle alt-üst oldu. 1870'den bu yana ağır ağır çözülen krallığın varoluşunun temel koşulu,

19 Kuzey Almanya Konfederasyonu, Almanya'nın ortasında ve Kuzey'inde ondokuz devlet ve üç özgür kenti kapsıyordu. 1866'da Bismarck'ın girişimiyle kuruldu. Konfederasyon'un kuruluşu, Alman birliğinin Prusya egemenliği altında sağlanmasında belirleyici bir aşama oldu. Ocak 1871'de, Alman imparatorluğunun kurulmasından sonra Konfederasyon ortadan kalktı.

20 1870 savaşının başında kazanılan zaferlerin ardından, Baden, Hesse, Bavyera ve Wurtemberg, 15 Kasım'dan sonra Alman Konfederasyonu adını alan Kuzey Almanya Konfederasyonu'na katıldılar.

içinde denge sağladığı, soylulukla burjuvazi arasındaki mücadeleydi; ama artık soyluluğu burjuvazinin baskısına karşı korumak değil de, bütün mülk sahibi sınıfları işçi sınıfının baskısına karşı korumak daha önemli bir duruma gelince eski mutlak krallık tamamen, bu amaca göre özel olarak kurulmuş devlet biçimine geçmek zorunda kaldı: *bonapartçı krallık*. Prusya'nın bonapartçılığa bu geçişini ayrıca çözümledim *(Konut sorunu,* 2. fasikül, s. 26 ve devamı).[21] Orada belirtmeme gerek olmayan, ama burada temel olan şey, bu geçişin, 1848'den bu yana, Prusya'nın çağdaş gelişmenin gerisinde kaldığı süre içinde *ileriye* doğru attığı en büyük adım olduğudur. Prusya henüz yarı-feodal bir devletti, oysa ki, bonapartçılık feodalizmin yıkılmasını şart koşan çağdaş bir devlet biçimidir. Demek ki, Prusya, sayısız feodal kalıntılarıyla işini bitirmeye, toprak soylularını oldukları gibi feda etmeye karar vermek zorundadır. Tabii bu iş yavaş yavaş yapılacak ve «yavaş olsun, temiz olsun» diyen atasözüne uygun olarak tamamlanacaktır. Örneğin ünlü bölgeler örgütlenmesinde de böyle yapılmıştır.[22] Birey olarak toprak soylularının kendi toprakları üzerindeki feodal ayrıcalıkları kaldırılıyor, ama bunlar, büyük toprak sahiplerinin tümünün bütün bölge üzerindeki ayrıcalıkları olarak yeniden koyuluyor. Eski durum aslında yaşamaya devam etmektedir, yalnız feodal şiveden bujuva deyişine çevrilmiştir. Katı Prusya tipi toprak sahibi soylu, İngiliz toprak sahibi *(squire)* gibi bir şeye dönüştürülmektedir; ve öyle kafa tutmaya falan da pek ihtiyacı yoktur, çünkü öteki ne kadar budalaysa beriki de o kadar budaladır.

İşte böylelikle Prusya'nın garip yazgısı, 1808-1813'de başladığı ve 1848'de de biraz sürdürdüğü burjuva devrimini, bu yüzyılın sonuna doğru bonapartçılık adı altında tatlılık-

[21] **Konut Sorunu**, çeviren M. Şimşek, Odak yayınları. (Engels'in sözünü ettiği bölüm: s. 88-90.)

[22] Bölgeler örgütlenmesine ilişkin, 13 Aralık 1872 tarihli kararname, kantonlar düzeyinde feodal rejime son vermeye yönelik idari bir reformdu. Gerçekte, yeni görevleri de, eski idari fonksiyonlara sahip olan kişiler ele geçirdiler.

la bitirmesini istedi. Ve eğer her şey iyi giderse, dünya uslu durursa ve biz de o zamana kadar ölmez sağ kalırsak, belki de 1900 yılında Prusya hükümetinin tüm feodal kurumları gerçekten yok ettiğini, Fransa'nın 1792'de vardığı noktaya Prusya'nın da geldiğini belki görürüz.

Söylediğimizi olumlu olarak ifade edersek, feodalizmin yıkılması burjuva rejiminin kurulması demektir. Aristokratik ayrıcalıklar kalktıkça, yasalar da burjuvalaşır. Ve burada, Alman burjuvazisinin hükümetle olan ilişkilerinin tam ortasında buluyoruz kendimizi. Hükümetin, bu ağır-aksak ve cılız reformları getirmek *zorunda* olduğunu gördük. Ama o, bu küçük ödünlerden her birini burjuvaziye, burjuvalara yapılmış bir *fedakârlık*, tahttan zar zor koparılmış, karşılığında burjuvaların da hükümete bir şey vermeleri gereken bir ödün olarak sunmaktadır. Burjuvalar ise işin içinde neler döndüğünü bildikleri halde bu aldatmacayı kabullenmekteler. Berlin'de, Reischtag ve Meclis'teki tüm tartışmaların temelinde yatan ve açıkça söylenmeyen anlaşma buradan gelmektedir: bir yanda hükümet, salyangoz hızıyla, yasalarda burjuvazinin çıkarları yönünde reformlar yapmakta, feodalizm ve küçük devletlerin ayırımcılığı tarafından sanayinin gelişmesine karşı çıkarılan engelleri ortadan kaldırmakta, para, ağırlık ve ölçü birimlerinde birliği sağlamakta, meslek özgürlüğünü getirmekte, yolculuk etme özgürlüğü ile birlikte de Almanya'nın tüm el emeğini sermayenin tam ve sınırsız kullanımına vermekte, ticareti ve spekülasyonu teşvik etmektedir; öte yanda burjuvazi de tüm gerçek siyasal iktidarı hükümete bırakmakta, vergiler ve borçlar lehinde oy kullanmakta, hükümete asker vermekte ve yeni reformlara yasal bir biçim vermek için ona yardımcı olmaktadır: Öyle ki, hükümet tarafından kötü gözle görülen kişiler üzerinde eski polis iktidarı el değmemiş olarak kalmaktadır. Burjuvazi, adım adım ilerleyen toplumsal kurtuluşunu, kendi siyasal iktidarından kısa dönemde vazgeçmek pahasına satın alıyor. Doğal olarak böyle bir anlaşmayı burjuvazi için kabul edilebilir duruma getiren şey, onun hükümetten değil ama proletaryadan korkmasıdır.

Yine de, bizim burjuvazinin siyasal alandaki tutumu ne kadar acınacak olursa olsun, sanayi ve ticaret alanındaki görevini sonunda yerine getirdiği yadsınamaz. Bu yapıtın ikinci basımının girişinde belirttiğimiz[23], sanayi ve ticaretin atılımı, o zamandan bugüne dek daha büyük bir güçle gelişti. Bu konuda, 1868'den beri Renanya-Vestfalya sanayi bölgesinde olanlar, Almanya için gerçekten işitilmedik bir şeydir ve bu yüzyılın başında İngiliz fabrika bölgelerindeki gelişmeyi akla getirmektedir. Saksonya'da ve Yukarı-Silezya'da, Berlin, Hanover ve deniz kentlerinde de aynı şey olacaktır. Nihayet bizim de bir dünya ticaretimiz, gerçek bir büyük sanayimiz, gerçek bir çağdaş burjuvazimiz var; buna karşılık, gerçek bir bunalımı da[24] tanıdık ve gerçek ve güçlü bir proletaryaya da sahip olduk.

Gelecekteki tarihçi için Spickeren, Mars-la-Tour[25] ve Sedan'daki top sesleri, ve bunları izleyenler 1869-1874 arasındaki Almanya tarihi içinde Alman proletaryasının sessiz sakin, ama kesintisiz gelişiminden çok daha önem taşıyacaklardır. 1870'den itibaren Alman işçileri zorlu bir deneyle karşı karşıya kaldılar: bonapartçı savaş kışkırtıcılığı ve onun doğal sonucu olan, Almanya'da genel ulusal coşkunluk. Sosyalist Alman işçileri bir an bile şaşkınlığa kapılmadılar. Ulusal şovenizmin en küçük bir belirtisini bile göstermediler. En çılgın zafer sarhoşluğunun ortasında soğukkanlı durdular ve «Fransız cumhuriyeti ile ilhaksız, eşitçi bir barış»[26] istediler; hattâ sıkıyönetim bile susturamadı onları. Ne savaşlardaki zaferden, ne de Alman «imparatorluğunun görkemi» hakkındaki gevezeliklerden etkilendiler; tek amaçları

[23] Engels'in 1870 tarihli önsözü, bak, s. 21.

[24] 1873 ekonomik bunalımı.

[25] 6 Ağustos 1870'de Spickeren'de (Lorraine) Prusya birlikleri Fransızları yenilgiye uğrattı. Bu olay, Forbach Savaşı adıyla da bilinir. Alman birlikleri, 16 Ağustos 1870'de de, Mars-la-Tour önünde, Metz'in Fransız ordusunu arkadan çevirerek yolunu kestiler.

[26] 21 Mayıs 1870'den sonra, 1869'da kurulmuş olan Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin (Eisenach partisi) sloganı.

bütün Avrupa proletaryasının kurtuluşu olarak kaldı. Şu rahatça söylenebilir: bugüne dek başka hiç bir ülkenin işçileri, böylesine parlak biçimde üstesinden gelinen, böylesine çetin bir deneyle karşı karşıya kalmadılar.

Savaş sırasındaki sıkıyönetimin ardından vatana ihanet, devlete ve memurlara hakaret, saldırı davaları, barış döneminde gitgide ağırlaşan polis baskıları geldi. Genel kural olarak *Volkstaat*'ın[27] üç ya da dört yazarı sürekli olarak hapisteydi, diğer gazeteler de kendilerine göre bundan paylarına düşeni alıyorlardı. Partinin az çok tanınmış her konuşmacısı yılda en az bir kez mahkeme önüne çıkarılıyor ve hemen her seferinde düzenli olarak mahkûm oluyordu. Ardarda sürgünler, elkoymalar, toplantı dağıtmalar dolu gibi yağıyordu; ama bütün bunlar boşunaydı. Tutuklanan ya da sınırdışı edilen her militanın yerini hemen bir başkası alıyordu; dağıtılan her toplantının yerine iki toplantı yapılıyordu; böylece polisin keyfi tutumu, ciddiyetle ve yasalara tam uygun davranılarak bıktırılmaya çalışılıyordu. Bütün baskılar, amaçlananın tam tersini yarattı; işçi partisini parçalamak ya da dize getirmek şöyle dursun, tam tersine yeni katılmalara yol açtılar ve örgütlenmesini güçlendirdiler. Bireysel olarak burjuvalara karşı mücadelelerinde olduğu gibi resmî yetkililere karşı mücadelelerinde de işçiler her yerde, düşünce ve ahlâk açısından onlardan daha üstün olduklarını gösterdiler ve özellikle «işverenler»le olan çatışmalarda, kaba insanların kapitalistler, gerçek kültürlü insanların ise kendileri, işçiler olduklarını kanıtladılar. Ve bütün bunların yanı sıra, mücadelelerini, davalarına ne kadar güven duyduklarını ve üstünlüklerinin bilincinde olduklarını gösteren alaylı bir tavırla yürüttüler. Tarihsel olarak hazırlanmış bir alanda böyle sürdürülen bir mücadele büyük sonuçlar

[27] Alman Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin organı olan **Volkstaat** 2 Ekim 1869 ve 29 Eylül 1876 tarihleri arasında Leipzig'de yayımlandı. Bu tarihten önce **Demokratisches Wochenblatt** adını taşıyan gazetenin yöneticisi W. Liebknecht, yayın müdürü Auguste Bebel'di. Bu gazetede Marx ve Engels'in de makaleleri yayımlandı.

vermek zorundadır. Ocak seçimlerinde[28] elde edilen başarılar, çağdaş işçi hareketi tarihinde bugüne kadar tek kalmaktadır ve bunun bütün Avrupa'da yarattığı şaşkınlık tamamen yerindedir.

Avrupa'nın geri kalan işçilerine göre Alman işçilerinin iki temel üstünlüğü vardır. Birincisi, Avrupa'nın en kuramcı halkına aittirler ve Almanya'da «kültürlü» kişi denilenlerde tamamen kaybolmuş olan kuramsal anlayışı korumaktadırlar. Daha önce Alman felsefesi, özellikle de Hegel olmasaydı Alman bilimsel sosyalizmi —var olan tek bilimsel sosyalizm— kurulamazdı. Ve buradaki sonsuz üstünlüğünün kanıtları da şunlardır: çeşitli sendikaların çok iyi örgütlenmesine rağmen İngiliz işçi hareketinin az ilerleme göstermesinin nedenlerinden biri olan, her kuram karşısında gösterilen kayıtsızlık; öte yandan da ilk biçimiyle Proudhon'culuğun Fransız ve Belçikalı'larda, Bakunin tarafından karikatürleştirilmiş biçimiyle de İspanyol ve İtalyanlar'da yarattığı kargaşalık ve birbirine karıştırmadır.

İkinci üstünlükleri ise, Almanların, işçi hareketi içinde hemen hemen en son gelmeleridir. Nasıl ki, kuramsal Alman sosyalizmi, temelsiz düşünceleri ve ütopik bakışlarına rağmen bütün zamanların en büyük beyinleri arasında sayılan ve bugün bilimsel olarak doğruluğunu kanıtladığımız bir sürü düşünceyi de dâhice ileri sürmüş olan üç adamın, Saint-Simon, Fourier ve Owen'ın omuzlarında yükseldiğini hiç bir zaman unutmayacaksa —aynı biçimde, pratikteki Alman işçi hareketi de, İngiliz ve Fransız işçi hareketlerinin omuzları üzerinde geliştiğini, onların pahalıya edinilmiş deneylerinden sadece yararlanabildiğini ve çoğu o zaman kaçınılmaz olan yanlışlarından bugün kaçınabildiğini hiç bir zaman unutmamalıdır. İngiliz sendikalarının ve Fransız işçilerinin siyasal mücadeleleri olmasaydı, özellikle de Paris

[28] 10 Ocak 1874'teki Reichtag seçimlerinde Alman sosyalistleri 352.000 oy aldı, 9 adayları seçildi. Seçilenlerden Bebel ve Liebknecht hapisteydi. Sosyalistler, birinci Reichtag seçimlerinde (1871) 102.000 oy almışlardı.

Komünü'nün getirdiği dev atılım olmasaydı, bugün nerede olurduk?

Alman işçilerinin, ender görülen bir zekâyla, durumlarının üstünlüklerinden yararlandıklarını kabul etmek gerekir. Bir işçi hareketi var olduğundan beri ilk kez mücadele üç yönde —kuramsal, siyasal ve pratik-ekonomik (kapitalistlere karşı direnme)— uyum, bütünlük ve yöntem içinde yürütülmüştür. Alman hareketinin yenilmez gücü, bu, tek-merkezli diyebileceğimiz saldırı içindedir.

Bir yandan üstün durumları sayesinde, öte yandan İngiliz hareketinin adadaki özellikleri ve Fransız hareketinin şiddetle bastırılması sonucu, Alman işçileri şimdilik, proletaryanın mücadelesinin öncülüğüne yerleşmiş durumdadırlar. Olayların, onlara bu onurlu yeri daha ne kadar bırakacağı şimdiden söylenemez. Ama bu yerde bulundukları sürece görevlerini gerektiği gibi yerine getireceklerdir, bunu umut etmek gerek. Bunun için mücadelenin ve ajitasyonun bütün alanlarında çabalarını iki katına çıkarmak zorundalar. Özellikle önderlerin görevi de, kuramsal sorunlar hakkında gitgide daha fazla aydınlanmak, eski dünya görüşüne ait olan yerleşmiş boş sözlerin etkisinden gitgide kurtulmak ve bir bilim olduğundan bu yana sosyalizmin bir bilim gibi uygulanması, yani incelenmesi gerektiğini hiç bir zaman unutmamaktır. Dolayısıyla da önemli olan, böylece edinilen ve gitgide daha berraklaşan görüşleri, büyüyen bir çabayla işçi kitleleri arasında yaymak, parti ve sendika örgütlerini gitgide güçlendirmektir. Ocak ayında verilen sosyalist oylar şimdiden güzel bir orduyu temsil etseler de, henüz Alman işçi sınıfının çoğunluğunu oluşturmaktan uzaktırlar; ve kırsal nüfus arasındaki propagandanın başarıları ne kadar cesaret verici olursa olsun, özellikle bu alanda da yapılacak sonsuz işler vardır. Yani mücadeleyi gevşetmek söz konusu değildir; tam tersine, bir kenti, bir seçim çevresini ardarda düşmanın elinden koparmak gerekir; ama her şeyden de önce, hiç bir yurtsever şovenizmi kabul etmeyen ve hangi ulustan gelirse gelsin, proletarya hareketindeki her yeni gelişmeyi sevinçle selâmlayan gerçek enternasyonal ruhu

sağlam tutmak söz konusudur. Eğer Alman işçileri böyle davranmayı sürdürürlerse, hareketin başında yürüyeceklerini söylemiyorum ama —herhangi bir ulusun işçilerinin hareketin başında yürümesi o hareketin çıkarına değildir—, savaş hattında onurlu bir yer tutacaklardır: ve beklenmedik sertlikteki deneyler ya da büyük olaylar, onlardan daha çok cesaret, kararlılık ve enerji istediğinde, silâhlı ve hazır olacaklardır.

Londra, 1 Temmuz 1874 Friedrich ENGELS

Bayrak taşıyan bir devrimci köylü

ALMANYA'DA KÖYLÜLER SAVAŞI

Alman halkının da kendi devrimci gelenekleri vardır. Öyle bir zaman oldu ki, Almanya diğer ülkelerin en iyi devrimcileriyle kıyaslanabilecek insanlar yetiştirdi, Alman halkı, merkezileşmiş bir uluslta en büyük sonuçlara ulaşabilecek bir dayanıklılık ve enerji gösterdi. Alman köylüleri ve halktan gelen kimseler torunlarının bugün bile çoğu kez önlerinde dehşetle titredikleri düşünce ve tasarılar beslediler.

İki yıllık bir mücadelenin ardından, hemen her yerde görülen mevcut gevşeklik karşısında, büyük Köylüler Savaşı'nın sert, ama güçlü ve dayanıklı yüzlerini Alman halkına yeniden göstermenin zamanı geldi. Aradan üç yüzyıl geçti ve çok şey değişti. Yine de Köylüler Savaşı bugünkü mücadelelerimizden o kadar uzak değil, düşmanlar da büyük ölçüde eski düşmanların aynıları. 1848 ve 1849'da, her yerde ihanet etmiş olan sınıfları ve sınıf böleklerini (fraksiyonlarını), daha 1525'te, daha aşağı bir gelişim aşamasında, yine aynı hain rolünde buluyoruz. Köylüler Savaşı'nın güçlü yakıp yıkıcılığının son yıllardaki harekette ancak yer yer, Odenwald'da, Karaorman'da, Silezya'da ortaya çıkmış olması da, ne olursa olsun, çağdaş ayaklanmanın bir ayrıcalığını oluşturmaz.

I

[ALMANYA'NIN EKONOMİK DURUMU VE TOPLUMSAL YAPISI]

İlkin, Almanya'nın XVI. yüzyıl başındaki durumuna kısaca bir göz atalım.

Alman sanayisi, XIV. ve XV. yüzyıllarda önemli bir gelişme göstermişti. Yersel, kırsal ve feodal sanayinin yerini, genişlemiş bir pazar ve hattâ oldukça uzak pazarlar için üretim yapan, kentlerdeki lonca sanayii almıştı. Yünlü ve keten dokuması, sürekli ve çok yaygın bir sanayi durumuna gelmişti. Hattâ o sırada Augsbourg'da, oldukça ince yün kumaşlar, ipekliler üretiliyordu. Dokumacılığın yanısıra, Orta Çağ sonunda Kilise ve papazların lüksüyle beslenen, sanata yakın bir sanayi özellikle gelişmişti: kuyumcular, heykelciler, bakır ve ağaç üzerine gravürcüler, silâhçılar, madalyacılar, tornacılar, vb. Tarihsel olarak dorukları barut[1] ve matbaa olan, az ya da çok önemli bir dizi buluş sanayinin gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmuştu. Sanayi ile birlikte aynı hızla ticaret de gelişiyordu. Denizdeki yüzyıllık tekeli sayesinde, Hanse[2] bütün kuzey Almanya'nın Orta Çağ barbarlığını aşmasını sağlamıştı. XV. yüzyılın sonundan itibaren İngilizler ve Hollandalıların rekabetinden hızla çökmeye başlamışsa da, Vasco de Gama'nın keşiflerine rağmen,

[1] Top barutunun, Hindistan'dan geçerek Araplar tarafından getirildiği; Avrupa'ya da, ateşli silâhlar dolayısıyla İspanya yoluyla onlardan geldiği, bugün hiç kuşkusuz biçimde kanıtlanmıştır. **(Engels'in notu).**

[2] Hanse Orta Çağ'da, çoğu Kuzey Almanya'da bulunan bazı Avrupa kentlerinin, aralarında kurmuş oldukları bir ticaret ortaklığıdır.

Hindistan'dan Kuzey'e giden büyük ticaret yolu hâlâ Almanya'dan geçiyordu. Augsbourg hâlâ İtalyan ipeklilerinin, Hindistan baharatlarının ve bütün Doğu ürünlerinin büyük ambarıydı. Yukarı Almanya kentleri, özellikle de Augsbourg ve Nuremberg, çağa göre önemli zenginlik ve lüks merkeziydi. Hammadde üretimi de, aynı biçimde, önemli ölçüde artmıştı. XV. yüzyılda Alman madencileri, dünyanın en becerikli madencileriydi, öte yandan kentlerin gelişmesi tarımı da Orta Çağ barbarlığından koparmıştı. Geniş toprakların ekime açılmasının yanı sıra boyacılığa ilişkin bitkiler de yetiştirildi. Bunlarla birlikte yetiştirilmeleri daha fazla özen gerektiren dışardan getirilmiş başka bitkiler de tarım üzerinde elverişli bir etki yarattı.

Her şeye rağmen, Almanya'nın ulusal üretiminin gelişmesi diğer ülkelerin üretiminin altında kalmıştı. Tarım İngiltere ve Hollanda'ya göre, sanayi de İtalya, Flandres ve İngiltere'ye göre çok geriydi ve deniz ticareti alanında da İngilizler, özellikle de Hollandalılar Almanları geçmeye başlamışlardı bile. Nüfus hâlâ çok dağınıktı. Almanya'da uygarlık, yalıtlanmış sanayi ve ticaret merkezlerinin çevresine toplanmış, serpilmiş durumdaydı. Bu, çeşitli merkezlerin çıkarları önemli ölçüde birbirlerinden ayrılıyordu ve şuradan buradan, pek az bağlantı noktaları vardı. Güney'in Kuzey'den bambaşka ticari ilişkileri ve açılma yerleri vardı. Doğu ve Batı her türlü dolaşımın uzağındaydılar. Örneğin hiç bir kent İngiltere'nin Londra'sı gibi bütün ülkenin sanayi ve ticaret merkezi olma fırsatını elde etmemişti. İç ulaşım hemen hemen yalnızca kıyılar ve ırmaklardaki su ulaşımıyla Augsbourg ile Nuremberg'den kalkıp Köln'den geçerek Hollanda'ya, Erfurt'tan geçerek Kuzey'e giden birkaç ticaret yoluyla kısıtlıydı. Irmaklar ve ticaret yollarından uzakta, büyük ulaşım yollarının ötesinde bulunan, çok az yabancı ürün tüketerek ve dışarıya pek az miktarda ihraç ürünü vererek, Orta Çağ sonu varolma koşulları içinde sıkıntılı yaşamlarını sakin sakin sürdüren belli sayıda küçük kent vardı. Kırsal nüfus içinde yalnız soyluluk daha geniş çevrelerle ve yeni ihtiyaçlarla ilişkideydi. Köylülere gelince, büyük

kitle halinde, komşuluk ilişkilerinin ve yerel dar ufuklarının çerçevesini hiç bir zaman geçmediler.

İngiltere ve Fransa'da ticaretin ve sanayinin gelişmesi, bütün ülkedeki çıkarların sıkı sıkıya birleşmesini ve bunun sonucu olarak da siyasal merkezileşmeyi getirirken, Almanya, çıkarları ancak eyaletler ölçüsünde, tamamen yerel merkezler çevresinde ve ancak, Almanya dünya ticaretinden kovulduğu zaman yerinden kıpırdatılmaz duruma giren siyasal parçalanma pahasına biraraya getirebiliyordu. *Tamamen feodal* İmparatorluk çözüldükçe, İmparatorluğu oluşturan birlik de parçalandı, İmparatorluğun büyük vassalleri hemen hemen bağımsız prenslere dönüştüler ve imparatorluk kentleri bir yanda, İmparatorluk şövalyeleri öte yanda, kâh birbirlerine karşı, kâh prenslere ya da İmparator'a karşı birleştiler. Kendi durumu hakkında artık ne düşüneceğini bilemeyen imparatorluk iktidarı, İmparatorluğu oluşturan çeşitli unsurlar arasında bocalıyor ve otoritesini gitgide yitiriyordu. XI. Louis türü merkezileştirme girişimi, bütün entrikalara ve zorbalıklara rağmen, soydan geçme Avusturya topraklarının[3] birliğini korumaktan başka bir başarı sağlayamadı. Bu genel kargaşalıktan, sayısız çatışmaların birbirine karışmasından yararlananlar ve sonunda yararlanacak olanlar, parçalanmanın içinde merkezileşmenin temsilcileri, eyaletsel ve yerel merkezileşmenin temsilcileri *prensler* oldu, bunların yanında imparator da gitgide diğerleri gibi bir prens oluyordu.

Bu koşullar içinde, Orta Çağ'dan miras alınan sınıfların durumu temelden değişmişti ve eskilerin yanında yeni sınıflar oluşmuştu.

Prensler, yüksek soyluluktan geliyordu. Hemen hemen

[3] Bunlar doğrudan doğruya Avusturyalı Hapsburg hanedanına ait olan topraklardı. 16. yüzyılda Hapsburg hanedanı, Yukarı ve Aşağı Avusturya, Tirol, Yukarı Ren boyunda yer alan çok sayıda toprağı ve Stirya, Karintiya ve Korniyola gibi Slav topraklarını da yönetiyordu. 1526 başında egemenlikleri Çek krallığı ile Macaristan'ın bir bölümüne de yayıldı.

tamamen Imparator'dan bağımsız olmuşlar ve egemenlik haklarının çoğunu ellerine geçirmişlerdi. Keyiflerince savaş ve barış yapıyorlar, sürekli ordular besliyorlar, diyetler topluyorlar ve vergiler koyuyorlardı. Küçük soyluluğun ve kentlerin büyük bir bölümünü kendi otoriteleri altına almışlardı bile. Geriye kalan kentleri ve baronlukları kendi topraklarına katmak için, ellerindeki bütün olanakları sürekli olarak kullanıyorlardı. İmparatorluk iktidarına karşı merkeziyetçi olmayan bir görev yerine getirdikleri halde, bunlara karşı merkeziyetçi bir görev yerine getiriyorlardı. İçerde, yönetimleri çok keyfiydi. Çoğu kez, başka türlü işin içinden çıkamayacakları zaman, meclisleri toplantıya çağırıyorlardı. İstedikleri gibi vergi alıyorlardı. Meclislere vergiler için oy kullanma hakkı çok seyrek tanınır ve daha da seyrek uygulanırdı. O zaman da, vergi vermeyen ama vergilerden yararlanan iki sınıf, şövalyeler ve rahipler sayesinde prens genellikle çoğunluğu elde ediyordu. Saraylarının artan lüksüyle, sürekli orduların kurulması ve hükümetin masraflarının büyümesiyle prenslerin para ihtiyacı artıyordu. Vergiler gitgide ağırlaştı. Kentler, çoğu zaman, ayrıcalıklarıyla bundan korunuyorlardı. Bütün ağırlık prensin malikânelerinde çalışan köylülerin, vasal şövalyelerin serfleri, angaryacıları ve yarıcılarının sırtına yükleniyordu. Dolaysız vergiler yetmediğinden, dolaylı vergilere başvuruluyordu. Hazinenin açıklarını kapatmak için, maliye sanatının en ince manevraları uygulanıyordu. Bunlar da yetmediğinde, rehine verilecek hiç bir şey kalmadığında ve hiç bir özgür imparatorluk kenti borç vermek istemediğinde, en kötü hileli işlemlere başvuruluyor, tağşiş edilmiş paralar basılıyor, hazinenin durumuna göre yüksek ya da düşük zorlamalı dolaşım oranları saptanıyordu. Sonradan daha yüksek fiyata satmak için zorla geri alınan kent ayrıcalıkları ticareti ya da başka alanlardaki ticaret gibi, her muhalefet girişiminin çeşitli yollarla haraç ve yağma için gerekçe olarak sömürülmesi de o dönemde prensler için kârlı ve günlük gelir kaynaklarıydı. Nihayet, adalet de onlar için sürekli ve ihmal edilemeyecek bir ticaret konusuydu. Kısacası, ayrıca prensin yargıçları ve diğer me-

murlarının açgözlülüğünü doyurmak zorunda olan o çağın uyrukları, hükümetin «ataerkil» sisteminin iyiliklerinden tam olarak yararlanıyorlardı.

Orta soyluluk, Orta Çağ'ın feodal hiyerarşisinden hemen hemen tümden yok olmuştu. Üyelerinin bir bölümü bağımsız küçük prensler olmuşlar, diğerleri küçük soyluluğun saflarına düşmüşlerdi. *Bu sonuncular* ya da *şövalyeler* hızla iflâsa gidiyorlardı. Büyük bir bölümü şimdiden iyice sefalete düşmüştü ve yalnızca prenslerin hizmetinde, askeri ya da sivil işlerle yaşıyordu. Bir diğer bölümü prenslere bağımlı (vasal) olmuştu. Azınlık doğrudan imparatora bağımlıydı. Askeri tekniğin gelişmesi, piyadenin büyüyen rolü, ateşli silâhların ilerlemesi, ağır süvari olarak onların askeri önemini gitgide azalttı ve müstahkem şatolarının dokunulmazlığına da son verdi. Nuremberg zanaatkârları gibi, şövalyelerin varlığı da sanayinin ilerlemesiyle gereksiz duruma gelmişti. Para ihtiyaçları, iflâslarına önemli ölçüde katkıda bulundu. Şatolardaki sınırsız lüks, turnuvalarda, şenliklerde karşı karşıya getirilen görkem, silâhların ve atların fiyatları toplumsal gelişmedeki ilerlemelerle birlikte arttı, oysa şövalyelerin ve baronların gelir kaynakları çok az artıyor, hattâ hiç artmıyordu. Kaçınılmaz yağmaları ve haraçlarıyla özel savaşlar, büyük yollardaki haydutluk ve bu tür soylu uğraşlar zamanla çok tehlikeli oldular. Tebanın ödediği vergiler ve borçlar eskisine oranla ancak biraz daha fazla gelir sağlıyordu. Büyüyen ihtiyaçlarını karşılamak için senyörler de prenslerle aynı yollara başvurmak zorunda kaldılar. Köylülerin soyluluk tarafından sömürülmesi yıldan yıla ağırlaştı. Serfler son sınıra kadar ezildiler, angaryacıların sırtına da her türlü gerekçe ve adlar altında yeni vergiler yüklendi. Angaryalar, esnaf vergileri, belirli zamanlarda senyörlere ödenen vergiler, işletme hakları, tasarruf hakları, senyörün miras hakkı, vb., bütün eski sözleşmeler bozularak keyfi biçimde arttırıldı. Adalet ya yerine getirilmiyor ya da satılıyordu ve şövalye köylüden para sızdırmak için hiç bir gerekçe bulamayınca, yargısız duruşmasız onu hapse atıyor ve yeniden özgürlüğünü satınalmaya zorluyordu.

Küçük soyluluk da diğer zümrelerle iyi geçinemiyordu. Bağımlı (vasal) soyluluk imparatorluk soyluluğu olmaya çabalıyor, imparatorluk soyluluğu da bağımsızlığını korumaya çalışıyordu. Bu nedenle de prenslerle sürekli çatışmalar çıkıyordu. Şövalyeler ise kendilerine gereksiz bir sınıf gibi görünen, büyük malikâneleri ve zenginlikleri bekârlık ve kilise yasası sayesinde parçalanmayan ve o sıralarda kibirle şişinen rahiplere imreniyorlardı. Kentlerle ise sürekli çatışma durumundaydılar. Kentlere borçları vardı, onların topraklarında yağma yaparak, tüccarlarını soyarak ve savaşlar sırasında tutsak ettikleri yurttaşlarından haraç alarak yaşıyorlardı. Ve, para sorunu kendileri için de gitgide hayati bir sorun haline geldikçe, şövalye sınıfının bütün bu sınıflara karşı mücadelesi de o kadar şiddetleniyordu.

Orta Çağ feodal ideolojisini temsil eden *rahipler sınıfı* da bu tarihsel alt-üstlükten etkilenmemiş değildi. Matbaanın icadı ve ticari ihtiyaçların yaygınlaşması, okuma ve yazmanın yanısıra yüksek kültür tekelini de elinden almıştı. İşbölümü, fikir alanında da ortaya çıktı. Rahipler sınıfı, yeni bir hukukçular kastı tarafından, son derece etkin bir dizi görevden ayağının kaydırıldığını gördü. O da, sürekli büyüyen tembelliği ve cahilliği tarafından doğrulandığı gibi, büyük ölçüde gereksiz olmaya başlamıştı. Ama, bütün mümkün yollarla hâlâ sürekli olarak artırdığı dev zenginlikleri sayesinde, gereksiz duruma geldikçe kalabalıklaşıyordu.

Rahipler, birbirinden tamamen ayrı iki sınıfa bölünüyordu. Feodal kilise hiyerarşisi *aristokrat* sınıfı oluşturuyordu: piskopos ve başpiskoposlar, başrahipler, manastır başrahipleri ve diğer yüksek kilise görevlileri. Bu yüksek kilise mensuplarının kendileri ya imparatorluk prensleriydiler ya da başka prenslerin uyrukluğu (süzerenliği) altında, çok sayıda serf ve angaryacılarla birlikte geniş topraklara egemen olan feodal senyörlerdi. Bunlar uyruklarını soyluluk ve prensler kadar insafsızca sömürmekle kalmıyor, bunu çok daha utanmaz bir biçimde yapıyorlardı. Doğrudan şiddetin yanı sıra dinin bütün hilelerini kullanıyorlardı; işkence canavarlıklarıyla birlikte, aforozun ve affı reddetmenin bü-

tün dehşetlerini, günah çıkarmanın bütün entrikalarını uyruklarının son meteliğini koparmak ya da kilisenin gelirini artırmak için kullanıyorlardı. Belgelerin tahrifi bu saygın adamlar için sürekli ve alışılmış bir zorla para sızdırma yoluydu. Ama, olağan feodal vergi ve ödemelerden başka öşür de almalarına rağmen, bütün bu gelirler hâlâ onlara yetmiyordu. Halktan daha fazla para sızdırmak için aziz resimleri ve mucize yaratan kutsal eşyalar yapmaya, kurtuluş veren dua yerleri örgütlemeye, günahları bağışlayan belgeler satmaya kalkıştılar ve bunu uzun süre başarıyla sürdürdüler.

Yalnız halk içinde değil soyluluk arasında da rahiplere karşı duyulan nefret, bu yüksek kilise görevlileri ve siyasal ve dinsel tarikatlar yayıldıkça, sürekli güçlenen kalabalık keşişler topluluğu üzerinde yoğunlaştı. Bunlar, doğrudan imparatorluğa bağlı oldukları ölçüde, prensler için bir engel oluşturuyorlardı. Piskoposların, göbeği sarkmış rahiplerin ve bunların keşişler ordusunun rahat yaşama biçimleri soyluluğun kıskançlığını uyandırıyor ve yaşama biçimleri, verdikleri öğütlerle gitgide daha açık bir zıtlık içine girdikçe, bunun masraflarına katlanan halkı daha fazla öfkelendiriyordu.

Rahipler sınıfının *halktan gelme* (pleb) kesimi köy ve kent papazlarından oluşuyordu. Bunlar feodal kilise hiyerarşisinin dışındaydılar ve onun zenginliklerinden hiç bir pay almıyorlardı. Çalışmaları daha az denetleniyordu ve bu çalışma kilise için ne kadar önemli olursa olsun, şu an için, kışlalara toplanmış keşişlerin polis hizmetinden daha az gerekliydi. Bu nedenle onlardan çok daha kötü ücret alıyorlardı ve ödenekleri de çoğu zaman çok düşüktü. İster burjuva ister halk kökenli olsunlar, burjuvalar ya da pleblerden yana sempatilerini koruyacak kadar kitlenin maddi durumuna yakındılar. Keşişlerde istisna olan, çağın hareketlerine katılma, bunlarda kuraldı. Harekete kuramcılar ve ideologlar verdiler ve aralarından birçoğu, halkın ve köylülerin temsilcileri olarak darağacında can verdi. Bu yüzden de halkın papazlara öfkesi, çok seyrek olarak bunlara yöneldi.

Prenslerin ve soyluluğun üstünde imparator bulunduğu gibi, yüksek ve aşağı rahiplerin üzerinde de *papa* bulunu-

yordu. İmparatorun «olağan vergi»,[4] imparatorluk vergileri alması gibi, papa da, Roma'daki sarayının lüksünü karşılamak için genel kilise vergileri alıyordu. Bu kilise vergileri, hiç bir ülkede Almanya'daki kadar —rahiplerin gücü ve sayısı sayesinde— bilinçli ve katı bir biçimde alınmıyordu. Örneğin, piskoposlukların açılması için, alınan yıllık vergilerde durum böyleydi. Büyüyen ihtiyaçlarla birlikte, para elde etmek için yeni yollar yaratıldı: kutsal eşya ve günah bağışlama ticareti, ellinci yıldönümü bağışları, vb. Böylece her yıl Almanya'dan Roma'ya önemli miktarlar aktarılıyor ve bunun sonucu olarak büyüyen baskı rahiplere karşı nefreti artırmakla kalmıyor, özellikle de, çağın en ulusal sınıfı olan soyluluk içinde ulusal duyguyu daha da güçlendiriyordu.

Orta Çağ *kentlerinin* duvarları dışındaki eski yurttaşlar, ticaretin ve sanayinin gelişmesiyle birbirinden ayrı üç kesim yaratmışlardı.

Kent toplumunun başında, o zaman *«hatırlılar» (die Ehrbarkeit)* denilen *patriciler* bulunuyordu. Bu, en zengin ailelerden oluşuyordu. Kent meclisine yalnız bunlar giriyor ve bütün belediye görevlerini ellerinde tutuyorlardı. Böylece, kentin gelirlerini yönetmekle kalmıyor, bunlarla da yaşıyorlardı. Zenginliklerinden, geleneksel aristokrat durumlarından, imparator ve imparatorluk tarafından tanınmış olmalarından güç alarak komünü olduğu kadar, kente bağlı köylüleri de bütün yollarla sömürüyorlardı. Tahıl ve para tefeciliği yapıyorlar, her türlü tekeli ellerine geçiriyorlar, odun kesme ve otlatma haklarını ardarda komünün elinden alıyorlar, komüne ait ormanlar ve otlakların tasarruf hakkına doğrudan doğruya sahipleniyorlar, yol, köprü, kapı vergileri ve diğer yükümlülükler hakkında keyfi kararlar çıkarıyorlar ve lonca ayrıcalıklarının, yurttaşlık, ustalık ve adalet haklarının ti-

[4] Almanca'da «gemeiner pfenning», Fransızca'da ise «Centime ordinaire», sözcükleriyle karşılanan bu oturma vergisi ile mülkiyet vergisi karışımı olan vergi, İmparator I. Maximilien tarafından getirilmişti ve büyük ölçüde köylülere yük oluyordu.

caretini yapıyorlardı. Çevredeki köylülere bu patriciler tarafından, soylular ya da rahiplerden daha iyi davranılmıyordu. Tam tersine, hepsi de patrici olan kırdaki yargıçlar ve belediye görevlileri vergilerin toplanmasında aristokratik sertlik ve açgözlülüğe belli bir bürokratik incelik katıyorlardı. Böylece toplanan belediye gelirleri en keyfi biçimde yönetiliyordu. Sadece formalite olan belediye muhasebesi mümkün olduğunca ihmal ediliyor ve karmaşıklaştırılıyordu. Hazineden çalmalar ve açıklar hep gündemdeydi. 1848 yılında çok sayıda belediye yönetiminde ortaya çıkan yolsuzluklar düşünülünce, her yandan ayrıcalıklarla çevrili, fazla kalabalık olmayan, akrabalık bağları ve ortak çıkarlarla sıkı sıkıya birbirine bağlı bir kastın kent gelirleriyle çok zengin olmasının ne kadar kolay olduğu pek iyi anlaşılıyor.

Patriciler, kent komününün haklarının, özellikle maliye alanında ortadan kaldırılması için her şeyi yapmıştı. Daha sonra, bu bayların sahtekârlıkları çok daha ciddileşince, komünler, belediye yönetiminin en azından denetimini ellerine geçirebilmek için yeniden harekete geçtiler. Ve kentlerin çoğunda gerçekten de haklarını elde ettiler. Ama, loncalar arasındaki sürekli uyuşmazlıklar, patricilerin direngenliği ve İmparatorluğun ve müttefik kentlerin yönetimlerinin bunları korumaları sayesinde, gerçekten de, patricilerden gelen meclis üyeleri bir süre sonra, kurnazlıkla olsun, şiddetle olsun mutlak egemenliklerini yeniden kurmayı başardılar. XVI. yüzyıl başında, bütün kentlerde komün yeniden muhalefete geçmişti.

Patricilere karşı bu muhalefet, köylüler savaşı sırasında çok açık olarak ortaya çıkan iki kesime ayrılıyordu.

Bugünkü liberallerimizin öncüsü olan *burjuva muhalefet,* zengin ve orta burjuvalarla, bölgelere göre küçük-burjuvaların az ya da çok önemli bir bölümünü topluyordu. Talepleri yalnızca anayasal alandaydı. Belediye yönetimi üzerinde denetim hakkı ve komün meclisi aracılığıyla olsun, komün ölçüsünde temsil edilme (büyük meclis, belediye kurulu) aracılığıyla olsun yasama gücüne katılmayı; ayrıca, patricilerin

akraba kayırıcılığının ve bunlar içinde gitgide daha açık seçik olarak ortaya çıkan az sayıda ailenin oligarşisinin kısıtlanmasını istiyordu. Bunlardan başka, en çok şart koştuğu da, Meclis'teki birkaç sandalyenin kendi içinden seçilmiş burjuvalara verilmesiydi. Şurada burada, patricilerin hoşnut olmayan ve sınıf değiştirmiş kesiminin de katıldığı bu bölüm, bütün olağan komün meclislerinde ve loncalarda çoğunluğu oluşturuyordu. Meclis taraftarları ve radikal muhalefet, asıl *burjuvalar* içinde çok küçük bir azınlıktı.

XVI. yüzyıldaki hareket sırasında bu «ılımlı», «yasal», «rahat», «akıllı» muhalefetin, mirasçısı olan anayasacı partinin[5] 1848 ve 1849 yıllarındaki harekette oynadığı rolün aynısını ve aynı başarıyla oynadığını ilerde göreceğiz.

Burjuva muhalefeti, bundan başka, rahiplerin tembel yayaşantıları ve gevşek alışkanlıklarını şiddetle kınıyordu. Bu saygın adamların rezil yaşama biçimlerine karşı tedbirler istiyordu. Rahiplerin yararlandığı özel yargılama ve vergi bağışıklığının kaldırılmasını ve genel olarak, keşişlerin sayısının kısıtlanmasını istiyordu.

Halk (pleb) *muhalefeti,* sınıflarından kopmuş burjuvalar ve yurttaşlık haklarından yoksun kentli kitleden oluşuyordu: loncalardakiler, gündelikçiler ve kentlerin gelişiminin en aşağı derecelerinde bulunan ayaktakımının, *lumpenproletarya*'nın tohum halindeki sayısız unsurları. Aslında *lumpenproletarya* eski toplumun hemen hemen bütün aşamalarında az çok gelişmiş olarak bulunan bir olgudur. Belirli bir geçim kaynağı ve sabit bir evi olmayan insan kitlesi, özellikle bu dönemde, her mesleğin, her yaşama çevresinin bir sürü ayrıcalığın ardında korunduğu bir toplumda, feodalizmin çözülmesiyle önemli ölçüde artmıştı. Bütün gelişmiş ülkelerde, serserilerin sayısı, hiç bir zaman XVI. yüzyılın ilk yarısındaki kadar çok olmamıştı. Bu serserilerin kimisi, savaş dönemlerinde ordulara giriyor; kimileri dilenerek ülkeyi do-

[5] Hükümetler üzerinde anlaşmaya her zaman hazır olan liberal parti, devrimci hedeflerini anayasal monarşilerin kurulmasıyla sınırlıyordu.

laşıyor; kimileri de kentlerde, günlük işlerle ya da loncalar tarafından el konulmamış başka uğraşılarla sefil biçimde hayatlarını kazanmaya çabalıyorlardı. Bu üç unsurun da Köylüler Savaşı'nda birer rolü var: birincisi, köylülerin karşılarında ezildiği prenslerin ordularında; ikincisi, moral bozucu etkisini her an ortaya koyduğu, suikastlerde ve köylü çetelerinde; üçüncüsü kentli partilerin mücadelelerinde. Şunu unutmamak gerek ki, bu sınıfın büyük bir bölümü, özellikle kentlerdeki unsur, o dönemde, önemli ölçüde bir sağlıklı köylü tabiatı temeline sahipti ve bugünkü uygar *lumpen-proletarya*'nın ahlâki bozulma ve çürüme derecesine ulaşmış olmaktan henüz uzaktı.

O dönemde, kentlerdeki halk (pleb) muhalefetinin çok karışık unsurlardan oluştuğu görülüyor. Eski feodal ve lonca toplumunun sınıflarından kopmuş unsurlarını ve doğmakta olan çağdaş burjuva toplumunun henüz gelişmemiş, ancak çekirdek halindeki proleter unsurlarını topluyordu. Bir yanda, var olan burjuva düzenine lonca ayrıcalıklarıyla henüz bağlı, yoksullaşmış zanaatkârlar; öte yanda topraklarından kovulmuş köylüler ve henüz proleterleşemeyen işsiz insanlar. Bunların arasında da, resmi toplumun şimdilik dışında bulunan ve çağın sanayisinin ve lonca ayrıcalıklarının izin verdiği ölçüde, yaşama koşullarıyla proletaryaya yaklaşan, ama, özellikle bu ayrıcalıklar nedeniyle, hemen hepsi geleceğin ustaları ve burjuvaları olan kalfalar yer alıyordu. Bu nedenle, bu çeşitli unsurlar karmaşasının siyasal tutumu zorunlu olarak pek az güvenliydi ve bölgelere göre değişiyordu. Köylüler Savaşı'na kadar, halk muhalefeti siyasal mücadelelere parti olarak katılmıyordu. Burjuva muhalefetinin bir uzantısı, yağmalara meraklı, birkaç fıçı şarap için kendini satan bir parçası olarak ortaya çıkıyordu. Onu bir partiye dönüştüren köylü ayaklanmaları oldu, o zaman bile hemen her yerde, talepleri ve eylemiyle köylülere bağımlı kalmıştı —bu da garip bir biçimde, kentlerin o dönemde kırlara ne kadar bağımlı olduğunu kanıtlamaktadır. Bağımsız bir tavrı olduğu ölçüde, kentin kır üzerinde sanayi tekelleri kurmasını istemekte, kent dışındaki köylüler üzerindeki feodal yüklerin

kaldırılmasıyla kent gelirlerinin azalmasına karşı çıkmaktadır, vb; tek sözcükle bu ölçü içinde tutucudur. Kendi küçük-burjuva unsurlarına boyuneğmekte, böylelikle de, demokrasinin toplumsal mantığı altında çağdaş küçük-burjuvazinin üç yıldan beri oynamakta olduğu traji-komedinin belirleyici başlangıcını vermektedir.

Yalnızca Thuringe'de Münzer'in ve başka yerlerde çömezlerinin doğrudan etkisi altında kentlerin halk kesimi genel fırtına içine öyle sürüklendi ki, çekirdek halindeki proleter unsur bir anda hareketin bütün diğer kesimleri üzerinde baskın çıktı. Bütün Köylüler Savaşı'nın doruk noktasını oluşturan ve en büyük kişisi olan *Thomas Münzer*'in çevresinde toplanan bu dönem aynı zamanda en kısa olanıdır. Bu unsurun en çabuk çökecek unsur olması, özellikle fantastik bir niteliğe bürünmesi ve çağın koşulları içinde en az sağlam toprağa basanın o olması nedeniyle, taleplerinin ifadesinin son derece bulanık kalacağı anlaşılır bir şeydir.

Sonuncusu dışında bütün bu sınıfların altında ulusun büyük sömürülen kitlesi bulunuyordu: *köylüler*. Prensler, memurlar, soylular, rahipler, patriciler ve burjuvalar gibi toplumsal tabakaların bütün yapısı onların üzerine yükleniyordu. İster bir prense, ister bir imparatorluk baronuna, bir piskoposa, bir manastıra ya da bir kente ait olsun, köylüye her yerde bir nesne, bir büyükbaş hayvan gibi ve hattâ daha kötü davranılırdı. Bir serfi ise, efendisi keyfince kullanabilirdi. Angaryaya tâbi ise sözleşmelere dayanan yasal yükümlülükleri onu ezmekle kalmıyor, bu yükümlülükler de günden güne artıyordu. Zamanının çoğunu efendisinin toprakları üzerinde çalışarak geçirmek zorundaydı. Ender boş zamanlarında kazandığıyla da efendisinin hakkını, aşarı, diğer yükümlülüklerini, dolaysız ve askeri vergileri, devlet ve imparatorluk vergilerini ödemek zorundaydı. Efendisine bir vergi vermeden ne evlenebilir, hattâ ne de ölebilirdi. Olağan feodal angaryalar dışında efendisi için saman, çilek, yaban mersini, salyangoz toplamak, av avlamak, odun kesmek zorundaydı. Balık tutma ve avlanma hakkı efendiye aitti ve

köylü, ürününe zarar veren hayvanı sakin sakin seyretmek zorundaydı. Köylülerin ortak meraları ve ormanlarına hemen hemen her yerde senyörler tarafından el konmuştu. Mülkiyetini kullandığı gibi, senyör köylünün karısının ve kızlarının kendilerini de keyfince kullanabiliyordu. Gerdek gecesi gelinle yatmak hakkı vardı. Bugün sorgu yargıcının beklediği gibi, köylüyü mutlaka işkencenin beklediği hapishaneye onu istediği zaman attırabilirdi. Zevkine göre, onu bayıltana kadar dövdürebilir ya da kafasını kestirebilirdi. *Caroline*'in[6], kulakları kesmek, burnu kesmek, gözleri oymak, parmaklarını ve ellerini koparmak, kafasını kesmek, çark işkencesi yapmak, yakmak, kızgın maşa ile etini koparmak, kollarını ve bacaklarını koparmak, vb. gibi cezaların biçimlerini anlatan dehşet verici bölümlerinde sözü edilenlerin bir teki yoktu ki, soylu senyörler ve koruyucular istedikleri gibi köylülere karşı kullanmamış olsunlar. Bunu onlara kim yasaklıyordu ki? Mahkemelerde, hangi iş için para aldıklarını çok iyi bilen baronlar, rahipler, patriciler (hatırlılar) ya da hukukçular oturuyordu. Çünkü imparatorluğun bütün resmi sınıfları köylülerin sömürüsüyle yaşıyordu.

Kendilerini boğan boyunduruk altında diş gıcırdatan köylülerin ayaklanmaları çok güçtü. Dağınık olmaları her türlü ortak anlaşmayı zorlaştırıyordu. Boyuneğmişliğe karşı kuşaklar boyu süren alışkanlık, birçok bölgede silâh kullanma alışkanlığının yitirilmiş olması, senyörün kişiliğine göre kâh ağırlaşan kâh azalan sömürünün sertliği köylüleri sakin tutmaya yardımcı oluyordu. Bu nedenle, Orta Çağ'da sayısız yerel köylü isyanları görülürken, Almanya'da en azından Köylüler Savaşı'ndan önce, köylülüğün tek bir ulusal, genel ayaklanması görülmemektedir. Buna, karşılarında tek bir güçlü ittifak halinde birleşmiş olan prenslerin, soyluluğun ve kentlerin örgütlenmiş gücünü bulduklarında, köylülerin tek başlarına bir devrim yapamayacaklarını da eklemek

[6] 1532'de Charles Quint tarafından yayımlanan (adı da buradan gelmektedir) ve XVIII. yüzyıla kadar yürürlükte kalan ceza yasası. Yine de, o çağda yürürlükteki yöntemlere kıyasla daha hafif nitelikteydi.

gerekir. Yalnızca diğer sınıflarla bir ittifak onlara yenme şansını verebilirdi, ama hepsi de aynı biçimde onları sömürürken, diğerleriyle nasıl birleşebilirlerdi?

Böylelikle, XVI. yüzyılın başında İmparatorluğun çeşitli sınıfları, prensler, soyluluk, yüksek din adamları, patriciler (hatırlılar), burjuvalar, halk (plebler) ve köylüler ihtiyaçları çok farklı ve her yönden birbirine karşıt, son derece karmaşık bir kitle oluşturuyorlardı. Her sınıf diğerine engel olarak çıkıyor, bütün diğerleriyle kâh açık kâh gizli sürekli bir mücadele içine giriyordu. Birinci Fransız Devrimi başında olan ve şimdi de gelişmenin daha yüksek bir aşamasında en ileri ülkelerde görülen bütün ulusun iki büyük kampa bölünmesi, o zamanki koşullar içinde olanaksızdı. Bu bölünme, ulusun alt tabakası, bütün diğer zümreler tarafından sömürülen köylüler ve halk ayaklandığında, o da ancak yaklaşık olarak kurulabilirdi. Bu son iki yıldaki mevcut oluşum, Alman ulusunun feodal soyluluk, burjuvazi, küçük-burjuvazi, köylülük ve proletarya biçimindeki bileşiminin, çok daha az karmaşık olmasına rağmen nasıl bir kargaşalık yarattığı hatırlanırsa, o çağdaki çıkarların, görüşlerin ve özlemlerin karmaşıklığı da kolayca anlaşılabilir.

II

[BÜYÜK MUHALEFET TOPLULUKLARI VE İDEOLOJİLERİ. LUTHER VE MÜNZER]

O zaman çok sayıda olan zümrelerin daha önemli birimler halinde biraraya gelmesi, ademi-merkeziyetçilik, yerel ve eyalet ölçüsündeki bağımsızlık, çeşitli eyaletlerin kendi aralarındaki ticari ve sınai yalıtlanmışlığı ve ulaşımın güç oluşu nedeniyle hemen hemen tamamen engellenmiştir. Bu biraraya gelme, reform dönemindeki devrimci, dinsel ve siyasal düşüncelerin genel yayılmasıyla ancak oluşmaktadır. Bu düşüncelere katılan ya da reddeden farklı sınıflar, ulusu, doğruyu söylemek gerekirse, tamamen rahatsız ve yaklaşık bir biçimde üç büyük safta yoğunlaştırdı: katolik ya da gerici saf, Luther'ci burjuva-reformcu saf ve devrimci saf. Ulusun bu büyük parçalanmasında biraz az mantık bulunuyorsa, ilk iki safta bazen aynı unsurlara rastlanıyorsa da, bu durum, o çağda, Orta Çağ'dan miras alınmış sınıfların çoğunun içinde bulundukları çözülme durumu ve farklı bölgelerde aynı sınıfları bir anda karşıt yönlere iten ademi-merkeziyetçilikle açıklanabilir. Son yıllarda Almanya'da benzer olguları gözleme fırsatını sık sık bulduğumuz için, XVI. yüzyılın çok daha karmaşık koşulları içindeki zümrelerin ve sınıfların görünüşteki bu karmaşası bizi şaşırtamaz.

Yakın deneylere rağmen, Alman ideolojisi Orta Çağ'ı yıkan mücadelelerde yalnızca dinbilimsel çatışmalar görmeye devam ediyor. Eğer o çağın insanları gökyüzüne ilişkin konularda anlaşabilselerdi, bizim tarihçilerimiz ve ulusal devlet adamlarımızın kanısınca, bu dünyanın işleri hakkında çatışmaları için hiç bir neden kalmayacaktı. Bu ideologlar,

bir çağın kendi hakkındaki ya da bir çağın ideologlarının o çağ üzerindeki bütün yanılsamalarını geçerli görecek kadar saftırlar. Bu tür kişiler, örneğin 1789 Devrimi'nde anayasal krallığın mutlak krallığa göre yararları hakkında biraz kızgın bir tartışma; Temmuz Devrimi'nde, kutsal hakkı savunmanın olanaksızlığı hakkında pratik bir çatışma; Şubat Devrimi'nde ise, cumhuriyet mi krallık mı sorusunu çözümlemek için bir girişim görürler. Bütün bu hareketlerde yürütülen ve siyasal ifadesini mücadele içindeki tarafların bayraklarında yazılı olan siyasal sloganda bulan *sınıf mücadelesi*'nden, sınıflar arasındaki bu mücadelelerden ideologlarımızın bugün bile pek haberleri yoktur, oysa ki, sınıflar arasındaki mücadelenin haberleri dışardan kulaklarına dek ulaşmakla kalmayıp, bizdeki binlerce ve binlerce proleterin gürlemesinde ve öfkesinde de çınlamaktadır.

XVI. yüzyıldaki, bu din savaşları adı verilen savaşlarda da, her şeyden önce söz konusu olan, çok olumlu maddi sınıf çıkarlarıydı ve bu savaşlar, daha sonra İngiltere ve Fransa'da da ortaya çıkan iç çatışmalar kadar sınıf mücadeleleriydi. Bu sınıf mücadelelerinin o çağda dinsel nitelik işareti taşımaları, çeşitli sınıfların çıkarları, ihtiyaçları ve taleplerinin dinsel perde ardına gizlenmesi, işin aslından hiç bir şey değiştirmez ve çağın koşullarıyla kolayca açıklanabilir.

Orta Çağ ilk unsurlardan yola çıkmıştı. Antik uygarlık, felsefe, siyaset ve hukuku ortadan silip süpürerek her şeye başından başlamıştı. Yokolan eski dünyadan yalnızca Hıristiyanlık'la, yarı yıkık ve bütün uygarlıklarını yitirmiş belli sayıda kentleri almıştı. Sonuçta, gelişimin bütün ilkel aşamalarında olduğu gibi, düşünsel kültür tekelini rahipler aldılar ve kültürün kendisi de esas olarak dinbilimsel bir nitelik kazandı. Rahiplerin elinde siyaset ve hukuk da, bütün diğer bilimler gibi dinbiliminin basit dalları olarak kaldılar ve dinbiliminde geçerli ilkelere göre ele alındılar. Kilisenin dogmaları aynı zamanda siyasal aksiyomlardı ve Kutsal Kitabın bölümleri de mahkeme önünde yasa gücündeydi. Bağımsız bir hukukçular sınıfı oluştuğunda bile, hukuk daha uzun süre

dinbiliminin vesayeti altında kaldı. Dinbiliminin, düşünsel etkinliğin tümü üzerindeki bu egemenliği aynı zamanda, yürürlükteki feodal egemenliğin en genel sentezi ve onaylaması olan kilisenin durumunun zorunlu sonucudur.

Dolayısıyla da, genel olarak feodalizme karşı yöneltilmiş bütün saldırıların, her şeyden önce kiliseye karşı saldırılar olacağı, bütün devrimci, toplumsal ve siyasal öğretilerin de aynı zamanda ve esas olarak dinbiliminden sapmış mezhepler olacağı açıktır. Var olan toplumsal koşullara dokunabilmek için, başlarındaki kutsal hâleyi kaldırmak gerekir.

Feodaliteye karşı devrimci muhalefet bütün Orta Çağ boyunca sürdü. Koşullara göre kâh mistik biçimde, kâh açık mezhep sapması biçiminde, kâh silâhlı ayaklanma biçiminde ortaya çıkıyordu. XVI. yüzyıl reformcularının mistikliğe ne kadar bağımlı oldukları bilinmektedir. Münzer de ona çok şey borçludur. Mezhep sapmaları, kâh ataerkil yaşantı alışkanlıkları olan Alpler'deki çobanların kendilerine kadar ulaşan feodaliteye tepkileri (vaudois'lar)[1] kâh kendisinden kaçan kentlerin feodalizme muhalefetinin ifadesi (albigeois'lar,[2] Arnaud de Brescia, vb.)[3], kâh basit köylü ayaklanmalarıydı (John Ball[4], Picardia'daki Macaristanlı usta[5], vb.).

[1] Lyonlu zengin bir tüccar olan Pierre de Vaux tarafından 1176'ya doğru kurulan vaudois mezhebi, ilkel saflığa dönüşü va'zediyordu. İtalya'nın kuzeyinde, Fransa'nın güneyinde, Almanya ve Bohemya'da gelişti. Papa, vadoisları 1184'te aforoz etti. Papa Sixte IV ise, 1477 yılında bunlara karşı askeri bir sefer düzenledi.

[2] Albigeoislar, XI. ve XII. yüzyıllarda, Fransa'nın güneyinde yayılan bir dinsel mezhep kurdular. Merkezleri Albi'deydi. Havari türü bir Hristiyanlık öğretiyorlar ve yaşantılarında İncil'deki sadeliğe uygun davranıyorlardı. Papa İnnocent III, 1209 yılında bunlara karşı bir haçlı seferi düzenledi. Albigeoislar savaşı yirmi yıl sürdü.

[3] Abélard'ın çömezi olan Arnaud de Brescia, rahipler sınıfının ilkel sadeliğe dönmesini va'zediyordu. Ustası ile birlikte Sens Concile'i tarafından mahkûm edildi (1140), yandaşlarının çağrısı üzerine Roma'ya döndü ve buradaki kurumlarda reform yaptı. Papa Adrien IV,

Burada Vaudois'ların ataerkil mezhepleriyle, biçimi ve içeriğiyle tarihin hareketine karşı koyma yönünde gerici girişimler olan ve yalnızca yerel bir önemi bulunan İsviçrelilerin ayaklanmasını bırakabiliriz. Orta Çağ mezhep sapmasının diğer iki biçiminde, Köylüler Savaşı'nın başarısızlığının temel nedeni olan burjuva muhalefet ile köylü-halk (pleb) muhalefeti arasındaki büyük zıtlığın öncüllerini XII. yüzyılda buluyoruz. Bu zıtlık bütün Orta Çağ sonu boyunca sürmektedir.

Kentlerdeki mezhep sapması —ve Orta Çağ'ın tam anlamıyla resmi mezhep sapması budur— aslında, rahiplere karşı yöneliyordu; onların zenginliklerine ve siyasal durumlarına saldırıyordu. Burjuvazi şimdi nasıl *ucuz hükümet* istiyorsa, Orta Çağ burjuvaları da o zaman *ucuz kilise* istiyorlardı.[6] Kilisenin ve dogmaların gelişiminde yalnızca bir yozlaşma gören her mezhep gibi, biçimiyle gerici olan burjuva mezhebi de ilkel kilisenin basit düzeninin yeniden kurulmasını ve yalnızca rahipler düzeninin ortadan kaldırılmasını istemektedir. Bu ucuz kurumun sonucu da keşişleri, yüksek din adamlarını, Roma sarayını, kısacası kilisede pahalı olan her şeyi ortadan kaldırmak olacaktır. Kralların koruması altında olsalar bile, kendileri de birer

onun âyin yapmasını yasakladı. Arnaud de Brescia önce sürgün edildi, sonra da teslim edildiği kilise tarafından 1155 yılında yakıldı.

[4] Alt sınıfların sözcüsü olan İngiliz rahip. Wat Tyler tarafından yönetilen emekçiler ayaklanmasında etkin görev aldı ve 1381'de öldürüldü.

[5] Burada, saflık durumuna dönüşü ve her türlü medeni ve dinsel yasanın kaldırılmasını va'zeden Pikardiyalılar mezhebinin sözkonusu olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar, İngiliz begarları ve lollard'lar gibi Adem'ce yaşantıyı öğütleyen bir mezhep oluşturuyorlar, kadınlarda ve mallarda ortaklık uyguluyorlar ve gerçek bir ütopik komünizmi temsil ediyorlardı.

[6] Burada italikle dizili olan sözler, özgün metinde Fransızca'dır: **gouvernement à bon marché, Eglise à bon marché.**

cumhuriyet olan kentler papalığa karşı saldırılarıyla, burjuva egemenliğinin olağan biçiminin cumhuriyet olduğu gerçeğini ilk kez genel bir biçim altında ifade ediyorlardı. Bir dizi kilise dogması ve yasasına muhalefetleri kısmen yukardakiyle, kısmen de onların diğer varoluş koşullarıyla açıklanabilir. Bu nedenle, örneğin rahiplerin bekârlığına karşı bu kadar şiddetle ayağa kalkmalarını en iyi açıklayan Boccacio'dur. İtalya ve Almanya'da Arnaud de Brescia, güney Fransa'da albigeoislar, İngiltere'de John Wyclif[7], Bohemya'da Huss ve Calixtin'ler[8] bu eğilimin başlıca temsilcileri oldular. Feodalizme karşı muhalefetin burada *kilise* feodalitesine karşı muhalefet olarak ortaya çıkmasının nedeni yalnızca, kentlerin her yerde bilinen bir düzen oluşturmaları ve ayrıcalıkları, silâhları ya da devlet meclisleriyle layik feodaliteye karşı mücadele etmeleri için yeterli olanaklara sahip olmalarıdır.

Burada da, Fransa'nın güneyinde olduğu kadar İngiltere ve Bohemya'da küçük soyluluğun en büyük bölümünün rahiplere karşı mücadelede ve mezhep sapması içinde kentlerle birleştiğini görmekteyiz — bu olgu, küçük soyluluğun kentlere bağımlı ve onlarla birlikte prenslere ve yüksek din adamlarına karşı çıkar dayanışması içinde oluşuyla açıklanabilir; bu durumu Köylüler Savaşı'nda da bulacağız.

Köylülerin ve halkın (pleblerin) ihtiyaçlarının doğrudan ifadesi olan ve hemen her zaman bir ayaklanmaya bağlanan mezhep sapması bambaşka nitelikteydi. Kuşkusuz burjuva mezhep sapmasının rahiplere, papalığa ve ilkel kilise düzeninin yeniden kurulmasına ilişkin taleplerini içeriyordu, ama sonsuz derecede de ileri gidiyordu. İlkel Hıristiyanlığın eşit-

[7] Lollard'ların esinlendikleri, XIV. yüzyıl İngiliz dinbilimcisi. Katolik dogmayı eleştiriyor ve kilise yetkililerinin üstünlüğünü reddediyordu. Anglikanizmin habercilerinden biridir.

[8] Huss hareketinden doğan Calixtin'ler (kutsal çanak, **calice** sözcüğünden geliyor) iki kutsal nesneyle (ekmek ve şarap) kudas âyini yapılmasını istiyorlardı. Bunlar, burjuvaları ve kilise mallarına el koyma amacında olan küçük soyluluktan kişileri biraraya getirdiler.

lik koşullarının topluluğun bütün üyeleri arasında yeniden kurulmasını ve bunların aynı zamanda sivil toplum için de kural olarak kabul edilmelerini istiyordu. «Tanrının kullarının eşitliği»nden sivil eşitliği ve hattâ kısmen servet eşitliğini çıkarıyordu. Az ya da çok açıklıkla koyulan ve ilkel Hıristiyan öğretisinden zorunlu olarak çıktığı için desteklenen talepler, soylulukla köylülerin, patricilerin, ayrıcalıklı burjuvaların ve halkın eşitliğinin sağlanması, feodal angaryaların, vergilerin, ayrıcalıkların ve her ne olursa olsun en belirgin zenginlik farklılıklarının ortadan kaldırılmasıydı. Feodalitenin doruk çağında, örneğin álbigeois'larda burjuva mezhep sapmasından ayrılması çok güç olan bu köylü-pleb mezhep sapması XIV. ve XV. yüzyılda bir tarafın açık biçimde farklı bakış açısına dönüşmekte ve genellikle burjuva mezhep sapmasının yanında tamamen bağımsız biçimde ortaya çıkmaktadır. İngiltere'deki Wat Tyler ayaklanmasının vaizi John Ball[9], Wyclif hareketinin yanında; taborit'ler[10] de Bohemya'daki calixtin'lerin yanında böyleydi. Taborit'lerde cumhuriyetçi eğilim din devleti süslemesi altında beliriyordu; bu eğilim XV. yüzyılın sonu ve XVI. yüzyılın başında Almanya'da halk temsilcileri tarafından geliştirildi.

Gericilik dönemlerinde devrimci geleneği sürdüren mistik, flagellant, lollar[11], vb. tarikatların coşkusu bu biçim mezhepçiliğe bağlanmaktadır.

Halktan gelenler (plebler), o dönemde, resmi toplumun tamamen dışına yerleşmiş tek sınıfı oluşturuyorlardı. Burjuva birliğinin dışında oldukları gibi feodal birliğin de dı-

[9] John Ball'ın vaiz teması şuydu : «Adem toprağı beller, Havva yün eğirirken, seçkin kişi neredeydi?»

[10] Taborit'ler (adları Bohemya'daki Tabor kentinden geliyor), ikinci Huss yanlısı akımın demokratik ve devrimci kanadını oluşturuyorlardı. Hareketleri, 1434 yılında Calixtin'ler tarafından kırıldı.

[11] İnsanların günahları için kendilerini bedensel olarak cezalandıran flagellant'ların ve yoksulluğa ve ilkel sadeliğe dönüşü vaʼzeden lollard'ların mistisizmi, özellikle yoksul sınıflar arasında yaygındı ve kiliseye bağlı zümrelere düşmandı.

şındaydılar. Ne ayrıcalıkları, ne mülkleri vardı ve hattâ köylüler ve küçük-burjuvalar gibi ağır vergiler altında ezilse bile, tek mala sahip değildiler. Mülksüz ve haksız bütün ilişkiler içindeydiler. Var oluş koşulları onları, kendilerinden tamamen habersiz olan o günün kurumlarıyla doğrudan ilişkiye bile sokmuyordu. Feodal toplumun ve burjuva loncalarının çözülmesinin canlı belirtisi, aynı zamanda da çağdaş burjuva toplumunun öncüleriydiler.

Bu durum halk kesiminin yalnızca feodalizme ve ayrıcalıklı burjuvaziye karşı mücadeleyle niçin yetinemeyeceğini açıklamaktadır: en azından hayal olarak, yeni belirmekte olan çağdaş burjuva toplumunu aşmak zorundaydı. Bu durum, her türlü mülkiyetten yalıtlanmış bu kesimin niçin, sınıf zıtlıkları üzerine kurulmuş bütün toplum biçimlerinin ortak kurumları, görüşleri ve düşüncelerini söz konusu etmesi gerektiğini açıklamaktadır. İlkel Hıristiyanlığın şiliastik[12] coşkuları bunun için elverişli bir çıkış noktası veriyordu. Ama böylesine, şimdiyi hattâ geleceği de aşan bir türetim yalnızca şiddetli, gerçekliği olmayan bir nitelik kazanabilirdi ve ilk pratik gerçekleştirme girişiminde, çağın koşulları tarafından konmuş kısıtlamaların içine düşecekti. Özel mülkiyete saldırı, malların ortaklaşa olması talebi, ancak kaba bir iyiliksever örgütle çözümlenebilirdi. Belirsiz Hıristiyan eşitliği, en çok «yasa önünde eşitlik»e ulaşabilirdi; her türlü otoritenin kaldırılması da, önünde sonunda, halk tarafından seçilen cumhuriyetçi hükümetlerin kurulması oluyordu. Komünizmin düşsel türetimi, gerçekte, çağdaş burjuva koşullarının özlemiydi.

İlkin *Almanya*'da, *Thomas Münzer* ve taraftarlarında rastladığımız bu gelecek tarihin şiddetli özlemi, halk kesiminin yaşama koşulları göz önüne alındığında yine de anlaşılır bir şeydir. Daha önce taborit'lerde, malların şiliastik (millenarist-bin yıllık) ortaklığı görülmüştü, ama yalnızca

[12] **Apocalypse**'in (İncil'in simgesi niteliğindeki son kitabı) bir bölümüne dayanan şiliast'lar, İsa'nın dünyaya döneceğini ve bin yıl için egemenliğini kuracağını ilân ediyorlardı.

askeri düzeyde bir tedbir olarak. Bu komünist yankılar ancak Münzer'de, toplumun gerçek bir kesiminin özlemlerinin ifadesi olmaktadır. Ancak onda belli bir açıklıkla ifade edilmektedir ve bunları, çağdaş proletarya hareketi içinde erimelerine kadar her büyük halk ayaklanmasında buluyoruz; aynen Orta Çağ'da, kendilerini, ağı içinde gitgide daha fazla sıkan feodaliteye karşı özgür köylülerin mücadelesinin, feodal egemenliğin tam olarak yıkılması için serflerin ve angaryacı köylülerin mücadelesiyle karışması gibi.

Ulusun bölündüğü üç büyük safın ilki olan *tutucu-katolik* saf var olan düzenin korunmasıyla ilgili bütün unsurları, imparatorluk iktidarı, rahipler sınıfı, layık prenslerin bir bölümü, zengin soyluluk, yüksek din adamları ve kentlerdeki patricileri biraraya getirirken, *ılımlı Luther'ci-burjuva* Reform bayrağı altında muhalefetin mülk sahibi bütün unsurları, küçük soylu kitlesi, burjuvazi ve hattâ, kilise mallarına el koyulmasıyla zengin olmayı umut eden ve İmparatorluk karşısında daha büyük bir bağımsızlık elde etme fırsatından yararlanmak isteyen layık prenslerin bir bölümü toplanıyordu. Nihayet, köylüler ve halk, talepleri ve öğretileri en açık biçimde Thomas Münzer tarafından ifade edilen *devrimci* safı oluşturuyorlardı.

Öğretileriyle olduğu kadar, kişilikleri ve eylemleriyle de, Luther ve Münzer, yönettikleri kesimi tam olarak temsil etmektedirler.

1517'den 1525'e kadar *Luther,* çağdaş Alman anayasacılarının 1846-1849 arasında geçirdikleri ve bir an hareketin başında bulunduktan sonra, o zamana dek kendisini destekleyen halkçı ya da proleter parti tarafından hareket içinde aşıldığını gören her burjuva partisinin geçirdiği evrimi geçirmiştir.

Luther 1517'de dogmalara ve katolik kilise kurumuna saldırdığında, muhalefetinin henüz belirli bir niteliği yoktu. Eski burjuva mezhepçiliğinin taleplerini aşmadan, daha radikal hiç bir eğilimi bertaraf edemiyordu, üstelik edemezdi de. Çünkü bütün muhalefet unsurlarını biraraya getirmek, en kararlı devrimci enerjiyi toplamak ve katolik ortodoksiu-

ğun karşısında önceki bütün mezhepçiliği temsil etmek gerekiyordu. Bizim liberal burjuvalarımız da 1847'de, kendilerine sosyalist ve komünist derlerken ve işçi sınıfının kurtuluşu için düşler kurarken, işte bu anlamda devrimciydiler. Luther'in güçlü köylü niteliği, etkinliğinin bu ilk döneminde en coşkun biçimde ortaya çıktı:

Bu, zincirinden boşanmış çılgınlıkları böyle sürecekse, diye yazıyordu Roma rahiplerinden söz ederek, *bana öyle geliyor ki bunu durdurmak için kralların ve prenslerin şiddetle müdahale etmeleri, dünyayı zehirleyen bu uğursuz soya karşı saldırıya geçmeleri ve* sözle değil silâhla *bunların girişimlerine son vermelerini görmek, kuşkusuz en iyi yol ve ilâçtır. Hırsızları asarak, katilleri kılıçla, dinsel sapkınları yakarak cezalandırıyorsak, niçin bu uğursuz yıkım öğretmenlerine, papalara, kardinallere, piskoposlara ve Roma Sodome'unun bütün güruhuna karşı* elimizdeki bütün silâhlarla *saldırıya geçmeyelim ve* niçin ellerimizi onların kanıyla yıkamayalım?[13]

Ama bu ilk devrimci heyecan uzun sürmedi. Luther'in savurduğu yıldırım, etkisini gösterdi. Bütün Alman halkı harekete geçti. Bir yanda köylüler ve halk (plebler), onun rahiplere karşı mücadele çağrılarında, Hıristiyan özgürlüğü üzerine yazılarında ayaklanma işaretini gördüler; öte yanda, ılımlı burjuvalar ve küçük soyluluğun büyük bir bölümü, kendileriyle birlikte belli sayıda prensi de sürükleyerek onunla birleştiler. Kimileri, ezenlerle hesaplaşma anının geldiğine inandılar; kimileri ise yalnızca rahiplerin aşırı güçlülüğüne, Roma karşısındaki bağımlılığa ve katolik hiyerarşiye son vermek ve kilise mallarına el konmasıyla zenginleşmek istiyordu. Partiler birbirlerinden ayrıldılar ve kendi sözcülerini buldular. Luther bu iki parti arasında seçim yapma

[13] W. Zimmermann, **Allgemeine Geschichte des grossen Bauernkrieges** (Almanya'da Büyük Köylüler Savaşı Tarihi), I. Bölüm, s. 364-365.

Martin Luther

durumunda kaldı. Birkaç gün içinde hatırı sayılır ve güçlü duruma gelen, kendisine bağlı kişiler ve dalkavuklarla çevrili, Wittenberg Üniversitesi'nin bu üstün profesörü, Saksonya seçici prensi tarafından korunan bu büyük adam bir dakika bile tereddüt etmedi. Hareketin halkçı unsurlarını bıraktı ve soyluluğu, burjuvaziyi ve prensleri biraraya getirdi. Roma'yı ortadan kaldırmak için savaş çağrıları sönüverdi. Luther şimdi *barışçı evrim* ve *pasif direnmeyi* öneriyordu (örneğin, bakınız: *Alman soyluluğuna çağrı,* 1520, vb.). Ulrich von Hutten ve Sickingen tarafından kendi yanlarına, rahiplere ve prenslere karşı mücadelenin merkezi olan Ebernbourg'a gelmesi için yapılan çağrıya Luther şu karşılığı verdi:

İncilin davasının zora başvurma *ve* kan dökme *yoluyla kazanılmasından yana değilim. Dünya sözle yenildi, kilise sözle tutundu, yine sözle eski durumuna getirilecek ve deccal nasıl zor kullanmadan onu eline geçirdiyse, yine zor kullanılmadan yenilecektir.*[14]

Korunacak ya da yeniden düzenlenecek kurumların ve dogmaların çevresindeki hazırlıklar, Augsbourg İtirafı'na[15], yeniden düzenlenmiş burjuva kilise pazarlıkları pahasına nihayet elde edilen anayasaya kadar varan o iğrenç diplomasi, ödünler, entrikalar ve anlaşmalar oyunu sırasında Luther'in eğilimi bu yönü aldı ya da daha doğrusu, böyle kesin biçimde belirlendi. Alman ulusal meclislerinde, anlaşma meclislerinde, yeniden gözden geçirme kurullarında ve diğer Erfurt parlamentolarında[16] siyasal biçim altında, kısa süre

[14] W. Zimmermann, **A.g.y.,** s. 366.

[15] Augsbourg İtirafı, protestan prensler tarafından 1530 yılında imparator Charles Quint'e sunulan bir belgedir. Bu belgede prenslerin inançlarının ilkeleri ve katolik Roma kilisesine getirilecek reformlar sıralanıyordu.

[16] Avusturya'yı dışarda bırakarak Almanya'nın birliğini gerçekleştirmek isteyen Prusya kralının girişimiyle, büyük burjuvazinin deste-

önce ve mide bulandırana kadar tekrarlanan iğrenç alışverişin aynısıdır. Resmi reformun küçük-burjuva niteliği bu pazarlıklar sırasında daha açık olarak ortaya çıkmıştır.

Bundan böyle burjuva reformunun herkesçe kabul edilen temsilcisi olan Luther'in yasaların çerçevesi içinde ilerlemeyi öğütlemesinin pek çok nedeni vardı. Kentlerin çoğu, ılımlı bir reformdan yana olduklarını bildirmişlerdi, küçük soyluluk da gitgide bu yana bağlanıyordu. Prenslerin bir bölümü buraya katıldı, diğer bölümü ise tereddüt ediyordu. Başarı, en azından Almanya'nın büyük bir bölümünde kesinleşmiş denebilirdi. Olaylar barışçı biçimde geliştiğine göre, diğer bölgeler de ılımlı muhalefetin itişine uzun süre direnemezlerdi. Ama her şiddetli sarsıntı ılımlı partiyi pleblerin ve köylülerin aşırı partisiyle çatışmaya sokacak, prenslerin, soyluluğun ve belli sayıda kentin hareketten uzaklaşmasına yol açacak ve sonunda burjuva partisinin pleb ve köylü partisi tarafından aşılması ya da hareketin bütün partilerinin katolik restorasyon tarafından ezilmesinden başka seçenek bırakmayacaktı. Ve burjuva partilerinin en küçük bir başarı elde eder etmez, yasaların çerçevesi içinde ilerleyerek nasıl devrimin Scylla'sı ile restorasyonun Charybde'i arasında gidip geldiklerini yakın geçmişteki olaylar bize yeterince gösterdi.

Dönemin genel, toplumsal ve siyasal koşulları dolayısıyla her dönüşümün sonuçları zorunlu olarak prenslerin yararına olacaktı ve burjuva reformu pleb ve köylü unsurlardan gitgide daha açık olarak ayrıldıkça, reformcu prenslerin gitgide daha fazla denetimi altına girecekti.

Luther'in kendisi de gitgide daha fazla onların uşağı oldu ve halk Luther'i de diğerleri gibi bir saraylı olmakla suçlarken ya da Orlamunde'da olduğu gibi taşlarla kovalarken ne yaptığını çok iyi biliyordu.

ğiyle seçilen bir «birlik parlamentosu» 20 Mart 1850'de Erfurt'ta toplandı. Belli sayıda prens tarafından terkedilen ve çar I. Nicolas ile karşı karşıya gelmeye cesaret edemeyen IV. Frédéric-Guillaume, bu meclisi 29 Nisan'da dağıttı.

Köylüler Savaşı patlak verdiğinde, prenslerin ve soyluluğun çoğunlukla katolik olduğu bölgelerde Luther, arabulucu rolü oynamaya çalıştı. Hükümetlere kararlı bir dille saldırdı. Halkı ezdikleri için ayaklanmadan onların sorumlu olduklarını söyledi. Onlara karşı ayaklananlar köylüler değil, bizzat Tanrının kendisiydi. Bu arada ayaklanma da Tanrı'ya ve İncil'in öğütlerine karşıydı. Sonunda iki tarafın da boyun eğmesini ve dostça bir anlaşmaya varmalarını önerdi.

Ama ayaklanma hızla yayıldı, bu iyi niyetli arabuluculuk önerilerine rağmen prenslerin, soyluların ve Luther'ci kentlerin egemenliği altında bulunan protestan bölgelere bile yayıldı ve «ihtiyatlı» burjuva reformunu hızla aştı. İsyancıların en kararlı kesimi, Münzer'in yönetimi altında genel karargâhını Thuringe'de, Luther'in çok yakınında kurdu. Birkaç başarı daha kazandılar mı, bütün Almanya ateşler içinde kalacak, Luther sarılacak, hattâ belki hain olarak mızraklarla delik deşik edilecek ve burjuva reformu, pleb ve köylü devriminin dalgaları içinde sürüklenip gidecekti. Artık tereddüte yer yoktu. Devrimin karşısında bütün eski düşmanlıklar unutuldu. Köylü çetelerinin karşısında Romalı Sodom'un çocukları, masum kuzular, Tanrı babanın tatlı yavruları gibi kalırdı. Burjuvalar ve prensler, soyluluk ve rahipler Luther ve Papa, «yağmacı ve katil köylü çetelerine karşı»[17] birleştiler:

Gizlice ve herkesin gözü önünde, kudurmuş köpekleri gebertir gibi bunları parça parça etmeli, boğmalı, boğazlarını kesmeli! *diye haykırıyordu Luther. İşte bunun için aziz efendilerim, onların kafalarını kopartın, gebertin, boğun, burasını ve orasını kurtarın! Bu mücadelede ölseniz de, bundan daha kutsal bir ölüm olmaz!*[18]

Köylüler için acıma yanlışına düşmemeli! Tanrının da acımadığı, hattâ cezalandırıp yok etmek istediklerine acıyan-

[17] Luther'in, Köylüler Savaşı sırasında, 1525'te yayımladığı bir yergi yazısının başlığı.

[18] Zimmermann, **A.g.y.**, 3. bölüm, s. 713.

lar zaten kendileri isyancılara katılıyorlar. Köylüler daha sonra, bir ineklerini kurtarmak için ikinci ineklerini vermek zorunda kaldıklarında öğrenecekler Tanrı'ya şükretmesini; ve bu ayaklanma da prenslere halkın mantığının ne olduğunu, yalnızca güç kullanarak yönetilebileceğini gösterecektir.[19]

Bilge der ki: Cibus, onus et virgam asino.[20] *Köylülerin kafalarına saman dolmuş bir kere; budala oldular. Tanrı'nın sözlerine kulak vermiyorlar; bunun için kamçının, tüfeğin sesini duyurmak gerek onlara ve bunu haketmişlerdir. Boyuneğmeleri için dua edelim. Yoksa, acımak da yok!* Konuşturun tüfekleri, yoksa işler çok daha kötü olacak.[21]

Proletarya, Mart günlerinin ertesinde gelip de zaferin meyvalarından kendi payına düşeni istediğinde, bizim sosyalist ve insansever burjuvalarımız da aynen böyle konuştular.

Kutsal kitabı Almanca'ya çevirmekle, Luther, halk hareketinin eline güçlü bir silâh vermişti. Kutsal kitapta, o çağın feodalleşmiş Hıristiyanlığının karşısına ilk yüzyılların alçakgönüllü Hıristiyanlığını çıkarmıştı; çözülmekte olan feodal toplumun karşısına, yaygın ve dâhiyane feodal hiyerarşiyi tanımayan bir toplumun tablosunu çıkarıyordu. Köylüler bu silâhı, bütün anlamlarıyla prenslere, soyluluğa, rahiplere karşı kullanmışlardı. Şimdi Luther bu silâhı onlara karşı çeviriyor ve mutlak monarşinin hiç bir çanak yalayıcısının o güne dek hiç bestelemediği biçimde, Kutsal Kitap'tan Tanrı tarafından kurulmuş otoritelere övgüler düzen gerçek bir ilâhi çıkarıyordu! Kutsal hakkın verdiği prens iktidarı, edilgin boyuneğme, hattâ kölelik, dayanaklarını Kutsal Kitap'ta buluyordu. Böylelikle yalnızca köylülerin ayaklanması değil, Luther'in dinsel ve geçici otoritelere karşı

19 Zimmermann, **A.g.y.**, s. 714.

20 Yem, yük ve kamçı: işte eşeğe gereken.

21 Zimmermann, **A.g.y.**, s. 714.

bütün isyanı da inkâr edilmiş oluyordu. Böylece, prenslerin yararına, yalnız halk hareketi değil, burjuva hareketi de ihanete uğruyordu.

Bize de, yakınlarda birçok kez böyle kendi geçmişlerini inkâr etme örnekleri veren burjuvaların adlarını saymak gerekli mi bilmiyorum?

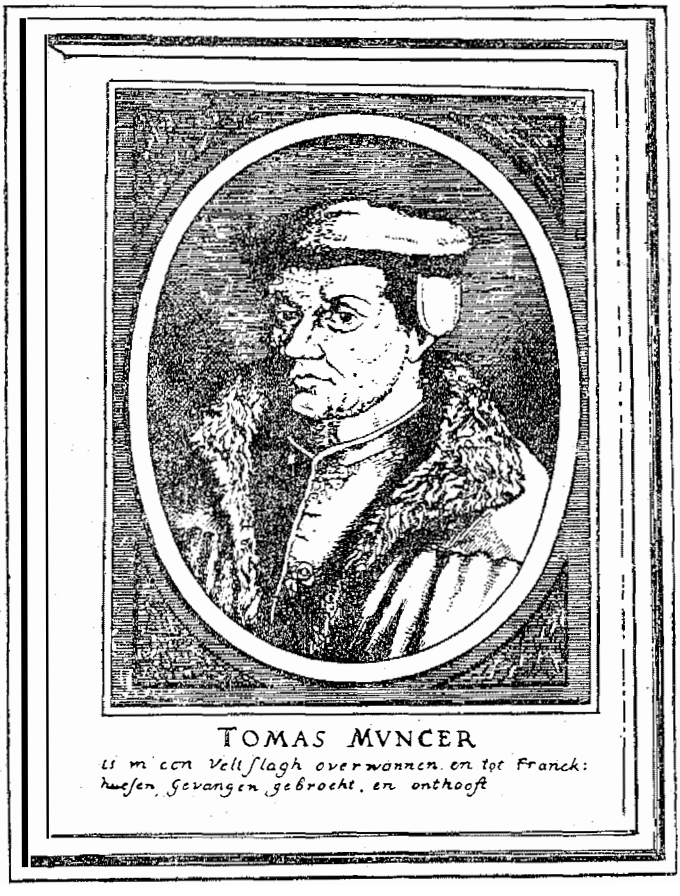
Şimdi reformcu burjuva Luther ile halk (pleb) devrimcisi *Münzer*'i karşılaştıralım.

Thomas Münzer, 1498 yılına doğru, Harz'daki Stolberg'de doğmuştur.[22] Stolberg kontlarının keyfi davranışlarının kurbanı olan babası asılarak ölmüştü. Daha 15 yaşındayken, Münzer Halle'deki okulunda Magdebourg başpiskoposuna ve genel olarak Roma kilisesine karşı bir gizli birlik kurmuştu. Çağının dinbilimi hakkındaki derin bilgisi sayesinde çok erken sürede doktor ünvanı ve Halle'deki rahibeler manastırında papazlık görevi elde etti. Burada kilise dogmaları ve törenlerine karşı büyük bir nefretle davranıyor, ekmeğin ve şarabın İsa'nın gövdesi ve kanı haline geldiği hakkındaki sözleri büyük âyinde hiç ağzına almıyor ve Luther'in aktardığına göre, âyinlerde dağıtılan mayasız ekmeği kutsamadan yiyordu.[23] Esas olarak Orta Çağ gizemcilerini, özellikle de Kalabriyalı Joachim'in[24] İsa'nın yeniden yeryüzüne inip bin yıl egemen olacağından söz eden yazılarını inceliyordu. Bu yazarın bildirdiği ve betimlediği bin yıllık krallığın, yozlaşmış kilisenin ve bozulmuş dünyanın mahkûm edilmesi saati, Reform ve dönemin genel hareketliliğiyle gelmiş gibi göründü Münzer'e. Bölgede çok başarılı vaizlar verdi. 1520'de, birinci İncil vaizi olarak Zwickau'ya gitti. Orada, suskunluk içinde yaşamaya devam eden ve alçakgönüllülük ve anlık temkinliliklerinin ardında, mevcut duruma karşı alt toplum-

[22] Zimmermann'ın kitabının 1842 basımında da bu tarih verilmektedir. Bu kitabın 1856 basımında ve diğer kaynaklarda Münzer'in doğum tarihi bazen 1490, bazen 1493 olarak gösterilmektedir.

[23] Zimmermann, **A.g.y.**, 2. bölüm, s. 55.

[24] Joachim de FLORE : Ölümsüz İncil öğretisi, Joachimisme adıyla tanınan, XII. yüzyıl İtalyan mistiği.

Thomas Münzer

sal tabakaların büyüyen muhalefetinin gizli olduğu, bin yıllık krallığa inanan o coşkun (chiliastik) tarikatlardan birini buldu; şimdi büyüyen hareketlenmeyle daha açık ve direngen bir biçimde çalışmaya başlıyorlardı. Bu, başında Nicolas *Storch*'un bulunduğu anabaptist'ler[25] tarikatı idi. Son kıyamet ve bin yıllık krallık gününün yaklaştığını söylüyorlardı; «ilerde olacak şeyleri söyleme, vecde gelme ve kehanette bulunma» yetenekleri vardı. Zwickau Konseyi ile çatışmaya çok çabuk girdiler. Münzer, tamamen onlara bağlanmadan, ama gitgide kendi etkisi altına alarak, anabaptistleri savundu. Konsey bunlara karşı şiddetle harekete geçti; kenti terketmek zorunda kaldılar, Münzer de onlarla birlikte. 1521 yılı sonlarında oluyordu bunlar.

Münzer Prag'a gitti ve Huss hareketinin kalıntılarına dayanarak orada tutunmaya çalıştı, ama bildirgesi[26], Bohemya'dan kaçmak zorunda kalmasından başka bir sonuç vermedi. 1522'de, Thuringe'deki Allstedt'e vaiz olarak atandı. Orada da dinsel tapınmada reform yapmakla işe başladı. Luther'in buna cesaret etmesinden önce, Latince'nin kullanılmasını tamamen ortadan kaldırdı ve pazar ayinlerinde yalnız İncilleri ve havarilerin mektuplarını değil, bütün Kutsal Kitabı okuttu. Aynı zamanda, bölgedeki propagandayı örgütledi. Halk, dört bir yandan ona koştu ve bir süre sonra Allstedt, Thuringe'deki rahiplere karşı halk hareketinin merkezi oldu.

O dönemde Münzer, her şeyden önce dinbilimciydi; saldırıları hemen hemen yalnızca rahiplere yönelikti. Ama Luther'in yapmaya başladığı gibi, sakin tartışmaları ve barışçı evrimi vazetmiyordu. Luther'in eski sert vaızlarını sürdürüyor ve Saksonya prenslerini ve halkı Roma rahiplerine karşı silâhlı mücadeleye çağırıyordu.

25 Anabaptist'ler, her Hıristiyan'ın erinlik yaşına geldiğinde bir kez daha vaftiz edilmesini istiyorlardı.

26 Münzer, «Papa yanlılarına karşı bildirge»sini 1521'de Prag duvarlarına astı.

Size barışı değil, kılıcı getirmeye geldim, demiyor mu İsa? Ama siz (Saksonya prensleri) bu kılıçla ne yapacaksınız? Eğer Tanrı'nın iyi hizmetkârları olmak istiyorsanız, İncil'in yoluna engel olarak çıkan kötüleri yoketmek ve ortadan kaldırmak için kullanacaksınız. İsa, görkemle şöyle buyurmuştur (İncil, Aziz Luca, 19,27): düşmanlarımı yakalayın ve gözümün önünde boğun onları... Tanrı'nın gücünün sizin kılıcınızın yardımı olmaksızın da bunu yapacağı gibi boş saflıklarla itiraz etmeyin sakın; yoksa kınında paslanıp gider kılıcınız. Çünkü Tanrı'nın esinine karşı çıkanları acımasızca yoketmek gerekir, nasıl Ezechias, Keyhus, Yeşu, Daniel ve Elya, Baal rahiplerini yokettilerse. Hıristiyan kilisesini kaynağına geri götürmek başka bir biçimde olanaksızdır. Hasat döneminde, Tanrı'nın bağlarındaki zararlı otları ayıklamak gerekir. Tanrı demiştir ki (Musa, 5,7): putlara acımamalısınız. Eğer öfkemin sizin üzerinize çökmesini istemiyorsanız onların mihraplarını yıkın, kutsal resimlerini parçalayın ve yakın![27]

Ama prenslere yapılan bu çağrılar hiç bir sonuca ulaşmadı, oysa halktaki devrimci ateş günden güne büyüyordu. Düşünceleri gitgide açıklığa kavuşan, her gün biraz daha cesaretlenen Münzer kesin olarak burjuva Reformu'ndan ayrıldı ve bundan böyle doğrudan doğruya bir siyasal tahrikçi (ajitatör) rolü oynamaya başladı.

Dinbilimsel ve felsefi öğretisi, sonuç olarak, yalnızca katolikliğin değil Hıristiyanlığın da bütün temel noktalarına saldırıyordu. Hıristiyan biçimleri altında, çağdaş spekülatif görüşlerle[28] garip biçimde benzeşen ve hattâ zaman zaman tanrıtanımazcılığa yaklaşan bir kamutanrıcılık (panteizm) öğretiyordu. Kutsal Kitabın biricik ve sarsılmaz vahiy oluşunu reddediyordu. Münzer, gerçek yaşayan vahiyin, bütün zamanlarda ve bütün halklarda var olmuş olan ve hâlâ da var olan vahiyin akıl olduğunu söylüyordu. Kutsal Kitabı ak-

[27] Zimmermann, **A.g.y.**, 2. bölüm, s. 69.

[28] Engels, D. F. Strauss ve bazı genç Hegel'cileri kastediyor.

lın karşısına çıkarmak, ruhu yazıyla öldürmek demekti. Çünkü Kutsal Kitabın sözünü ettiği Kutsal-Ruh bizim dışımızda yoktur. Bu Kutsal-Ruh özellikle akıldır. İman da, aklın insan içinde ortaya çıkmasından başka bir şey değildir ve bu yüzden Hıristiyan olmayanlar da iman sahibi olabilirler. İşte bu iman, ete kemiğe bürünmüş bu akıldır insanı kutsallaştıran ve mutlu kılan. Bu yüzden de cennet öteki dünyada olan bir şey değildir, onu da bu yaşamın içinde aramak gerekir; ve iman sahibi olanların da yapması gereken, bu cenneti, Tanrı'nın krallığını dünya üzerinde kurmaktır. Öteki dünyada cennet var olmadığına göre, cehennem de, lânetlenme de yoktur. Ayrıca, insanların kötü istekleri ve iştahlarından başka şeytan da yoktur. İsa da diğer insanlar gibi bir insan, bir peygamber ve bir öğretmendi ve havarilerle birlikte yediği son yemek de, mistik hiç bir şey katılmaksızın yalnızca şarapla ekmeğin yendiği basit bir anma yemeğiydi.

Münzer bu öğretiyi çoğu zaman, çağdaş felsefenin de belli bir süre ardına gizlenmek zorunda kaldığı aynı Hıristiyan'ca sözler altına gizleyerek anlatıyordu. Ama, aslında bir sapma olan düşüncesi bütün yazılarından çıkmaktadır ve Kutsal Kitap maskesini, bugünkü Hegel çömezlerinin birçoğundan daha az ciddiye aldığı farkedilmektedir. Yine de Münzer ile çağdaş felsefe arasında üç yüzyıl vardır.

Siyasal öğretisi tamamen bu dinsel devrimci görüşüne bağlanıyor ve dinbilimsel yaklaşımının, çağın dinsel görüşlerini aştığı kadar, bu da var olan toplumsal ve siyasal ilişkileri aşıyordu. Münzer'in dinsel fesefesi nasıl dinsizliğe yaklaşıyorsa, siyasal programı da komünizme yaklaşıyordu ve birçok çağdaş komünist tarikat, Mart devriminin arifesinde bile XVI. yüzyıldaki «Münzer'ci» tarikatlardan daha zengin bir kuramsal donanıma sahip değildi. Çağın halk kitlelerinin (pleblerin) taleplerinin sentezinden çok, halk içinde tohum halinde bulunan proleter unsurların kurtuluşunun dâhice bir tasarımı olan bu program, Tanrı krallığının, peygamberlerin bin yıllık krallığının, Kilisenin kökenine dönmesi ve sözde ilkel, ama aslında tamamen yeni bir gerçeklik içindeki bu

Kilise ile çelişen kurumların kaldırılmasıyla dünya üzerinde hemen kurulmasını istiyordu. Münzer için Tanrı krallığı, hiç bir sınıf farkının, hiç bir özel mülkiyetin, toplumun üyelerine yabancı hiç bir özerk devlet iktidarının bulunmadığı bir toplumdan başka bir şey değildi. Var olan bütün otoriteler, boyuneğmeyi ve devrime katılmayı reddederlerse devrilmeliydiler; bütün işler ve mallar ortaklaşa olmalı ve en eksiksiz eşitlik egemen olmalıydı. Bu programı yalnız Almanya'da değil, Hıristiyan dünyasının tamamında gerçekleştirmek için bir birlik kurulmalıydı. Prensler ve soylular bu birliğe katılmaya çağrılacaklardı; eğer reddederlerse, birlik ilk fırsatta bunları silâh gücüyle devirecek ya da öldürecekti.

Münzer bu birliği örgütlemek için hemen işe koyuldu. Yazıları daha şiddetli, daha devrimci bir nitelik kazandı. Artık rahiplere saldırmakla yetinmiyor, aynı coşkunlukla prensler, soyluluk ve patricilere karşı da ateş püskürüyordu. En ateşli renklerle mevcut baskıyı sergiliyor ve bunun karşısına toplumsal ve cumhuriyetçi eşitliğin bin yıllık egemenliğinin düşsel tablosunu çıkarıyordu.

Bu arada da, arka arkaya devrimci yazılar yayımlıyor ve dört bir yana özel görevliler gönderiyor, kendisi ise birliği Allstedt ve çevresinde örgütlüyordu.

Bu propagandanın ilk sonucu, Allstedt yakınında Mellerbach'taki küçük Bakire Meryem kilisesinin «Onların mihraplarını yıkacaksınız, dikili taşlarını parçalayacaksınız ve putlarını yakacaksınız, çünkü siz kutsal bir halksınız» (Tesniye 7,6)[29], buyruğuna uygun olarak yıkılması oldu. Ayaklanmayı sakinleştirmek için bizzat Saksonya prensleri Allstedt'e geldiler ve Münzer'i şatolarına çağırdılar. Münzer şatoya gitti ve Saksonya prenslerinin, Münzer'in «Wittenberg'in yumuşak eti»[30] diye adlandırdığı Luther'in ağzından benzerini bir kez bile duymadıkları bir vaız verdi. İsa'dan son-

[29] Musa'nın beşinci kitabı, 7, 5-6.

[30] Münzer'in 1524'te Luther'e yolladığı cevap yazısının başlığının bir bölümü.

raki Kutsal Kitaplara dayanarak, dinsiz egemenleri, özellikle de İncil'i bir sapkınlık gibi gören rahipleri ve keşişleri öldürmek gerektiğini bildirdi. Çünkü dinsizlerin yaşamaya en küçük bir hakları yoktur ve sadece seçilmişlerin kayırmasıyla yaşayabilmektedirler. Eğer prensler dinsizleri yok etmezlerse, Tanrı onların kılıçlarını geri alacaktır, *çünkü kılıcın gücü topluluğun malıdır.* Sudaki balıkları, gökteki kuşları, yerdeki bitkileri, bütün canlı varlıkları kendi mülkleri yapan prensler ve efendilerdir tefeciliğin, hırsızlığın ve eşkiyalığın kaynağı. Ve sonra da yoksullara, çalmayacaksın! diye buyururlar. Ama kendileri, ellerine ne gelirse kapar, köylü ve zanaatkârın iliğini kemiğini sömürürler; ama bir yoksul herhangi bir şeye karşı çıkarsa hemen asılır ve bütün bunlara da «Yalancı»[31] doktor Amin! der.

Yoksulların onlara düşman olmalarından efendilerin kendileri sorumludurlar. Ayaklanmanın nedenini yoketmekten kaçınırlarsa, ayaklanmanın kendisini nasıl yokedebilirler? Ah benim değerli efendilerim, Tanrı demir bir sopayla eski çömleklerin arasına nasıl da vuracak! Eğer bana bunun yüzünden asi diyorsanız, tamam, öyle olsun, ben asiyim! (Bkz. Zimmermann, Köylüler Savaşı, *c. II, s. 75.)*

Münzer vaızını bastırdı. Allsetdli matbaacısı, bunun cezası olarak Saksonya dükü Jean tarafından ülkeden ayrılmak zorunda bırakıldı; Münzer'e gelince, onun yazıları da artık zorunlu olarak Weimar dükü yönetiminin sansüründen geçecekti. Ama Münzer bu buyruğa hiç bir zaman uymadı. Hemen ardından Mulhausen imparatorluk kentinde son derece şiddetli bir bildiri bastırdı. Bu bildiride halktan:

«Tanrı'ya söve söve, onu boyalı bir küçük adama çeviren iri başlıklı beylerin kimler olduklarını herkesin iyice far-

[31] Münzer, burada Türkçe'ye çevrilemeyecek bir sözcük oyunu yapmaktadır. Yalancı anlamına gelen **Lügner** sözcüğüyle Luther'i kastetmektedir.

kedebilmesi için gözlerini iyice açmaları»nı istiyor ve bildiriyi şu sözlerle bitiriyordu: «*Herkes büyük bir sarsıntıya hazırlıklı olmalıdır. Öyle bir oyun başlayacaktır ki, dinsizler devrilecek ve yoksullar yükselecektir.*»[32]

«Çekiçli Thomas Münzer» başlıklı bildirisinin en sonunda da şöyle diyordu:

Dinle, kendi sözlerimi senin ağzına koydum, seni bugün insanların ve imparatorlukların üstüne çıkardım, kökünden sökmen, parçalaman, dağıtman ve devirmen, inşa etmen ve ekip biçmen için. Krallar, prensler ve rahiplerle halkın arasına demirden bir duvar dikildi. Dövüşsünler! Güçlü ve dinsiz tiranların yıkımını getirecek zafer muhteşem olacaktır.

Münzer ile Luther ve partisi arasındaki kopma, çoktan gerçekleşmiş bir durumdu. Hattâ Luther, Münzer'in kendiliğinden, kendisine danışmadan getirdiği bazı tapınma reformlarını da kabullenmek zorunda kalmıştı. Münzer'in faaliyetini, daha ileri giden, daha enerjik bir parti karşısında bulunan ılımlı bir reformcunun kuşkucu kaygısıyla gözlüyordu. 1524 İlkbahar'ında Münzer, evinden çıkmayan hastalıklı ve darkafalı adam örneği olan Melanchton'a bir mektup yazarak ne onun ne de Luther'in hareketten hiç bir şey anlamadıklarını ve Kutsal Kitaba olan lâfzi bir inançla hareketi boğmaya çalıştıklarını söyledi. Bütün öğretileri çürüktü.

Aziz kardeşler, bu kadar bekleme ve tereddüt yeter! Zaman geldi. Yaz kapılarımızı çalıyor. Dinsizlerle dostluğunuzu denizi de onlarla birlikte yıkıma mahkûm etmiş olursunuz. engelliyorlar. Prenslerinize dalkavukluk etmeyin, yoksa kendinizi de onlarla birlikte yıkıma mahkûm etmiş olursunuz. İyi bilginler, bana kızmayın, başka türlü konuşamıyorum.[33]

[32] Zimmermann, **A.g.y.**, 2. bölüm, s. 77-78.

[33] Zimmermann, **A.g.y.**, s. 76, Luther'in Melanchton'a 29 Mart 1524 tarihli mektubu.

Luther, Münzer'i birçok kez sözlü tartışmaya çağırmış, ancak halkın önünde her zaman mücadeleye girmeye hazır olan Münzer, Wittenberg Üniversitesi'nin taraflı dinleyicileri karşısında dinbilimsel bir tartışmaya girmek istememiştir. «Kutsal Ruh'un tanıklığını yalnızca Üniversite karşısında yapmak» istemiyordu.[34] Eğer Luther içtenlikli olsaydı, mücadelenin basında özgürce sürebilmesi için sahip olduğu etkinliği kullanarak, Münzer'in yazılarına karşı uygulanan sansürü ve bu yazıları basan matbaacılara karşı sürdürülen hileli davaları durdururdu.

Bu kez, Münzer'in yukarda adı geçen devrimci yergisinin yayımından sonra Luther onu açıkça suçladı. *İsyancı düşünceye karşı Saksonya prenslerine mektup*'unda, Münzer'in şeytanın bir aracı olduğunu söyledi ve prenslerden müdahale etmelerini ve kötü düşüncelerini yaymakla yetinmeyen, ayaklanmaya ve otoritelere karşı silâhlı direnmeye çağıran bu başkaldırma kışkırtıcılarını ülkeden kovmalarını istedi.

1 Ağustos'ta Münzer, ayaklanma faaliyetleri suçlamasına prenslerin önünde cevap vermesi için Weimar şatosuna çağrıldı. Son derece suçlayıcı bir sürü olay vardı sırtında. Gizli birliği ortaya çıkarılmış, madenci ve köylü derneklerindeki faaliyeti farkedilmişti. Onu ülkeden kovulmakla tehdit ettiler. Allstedt'e henüz dönmüştü ki, Saksonya dükü Georges'un onun kendisine verilmesinde direttiğini öğrendi. Birliğe ilişkin, kendi eliyle yazdığı mektuplar yakalanmıştı, bu mektuplarda da Georges'un uyruklarını, İncil'in düşmanlarına karşı silâhlı direnmeye çağırıyordu. Eğer kenti zamanında terketmemiş olsaydı, Konsey kendisini Georges'a teslim ederdi.

Bu arada, halk (plebler) ve köylüler arasında büyüyen hareketlenme, en değerli sürdürücülerini anabaptistler arasında bulan Münzer'in propagandasını önemli ölçüde kolaylaştırmıştı. İyi tanımlanmış, kural getirici (pozitif) dogmaları olmayan bu mezhepte, bütün egemen sınıflara karşı ortak bir düşmanlık ve ikinci vaftizin ortak simgesinin bir

[34] Zimmermann, **A.g.y.**, s. 7.

arada tuttuğu yaşantılarında çileci bir katılıkta olan, yorulmak bilmez, bağnaz, kışkırtıcılığı korkusuzca yürüten bu insanlar gitgide Münzer'in çevresinde toplanmışlardı. Kovuşturmalar yüzünden oturdukları sabit bir yerleri olmayan anabaptistler bütün Almanya'yı dolaşıyorlar ve Münzer'in, kendilerine ihtiyaç ve özlemlerinin bilincini veren yeni öğretisini her yerde anlatıyorlardı. Bunlardan işkence edilen, yakılan ya da öldürülenlerin haddi hesabı yoktu, ama bu öncülerin cesaret ve dirençleri sarsılmadı ve halkın büyüyen hareketlenmesi içinde faaliyetlerinin başarısı çok büyük oldu. Bu da, Münzer'in Thuringe'den kaçtığı sırada her yerde alanı hazır bulmasını açıklamaktadır. Artık canı istediği her yere gidebilirdi.

İlkin geldiği[35] Nuremberg yakınlarında, bir ay kadar önce, bir köylü ayaklanması doğarken bastırılmıştı. Münzer burada, yeraltında kışkırtıcılık yaptı. Bir süre sonra Kutsal Kitabın zorunlu olmayan niteliği ve kutsamaların hükümsüzlüğü hakkındaki en cesur dinbilimsel düşüncelerini savunan, İsa'nın sadece bir insan olduğunu ve geçici, dünyasal iktidarın dinsizlik olduğunu söyleyen insanlar ortaya çıktı. «Şeytanın, Allstedtli kötü ruhun bunları yaptığı belli!»[36] diye haykırdı Luther. Münzer, Luther'e cevabını Nuremberg'de bastırdı. Onu doğrudan doğruya prenslere dalkavukluk etmek ve tereddütleriyle, aslında gerici partiyi desteklemekle suçluyordu. «Ama, diye ekliyordu, halk bu arada kurtulacak ve o zaman doktor Luther kapana kısılmış tilkiye dönecek.» — Konseyin buyruğuyla bu yazıya el koyuldu ve Münzer Nuremberg'den ayrılmak zorunda kaldı.

Suab'dan geçerek önce Alsace'a sonra İsviçre'ye gitti ve birkaç ay kadar önce, kendi anabaptist görevlileri tarafından çabuklaştırılmış bir ayaklanmanın patlak verdiği Karaorman'ın güneyine döndü. Münzer'in bu propaganda gezisi, Halkçı Parti'nin temel biçimde örgütlenmesine, taleplerinin

[35] Gerçekte, önce Mulhausen'e gitti ve kargaşalıklara katıldığı için 1524 Eylül'ünde buradan kovuldu.

[36] Zimmermann, **A.g.y.**, 2. bölüm, s. 81.

açıkça belirlenmesine ve nihayet 1525 Nisan'ındaki genel ayaklanmaya belirgin bir katkıda bulundu. Bir yanda, halkın o dönemde anlayabileceği tek dil olan peygamber diliyle konuşan, öte yanda da gerçek amaçları konusunda açıkça görüşebildiği yakınlarına karşı olmak üzere Münzer'in ikili faaliyeti burada açık seçik olarak ortaya çıkmaktadır. Thuringe'de, en kararlılarından ve yalnız halktan değil, aynı zamanda aşağı kesim din adamlarından gelen bir gurubu çevresinde toplayıp gizli birliğin başına geçirdiği gibi Karaorman'da da, bütün Güney-batı Almanya'daki devrimci hareketin merkezi oldu. Frankonya ve Suab yoluyla Alsace'a ve İsviçre sınırına kadar, Saksonya ile Thuringe arasında bağlantıyı sağladı ve aralarında, Waldshut'ta Hubmaier, Zürih'te Konrad Grebel, Griessen'de Franz Rabmann, Memmingen'den Schappeler, Leipheim'da Jakob Wehe, Stuttgart'ta doktor Mantel gibi çoğu devrimci din adamları olan güney Almanya'daki kışkırtıcıları, çömezleri ve birliğin önderleri olarak topladı. Kendisi de Schaffhouse kantonu sınırındaki Griessen'de oturuyor, buradan Hegau, Klettgau, vb. bölgelerin içlerine gezilere çıkıyordu. Tedirgin prenslerin ve senyörlerin, bu yeni halk mezhebine karşı her yerde giriştikleri baskılar, ayaklanma düşüncesinin ve birliğin güçlenmesine büyük katkıda bulundu. Böylece Münzer beş ay kadar güney Almanya'da kışkırtıcılık (ajitasyon) yaptı. İsyan başlamadan bir süre önce, ayaklanmayı oradan yönetmek istediği ve kendisini daha sonra bulacağımız Thuringe'ye döndü.

İki parti önderinin nitelik ve davranışının kendi partilerinin tutumunu nasıl aynen yansıttığını; Luther'in kararsızlığının, hareketin ciddileşmesi karşısındaki endişesinin, prensler karşısında korkakça boyuneğişinin burjuvazinin tereddütlü, ikili siyasetine mükemmel biçimde uyduğunu; ve Münzer'in devrimci enerji ve kararlılığının, nasıl halkın (plebllerin) ve köylülerin en ileri kesiminde bulunduğunu göreceğiz. Tek fark şu ki, Luther kendi sınıfının çoğunluğunun görüşlerini ve özlemlerini ifade etmekle yetinir ve bu sınıf içinde rahat bir etkinlik kazanırken, Münzer, tam tersine köylü-

lerin ve halkın (pleblerin) acil taleplerini ve düşüncelerini çok aşıyordu. O, devrimci unsurların seçkin kesimiyle, düşüncelerinin boyutunda olduğu ve onun enerjisine sahip olduğu ölçüde, ancak ayaklananlar kitlesinin küçük bir azınlığını temsil eden bir parti oluşturdu.

III

[1476-1517 ARASINDA KÖYLÜLER SAVAŞI'NIN İLK BELİRTİLERİ]

Jean Huss hareketinin bastırılmasından yaklaşık elli yıl kadar sonra, Alman köylüleri arasında filizlenen devrimci ruhun ilk belirtileri ortaya çıkmaya başladı.[1]

1476'da ilk köylü ayaklanması, Jean Huss yanlılarının savaşlarının, «kötü hükümetlerin, sayısız vergiler, haraçlar, çatışmalar ve düşmanlıkların, savaş, yangın, cinayet, hapis, vb.»[2] yoksul düşürdüğü ve rahiplerle soyluların acımasızca yağmaladıkları Wurzbourg piskoposluğu bölgesinde patlak verdi. Davulcu Jean ya da *Kavalcı Jean* diye de adlandırılan, genç bir çoban ve müzisyen, *Niklashausen'li Hans Böheim,* peygamber gibi aniden Tauber vadisinde ortaya çıktı. Bakire Meryem'in kendisine göründüğünü ve davulunu yakmasını, kendisini dans ve diğer suç niteliğindeki zevklerden koparmasını ve tam tersine, halkı pişmanlığa çağırmasını söylediğini anlatıyordu. Herkes bu dünyanın günahlarından ve boş şeylerinden arınmalı, her türlü süsü ve bezenmeyi bırakmalı ve günahlarını bağışlatmak için Niklashausen'e, Bakire Meryem'e hacca gitmeliydi.

Yakın çağlarda her proleter hareketin başlangıcında olduğu gibi, Orta Çağ'ın bütün dinsel görünümlü ayaklanma-

[1] Kronolojik veriler için, dışarda tatmin edici kaynak yokluğunda elimizde bulunan tek veriler olan Zimmermann'ın belirlemelerini izliyoruz; bu makalenin başlangıcı için bunlar oldukça yeterlidir. **(Engels'in notu)**

[2] Zimmermann, **A.g.y.**, 1. bölüm, s. 118.

larında rastladığımız çileciliği, hareketin bu ilk habercisinde de görüyoruz. Bu çileli yaşantı katılığı, varoluşun bütün zevklerinden ve eğlencelerinden vazgeçme zorunluluğu, bir yandan egemen sınıflar karşısında, İspartalı eşitlik ilkesini getirmekte, öte yandan da, toplumun alt tabakasının onsuz hiç bir zaman harekete geçemeyeceği, gerekli geçiş aşamasını oluşturmaktadır. Devrimci enerjisini geliştirmek, toplumun bütün diğer unsurları karşısındaki düşmanca tutumunun açık bir bilincini kazanmak, bir sınıf olarak kendi üzerinde yoğunlaşmak için, onu var olan toplumsal düzenle uzlaştırabilecek her şeyi atmak, ezilmiş varlığına o an için dayanabilmesini sağlayan ve en kötü baskının kendisinden koparamayacağı ender zevklerinden vazgeçmekle işe başlamak zorundadır. Bu, *halk ve proleter çileciliği,* katı, bağnaz biçimiyle olduğu kadar içeriğiyle de, Luther'ci burjuva ahlâkı ve İngiliz protestanları (bağımsızlar[3] ve en ileri mezheplerden farklı olarak) tarafından va'zedilen ve bütün sırrı *burjuva tasarruf ruhunda* bulunan burjuva çileciliğinden tamamen farklıdır. Üstelik, çağdaş üretici güçlerin gelişimi tüketim nesnelerini sonsuz derecede çoğaltırken, bir yanda İsparta türü eşitliği gereksiz kılarken, öte yandan da proletaryanın toplumsal durumu ve dolayısıyla proletaryanın kendisi gitgide devrimci olurken, bu halk ve proleter çileciliği giderek, kendiliğinden devrimci niteliğini yitirir. Bu çilecilik, o andan itibaren de, yavaş yavaş kitleler içinde yok olur ve bunda direnen mezheplerde de, ya doğrudan doğruya burjuva pintiliği içinde, ya da pratikte yine bir küçük-burjuva ya da kısıtlı zanaatkâr cimriliğine varan bir tumturaklı erdem şövalyeliği içinde yiter gider. Henüz vazgeçebilecekleri hiç bir şeye sahip olmayan proleter kitlelerine vazgeçmeyi va'zetmek de o kadar gereksiz bir şeydir.

[3] Bağımsızlar, İngiliz protestanlığının sol kanadını oluşturuyorlardı. XVII. yüzyılda devrimin başında, sanayi ve ticaret orta burjuvazisinin çıkarlarını temsil eden bir siyasal parti kurdular. Kitlelerin baskısıyla kralı idam ederek, cumhuriyet ilân ettiler (1649) ve sonunda iktidarı Cromwell'e verdiler (1653).

Kavalcı Jean'ın kefaret vaızları büyük bir başarı kazandı. Ayaklanmanın bütün peygamberleri buradan başladılar ve gerçekten de, dağılmış, parçalanmış, kör bir boyuneğme içinde büyümüş bu köylü kitlesini ancak şiddetli bir çaba, alıştığı yaşama biçiminden ani bir vazgeçme, harekete geçirebilirdi. Niklashausen'e hac gezileri başladı ve kısa sürede büyük bir yaygınlık kazandı; ve halk kitle halinde oraya aktıkça genç isyancı daha açık olarak tasarılarını sergiliyordu. Niklashausen Bakiresi'nin kendisine, artık ne imparator, ne prens, ne papa, ne de başka ruhanî ya da dünya otoritesi kalmayacağını bildirdiğini söylüyordu. Bundan böyle insanlar kardeş olacaklardı. Ekmeklerini ellerinin emeğiyle kazanacaklar ve kimsenin komşusundan çok mülkü olmayacaktı. Bütün senyör hakları, yükümlülükler, angaryalar, gümrükler, vergiler ve diğer haraçlar sonsuza dek kaldırılacak ve ormanlar, ırmaklar, otlaklar her yerde özgür olacaklardı.

Halk, yeni İncil'i coşkuyla karşıladı. «Notre-Dame'ın habercisi» diye, peygamberin ünü hızla uzaklara yayıldı. Odenwald'dan, Main'den, Kocher'den, Jagst'dan, hattâ Bavyera' dan, Suab'dan ve Ren'den kalabalık hacı kafileleri ona doğru akın ettiler. Gerçekleştirdiği mucizeler anlatılıyor, önünde diz çökülüyor ve bir aziz gibi tapınılıyordu. Kutsal bir eşya ya da muskaymış gibi başlığından parçalar kopartılıyordu. Rahiplerin ona karşı çıkmaları ve söylediklerini şeytanca hayaller, mucizelerini de şeytanca sahtekârlıklar diye nitelemeleri hiç bir şeye yaramıyordu. İnananlar kitlesi karşı koyulmaz biçimde artıyordu. Devrimci mezhep oluşmaya başladı. İsyancı çobanın pazar vaızları, 40.000 kişiden büyük kalabalıkları Niklashausen'e topladı.

Kavalcı Jean, aylarca kitleler önünde vaız verdi. Ama bu vaızlarla yetinmek niyetinde değildi. Yeni öğretiye katılmış olan ve tasarlanan ayaklanmanın askeri önderliğini yapacak olan Niklashausen rahibi ve iki şövalyeyle, Kunz von Thunfeld ve oğlu ile gizli ilişkilerini sürdürüyordu. Nihayet, Saint-Cilian'dan önceki pazar günü, gücünün yeterli

olduğunu düşünerek hareket işaretini verdi. Vaızını bitirirken şöyle dedi:

Şimdi evlerinize dönün ve Tanrı'nın çok kutsal annesinin size bildirdiği şeyi düşünün: gelecek cumartesi kadınları, çocukları ve yaşlıları evde bırakın ve siz erkekler, Sainte-Marguerite günü, yani gelecek cumartesi Niklashausen'e gelin, yanınızda, sayıları ne kadar olursa olsun kardeşlerinizi ve dostlarınızı da getirin. Ama elinizde hac asasıyla değil, silâhla gelin, bir elinizde mum, diğerinde kılıç, mızrak ya da balta olsun. Kutsal Bakire, ne yapmanızı istediğini size söyleyecektir.[4]

Ancak, köylü kitlesinin gelişinden önce, piskoposun[5] süvarileri ayaklanmanın peygamberini kaçırmışlar ve Wurzbourg şatosuna kapatmışlardı. Saptanan günde, 34.000'e yakın silâhlı köylü toplandı, ancak bu kaçırılma haberi onları yıktı. Büyük çoğunluğu dağıldı. Önderler bunların 16.000 kadarını biraraya topladılar ve Kunz von Thunfeld ve oğlu Michael'in yönetimi altında, bunlarla birlikte şatonun önüne gittiler. Piskopos vaadlerde bulunarak onları çekilmeye razı etti; ama tam dağılmaya başlamışlardı ki, piskoposun süvarilerinin haince saldırısına uğradılar, içlerinden bir bölümü tutsak düştü. İkisinin kafaları kesildi, Kavalcı Jean da yakıldı. Kunz von Thunfeld kaçmak zorunda kaldı ve ancak bütün malını mülkünü piskoposluğa bırakması koşuluyla ülkeye geri dönmesine izin verildi. Niklashausen'e hac ziyaretleri bir süre daha devam etti, ama sonunda bunlar da yasaklandı.

Bu ilk girişimin ardından Almanya uzunca bir süre sakin kaldı. Yeni köylü ayaklanmaları ve başkaldırmaları, ancak 1490-1500 yıllarının sonuna doğru başladı.

Saksonya dükü Albert tarafından, ancak Heemskerk savaşıyla bastırılabilen 1491-92 Hollanda köylü ayaklanması;

4 Zimmermann, **A.g.y.**, 1. bölüm, s. 121-122.

5 Rudolf II de Scherenberg.

aynı yıl Yukarı Suab'taki Kempten manastırı köylüleri arasında patlak veren ayaklanma; 1497'de Syaard Aylva tarafından yönetilen ve yine Saksonya dükü Albert tarafından bastırılan Frise köylüleri ayaklanması üzerinde durmayacağız. Bu ayaklanmalar ya gerçek Köylüler Savaşı'nın çok uzağında patlak verdiler ya da yalnızca, kendilerini zorla feodalizmin boyunduruğu altına sokma girişimlerine karşı özgür köylülerin mücadeleleriydi. Hemen, Köylüler Savaşı'nı hazırlayan iki büyük harekete geçeceğiz: *Bundschuh* ve *Yoksul Conrad* hareketleri.

Hollanda'daki köylü ayaklanmasına yol açan aynı kıtlık, 1493 yılında Alsace'ta, tamamen burjuva muhalefet unsurlarının da katıldıkları ve küçük soyluluğun belli bir kesiminin de yakınlık duyduğu gizli bir halk (pleb) ve köylü birliğinin oluşmasını sağladı. Birliğin bulunduğu yer Sélestat, Soultz, Dambach, Rosheim, Scherwiller, vb. bölgelerdi. Ayaklananlar, bugün olduğu gibi o dönemde de Alsace köylülerini tefecilikle ezen Yahudilerin öldürülmesi ve mallarının yağmalanmasını; elli yılda bir bütün borçların silinmesini; gümrük vergilerinin, içkiden alınan vergilerin ve diğer mali yükümlülüklerin, kilise adalet kurumlarının ve Rottweil imparatorluk mahkemesinin[6] kaldırılmasını; vergiler için oy hakkı sağlanmasını; rahiplerin gelirinin 50-60 florinlik bir ödentiye indirilmesini; rahibin kulağına yapılan günah çıkarmanın kaldırılmasını ve her topluluğun kendi mahkemelerini seçme hakkının tanınmasını istiyorlardı. Ayaklananların planı, yeterince güçlü olduklarında aniden Sélestat şatosunu ele geçirmek, kentin ve manastırların kasalarına el koymak ve buradan bütün Alsace'ı ayaklandırmaktı. Birliğin, ayaklanma sırasında açılacak olan bayrağının üzerinde, uzun kayışlı bir köylü çarığı, *Bundschuh* vardı ve bundan

[6] Rottweil mahkemesi, imparatorluğun altı yargılama kurulundan biriydi. Yetkisi, Wurtemberg'in bir bölümüne, Baden ve Alsace'a kadar uzanıyordu. Yargıçlar da soyluydu ve bu görevi miras yoluyla devralıyorlardı.

İsyancı köylülere karşı yayımlanan
bir kitapçığın kapağı

böyle, sonraki yirmi yıldaki bütün köylü ayaklanmalarında bu ad ve bu simge kullanıldı.

İsyancılar toplantılarını, geceleri ıssız Hungerberg tepesinde yapıyorlardı. Birliğe girmek, en esrarengiz törenler ve hainlere karşı en ciddi cezaların uygulandığı biçiminde tehditlerle oluyordu. Ancak iş, tam Sélestat'a girişilecek saldırının arifesinde, 1493 yılının kutsal haftasında kulaktan kulağa yayıldı. Yetkili kişiler hemen müdahale ettiler. Çok sayıda isyancı tutuklandı ve işkence gördü. Kimilerinin kolları ve bacakları kopartıldı ya da başları kesildi. Kimilerinin de elleri ya da parmakları koparılıp ülkeden kovuldular. Birçoğu da İsviçre'ye kaçtı.

Ama bu ilk yıkım *Bundschuh*'u yokedemedi. Tam tersine *Bundschuh* yeraltında yaşamını sürdürdü ve İsviçre ve Güney Almanya içlerine çok sayıdaki göçmen, her yerde aynı baskı, aynı ayaklanma eğilimi ile karşılaşınca hareketin özel görevlileri durumuna geldiler ve *Bundschuh*'u bugünkü bütün Baden toprağına yaydılar. Güney Almanya köylülerinin, 1493'den başlayarak otuz yıla yakın bir süre gizli örgütlenmelere girmekte, dağınık durumlarından gelen ve merkezileşmiş geniş bir örgütlenmenin kurulmasını engelleyen bütün güçlükleri aşmakta ve sayısız yıkılmaların, yenilgilerin ve önderlerinin öldürülmelerinden sonra her seferinde genel ayaklanma gününe kadar gizli örgütlenme bağlarını yeniden kurmaktaki direnç ve kararlılığına hayran olmamak olanaksızdır.

1502 yılında, o sıralar Bruchal bölgesini de içeren Spire piskoposluğunda, köylüler arasında bir yeraltı hareketinin belirtileri ortaya çıktı. Bundschuh, burada gerçekten büyük bir başarıyla örgütlenmişti. Merkezi Bruschal ile Weingarten arasında, Untergrombach'da bulunan ve kolları Ren'den inerek Main'a ve Baden prensliğine kadar uzanan örgütün içide 7.000'e yakın insan yer alıyordu. Programı şunları içeriyordu: prenslere, senyörlere ve rahiplere, öşür, vergi ve gümrüklerin ödenmesinin reddi; serfliğin kaldırılması; manastırlara ve diğer *kilise mallarına el konulması ve bunların*

halk arasında bölüşülmesi; imparatordan başka efendinin tanınmaması.

Burada, köylülerde ilk olarak, kilise mallarının halkın çıkarına layikleştirilmesiyle tek ve bölünmez bir Alman monarşisi taleplerini buluyoruz; bu iki talep, Thomas Münzer'in, kilise mallarının *bölüşülmesinin* yerine bunlara *topluluğun* yararına *el konmasını,* birleşmiş Alman *İmparatorluğu* yerine tek ve bölünmez *Cumhuriyeti* geçirmesine kadar halk (pleb) ve köylülerin en ileri kesiminde düzenli olarak ortaya çıkacaktır.

Yenilenen Bundschuh'un da eskisi gibi, gizli toplantı yeri, mutlak ağız sıkılığı yemini, kabul törenleri ve üzerinde «Sadece Tanrı Adaleti!» yazılı bayrağı vardı. Eylem planı, Alsacelılarınkinin hemen hemen aynısıydı: ani bir saldırıyla nüfusunun çoğunluğu birliğe katılmış olan Bruchsal ele geçirilecek, burada, daha sonra çevredeki prensliklere hareketli bir birleşme merkezi olarak gönderilecek bir ordu örgütlenecekti.

Plan, isyancılardan birinin günah çıkardığı bir rahip tarafından ihbar edildi. Hükümetler hemen karşı tedbirler aldılar. Alsace ve Suab Birliği[7] gibi çeşitli imparatorluk devletlerinin kapıldıkları panik, örgütün ne kadar uzaklara yayılmış kolları bulunduğunu ortaya koymaktadır. Birlikler toplandı ve kitle halinde tutuklamalara girişildi. «Son şövalye» İmparator Maximilien, köylülerin duyulmamış girişimlerini cezalandırmak için en kanlı buyrukları verdi. Sağda solda çeşitli toparlanmalar ve silâhlı direnmeler oldu, ama dağınık köylü çeteleri uzun süre dayanamadılar. İsyancıların bir bölümü öldürüldü, büyük miktarı ise kaçtı; ama sır öyle iyi korundu ki birçoğu, hattâ önderleri bile, kendi bölgelerinde olsun, komşu ülkelerde olsun rahatça barınabildiler.

Bu yeni yenilginin ardından, sınıf mücadelesinde uzunca bir süre görünürde sakin bir dönem geldi. Ama gizli çalış-

7 Köylü ve halk (pleb) hareketine karşı mücadele etmek için 1488'de kurulan Suab Birliği, Güney - batı Almanya imparatorluk kentlerindeki prensler, soyluluk ve patricileri biraraya getiriyordu.

malar sürüyordu. Suab'da, XVI. yüzyılın ilk yıllarından itibaren, Bundschuh'un dağılmış üyeleriyle ilişkili olduğu anlaşılan, *Yoksul Conrad* adında yeni bir birlik oluştu. Karaorman'da Bundschuh, on yıl sonra enerjik bir köylü önderinin hareketin çeşitli dallarını büyük bir gizli örgüt biçiminde biraraya getirmesine kadar, belli sayıda, tecrit edilmiş küçük çevrelerde yaşamaya devam etti. İki gizli örgüt de, İsviçre, Macar ve Sloven köylülerinin bir dizi önemli ayaklanmaya giriştikleri, hareketli 1513-1515 yıllarında kısa aralıklarla ortaya çıktılar.

Yukarı Ren bölgesinde Bundschuh'un yeniden örgütleyicisi, 1502 ayaklanmasının ardından göçmüş olan, eski asker ve bütün açılardan dikkate değer nitelikte bir kişi olan Untergrombachlı *Joss Fritz*'di. Kaçtıktan sonra, Constance gölü ile Karaorman arasında değişik bölgelerde yaşamış, sonunda Fribourg-en-Brisgau yakınındaki Lehen'e yerleşmiş ve burada orman koruyucusu bile olmuştu! Buradan birliği nasıl yeniden örgütlediği ve en değişik kişilerin katılmasını nasıl bir ustalıkla sağladığı konusunda, eldeki bilgi parçalarında çok ilginç ayrıntılar bulunmaktadır. Diplomatik yeteneği ve yorulmak bilmez kararlılığı sayesinde bu örnek örgütçü, toplumun en farklı toplumsal kategorilerinden inanılmaz sayıda insanı, şövalyeler, rahipler, burjuvalar, halk (plebler) ve köylüleri birliğe katmayı başarmıştı. Örgütün, birbirinden az ya da çok kesin biçimde ayrılmış çok sayıda düzeyini bizzat kendisinin örgütlediği kesin gibidir. Bütün işe yarayan unsurlar, olağanüstü bir sakınım ve ustalıkla kullanılmıştı. Ülkeyi çeşitli kılıklarla dolaşan en ileri görevlilerin dışında, işsizler ve dilenciler de alt görevlerde kullanılmıştı. Joss Fritz dilencilerin krallarıyla doğrudan ilişkideydi ve onların aracılığıyla bütün o serseri kalabalığını elinde tutuyordu. Bu dilenci kralları gizli örgütte çok önemli bir rol oynamışlardır. Bunlar son derece özgün kişilerdi. Bunlardan biri, sözde bacakları sakat bir kızla bütün ülkeyi dolaşıyor ve bu kız için dileniyordu. Şapkasındaki sekiz derneğin simgesini, on dört kutsal din şehidinin, Azize Odile'in, Notre-Dame, vb.'nin işaretlerini, elinde, boğumlu büyük bir

değnek, bir hançer ve bir üvendire taşıyor ve uzun kızıl bir sakalı bulunuyordu. Aziz Valentin için para toplayan bir diğeri de kokulu bitkiler ve semen-cotra (şeyh horasanı) satıyor, demir rengi uzun bir cübbe, kırmızı bir takke giyiyor, Otuzlar Çocuğu (dinsel bir simge—t.ç.n.) ile belinde sallanan bir kılıç ve bir sürü bıçakla, kemerinde bir hançer taşıyordu. Kimileri de kendi yaptıkları yaraları gösteriyorlar ve aynı türden fantastik giysilere bürünüyorlardı. En azından on kişiydiler. 2000 florine karşılık, hem Alsace'ı, Baden ve Brisgau prensliklerini ayaklandıracaklar, hem de en azından 2000 adamlarını, Saverne şenliği gününde, kenti ele geçirmek için eski bir piyade yüzbaşısı olan Georg Schneider'in komutası altında Rosen'de toplayacaklardı. Birliğin tam anlamıyla üyesi olanlar arasında, konaklama yerlerini bağlayan bir haberleşme ağı kurulmuştu. Joss Fritz ve en yakın adamı Stoffel de Fribourg, sürekli olarak at üstünde bir yerden diğerine gidiyorlar ve yeni katılanları gece gözden geçiriyorlardı. Birliğin, Ren'in yukarı kesiminde ve Karaorman'daki yaygınlığı hakkında, soruşturma tutanakları yeterli kanıtları vermektedir. Bu tutanaklarda, bölgenin çok farklı yerleşme merkezlerinden gelen sayısız üyenin adları ve eşgalleri yer almaktadır. Bunların çoğu zanaatkârlar, köylüler ve hancılar, birkaç soylu, rahipler (Lehen rahibi de bunların arasındadır) ve terhis edilmiş askerlerdir. Sadece bu bileşime bakılarak, Bundschuh'un Joss Fritz'in yönetimi altında kazandığı gelişmiş nitelik farkedilebilir. Kentlerdeki halkçı unsurlar, gitgide işin içine girmeye başlıyordu. Gizli örgütün kolları, Wurtemberg ve Main'a kadar bütün Alsace'a ve bugünkü Baden'e yayılıyordu. Zaman zaman uzak dağlarda, Kniebis, vb. de büyük toplantılar düzenleniyor, burada birliğin işleri tartışılıyordu. O yerleşme merkezindeki üyelerle daha uzak yerleşme merkezlerinden temsilcilerin katıldığı önderler toplantıları Lehen yakınındaki Hartmatte'de oluyordu ve birliğin on dört maddesi burada kabul edildi. Bu ön dört madde şunlardı: imparatordan ve (kimilerine göre de) Papa'dan başka efendi tanınmaması; Rottweil mahkemesinin kaldırılması, kilise adaletinin uy-

gulanmasının dinsel işlerle kısıtlanması; sermaye değerine kadar ödenmiş bütün efendi haklarının kaldırılması; en yüksek faiz oranının yüzde beşe indirilmesi; av, balık avı, hayvan otlatma ve odun kesme özgürlüğü; rahiplerin kârlarının kısıtlanması; kilise mallarına ve manastır mücevherlerine birliğin savaş hazinesi yararına el konulması; bütün vergi ve gümrük rüsumlarının kaldırılması; bütün Hıristiyan dünyası için sonsuz barış; birliğin bütün düşmanlarına karşı enerjik mücadele; örgütün yararına özel bir vergi konulması; birliğin merkezinin kurulacağı müstahkem bir kentin, Fribourg'un ele geçirilmesi; birliğin askeri güçleri derlendiğinde imparatorla görüşmelerin açılması ve eğer imparator reddederse İsviçre ile görüşülmesi. Üzerinde anlaşmaya varılan noktalar bunlardı. Yukardakilerden, bir yanda halk (pleb) ve köylü taleplerinin nasıl gitgide daha açık ve kesin bir nitelik aldığı, öte yandan da, aynı ölçüde ılımlı ve tereddütlere ödün verilmek zorunda kalındığı farkedilmektedir.

Ayaklanma 1513 yılı Sonbahar'ına doğru patlak verecekti. Sadece birliğin bayrağı eksikti ve Joss Fritz, onu hazırlatmak için Heilbronn'a gitti. Bayrağın üzerinde bir sürü simge ve kutsal resimden başka, Bundschuh ile şu yazı vardı: «Tanrım, kendi kutsal adaletini destekle!» Ama, Joss Fritz yokken, aniden Fribourg'u ele geçirmeyi amaçlayan çok aceleci bir girişimde bulunulmuş ve daha başında ortaya çıkarılmıştı. Propagandalar sırasındaki bazı boşboğazlıklar, Fribourg Konseyi'ni ve Baden sınır valiliğini gizli örgütün izleri üstüne yöneltti; iki örgüt üyesinin ihaneti, açıklamalar dizisini tamamladı. Hemen sınır valiliği, Fribourg Konseyi ve Ensisheim'daki imparatorluk hükümeti askerlerini harekete geçirdiler. Bundschuh'un belli sayıdaki üyesi tutuklandı, işkenceden geçirildi ve öldürüldü. Bu arada, büyük çoğunluğu, özellikle de Joss Fritz kaçmayı başardılar. İsviçre hükümetleri, bu kez kaçakları çok sıkı izlediler ve hattâ birçoğunu da öldürdüler. Ama komşuları gibi onlar da, kaçakların büyük bölümünün kendi evlerinin yakınında sürekli olarak kalmalarını ve hattâ yavaş yavaş dönmelerini

engelleyemediler. En azgınlaşanı Ensisheim'daki Alsace hükümeti oldu; onun emriyle birçok örgüt üyesinin başı kesildi, tekerlek işkencesiyle ya da kolları ve bacakları koparılarak öldürüldü. Joss Fritz de çoğu zaman Ren'in İsviçre kıyısında kalıyor, sık sık da, hiç ele geçirilmeden Karaorman'a geçiyordu.

İsviçrelilerin bu kez, Bundschuh'a katılanlara karşı komşu hükümetlerle birleşmelerinin nedenleri, bir sonraki yıl, 1514'te[8] Bern, Soleure ve Lucerne'de patlak veren ve genellikle soyluların hükümetlerinin ve patricilerin temizlenmesiyle sonuçlanan köylü ayaklanmasıyla açıklanabilir. Üstelik, köylüler belli sayıda ayrıcalıklar elde etmeyi de başarmışlardı. Bu yerel ayaklanmaların başarı kazanmalarının nedeni, merkezileşmenin İsviçre'de Almanya'dan daha zayıf olmasıdır. 1525'te köylüler, her yerde kendi yerel senyörlerinin hakkından kolaylıkla geldiler, ama prenslerin iyi örgütlenmiş ordularının karşısında yenildiler, ve bu tür ordular özellikle İsviçre'de bulunmuyordu.

Baden'deki Bundschuh ile aynı zamanda ve belirgin biçimde onunla ilişkili olarak, Wurtemberg'de bir ikinci gizli örgüt oluşmuştu. Belgeler bu örgütün 1503'den beri varolduğunu kanıtlamaktadır ve Untergrombach'daki merkezin dağıtılmasından beri Bundschuh adı çok tehlikeli olduğundan bu örgüt Yoksul Conrad adını aldı. Belli başlı merkezi, Hohenstaufen dağlarının eteğindeki Rems vadisiydi. Varlığı çoktan beri, en azından halk arasında bir sır olmaktan çıkmıştı. Dük Ulrich hükümetinin köylüler üzerinde sürdürdüğü acımasız baskıyla, 1513 ve 1514'deki hareketlerin patlak vermesine büyük ölçüde katkıda bulunan bir dizi açlık yılları, örgüt üyelerinin sayısını arttırmıştı. Şarap, et ve ekmek üzerindeki yeni vergiler ve yılda florin başına bir fenik'lik sermaye vergisi patlamaya yolaçtı. İlk önce, bıçakçı Kaspar Pregizer'in evinde gizli örgütün önderlerinin toplandığı Schorndorf kenti ele geçirilecekti. Ayaklanma

[8] Zimmermann (A.g.y., 1. bölüm, s. 182-190) 1513 tarihini vermektedir.

1514 yılı İlkbahar'ında patlak verdi. Üç bin köylü, kimilerine, göre ise 5.000, kentin üzerine yürüdüler, ama dükün memurlarının vaadleri üzerine çekilmeye karar verdiler. Dük Ulrich yeni vergilerin kaldırılacağına dair söz verdikten sonra, seksen süvariyle geldi ve bu vaad sayesinde her yeri sakin buldu. Ayrıca, bütün şikâyetleri inceleyecek bir diyet toplamaya da söz verdi. Ama birliğin önderleri, Ulrich'in, sözünü çiğnemek ve vergileri zorla almak için yeterince asker toplayana kadar halkı sakin tutmaktan başka bir amacı olmadığını çok iyi biliyorlardı. Bu nedenle de, «Yoksul Conrad'ın başbakanlığı» olan Kaspar Pregizer'in evinden, dört bir yana yolladıkları görevlilerle birliğin kongresi için çağrılar yaptılar. Rems vadisindeki ilk ayaklanmanın başarısının sonucu, her yerde halkın içindeki hareketin gelişmesi oldu. Bu yüzden de mesajlar ve özel görevliler her yerde çok iyi karşılandı ve 28 Mayıs'ta Unterturkheim'da toplanan kongre, Wurtemberg'in bütün kesimlerinden gelen çok sayıda delegeyi bir araya getirdi. Ara vermeksizin ajitasyonu sürdürmek ve ayaklanmayı buradan bütün ülkeye yaymak için, ilk fırsatta Rems vadisinde büyük bir darbe vurulmasına karar verildi. Eski bir asker olan Bantelhans de Dettingen ve sözü geçen bir köylü olan Singerhans de Wurtingen Yukarı-Suab'ın birliğe katılmasını sağlarken, ayaklanma daha şimdiden her yerde patlak veriyordu. Singerhans ani bir saldırıyla tutsak edildi, ama Backnang, Winnenden, Markgroenningen kentleri, pleblerle (halkla) birleşen köylülerin eline geçti ve bütün bölge, Weinsberg'den Blaubeuren'e, buradan da Baden sınırına kadar açık ayaklanma durumundaydı. Ulrich gerilemek zorunda kaldı. Bir yandan diyeti 25 Haziran'da toplantıya çağırırken, öte yandan da bütün prensleri ve İmparatorluğun otoriteleri ve seçkin kişileri için bir tehlike yaratan ve «Bundschuh ile garip biçimde benzeşen» ayaklanmaya karşı desteklerini istemek için komşu prenslere ve özgür kentlere yazdı.

Bu arada diyet (*Landtag*) yani kentlerin temsilcileri ve Landtag'da sandalye talep eden köylülerin belli sayıdaki delegeleri, 18 Haziran'da Stuttgart'ta toplandı. Yüksek görevli

papazlar henüz gelmemişlerdi. Şövalyeler ise çağrılmamışlardı bile. Stutgart'taki kent muhalefeti ile yakınlarda, Loenberg ve Rems vadisindeki iki tehdit edici köylü çetesi de köylülerin taleplerini desteklediler. Onların delegelerinin de kabul edilmesi, dükün nefret edilen üç danışmanının, Lamparter, Thumb ve Lorcher'in görevlerinden alınması ve cezalandırılması, dört şövalye, dört burjuva ve dört köylüden oluşan bir konseyin dükün yanına verilmesi; düke sabit bir ödenek bağlanması ve devlet hazinesi yararına büyük ve küçük manastırlara el konulmasına karar verildi.

Dük Ulrich bu devrimci kararlara güç kullanarak karşılık verdi. 21 Haziran'da, yanında şövalyeleri ve danışmanları olduğu halde, yüksek papazların da kendisini izlediği Tubingen'e geldi, burjuvaların da buraya gelmelerini emretti, burjuvalar gelince de köylüler olmadan diyetin toplantılarını burada sürdürdü. Burada askeri terör altında kalan burjuvalar, müttefikleri olan köylülere ihanet ettiler. 8 Temmuz'da Tubingen anlaşması yapıldı; buna göre bir milyona yakın dükalık borçları ülkeye yüklendi, düke hiç bir zaman uymayacağı kısıtlamalar getirildi, köylülere ise birkaç küçük ve belirsiz vaatte bulunulurken, ayaklanma ve örgütlere karşı çok açık bir ceza yasası kabul edildi. Köylülerin diyette temsili, doğal olarak söz konusu bile edilmedi. Köylüler ihanet diye bağırdılar, ama dük, borçlarını devlete aktardıktan sonra yeniden kredi bulmuştu ve hızla asker topladı; bu askerlere komşularının, özellikle de Palatinat seçici prensinin yolladıkları da eklendi. Böylece Temmuz sonundan önce Tubingen anlaşması bütün ülke tarafından kabul edildi ve yeni bir sadakat andı içildi. Sadece Rems vadisinde, Yoksul Conrad biraz direnme gösterdi. Yeniden oraya dönen dük neredeyse öldürülüyordu ve Kappelberg üzerinde bir köylü kampı kuruldu. Ama iş uzayıp durunca, isyancıların çoğu yiyecek kıtlığından dağılıp gittiler, bir süre sonra geri kalanlar da diyetin birkaç üyesiyle anlaşılmaz bir anlaşma imzaladıktan sonra uzaklaştılar. Talepleri tatmin edilince şiddetle köylülere karşı dönmüş olan kentlerin emrine verdikleri yeni askerlerle ordusunu güçlendirmiş olan

dük Ulrich anlaşmaya rağmen Rems vadisine saldırdı, bütün kentler ve köyler yağma edildi, 1600 köylü tutsak edildi, içlerinden 16'sının hemen başları kesildi, diğerleri de dük Ulrich yararına büyük cezalara çarptırıldılar. Büyük bir bölümü uzun süre hapishanede tutuldu. Birliğin ve bütün köylü toplantılarının yeniden oluşmasını engellemek için sert yasalar getirildi ve Suab soyluları her türlü ayaklanma girişimini bastırmak için özel bir ittifak yaptılar. Yine de Yoksul Conrad'ın belli başlı önderleri İsviçre'ye kaçmayı başarmışlardı, çoğu birkaç yıl sonra buradan tek tek evlerine döndüler.

Wurtemberg hareketi olurken, Brisgau ve Baden sınır prensliğinde Bundschuh'un yeni kıpırdanma belirtileri ortaya çıkıyordu. Buhl'da, Haziran ayında bir ayaklanma girişimi oldu, ama hemen sınır valisi Philippe tarafından dağıtıldı. Hareketin önderi Gugel-Bastian tutuklandı ve Fribourg'da başı kesildi.

Aynı 1514 yılında, yine İlkbahar'da *Macaristan*'da genel bir köylüler savaşı patlak verdi. Dinadamları, Türklere karşı bir haçlı seferi için vaizlar veriyorlardı ve her zaman olduğu gibi, haçlı birliklerine katılmayı kabul edecek serflere ve angarya yükümlülerine özgürlük vaadedildi. 60 000'e yakın köylü toplandı ve bunlar, Türklere karşı daha önceki seferlerde kendini göstermiş ve bir soyluluk ünvanı kazanmış bir Székler[9] olan Georg Dosza'nın komutanlığı altına yerleştirildiler. Ama Macar şövalyeleri ve yüksek devlet görevlileri kendi mülklerini, serflerini ellerinden alan bu haçlı seferine iyi gözle bakmıyorlardı. Yalıtlanmış köylü çetelerini izlediler, kendi serflerini, kötü davranarak ve zorla geri götürdüler. Haber haçlı ordusuna ulaşınca, ezilen köylülerin öfkesi büyük oldu. Haçlı seferinin en coşkun iki vaizi Laurentius ve Barnabas, devrimci söylevlerle, ordu içinde soyluluğa karşı nefreti körüklediler. Dozsa'nın kendisi de, soyluların ihanetine karşı birliklerinin öfkesini paylaşıyordu.

[9] **Székler** : Transilvanyalı Macar.

Haçlı ordusu devrimci bir orduya dönüştü ve Dozsa da bu yeni hareketin başına geçti.

Peşte yakınında, Rakos üzerinde köylüleriyle birlikte kamp kurdu. Çevredeki köylerde ve Peşte'nin dış semtlerinde, soyluluğun partisine bağlı kişilerle başlayan çatışmalarla düşmanlıklar açığa çıktı. Kısa bir süre sonra da çarpışmalar başladı, sonunda da köylülerin eline düşen bütün soylulara Sicilya türü akşam duaları[10] uygulamaya ve çevredeki bütün şatolar ateşe verilmeye başlandı. Saraydan gelen tehditler de boşa gitti. Halk adaletinin ilk kararı, başkent duvarları altında soylulara karşı uygulanırken, Dozsa başka işlemlere girişti. Ordusunu beş kola ayırdı. İkisi, bütün ülkeyi ayaklandırmak ve soyluluğu yok etmek için Yukarı-Macaristan dağlarına gönderildi. Üçüncüsü, Peşteli bir burjuva olan Ambros Szaleresi'nin komutası altında başkenti gözaltında tutmak için Rákos üzerinde kaldı. Dördüncü ile beşinci bölümler de Dosza ve kardeşi Gregor'un yönetimi altında Szegedin'e karşı harekete geçirildi.

Bu arada soyluluk da Peşte'de toplanmıştı. Transilvanya voyvodası Johann Zápolya'yı yardıma çağırdılar. Szaleresi'nin, köylü ordusunun burjuva unsurlarıyla birlikte düşman safına geçmesinden sonra, Budapeşte'deki burjuvalarla ittifak yapan soyluluk, Rákos üzerinde kamp kurmuş olan isyancı birlikleri yendi ve yoketti. Bir sürü tutsak en barbarca biçimlerde öldürüldü, geri kalanları da burunları ve kulakları kesilmiş olarak evlerine yollandı.

Dosza, Szegedin önünde başarısızlığa uğradı ve Bátory István ve piskopos Csáky tarafından komuta edilen soyluların ordusunu yenilgiye uğrattıktan ve aralarında piskoposun ve kral Teleki'nin hazinedarının da bulunduğu tutsaklar üzerinde, Rákos'ta yapılan vahşete karşılık kanlı misillemeler uyguladıktan sonra Csanád üzerine yürüyüp bu ken-

10 Engels, soyluların kılıçtan geçirilmesini, «Sicilya türü akşam dualarıyla», 1282'de paskalyanın pazartesi günü, akşam duası çanları çalarken ayaklanan Sicilyalıların Fransızları kılıçtan geçirmelerine benzetiyor.

ti ele geçirdi. Csanád'da Cumhuriyetin kurulduğunu, soyluluğun kaldırıldığını ve herkes için eşitlik ve halk egemenliğini ilân ettikten sonra, Bátory'nin sığınmış olduğu Temeşvar üzerine yürüdü. Ancak, iki ay süreyle bu kaleyi kuşatırken ve Anton Hosszu tarafından komuta edilen yeni bir ordunun desteğinden yararlanırken, Yukarı-Macaristan'a yollamış olduğu iki ordu soyluluğa karşı birkaç savaşta yenilmiş ve Johann Zápolya, Transilvanya ordusunun başında şimdi de onun üzerine yürümeye başlamıştı. Ani bir saldırıya uğrayan köylüler, Zápolya tarafından dağıtıldılar, Dosza tutsak düştü ve kızgın bir taht üzerinde kızartıldıktan sonra, hayatlarının bağışlanması bu koşula bağlanmış olan kendi yandaşları tarafından, canlı canlı yenildi. Dağılan köylüler, yeniden Laurentius ve Hosszu tarafından toplandıktan sonra yine yenilgiye uğradılar ve düşmanın eline geçenlerin tümü ya kazığa oturtuldu ya da asıldı. Binlerce köylü cesedi yolların kıyılarında ya da yakılmış kentlerin girişlerinde sallanıyordu. 60 000'e yakın köylü öldürülmüş, kılıçtan geçirilmişti. Ama soyluluk, bir sonraki diyette, köylülerin serfliğini ülkenin yasası olarak yeniden onaylatmaktan geri kalmadı.

Aynı dönemde «Sloven sınır boyunda», yani Karintiya, Karniyol ve Stirya'da patlak veren köylü ayaklanmasının temelinde, soyluluk ve İmparatorluk memurları tarafından ezilen, açlık ve Türklerin işgallerinden harap düşmüş bulunan bu bölgede 1503'te kurulmuş ve daha önce de bir ayaklanmaya yol açmış olan Bundschuh türü bir gizli örgüt bulunuyordu. Bu bölgedeki Sloven köylüler, Alman köylüleri gibi, 1513'den itibaren *stara prawa* (eski haklar) bayrağını yükselttiler ve o yıl, yine de yatışmışlar, daha büyük bir kitle halinde toplandıkları 1514 yılında da İmparator Maximilien'in eski hakları yeniden getireceğine dair kesin sözüyle dağılmışlarsa da, hep aldatılmış olan halkın öç alma savaşı 1515 İlkbahar'ında, çok daha büyük bir öfkeyle patlak verdi. Macaristan'da olduğu gibi, şatolar ve manastırlar her yanda yakıldı yıkıldı ve tutsak edilen soylular, köylü kurulları tarafından yargılanıp başları kesildi. Stirya ve Karinti-

ya'da, imparatorluk birlikleri yüzbaşısı Dietrichtein, ayaklanmayı hemen boğmayı başardı. Karniyol'da ise ayaklanma, ancak Rain kentinin ele geçirilmesi (1516 Sonbaharı) ve bunun ardından gelen Avusturyalıların, Macar soyluluğunun canavarlıklarına özgü sayısız vahşet gösterisinin ardından bastırılabildi.

Bu kadar kesin bir dizi yenilginin ve soyluluğun kitle halindeki canavarlıklarının ardından, Alman köylülerinin uzun süre sakin durmaları anlaşılmaktadır. Ve yine de ne gizli örgütler ne de yerel ayaklanmalar tam olarak ortadan kalktı. 1516'dan itibaren, Bundschuh ve Yoksul Conrad'dan sonra kaçanların çoğu, Suab'a ve Ren'in yukarı kesimine geri döndüler ve 1517'de Bundschuh, Karaorman'da yeniden tam olarak kurulmuştu. Bundschuh'un eski bayrağını hâlâ göğsünde gizli tutan Joss Fritz de yine Karaorman'da dolaşıyor ve büyük bir faaliyet gösteriyordu. Gizli birlik yeniden örgütlendi. Dört yıl önce olduğu gibi Kniebis üzerinde yeniden toplantılar bildirildi. Ama sır korunmadı. Hükümetler işin kokusunu almışlardı ve müdahale ettiler. Örgüt üyelerinden bir bölümü yakalanıp öldürüldü. Aralarında Joss Fritz'in de bulunduğu en etkin ve en zeki üyeler kaçmak zorunda kaldılar; Joss Fritz bir kez daha ele geçirilememişti, ancak kısa bir süre sonra İsviçre'de öldüğü anlaşılmaktadır, çünkü bu andan itibaren adı hiç bir yerde görülmemektedir.

IV

[SOYLULARIN BAŞKALDIRMASI]

Dördüncü Bundschuh gizli hareketinin Karaorman'da bastırıldığı dönemde, Luther, Wittenberg'de, bütün sınıfları yarattığı fırtınanın içinde sürükleyecek ve bütün İmparatorluğu sarsacak hareketin işaretini verdi. Thuringeli din adamının tezleri[1], barut fıçısına vurmuş yıldırım etkisi yarattı. Daha ilk andan itibaren bu tezler, burjuvaların olduğu gibi şövalyelerin, halk kitleleri (plebler) kadar köylülerin, aşağı düzeydeki kilise mensupları gibi bağımsızlığa susamış prenslerin, bilim adamları ve yergicilerin edebî muhalefeti[2] gibi, yeraltındaki mistik tarikatların sayısız ve çelişkili özlemlerinin de, çevresinde şaşırtıcı bir hızla toplandıkları genel bir ortak ifadesi oldu. Bütün muhalefet unsurlarının bu ani bağlaşması, süresi ne kadar kısa olursa olsun, hareketin dev gücünü birdenbire ortaya koydu ve bu ölçüde de, daha çabuk gelişmesini sağladı.

Ama özellikle hareketin bu hızlı gelişmesi, içindeki bölünme tohumlarını da çok çabuk geliştirecek ve en azından kaynayan kitlenin, toplumsal durumlarıyla doğrudan birbirlerine karşı olan farklı unsurları birbirlerinden koparacak ve bunları olağan düşmanlık konumlarına getirecekti. Bu

1 Luther'in, Wittenberg şatosu kilisesinin duvarına astığı, ünlü 95 tez. Luther, Reform'un ilk eylemi olan bu tezlerde Roma kilisesini yargılıyordu.

2 Engels, saray şiirinin şişirilmiş üslûbuna tam karşı bir tutum içindeki bir güldürü edebiyatına değiniyor.

karmaşık muhalefet kitlesinin iki çekim merkezi çevresinde kutuplaşması, Reform hareketinin daha başından ortaya çıktı: soylular ve burjuvalar kayıtsız şartsız Luther'in çevresinde toplandılar; köylüler ve halk kitleleri ise, henüz Luther'i doğrudan bir düşman olarak görmeksizin, eskisi gibi bağımsız bir devrimci muhalefet partisi oluşturmaya devam ettiler. Tek fark, hareketin şimdi, Luther'den önceki döneme göre çok daha genel, çok daha derin olmasıydı, açık seçik ifade edilmiş bir muhalefetin, iki parti arasında doğrudan bir mücadelenin zorunluluğu da buradan geliyordu. Bu doğrudan karşıtlık hızla kendini gösterdi. Büyük çoğunlukla Luther'ci ya da en azından Luther'ciliğe eğilim gösteren unsurlardan oluşan, prenslerin, şövalyelerin ve kentlerin orduları köylü ve halk çetelerini dağıtırlarken, Luther ile Münzer basında ve kürsülerde birbirleriyle mücadele ettiler.

Köylüler Savaşı'ndan önce soyluluğun, prensler ve rahipler karşısında kendi taleplerini zafere ulaştırmak için yaptığı girişim, Reform'u benimsemiş olan farklı unsurların çıkarları ve ihtiyaçlarının birbirlerinden ne ölçüde ayrıldığını göstermektedir.

Yukarda, Alman soyluluğunun XVI. yüzyıl başında hangi konumu almış olduğunu görmüştük. Alman soyluluğu, güçleri günden güne artan layık prensler ve ruhani prensler karşısında bağımsızlığını kaybetmek üzereydi. Bu arada, kendisi battıkça da, İmparatorluğun gücünün de azaldığını ve İmparatorluğun belli sayıdaki egemen prensliklere bölündüğünü görüyordu. Ona göre, kendi çöküşü, ulus olarak Almanya'nın çöküşüyle birleşiyordu. Buna soyluluğun, özellikle de imparatorluk soyluluğunun, askerliğe olan yatkınlığıyla olduğu kadar prensler karşısındaki konumuyla da İmparatorluğu ve İmparatorluk gücünü temsil eden sınıf olması olgusu ekleniyordu. En ulusal sınıfı oluşturuyordu ve İmparatorluğun gücü ne kadar büyükse, prenslerin güçleri ve sayıları ne kadar azalırsa, Almanya ne kadar birleşmiş durumdaysa bu sınıf da o kadar güç kazanıyordu. Buradan da şövalyelerin, Almanya'nın acınacak siyasal durumundan, İmparatorluk hanedanının bir eyaletin ardından bir diğerini

miras yoluyla Reich'a bağladığı ölçüde artan İmparatorluğun dış güçsüzlüğü, İmparatorluk içindeki yabancı güçlerin entrikaları ve yabancı güçlerle ittifak kurmuş olan Alman prenslerinin İmparatorluk iktidarına karşı örgütledikleri komplolardan doğan genel hoşnutsuzluğu söz konusuydu. Bu nedenle soyluluğun talepleri zorunlu olarak her şeyden önce prenslerin ve yüksek rahiplerin zararına, İmparatorluğun reformunda özetleniyordu. Bunun sentezini yapma işi, Alman soyluluğunun kuramcısı *Ulrich von Hutten* ve onunla işbirliği yapan, askeri ve siyasal temsilcisi *Franz von Sickingen* tarafından üstlenildi.

Hutten, soyluluk adına talep ettiği İmparatorluk reformunu, çok köktenci (radikal) bir anlayışla tasarlayıp, çok açık bir biçimde formüle etti. Açıkçası bütün prenslerin kaldırılması, bütün prensliklerin ve kilise mallarının layikleştirilmesi ve rahmetli Polonya Cumhuriyeti'nin iyi günlerindeki gibi bir türde, başında bir kral bulunan bir *aristokratik demokrasi*'nin kurulmasından daha azı söz konusu değildi. Hutten ve Sickingen, en mükemmel askeri sınıf olan soyluluğun egemenliğinin yeniden kurulması; parçalanmanın temsilcileri olan prenslerin tasfiyesi; rahiplerin gücünün yıkılması ve Almanya'nın, Roma'nın ruhani egemenliğinden koparılmasıyla, İmparatorluğa, birliğini, bağımsızlığını ve gücünü yeniden kazandıracaklarına inanıyorlardı.

Serfliğe dayanan aristokratik demokrasi, Polonya'da ve biraz farklı bir biçim altında Cermen fetihlerinin ilk yüzyıllarındaki krallıklarda var olduğu biçimiyle, en ilkel toplum biçimlerinden biridir ve daha yüksek bir aşama olan gelişmiş feodal hiyerarşiye doğru evrimleşmeye devam etmektedir. Dolayısıyla bu saf aristokratik demokrasi, XVI. yüzyılda olanaksızdı. Olanaksız olmasının ilk nedeni de Almanya'nın o dönemde büyük ve güçlü kentlere sahip olmasıydı. Ama öte yandan da, İngiltere'de feodal monarşinin anayasacı bir burjuva monarşisine dönüşümüne yol açan, küçük soylulukla kentlerin ittifakı da olanaksızdı. Almanya'da korunmuş olan eski soyluluk, İngiltere'de 28 aile dışında

İki-Gül savaşı[3] ile tamamen yok edilmiş ve onun yerini burjuva kökenli ve eğilimli yeni bir soyluluk almıştı. Almanya'da serflik korunmuştu ve soyluluk *feodal* gelirlere sahipti, oysa İngiltere'de serflik tamamen yok olmuştu ve soyluluk, bir *burjuva* gelirine, toprak rantına sahip basit burjuva toprak sahiplerinden oluşuyordu. Ve nihayet, burjuvazi ile soyluluk arasındaki zıtlık dolayısıyla, Fransa'da XI. Louis'den beri var olan ve gitgide gelişen mutlak monarşinin merkezileşmesi de Almanya'da yine olanaksızdı, şu basit nedenle ki, ulusal merkezileşmenin koşulları yoktu ya da ancak tohum halindeydi.

Bu koşullar içinde Hutten, idealini gerçekleştirmek için ne kadar çaba gösterirse o kadar ödün vermek zorunda kalıyor ve İmparatorluk Reformu'nun çerçevesi de o kadar belirsizleşiyordu. Soyluluk, bu girişimi tek başına gerçekleştirmek için yeterince güçlü değildi ve prenslerin karşısında gitgide artan güçsüzlüğü de bunu kanıtlıyordu. Kendine müttefikler bulmak zorundaydı ve tek olası müttefikler, kentler, köylüler ve Reform hareketinin etkin kuramcılarıydı. Köylüler, kendilerini ezen ve kötü davranan soyluluğu, haklı olarak baş düşman olarak görüyorlardı. Ve Reform'un kuramcıları da ya burjuvalar ve prenslerle ya da köylülerle birlikteydiler. Soyluluk tarafından burjuvalara ve köylülere önerilen ve temel amacı soyluluğun yüceltilmesi olan İmparatorluğun Reformu, olumlu ne vaadedebilirdi? Bu koşullarda Hutten için, soyluluğun, kentlerin ve köylülerin gelecekteki karşılıklı durumları hakkında propaganda yazılarında fazla bir şey söylememek ya da hiç bir şey söylememek, bütün suçu prenslerin, rahiplerin ve Roma'ya bağımlılığın üzerine atmak ve burjuvalara, kendi çıkarlarının onlara prenslerle soyluluk arasında yükselen mücadelede en azından tarafsız bir tutumu korumalarını emrettiğini kanıt-

[3] İki-Gül savaşı, armasında beyaz bir gül bulunan York hanedanı ile armasında kırmızı gül bulunan Lancaster hanedanının, İngiltere tahtı için giriştikleri mücadeledir. Savaş, 1451-1485 arasında amansız bir biçimde sürdü ve İngiliz soyluluğunu kırıp geçirdi.

lamaktan başka çıkış yolu kalmıyordu. Serfliğin ve soyluluğun köylüler üzerindeki yüklerinin kaldırılması Hutten'de, hiç bir yerde söz konusu edilmez.

Alman soyluluğunun köylüler karşısındaki tutumu o dönemde, Polonya soyluluğunun 1830'dan 1846'ya kadarki ayaklanmalarda, kendi köylüleri karşısındaki tutumunun aynısıdır. Çağdaş Polonya ayaklanmaları gibi, hareket o zaman Almanya'da ancak bütün muhalefet partilerinin, özellikle de soyluluğun köylülerle ittifak kurması durumunda mümkündü. Ama özellikle bu ittifak, her iki durumda da *olanaksızdı.* Devrimci köylülerin genel ve belirsiz hedefler için soylulukla, yani kendilerini en çok ezen sınıfla ittifakı kabul etmeye yatkın olmadıkları gibi, soyluluk da siyasal ayrıcalıkları ve köylüler karşısındaki feodal haklarından vazgeçme zorunluluğu içinde değildi. 1830'da Polonya'da olduğu gibi, 1522'de Almanya'daki soyluluk da köylüleri artık kazanamıyordu. Sadece, serfliğin ve yükümlülüklerin tamamen kaldırılması, soyluluğun bütün ayrıcalıklarından vazgeçmesi köylüleri soylulukla birleştirebilirdi. Ama soyluluk, her ayrıcalıklı sınıf gibi ayrıcalıklarından, bütün ayrık durumundan ve gelirlerinin büyük bir bölümünden kendiliğinden vazgeçme yönünde, en küçük bir istek duymuyordu.

Bu nedenle mücadele başladığında, soyluluk kendisini prenslerin karşısında yapayalnız buldu. Dolayısıyla iki yüzyıldan beri ona karşı sürekli olarak yer kazanmış olan prenslerin, soyluluğu bu kez daha da kolay ezecekleri öngörülebilirdi.

Mücadelenin nasıl geçtiği bilinmektedir. Orta Almanya soyluluğunun siyasal ve askeri önderi olarak kabul edilmiş olan Sickingen ile Hutten 1522'de Landau'da, sözde savunma amacıyla altı yıllık bir süre için Renanya, Suab ve Frankonya soyluluğunun birliğini kurdular. Sickingen, kısmen kendi öz olanaklarıyla, kısmen çevredeki şövalyelerin yardımıyla, Frankonya'da, Ren'in aşağı kesiminde, Hollanda'da ve Vestfalya'da destek güçler toplayarak bir ordu oluşturdu ve 1522 Eylül'ünde Trèves seçici başpiskoposuna savaş ilân ederek çatışmaları başlattı. Ama Trèves'i kuşatırken, prenslerin

çabuk bir müdahalesiyle destek birliklerinin yolu kesildi. Hesse landgravı[4] ve Palatinat (Pflaz) seçicisi, Trèves başpiskoposunun yardımına koştular ve Sickingen, Landsthul'daki müstahkem şatosuna sığınmak zorunda kaldı. Hutten'in ve diğer dostlarının bütün çabalarına rağmen birleşmiş soyluluk, prenslerin hızlı ve yoğun eylemi karşısında sinerek onu yazgısına terketti. O da öldürücü bir yara aldı, Landsthul'u teslim etti ve hemen ardından öldü. Hutten ise İsviçre'ye kaçmak zorunda kaldı ve birkaç ay sonra Zürich gölü üzerindeki Ufnau adasında öldü.

Bu yenilginin ve iki önderinin ölümünün ardından, prenslerin bağımsız bir gövdesi olarak soyluluğun gücü kırıldı. Bundan sonra soyluluk yalnızca prenslerin hizmetinde ve yönetimi altında görünmüştür. Hemen arkadan patlak veren Köylüler Savaşı, onu doğrudan ya da dolaylı olarak prenslerin koruyuculuğu altında yer almaya daha da zorladı ve bu arada da, Alman soyluluğunun, *kurtulmuş* köylülerle açık bir ittifak kurarak prenslerle rahipleri devirmekten çok, prenslerin vesayeti altında köylüleri sömürmeye devam etmeyi tercih ettiğini gösterdi.

4 Landgrav : Orta Çağ'da, bazı Alman prenslerinin ünvanı.

V

[SUAB VE FRANKONYA'DA] KÖYLÜLER SAVAŞI]

Luther'in katolik hiyerarşiye savaş ilân etmesiyle Almanya'daki bütün muhalefet unsurlarını harekete geçirdiği andan itibaren, köylülerin de kendi talepleriyle ortaya çıkmadıkları hemen hiç bir yıl olmadı. 1518'den 1523'e kadar Karaorman'da ve Yukarı-Suab'da yerel köylü ayaklanmaları birbirlerini izlediler. 1524 İlkbahar'ından itibaren bu ayaklanmalar sistemli bir nitelik kazandılar. Bu yılın Nisan ayında, Marchtal manastırı köylüleri feodal angarya ve yükümlülüklere karşı çıktılar. Mayıs'ta Saint-Blasien köylüleri serflik vergilerini ödemeyi reddettiler. Haziran'da, Memmingen yakınındaki Steinheim köylüleri, ne öşür ne de diğer vergileri artık ödemek istemediklerini bildirdiler. Temmuz ve Ağustos'ta Thurgovie köylüleri ayaklandılar ve Zürichlilerin müdahalesiyle ve içlerinden bir bölümünü öldürten federal hükümetin sertliğiyle bastırıldılar. Nihayet Stuhlingen landgravlığında, *Köylüler Savaşı*'nın gerçek *başlangıcı* olarak görülebilecek daha açık bir ayaklanma patlak verdi.

Stuhlingen köylüleri birdenbire landgravlığa karşı her türlü yükümlülüğü reddettiler, güçlü çeteler halinde toplandılar ve 24 Ağustos 1524'te, *Hans Müller de Bulgenbach*'ın yönetiminde Waldshut üzerine yürüdüler, burada burjuvalarla işbirliği yaparak bir din derneği kurdular. Burjuvalar, vaizleri ve Thomas Münzer'in dostu ve çömezi olan Balthasar *Hubmaier*'e karşı yürütülen dinsel baskılar yüzünden Yukarı-Avusturya hükümetiyle[1] çatışma durumunda oldukların-

[1] İmparator Maximilien 1491'de, Yukarı-Alsace. Brisgau, Karaorman'ın bir bölümü ve Rheinfelden, Saeckingen, Laufenbourg ve Waldshut kentlerini içeren bir Yukarı-Avusturya idari bölgesi kurmuştu.

dan, bu derneğe büyük bir istekle katıldılar. Birlik için haftada üç kreuzer'lik bir ödenti kondu — bu da dönemine göre çok büyük bir miktardı. Her yerde köylülerin birliğe katılmalarını sağlamak için Alsace'a, Moselle'e, Ren'in yukarı kesimine ve Frankonya'ya özel görevliler gönderildi ve feodal egemenliğin yokedilmesi, bütün şatoların ve manastırların yıkılması ve İmparator dışında bütün senyörlerin ortadan kaldırılması, birliğin hedefi olarak ilân edildi. Birliğin bayrağı *üç renkli Alman bayrağıydı.*

Ayaklanma, bugünkü bütün yukarı Baden bölgesine hızla yayıldı. Hemen hemen bütün birlikleri İtalya'da, Fransa kralı I. François'ya karşı savaşan Yukarı-Suab soyluluğunu bir panik dehşeti kapladı. Görüşmeler yoluyla işi sürüncemede bırakmak ve bu arada, «yağma ve yangın, soygun ve öldürme»[2] cesaretleri yüzünden köylüleri cezalandırmak için yeterince güçlü olana kadar para ve asker toplamaktan başka çıkar yolu yoktu. Bu dönemden itibaren de, soyluluğun ve prenslerin Köylüler Savaşı'nın bütün süresi içinde kendilerini belli ettikleri, dağınık ve örgütlenmesi güç köylülere karşı en güçlü silâhları olan yöntemli ihanetler, kurnazlıklar, verilen sözlerin sistematik olarak çiğnenmeleri başladı. Prensleri, soyluluğu ve Güney-Batı Almanya'nın özgür kentlerini biraraya getiren Suab Birliği araya girdi, ama köylülere olumlu bir ödün güvencesi vermedi. Dolayısıyla köylüler de hareketi sürdürdüler. Hans Müller de Bulgenbach, 30 Eylül'den Ekim ortasına kadar, Karaorman'dan Urach ve Furtwangen'e kadar olan yolu aştı, çetesinin askerî gücünü 3500 adama çıkardı ve (Stuhlingen'den çok uzak olmayan) Ewatingen'de mevzilendi. Soyluluğun elinde sadece 1700 adam vardı ve üstelik bu birlikler de dağınık durumdaydı. Bu yüzden de, Ewatingen kampında varılan bir ateşkes anlaşmasını kabul etmek zorunda kaldı. Köylülere, ister ilgili taraflar arasında doğrudan doğruya, ister hakemler aracılığıyla im-

[2] Waldburg yargıcı tarafından, 15 Şubat 1525'te Hegau köylülerine verilen ultimatomun sözleri.

zalansın, dostça bir anlaşma ve Stockach mahkemesi[3] tarafından şikâyetlerinin inceleneceği sözü verildi. Köylülerinkiler gibi, soyluluğun birlikleri de dağıldı.

Köylüler, Stockach mahkemesinin onayına sunulacak 16 madde üzerinde görüş birliğine vardılar. Bu maddeler çok ılımlıydı. Av vergisinin, angaryaların, en ağır vergilerin ve genel olarak senyörlük ayrıcalıklarının kaldırılması; keyfi tutuklamalara ve diledikleri gibi yargılayan mahkemelere karşı güvenceler; bütün istedikleri bunlardı.

Buna karşılık soyluluk, köylüler evlerine döner dönmez, mahkeme kararını verene kadar, tartışmalı bütün yükümlülüklerin derhal yerine getirilmesini istedi. Doğal olarak köylüler buna karşı çıktılar ve senyörleri mahkemeye gönderdiler. Çatışma yeniden başladı. Köylüler yeni baştan toplandılar; prensler ve soylular birliklerini topladılar. Bu kez hareket, Brisgau'nun ötesine kadar yayıldı ve derin biçimde Wurtemberg'e kadar girdi. Köylüler Savaşı'nın Albe dükü, *Georg Truchsess de Waldburg*[4] komutası altındaki birlikler onları gözlemekle yetindiler, yer yer bazı takviye köylü birliklerini yendiler, ama köylü ordusunun ana gövdesine saldırmaya cesaret edemediler. Georg Truchsess köylü önderlerle görüştü ve sağda solda bazı anlaşmalar imzalamayı başardı.

Aralık ayı sonunda Stockach mahkemesi önünde tartışmalar başladı. Köylüler, sadece soylulardan oluşan mahkemenin bileşimine karşı çıktılar. Onlara karşılık olarak, İmparator'un bir atama mektubu okundu. Görüşmeler uzayıp gitti. Bu arada soyluluk, prensler ve Suab Birliği silâhlandılar. Avusturya hanedanından miras kalmış olan bölgeler dışında Wurtemberg, Baden Karaorman'ı ve Alsace'ın güneyine de egemen olan arşidük Ferdinand, isyancı köylülere karşı en büyük ciddiyetin gösterilmesini emretti. Onları ya-

[3] Rottweil mahkemesi gibi, imparatorluğun altı yargılama kurulundan biri.

[4] Waldburg kontları, XII. yüzyıldan beri imparatorluk yargıcı **(Turchess)** ünvanı taşıyorlardı.

kalamak, işkence etmek ve acımasızca öldürmek, bütün yollarla yok etmek, mallarını yakıp yıkmak, karılarını ve çocuklarını ülkeden kovmak gerekiyordu. Prenslerin ve senyörlerin ateşkese nasıl uydukları ve dostça bir anlaşma ile şikâyetlerin incelenmesinden ne anladıkları görülmektedir.

Devrimci köylüler tarafından dağıtılan «*Açık-Mektup*»un kapağı

Augsbourglu Welser ailesinin para yardımı yaptığı arşidük Ferdinand, acele silâhlandı. Suab Birliği, üç vadede vermek üzere para ve asker kontenjanını saptadı.

Bütün bu ayaklanmalar, Thomas Münzer'in Yukarı-Ülke (Oberland) de kaldığı beş aylık süreyle aynı zamana raslamaktadır. Doğrusu, hareketin patlak vermesi ve ilerlemesi üzerinde onun yaptığı etki hakkında elimizde doğrudan hiç bir kanıt bulunmamaktadır, ama bu etki dolaylı olarak tamamen kurulmuştur. Köylüler arasındaki en kararlı devrimcilerin çoğu onun çömezleridir ve düşüncelerini temsil etmektedirler. On İki Madde ile Yukarı-Ülke Köylüleri'nin «Açık-Mektubu»nu[5] bütün çağdaşları onun yazdığını söylerler. Yine, Thuringe'ye dönüş yolundayken ayaklanmış olan köylülere, kararlı bir devrimci çağrıda bulunmuştur.[6]

Bu arada, 1519'dan sonra Wurtemberg'den kovulmuş olan dük Ulrich, köylülerin yardımıyla malikânesini yeniden ele geçirmek için entrikalar çeviriyordu. Sürgüne gidişinin başından beri devrimci partiyi kullanmaya çalıştığı ve sürekli olarak onu desteklediği gerçekti. 1520-1524 arasında Karaorman ve Wurtemberg'de birbirini izleyen yerel ayaklanmaların çoğuna adı karışmıştır; ve şimdi de, Wurtemberg'e doğru bir çıkış yaptırmak için, Hohentweil'daki şatosunda açık açık adamlarını silâhlandırıyordu. Yine de köylüler tarafından yalnızca kullanıldı, onların üzerinde hiç bir zaman hiç bir etkisi olmadı ve güvenlerini kazanamadı.

Böylece iki taraf da kararlı bir girişimde bulunmaksızın kış geçti. Soylu prensler saklanıyorlar, köylü ayaklanması yayılıyordu. 1525 yılı Ocak ayında, Tuna, Ren ve Lech arasında bulunan bütün bölge içten içe kaynayıp duruyordu ve Şubat ayında fırtına patladı.

Karaorman ve Hegau çetesi, Hans Müller de Bulgenbach'ın yönetimi altında Ulrich de Wurtemberg'le gizlice anlaşır ve bir bölümüyle Stuttgart üzerindeki talihsiz girişime katılırken (1525 Şubat ve Mart'ı), Ulm üzerindeki Ried köylüleri de 9 Şubat'ta ayaklandılar, Baltringen yakınındaki bataklıklara sırtını vermiş bir kampta toplandılar, *kızıl bay-*

[5] Zimmermann, **A.g.y.**, 2. bölüm, s. 99-104 ve 111-113.

[6] Burada sözkonusu olan, 1525 başında Nuremberg'de basılan imzasız bir yergi yazısıdır: **Olağan Köylülük Meclisi'ne...**

rak çektiler ve Ulrich Schmid'in komutası altında, 10-12 bin kişiden oluşan *Baltringen çetesini* kurdular.

25 Şubat'ta, 7000 kişiden kurulu *Oberallgau çetesi,* Schussen kıyılarında toplandı, çünkü burada da ortaya çıkmış olan hoşnutsuz insanların üzerine askeri birliklerin yürüdüğü söylentisi dolaşıyordu. Bütün kışı başpiskoposlarıyla çatışma içinde geçirmiş olan Kempten sakinleri de ayın 26'sında toplandılar ve onlarla birleştiler. Memmingen ve Kaufbeuren kentleri, bazı koşullarla harekete katıldılar. Ama burada da, mücadele içindeki kentlerin takındıkları tutumun iki yüzlü niteliği ortaya çıkıyordu. 7 Mart'ta, Memmingen'in on iki maddesi bütün Oberallgäu köylüleri tarafından kabul edildi.

Allgäu köylülerinin mesajı üzerine, Constance gölü kıyısında, Eitel Hans'ın yönetimi altında *Göl Çetesi* oluştu. Bu gurup da hızla güçlendi. Genel karargâhı Bermatingen' deydi.

Aynı zamanda Aşağı-Allgäu'da, Ochsenhausen, Schellenberg, Zeil ve Waldenbourg bölgelerinde, Waldburg beyliklerinde köylüler, Mart ayının ilk günlerinden itibaren ayaklandılar. Yedi bin kişi gücündeki *Unterallgäu* çetesi Wurzach' da kamp kurdu.

Bu dört çete de, Hegau'dakilerden çok daha ılımlı olan ve hattâ silâhlı çetelerin soyluluk ve hükümetler karşısındaki tutumuna ilişkin noktalar üzerinde garip biçimde sağlamlıktan yoksun olan bütün Memmingen maddelerini kabul ettiler. Belirlenme, ortaya çıktığı yerlerde bile sadece savaş sırasında, o da köylülerin düşmanlarının nasıl davranacakları hakkında deney kazanmalarından sonra kendini gösterdi.

Bu çetelerle aynı zamanda, bir altıncısı da Tuna üzerinde kuruldu. Donauwoert'deki Ulm bölgesinden, İller vadilerinden, Roth ve Biber'den köylüler Leipheim'e gelerek bir kamp kurdular. On beş merkez bütün sağlam erkeklerini, 117'si ise askerlik çağındakileri gönderdi. *Leipheim Çetesi'*nin önderi Ulrich Schön, onun vaizi de, Leipheim papazı Jakob Wehe idi.

Böylelikle Mart ayı başında Yukarı-Suab'da, altı kampa bölünmüş 30-40 000, silâhlı ayaklanmış köylü vardı. Bu köylü

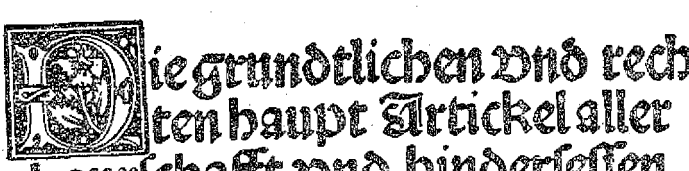
çetelerinin niteliği çok farklıydı. Devrimci parti (Münzer'in partisi) hepsinde azınlıktaydı. Yine de, her yerde köylü kamplarının çekirdeğini ve gücünü o oluşturuyordu. Köylü kitlesi, tehdit edici tutumlarıyla koparmayı umud ettikleri ödünler için, kendilerine güvence verilmesi koşuluyla senyörlerle anlaşmaya hep hazırdı. Üstelik iş uzadıkça ve prenslerin orduları yaklaştıkça savaşmaktan yoruldular ve henüz kaybedecek birkaç şeyi olanların çoğu evlerine döndüler. Bunun yanı sıra, çeteler, disiplini güçleştiren, köylülerin morallerini bozan ve geldikleri kadar kolayca da giden *lumpen-proletarya*'dan serserilerle güçlenmişlerdi. Bu da, köylü çetelerinin niçin başta her yerde savunmada kaldıklarını, niçin kamplarda morallerinin bozulduğunu ve niçin, taktik gerilikleri ve iyi önderlerin azlığının ötesinde, prenslerin ordularına hiç bir biçimde kafatutacak yetenekte olmadıklarını açıklamaya yetmektedir.

Çeteler henüz toplandıkları sırada, dük Ulrich topladığı askerler ve Hegau'dan birkaç köylünün başında, Hohentwiel'den ayrıldı ve Wurtemberg'e girdi. Eğer öteki yandan köylüler de Waldburg yargıcının birliklerinin üzerine yürümüş olsalardı, Suab Birliği'nin işi bitmişti. Ama köylü çetelerinin tamamen savunmada kalan tutumları, Waldburg yargıcının Baltringen, Allgäu ve Göl köylüleriyle ateşkes imzalamasını, görüşmelere başlamasını ve işin kesinlikle çözümü için, Pasyon pazarı olan 2 Nisan gününü saptamasını sağladı. Bu arada da dük Ulrich'in üzerine yürüdü, Stuttgart'ı işgal etti ve 17 Mart'tan itibaren onu yeniden Wurtemberg'den çıkmaya zorladı. Köylülerin üzerine yürümeye hazırlanırken de, paralı askerlerin köylülere karşı savaşmayı reddetmeleri üzerine, ordusu içinde ani bir ayaklanma patlak verdi. Ama yargıç başkaldıranları sakinleştirmeyi başardı ve Teckaltı-Kirchheim'de bir gözcü kampı bırakarak, yeni destek güçlerinin toplandıkları Ulm üzerine yürüdü.

Nihayet eli kolu serbest kalmış ve ilk askerlerini toplamayı başarmış olan Suab Birliği, o zaman maskesini attı ve «köylülerin kendi iradeleriyle girişmeye cesaret edecek-

leri her eylemi silâh zoruyla ve Tanrının yardımıyla bastırmaya kararlı» olduğunu bildirdi.[7]

Bu arada köylüler ateşkese kesin olarak saygı göstermişlerdi. Pasyon pazarı olarak saptanan görüşme günü için taleplerini, ünlü *On İki Madde*'yi durdurmuşlardı. Kilise çevrelerinin kendi papazlarını kendilerinin seçmeleri ve azledebilmeleri hakkını, küçük öşürün kaldırılmasını ve rahiplerin ödeneklerinin verilmesinden sonra büyük öşürün kamu yararı amacıyla kullanılmasını, serfliğin, balık tutma ve avlanma ve senyörün kölenin mallarına el koyma hakkının kaldırıl-

Die grundtlichen vnd rechten haupt Artickel aller baurschafft vnd hindersessen der Geistlichen vnd Weltlichen oberkeyten vonn welchen sye sich beschwert vermeinen.

Köylülerin taleplerini sıralayan *On İki Madde*'nin başlığı

masını, angaryaların ve ağır vergilerin azaltılmasını, topluluklar ve özel kişilerden zorla alınmış olan ormanlar, çayırlar ve ayrıcalıkların geri verilmesini ve adalette ve yönetimde keyfiliğin kaldırılmasını istiyorlardı. Ilımlı, uzlaşmacı partinin köylü çeteleri arasında hâlâ egemen olduğu görülmektedir. Devrimci parti, «Açık-Mektup»unda programını daha önce ortaya koymuştu. Bu açık mektupla bütün köylü

7 Zimmermann, **A.g.y.**, 2. bölüm, s. 167.

topluluklarının, mümkünse anlaşma yoluyla, ama «kuşkusuz mümkün olmadığı» için zorla bütün yükümlülükleri kaldırmak için «Hıristiyan birlik ve kardeşliğine katılmalarını» istiyor ve bütün dikkafalıları «cismanî aforoz», yani birlikten çıkarılmak ve birliğin bütün üyeleriyle ilişkisinin kesilmesiyle tehdit ediyordu. Soyluluk, rahipler ve keşişler de buraları terkedip, kendi istekleriyle herkesin oturduğu evlerde oturmadıkça ve Hıristiyan birliğine katılmadıkça bütün şatolara, manastır ve kiliselere de cismanî aforoz uygulanacaktı. 1525 İlkbahar'ındaki ayaklanmadan *önce* yazıldığı açıkça belli olan bu köktenci bildiride, her şeyden önce devrim ve egemen sınıflar üzerinde tam bir zafer söz konusudur ve «cismanî aforoz» sadece öldürülmesi gereken baskıcıları ve hainleri, yakılması gereken şatoları, mallarına el konulması ve hazinelerinin paraya dönüştürülmesi gereken kilise ve manastırları hedef almaktadır.

Ama köylülerin, bu amaçla toplantıya çağrılmış olan hakemlere On İki Madde'lerini sunmaya zamanları olmadan, Suab Birliği tarafından anlaşmanın bozulduğu ve birliklerin yaklaşmakta olduğu haberi geldi. Hemen zorunlu tedbirleri aldılar. Baltringen, Allgäu ve Göl çetelerinin genel kurulu, Gaisbeuren'de toplandı. Dört gurup birleştirildi ve bunlarla dört yeni kol oluşturuldu. Kilise mallarına el konulmasına, mücevherlerinin savaş hazinesi yararına satılmasına ve şatoların yakılmasına karar verildi. Böylelikle resmi On İki Madde'nin yanında «Açık-Mektup», savaşı yürütme kuralı oldu ve daha önce barışın sonuçlandırılması için saptanmış olan Pasyon pazarı da *genel ayaklanma* günü oldu.

Her yerde büyüyen kaynaşma, köylülerin soylulukla sürekli yerel çatışmaları, Karaorman'da altı aydan beri gelişen ayaklanma haberi ve Tuna'ya ve Lech'e kadar bunun yayılması, Almanya'nın üçte ikisinde köylü ayaklanmalarının hızla birbirini izlemesini açıklamaya kuşkusuz yetmektedir. Ama bütün bu bölük pörçük ayaklanmaların zamandaşlığı olgusu, hareketin, onu anabaptist görevliler ya da başkaları yardımıyla örgütlemiş olan kişiler tarafından yönetildiğini kanıtlamaktadır. Mart'ın ikinci yarısında Wurtemberg'de, aşağı

Neckar'da, Odenwald, Basse ve Orta-Frankonya'da kargaşalıklar başlamıştı, ama her yerde 2 Nisan Pasyon pazarı daha önceden genel ayaklanma günü olarak gösterilmişti ve her yerde kesin darbe, kitlesel ayaklanma, Nisan'ın ilk haftası içinde patlak verdi. Aynı zamanda Allgäu, Hegau ve Göl köylüleri, 1 Nisan'da eli silâh tutan bütün erkekleri, alarm vererek ve kitle toplantıları düzenleyerek kampa getirdiler ve Baltringen'dekilerle aynı zamanda şatolara ve manastırlara karşı saldırılara başladılar.

Hareketin belli başlı altı merkez çevresinde toplandığı *Frankonya*'da, her yerde ayaklanma Nisan'ın ilk günlerinde başladı. Aynı günlerde *Noerdlingen* yakınında iki köylü kampı kuruldu, bunların yardımıyla da Anton Forner tarafından yönetilen kentteki devrimci parti iktidarı ele geçirdi, Forner belediye başkanı oldu ve kentin köylü hareketine katılmasını kabul ettirdi. *Ansbach* bölgesinde, köylüler her yerde 1-7 Nisan arasında ayaklandılar ve ayaklanma Bavyera'ya kadar yayıldı. *Rothenbourg bölgesinde* 22 Mart'tan beri köylülerin silâhları ellerindeydi; Rothenbourg kentinde, Stephan von *Menzingen* tarafından yönetilen küçük-burjuvalarla plebler, 27 Mart'ta patricileri devirdiler. Ama kentin başlıca gelir kaynakları köylülerin yükümlülüklerinden oluştuğu için, yeni hükümet bile köylülere karşı çok sallantılı ve ikiyüzlü bir tutum izledi. *Wurzbourg* piskoposluğunda, köylüler ve küçük kentler, Nisan başında blok halinde ayaklandılar; *Bamberg* piskoposluğunda, genel ayaklanma beş günden az bir sürede piskoposu boyuneğmeye zorladı. Kuzey'de, Thuringe sınırında ise güçlü *Bildhausen kampı* kuruldu.

Hohenlohe kontlarının eski şansölyesi, bir soylu olan *Wendel Hipler* ile Krautheim yakınında Ballenberg'de hancı olan *Georg Metzler*'in devrimci partinin başında bulundukları *Odenwald*'da fırtına, 26 Mart'ta patladı. Köylüler dört bir yandan Tauber'e doğru koştular; Rothenbourg kapısındaki kampta bulunan 2 000 kişi de onlarla birleşti. Georg Metzler komutanlığı aldı ve bütün destek güçlerinin gelmesinden sonra 4 Nisan'da, Jagst üzerindeki Schoental manastırı üzerine yürüdü, burada *Neckar vadisi* köylüleri de ona katıldılar.

Bu sonuncular, Wendel Hipler'in belli sayıda birlik üyesinin başında, ani bir saldırıyla Oechringen'i ele geçirdiği ve çevredeki köylüleri harekete kazandığı sırada, Heilbronn yakınında Boeckingen'de hancı olan *Jäcklein Rohrbach*'ın yönetimi altında, Pasyon pazarı günü 2 Nisan'da Fleim, Sontheim, vd. yerlerde ayaklanma ilân etmişlerdi. «Büyük Çete»yi oluşturmak için Schoenthal'de birleşmiş olan iki köylü kolu On İki Madde'yi kabul etmişler ve şatolara ve manastırlara karşı saldırılar düzenlemişlerdi. Büyük Çete'de 8 000 adam, toplar ve 3 000 çakmaklı tüfek vardı. Frankonyalı bir şövalye olan *Florian Geyer* onlara katıldı ve özellikle Rothenbourg ve Oehringenli askerlerden toplanmış seçkin bir birlik olan Kara Çete'yi kurdu.

Neckarsulm'un Wurtembergli yöneticisi kont Ludwig von Helfenstein, çarpışmaları başlattı. Eline geçen bütün köylüleri yargılamasız öldürttü. Büyük Çete onun önüne çıktı. Bu katliamlarla birlikte Leipheim'ın çetesinin yenilgisi, Jakob Wehe'nin öldürülmesi ve yargıç tarafından yapılan vahşetin haberlerinin gelmesi, köylüleri çileden çıkarttı. Kendini Weinsberg'e atmış olan Helfenstein kontuna saldırdılar. Şato, Florian Geyer tarafından ele geçirildi, uzun bir mücadeleden sonra kent işgal edildi ve kont Ludwig birçok şövalyeyle birlikte tutsak edildi. Ertesi gün, 17 Nisan'da, yanında çetesinin en kararlı unsurları olan Jäcklein Rohrbach, tutsakları yargıladı ve başta Helfenstein kontu olmak üzere, on dördünü mızrakla öldürttü. Onları mahkûm edebileceği en aşağılayıcı ölüm cezasıydı bu. Weinsberg'in ele geçirilmesi ve Jäcklein tarafından Helfenstein kontu üzerinde uygulanan korkunç öc, soyluluk üzerinde etkisini göstermekte gecikmedi. Löwenstein kontları köylü birliğine katıldılar, daha önce katılmış, ancak hiç bir yardımda bulunmamış olan Hohenlohe kontları ise istenmiş olan topları ve barutu hemen yolladılar.

Önderler, «kendilerine soyluluğun desteğini sağlayabilecek olan» Götz von Berlichingen'i komutan olarak seçip seçmeyeceklerini kararlaştırmak için biraraya geldiler. Öneri iyi karşılandı. Ama, köylülerin ve önderlerinin bu ruh duru-

munda gericiliğin başlangıcını gören Florian Geyer, kendi Kara Çete'sinin başında guruptan ayrıldı, kendi istediği gibi önce Necker bölgesini, sonra Wurzbourg'u aştı ve geçtiği her yerde şatoları ve rahip yuvalarını yakıp yıktı.

Çetenin geri kalan bölümü önce Heilbronn üzerine yürüdü. Bu güçlü, özgür kentte, ayrıcalıklıların karşısında hemen her yerde olduğu gibi, bir burjuva muhalefet ve bir devrimci muhalefet vardı. Gizlice köylülerle anlaşan bu devrimci muhalefet, 17 Nisan'da, bir ayaklanma sırasında kentin kapılarını Georg Metzler ve Jäcklein Rohrbach'a açtı. Köylü önderleri adamlarıyla birlikte, birliğe katılan, 1 200 florin para ve bir gönüllü birliği vermeyi kabul eden kenti ele geçirdiler. Yalnız kilise ve Töton beylerinin malları yağmalandı. Ayın 22'sinde köylüler, bir küçük garnizon bırakarak kentten ayrıldılar. Heilbronn, bundan sonra, oraya temsilciler yollayan ve köylülerin ortak eylemi ve talepleri üzerinde tartışan çeşitli çetelerin merkezi olacaktır. Ama köylülerin gelmesinden sonra birleşmiş olan burjuva muhalefet ve patriciler bu arada duruma egemen olmayı başarmışlardı ve her türlü enerjik eyleme karşı çıkarak, köylülere kesin olarak ihanet etmek için prenslerin ordusunun yaklaşmasını bekliyorlardı.

Köylüler, Odenwald üzerine yürüdüler. 24 Nisan'da, birkaç gün önce ilkin hizmetini Palatinat seçicisine, sonra köylülere, sonra yine seçici prense sunmuş olan Götz von Berlichingen din derneğine katılmak ve Büyük *Ak* Çete'nin komutasını almak zorunda kaldı (Florian Geyer'in Kara Çete'sine karşılık buna da Ak Çete adı veriliyordu). Ama aynı zamanda da köylülerin elinde tutsaktı, kendisini çok yakından gözlüyor ve onsuz hiç bir şey yapamayacağı köylü önderleri konseyinin denetimi altında tutuyorlardı. Götz ve Metzler, köylülerin büyük bölümüyle Buchen'den geçerek Amorbach'a geldiler. 30 Nisan'dan 5 Mayıs'a kadar burada kaldılar ve bütün Mayence bölgesini ayaklandırdılar. Soyluluk, şatolarını kurtarmak için her yerde harekete katılmak zorunda kaldı. Yalnız manastırlar yakılıp yağmalandı. Çetenin morali gitgide bozuluyordu. En enerjik unsurlar

Florian Geyer ya da Jäcklein Rohrbach ile birlikte gitmişlerdi, bu sonuncusu da Heilbronn'un alınmasından sonra ayrılmıştı, çünkü Helfenstein kontunu öldürttüğü için, soylulukla anlaşmaya hazır bir çetenin içinde daha fazla kalamayacağı belliydi. Soylulukla anlaşma konusundaki bu diretme de kendiliğinden bir moral bozukluğu işaretiydi. Wendel Hipler, bir süre sonra çete için çok elverişli olan bir yeniden örgütlenme önerdi. Sürekli olarak hizmet edecek paralı askerler tutulmalıydı, eski askerlere teskere verilerek ve yenilerini silâh altına alarak çeteyi her ay yenilemekten vazgeçilmeliydi, silâh altında bulunan ve talimli adamlar korunmalıydı. Ama topluluk meclisi bu iki öneriyi de reddetti. Köylüler çoktan beri kendilerini çok beğenir olmuşlardı ve savaşı, paralı askerlerin rekabetinin hiç bir anlam taşımadığı bir yağmacılık olarak görüyorlar ve ceplerini doldurur doldurmaz eve dönebilme özgürlüğünü saklı tutmak istiyorlardı. Amorbach'ta, Heilbronn'un danışmanı Hans Berlin, önderlere ve çete konseylerine, On İki Madde'nin son keskin yanlarını da ortadan kaldıran ve köylüleri alçakgönüllü ve yalvaran bir dille konuşturan «On İki Madde Bildirisi»ni kabul ettirmeyi başardı. Ama bu kadarı köylüler için fazlaydı. Büyük bir gürültü içinde bildiriye karşı çıktılar ve baştaki On İki Madde'ye bağlı kalınmasını istediklerini bildirdiler.

Bu arada Wurzbourg piskoposluğunda da durum tamamen değişmişti. Nisan başındaki ilk köylüler ayaklanması sırasında Frauenberg'deki müstahkem şatosuna çekilmiş ve dört bir yana çağrılar yapıp karşılık alamamış olan piskopos, sonunda, bir anda boyuneğmek zorunda kalmıştı. 2 Mayıs'ta, köylü temsilcilerinin de katıldıkları bir diyeti açtı. Ama herhangi bir anlaşmaya ulaşılmadan önce, piskoposun ihanet manevralarını kanıtlayan mektuplar ele geçti. Diyet hemen dağıldı ve bir yanda kentliler ve ayaklanmış köylüler, öte yanda piskoposun birlikleri olmak üzere çatışmalar başladı. Piskopos da 5 Mayıs'ta Heidelberg'e kaçtı. Ertesi gün de, Mergentheim, Rothenbourg ve Ansbach köylülerinden oluşan *Tauber'in Frankonyalı Çete*'si ile Kara Çete'sinin başında Florian Geyer, Wurzbourg'a geldiler. 7

Mayıs'ta, Büyük Ak Çete'sinin başında Götz von Berlichingen geldi ve Frauenberg şatosu kuşatması başladı.

Limpourg, Ellwangen ve Hall bölgelerinde, Mart sonu ile Nisan başlarında başka bir çete daha, *Gaildorf* ya da *Olağan Büyük Çete* kuruldu. Bu çete sahneye çok şiddetle girdi, bütün ülkeyi ayaklandırdı, aralarında Hohenstaufen'in de bulunduğu çok sayıda manastır ve şatoyu yaktı, bütün köylüleri kendisiyle birleşmeye, bütün soyluları, hattâ Limpourglu maiyet subaylarını bile Hıristiyan derneğine katılmaya zorladı. Mayıs başında Wurtemberg'e doğru bir akın yaptı, ama çekilmek zorunda kaldı. O dönemde küçük Alman devletlerinin partikülarizmi[8], farklı devletlerdeki devrimcilerin ortak eylemine 1848'dekinden daha büyük olanak sağlamıyordu. Küçük bir alanda sıkışmış olan Gaildorf köylüleri, bu alandaki bütün direnişi yenilgiye uğrattıktan sonra, zorunlu olarak parçalanacaklardı. Gmund kentiyle bir anlaşma imzaladılar ve 500 silâhlı adamdan oluşan bir kol bıraktıktan sonra dağıldılar.

Palatinat'da, Ren'in iki kıyısında, Nisan sonuna doğru köylü çeteleri kurulmuştu. Bunlar çok sayıda şato ve manastırı yakıp yıktılar ve bir gün önce Bruchrain'dan gelen köylülerin Spire'i bir anlaşmaya zorlamalarının ardından, 1 Mayıs'ta Hardt-altı-Neustadt'ı ele geçirdiler. Elinde az sayıda dükalık askeri bulunduğundan, mareşal Habern onlara karşı hiç bir girişimde bulunamadı ve 10 Mayıs'ta seçici prens, ayaklanmış köylülerle bir anlaşma imzalamak zorunda kaldı; bu anlaşmada, acılarının nedenlerine son verecek bir diyetin toplanacağı güvencesini veriyordu.

Wurtemberg'de de, belli sayıda bölgede ayaklanma erken patlak vermişti. Urach Alplerinde köylüler daha Şubat ayında rahipler ve senyörlere karşı bir ittifak kurmuşlardı ve Mart ayı sonunda Blaubeuren, Urach, Munsingen, Balingen, ve Rosenfeld köylüleri ayaklandılar. Gaildorf çetesi Goeppingen'de, Jäcklein Rohrabach Brakenheim'da, Leipheim'ın

8 Partikülarizm: Alman imparatorluğunu oluşturan devletlerin kendi yasalarını uygulama biçimindeki ayrılıkçı, bağımsız tutumları.

yenilmiş çetesinin kalıntıları Pfullingen'de, Wurtemberg toprağına girdiler ve kırdaki bütün halkı ayaklandırdılar. Başka bölgelerde de ciddi kargaşalıklar başladı. 6 Nisan'da Pfullingen, köylülere boyuneğmek zorunda kaldı. Avusturya arşidükünün hükümeti son derece büyük bir sıkıntı içindeydi. Parası yoktu, askeri çok azdı. Kentler ve şatolar çok kötü durumdaydılar ve ne garnizonları ne de cephaneleri vardı. Asperg[9] bile hemen hemen savunmasızdı.

Hükümetin, köylülere karşı kentlerdeki askerleri toplama girişimi, anında başarısızlığa uğradı. 16 Nisan'da Bottwar birliği ilerlemeyi reddetti ve Stuttgart yerine, Bottwar yakınındaki Wunnenstein'a giderek, burada, hızla büyüyen bir köylü ve burjuva kampının çekirdeğini oluşturdu. Aynı gün Zabergäu'da ayaklanma başladı. Maulbronn manastırı yağmalandı ve çok sayıda kilise ve şato tamamen yakılıp yıkıldı. Bruchrain'ın komşu bölgesinden, destek köylü birlikleri geldiler.

Wunnenstein çetesi, Bottwar'ın damşmanlarından ve burjuva muhalefetinin önderlerinden biri olan, ancak köylülerle kader birliği yapacak kadar işe bulaşmış olan *Matern Feuerbacher*'in komutanlığına verildi. Ama Feuerbacher yine de hep çok ılımlı kaldı, şatolarda «Açık-Mektup»un uygulanmasına karşı çıktı ve her fırsatta köylülerle ılımlı burjuvalar arasında arabuluculuk yapmaya çalıştı. Wurtembrg köylülerinin Büyük Ak Çete'yle birleşmesini engelledi ve daha sonra da, Gaildorf Çetesi'ni Wurtemberg'den çıkmaya ikna etti. 19 Nisan'da burjuva eğilimleri nedeniyle görevinden alındı, ama ertesi günü yeniden çete komutanı yapıldı. Bu kaçınılmazdı ve hattâ Jäcklein Rohrbach, ayın 22'sinde en kararlı 200 adamıyla gelip Wurtemberglilerle birleştiğinde, ona da komutanı yerinde bırakıp, sıkı sıkıya gözlemekle yetinmekten başka yapacak bir şey kalmadı.

Hükümet, 18 Nisan'da Wunnenstein köylüleriyle görüşmelere başlamayı denedi. Köylüler On İki Madde'nin kabul edilmesini istediler, doğal olarak temsilciler bunu yapamaz-

9 Asperg, bir kaledir.

ları. O zaman çete harekete geçti. Ayın yirmisinde, hükümet temsilcilerinin son kez baştan savıldığı Lauffen'e geldiler. 22'sinde, 6 000 kişilik bir güçle Bietigheim'a geldiler ve Stuttgart'ı tehdit ettiler. Bu kentte konseyin çoğu kaçmış ve bir burjuva komite iktidarı ele geçirmişti. Her yerde olduğu gibi burjuvazi burada da patriciler, burjuva muhalefet ve devrimci plebler olarak bölünmüştü. Bu sonuncular, 25 Nisan'da kentin kapılarını köylülere açtılar ve kent hemen işgal edildi. Wurtembergli isyancıların artık kendilerine taktıkları adla, *Büyük Hıristiyan Çetesi* örgütlenmesi en küçük ayrıntıya dek gerçekleştirildi ve ücret, ganimet bölüşümü, erzak sağlama, vb. işler kesin olarak çözümlendi. Theus Gerber komutasında Stuttgart'tan gelen bir birlik de köylülere katıldı.

29 Nisan'da Feuerbacher, çetesinin başında, Schorndorf'da Wurtemberg'e girmiş olan Gaildorf Çetesi'nin üzerine yürüdü, bütün bölgeyi birleştirerek onları çekilmeye zorladı. Böylelikle, kendi çetesindeki, Rohrbach tarafından yönetilen devrimci unsurların tehlikeli biçimde güçlenmelerini engelliyordu, Gaildorf'un köktenci köylüleriyle kaynaşma böyle bir güçlenmeye yol açabilirdi. Waldbourg yargıcının yaklaştığı haberi üzerine Schorndorf'tan onun üzerine ilerlemeye başladı ve 1 Mayıs'ta Teck-altı-Kirchheim'da kampını kurdu.

Böylece, ilk köylü çetelerinin alanı olan Almanya'nın bu bölümündeki ayaklanmanın doğmasını ve gelişmesini betimlemiş olduk. Diğer guruplara (Thuringe ve Hesse, Alsace, Avusturya ve Alpler) geçmeden önce, başta yalnız başına, daha sonra belli sayıda prensler ve kentlerin desteğinde ilk isyancı gurubu yok eden yargıcın seferini izlemeliyiz.

Yargıcı, Teck-altı-Kirchheim'da Dietrich Spät komutanlığında bir gözlem kolu bıraktıktan sonra, Mart ayı sonuna doğru yürüyüşe geçmiş olduğu Ulm yakınlarında bırakmıştık. Yargıcın, Birlik'in Ulm'da toplanmış askerleriyle güçlenen ordusunda 7 200'ü piyade olmak üzere 10 000 asker bulunuyordu. Köylülere karşı bir saldırıya girişebilecek tek ordu buydu. Gerek ayaklanmış bölgelerdeki asker toplama güçlükleri, gerek hükümetlerin parasızlığı ve üstelik her yerde

işe yarayabilecek birkaç birliğin kaleler ve şatoların korunması için gerekli olması nedeniyle, destek güçleri, Ulm'da son derece yavaş biçimde toplanıyordu. Daha önce de Suab Birliği'ne bağlı olmayan prenslerin ve kentlerin ellerindeki birliklerin ne kadar az olduğunu görmüştük. Dolayısıyla her şey, Birlik ordusunun başındaki Georg Truchsess'in kazanacağı başarılara bağlıydı.

Yargıç ilk önce, Ried çevresindeki şato ve manastırları yakıp yıkmaya başlamış olan *Baltringen Çetesi*'nin üzerine yürüdü. Birlik askerlerinin yaklaşması üzerine geri çekilen köylüler, bir sarma harekâtıyla bataklıklardan da uzaklaştırıldılar ve Tuna'yı aşarak Suab Alpleri'nin boğazları ve ormanlarına daldılar. Burada, Birlik ordusunun temel gücünü oluşturan süvari ve topçu onlara karşı çaresiz kaldığından, yargıç köylüleri izlemedi. O zaman, 5 000'i Leipheim'de, 4 000'i Mindel vadisinde ve 6 000'i İllertissen'de olmak üzere bütün bölgeyi ayaklandıran, şatoları ve manastırları yakıp yıkan ve üç kolu birleştirerek Ulm üzerine yürümeye hazırlanan Leipheim köylülerine döndü. Burada da köylüler arasında belli bir moral bozukluğunun ortaya çıktığı ve bunun, çetenin askeri değerini azalttığı anlaşılmaktadır, çünkü Jakob Wehe daha başında yargıçla görüşmeler yapmayı denemiştir. Ama şimdi yeterli bir orduya sahip bulunan yargıç her türlü görüşmeyi reddetti, 4 Nisan'da Leipheim yakınında çetenin ana gövdesine saldırdı ve tamamen dağıttı. Jakob Wehe, Ulrich Schön ve iki köylü önderi daha tutsak edildiler ve başları kesildi. Leipheim boyuneğdi ve birkaç akın girişiminden sonra bütün bölge teslim oldu.

Yağma hakkı ve ek ücret isteyen yeni bir paralı asker isyanı, Truchsess'i yeniden 10 Nisan'a kadar durdurdu. Sonra güney-batıya doğru, Waldbourg, Zeil ve Wolfegg'deki malikânelerini işgal eden ve şatoları kuşatan *Baltringen Çetesi*'ne yöneldi. Burada da köylüleri dağınık durumda buldu ve Baltringen Çetesi'nin tamamen yok edildiği bir dizi savaşla, 11 ve 12 Nisan'da bunları ardarda yenilgiye uğrattı. Çetenin geri kalanı, rahip Florian'ın yönetimi altında *Göl Çetesi*'ne katıldı. Yargıç da o zaman bunlara doğru yöneldi. Bu

Yürüyen köylü birlikleri

arada bir sürü baskınların yanı sıra, Buchhorn (Friedrichshafen) ve Wollmatingen kentlerinin Hıristiyan birliğine katılmalarını sağlamış olan Göl Çetesi, Salem manastırında, 13 Mayıs'ta büyük bir savaş konseyi topladı ve yargıcın üzerine yürümeye karar verdi. Hemen her yerde alarm verildi ve Baltringen Çetesi'nin kalıntılarının da katıldığı 10 000 adam Bermatingen kampında toplandılar. Belirleyici bir savaşa girerek bütün ordusunu ortaya koymak istemeyen ve pazarlığa girişmeyi tercih eden, üstelik de Allgäu ve Hegau köylülerinin yaklaşmakta olduklarını öğrenmiş olan yargıca karşı 15 Nisan'da başarılı bir savaş verdiler. Bu nedenle de yargıç Göl ve Baltringen köylüleriyle, 17 Nisan'da Weingarten'de, görünüşte onlar için çok elverişli olan ve hiç duraksamadan kabul ettikleri bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmayı, Yukarı ve Aşağı-Allgäu temsilcilerine de kabul ettirmeyi başardı ve daha sonra Wurtemberg'e doğru çekildi.

Yargıcın kurnazlığı, onu kesin bir yenilgiden kurtardı. Eğer güçsüz, darkafalı, büyük ölçüde morali bozulmuş köylüleri ve çoğunlukla yeteneksiz, korkak ve yozlaşmaya elverişli önderlerini kandırmayı başaramasaydı, küçük ordusuyla birlikte, en azından 25-30 000 kişi gücünde dört birliğin arasına sıkışıp kalacak ve kaçınılmaz olarak mahvolacaktı. Ama rakiplerinin, köylü kitlelerinde her zaman kaçınılmaz olan darkafalılıkları, en azından Suab ve Frankoya'da tek bir vuruşla savaşı sona erdirebilecekleri bir anda, elleri arasından kurtulmasını sağladı. Göl köylüleri, sonuç olarak kandırılmış oldukları anlaşmaya öylesine özenle uydular ki, daha sonra bizzat kendi müttefiklerine, Hegaululara karşı ellerine silâh aldılar. Önderleri tarafından ihanete sürüklenmiş Allgäu köylüleri ise hemen bu duruma karşı çıktılar, ama yargıç çoktan tehlikeden uzaklaşmıştı.

Weingarten anlaşmasına dahil olmamalarına rağmen Hegau köylüleri de, sınırsız yerel darkafalılığın bütün Köylüler Savaşı'nın yıkımına yol açan inatçı taşralılığın bir yeni örneğini verdiler. Yargıcın, boş yere onlarla görüşmeler yapıp Wurtemberg yönüne doğru gitmesinden sonra onu izlediler ve sürekli olarak yanlarında kaldılar. Ama, Wurtemberg ve

Neckar vadisi köylülerinin de bir kez onların yardımına gelmeyi reddetmiş oldukları gerekçesiyle, Wurtemberg'deki Büyük Hıristiyan Çetesi'yle birleşme düşüncesi bir türlü akıllarına gelmedi. Bu nedenle, yargıç ülkelerinden yeterince uzaklaşınca geri döndüler ve Fribourg üzerine yürüdüler.

Wurtemberglileri Matern Feuerbacher'in komutası altında, yargıç tarafından Dietrich Spät'ın komutası altında bırakılmış olan gözcü kolunun Urach üzerine çekilmiş olduğu Teck-altı-Kirchheim'da bırakmıştık. Bu kent üzerine yaptığı başarısız bir girişimden sonra, Feuerbacher Nurtingen'e doğru döndü ve çevredeki bütün isyancı çetelere yazarak, kesin çarpışma için onlardan destek güçler istedi. Gerçekten de, Wurtemberg'in aşağı bölgelerinden ve Gäu'dan önemli destek sağladı. Özellikle, Wurtemberg'in batısından gelmiş olan Leipheim Çetesi kalıntılarının çevresinde toplanmış olan ve Boeblingen ve Leonberg'e kadar bütün Nagold vadisini ve Neckar'ı ayaklandırmış olan Gäu köylüleri, iki büyük kol halinde koşup geldiler ve 5 Mayıs'ta Nurtingen'de Feuerbacher ile birleştiler. Yargıç, Boeblingen'de iki birleşmiş çeteyle karşı karşıya kaldı. Sayıları, topçularının önemi ve mevzilerinin gücü onu şaşırttı. Her zamanki yöntemiyle, hemen köylülerle görüşmelere başladı ve bir ateşkes imzaladı. Böylelikle onlara güven verir vermez de, 12 Mayıs'ta, *ateşkes sırasında* köylülere saldırdı ve onları kesin bir savaşa girmeye zorladı. Köylüler, Boeblingen'in, kentin burjuvazisinin ihanetiyle yargıca teslim edilmesine kadar uzun süre ve yiğitçe direndiler. Böylelikle dayanak noktasını yitiren köylülerin sol kanadı püskürtülmüş, kuşatılmış oldu. Bu andan itibaren savaşın yazgısı belirlenmişti. Disiplinsiz köylü saflarında kargaşalık başladı ve bu kargaşalık hızla, umutsuz bir kaçışa dönüştü. Birlik süvarileri tarafından öldürülmeyen ya da tutsak edilmeyenler silâhlarını atarak evlerine döndüler. «Büyük Hıristiyan Çetesi» ve onunla birlikte bütün Wurtemberg ayaklanması tamamen yokolmuştu. Theus Gerber, Esslingen'e kaçmayı başardı, Feuerbacher İsviçre'ye kaçtı, Jäcklein Rohrbach tutsak edilip zincirlenerek Neckargartach'a götürüldü; burada yargıç onu bir direğe bağla-

tıp, çevresinde odun yığdırdı ve böyle küçük bir ateşte canlı canlı kızarttırdı, bu arada kendisi de şövalyeleriyle birlikte içki içerek, şövalyeliğe pek yakışan bu görüntüyü seyrediyordu.

Yargıç, Neckargartach'dan bir çıkış yaparak, Palatinat seçicisinin Kraichgau'daki harekâtını destekledi. Bu arada birliklerini toplamayı başarmış olan Palatinat seçicisi ise, yargıç tarafından kazanılan başarıları öğrenir öğrenmez köylülerle yaptığı anlaşmayı bozdu, 23 Mayıs'ta Brucharin'ı işgal etti, zorlu bir direnmeden sonra Malsch'ı ele geçirdi ve ateşe verdi, bir sürü köyü yakıp yıktı ve Bruchsal'ı işgal etti. Aynı zamanda yargıç, Eppingen'e ani bir saldırıya girişti ve seçicinin, on kadar başka köylü önderiyle birlikte hemen öldürttüğü, yerel ayaklanmanın önderi Anton Eisenhut'u tutsak etti. Böylece barışçıllaştırılmış olan Bruchrain ve Kraichgau, yaklaşık 40 000 florinlik bir fidye ödemeye zorlandılar. Son kayıplar üzerine 6 000 kişiye düşmüş olan yargıcın ordusuyla, seçicinin 6 500 kişilik ordusu birleştiler ve Odenwald köylüleriyle karşı karşıya gelmek üzere ilerlemeye başladılar.

Boeblingen yenilgisinin haberi, isyancılar arasında her yerde dehşet yaratmıştı. Köylülerin ağır ellerinin üzerlerine çöktüğünü hissetmiş olan özgür kentler aniden soluk aldılar. Suab Birliği ile uzlaşma girişimlerini ilk başlatan Heilbronn oldu. Heilbronn, köylü yönetiminin ve bütün isyancı köylüler adına İmparator'a ve İmparatorluğa sunulacak önerileri hazırlamakla yükümlü, çeşitli isyancı köylü çetelerinin temsilcilerinin merkeziydi. Bütün Almanya için geçerli, genel bir sonuca ulaşacak olan bu görüşmeler, bir kez daha, hiç bir sınıfın, ne köylülerin ne de diğerlerinin, Almanya'daki durumun bütününe, kendi bakış açısından çıkarak yeni bir biçim verecek kadar gelişmemiş olduğunu göstermiştir. Bu amaç için, soyluluğun ve özellikle burjuvazinin kazanılması gerektiği hemen ortaya çıktı. Bu nedenle de görüşmelerin yönetimi, *Wendel Hipler*'e verildi. Wendel Hipler, hareketin bütün önderleri arasında, çağın durumunu kesinlikle en iyi anlamış olanıydı. Ne Münzer gibi geniş görüşlü bir dev-

rimci, ne de Metzler ya da Rohrbach gibi köylülerin bir temsilcisiydi. Geniş deneyimi, farklı sınıfların karşılıklı konumları hakkındaki pratik bilgisi, harekete katılmış şu ya da bu sınıfı, diğerlerinden ayrıcalıkla temsil etmesini engelliyordu. Daha önceki resmi toplumun tamamen dışında kalmış sınıfın, proletaryanın ilk unsurlarının temsilcisi olan Münzer nasıl komünizmi sezmişse, ulusun bütün ilerici unsurlarının ortalamasını temsil ettiği söylenebilecek olan Wendel Hipler de, *çağdaş burjuva* toplumunu sezmişti. Savunduğu ilkeler, ortaya koyduğu talepler kuşkusuz hemen elde edilebilecek şeyler değildi, ama biraz idealize edilmiş de olsa, bunların zorunlu sonucu feodal toplumun gerçekten çözülmesiydi; ve köylüler, bütün imparatorluk için geçerli yasa tasarıları yapmakla uğraştıkları zaman bunları kabul etmek zorundaydılar. Böylelikle, köylülerin istedikleri merkezileşme, Heilbronn'da, köylülerin kafalarında yarattıklarından çok farklı olmakla birlikte, çok olumlu bir biçim aldı. Örneğin para, ağırlık ve ölçülerin bir tek kılınmasını, iç gümrüklerin kaldırılmasını isteyerek, kısacası köylülerden çok kentlerdeki burjuvazinin çok daha fazla çıkarına olan talepler öne sürerek bu biçim belirlendi. Böylelikle soyluluğa, modern serflikten kurtuluşa önemli ölçüde yaklaşan ve feodal toprak mülkiyetinin burjuva mülkiyete dönüşmesine ulaşan ödünler verildi. Tek kelimeyle, köylülerin talepleri, bir «imparatorluk reformu» biçimi altında toplandığında, anlık taleplere değil, burjuvazinin kesin çıkarlarına bağlanmak zorunda kaldılar.

Heilbronn'da bu İmparatorluk reformu tartışılırken, «*On İki Madde Bildirisi*»nin yazarı Hans Berlin, patriciler ve burjuvazi adına kentin teslimini görüşmek için yargıcın önüne çıkıyordu. Kentte patlak veren gerici hareketler bu ihanete destek oldular ve Wendel Hipler, köylülerle birlikte kaçmak zorunda kaldı. Weinsberg'e giderek, burada Wurtemberglilerin kalıntılarını ve Gaildorf Çetesi'nin birkaç hareketli birliğini toparlamaya çalıştı. Ama Palatinat seçicisi ve yargıcın yaklaşması, onu daha da uzağa kaçmak zorunda bıraktı ve böylece Büyük Ak Çete'yi harekete geçirmek için Wurzbourg'a gitti. Bu arada Birlik ve seçicinin askerleri

bütün Neckar bölgesine boyuneğdirdiler, köylüleri senyörlerine yeniden bağlılık yemini etmeye zorladılar, çok sayıda köyü yaktılar ve kaçan köylülerden ellerine geçirdiklerinin tümünü öldürdüler, astılar. Helfenstein kontunun öldürülmesinin misillemesi olarak Weinsberg ateşe verildi.

Wurzbourg önünde toplanmış bulunan çeteler, bu arada Frauenberg'i kuşatmışlardı ve 15 Mayıs'ta, daha bir gedik açılmadan cesurca, ama boş bir saldırı denediler. Çoğu Florian Geyer'in çetesine ait olan, en değerlilerinden dört yüz savaşçı, çukurlarda ölü ya da yaralı kaldılar. İki gün sonra, ayın 17'sinde Wendel Hipler geldi ve bir savaş konseyi topladı. Frauenberg önünde sadece 4 000 adam bırakmayı ve çetenin 20 000 kişiden oluşan ana gövdesiyle La-Jagst-üstü-Krautheim'da, yargıcın gözü önünde, bütün destek güçlerinin toplanacağı bir kamp kurmayı önerdi. Plan mükemmeldi, çünkü ancak bütün güçlerin biraraya getirilmesi ve düşman karşısında sayısal üstünlük sayesinde, artık prenslerin 13 000 kişiden oluşan ordusunu yenmeyi umut edebilirlerdi. Ama moral bozukluğu ve yılgınlık köylüler üzerinde, herhangi bir enerjik eyleme olanak vermeyecek kadar yıkımda bulunmuştu. Bir süre sonra hain olarak maskesi düşecek olan Götz von Berlichingen'in de çeteyi geride tutmaya katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır ve böylece Hipler'in planı hiç bir zaman uygulanmadı. Tam tersine, çeteler dağılmaya devam ettiler. Ancak 23 Mayıs'ta, Frankonyalıların da mümkün olan en hızlı biçimde onu izlemeye söz vermeleri üzerine, Büyük Ak Çete harekete geçti. 26 Mayıs'ta, Ansbach sınır prensliğinin Wurzbourg'da kamp kurmuş olan birlikleri, prensin köylülerle çarpışmaya başladığı haberi üzerine geri çağrıldılar. Kuşatan ordunun geri kalan bölümü, Florian Geyer'in Kara Çete'siyle birlikte, Wurzbourg yakınlarında Heidingsfeld'in yanında mevzilendi.

Büyük Ak Çete, dövüşmeye pek hazır olmayan bir durumda 24 Mayıs'ta Krautheim'a geldi. Burada, çok sayıda köylü, köylerinin Waldburg yargıcına bağlılık yemini etmiş olduklarını öğrendiler ve evlerine geri dönmek için bu gerekçeden yararlandılar. Çete, Neckarsulm'a doğru yoluna

devam etti ve ayın 28'inde, yargıçla görüşmelere başladı. Bu arada Frankonyalılara, Alsacelılara ve Karaorman ve Hegau köylülerine haberciler yollanarak acele takviye göndermeleri istendi. Götz von Berlichingen, Neckarsulm'dan Oehringen'e geri döndü. Çete gözle görülür biçimde eriyordu. Götz'ün kendisi de yürüyüş sırasında kayboldu. Eski savaş arkadaşı Dietrich Spät'ın aracılığıyla, prenslerin yanına geçmesi konusunu yargıçla pazarlık ettikten sonra evine dönmüştü. Oehringen'de, düşmanın yaklaştığı konusunda yanlış haberler gelmesi üzerine, yılgın ve bırakılmış köylü kitlesini bir panik ve dehşet kapladı. Çete tam bir kargaşalık içinde dağıldı ve Metzler ile Wendel büyük bir güçlük içinde ancak 2 000 adam topladılar, bunları Krautheim'a götürdüler. Bu arada 5 000 kişilik Frankonya birliği gelmişti, ancak Götz tarafından ihanet amacıyla emredildiği anlaşılan, Loewenstein üzerinden Oehringen'e doğru yamaçtan yürüyüş yüzünden Ak Çete'yle buluşamadı ve Neckarsulm üzerine yürüdü. Büyük Ak Çete'nin birkaç birliği tarafından işgal edilmiş olan bu küçük kent, yargıç tarafından kuşatıldı. Frankonyalılar gece geldiler ve Birlik askerlerinin kurdukları kampın ateşlerini gördüler, ama önderleri saldırmaya cesaret edemedi ve Büyük Ak Çete'nin geri kalanını buldukları Krautheim'a çekildiler. Hiç bir yardımın gelmediğini gören Neckarsulm, ayın 29'unda Birlik askerlerine teslim oldu. Yargıç hemen on üç köylüyü idam ettirdi ve yolunun üzerinde rasladığı her şeyi yakıp yıkarak ve yağmalayarak çetenin önüne doğru ilerledi. Bütün Kocher, Jagst ve Neckar vadisinde yıkıntı yığınları ve ağaçlara asılı köylü cesetleri, geçtiği yerleri belirliyordu.

Birlik ordusu Krautheim'da, yargıcın bir çevirme hareketi yüzünden Tauber üzerindeki Koenigshofen'e çekilmek zorunda kalmış olan köylülerle karşılaştı. 8 000 adam ve 32 topluk güçleri olan köylüler burada mevzilendiler. Yargıç, tepelerin ve ağaçların ardına gizlenerek onlara yaklaştı, çevirme kolları gönderdi ve 2 Haziran'da öyle bir güç üstünlüğü ve şiddetle saldırıya geçti ki, birçok kolun geceye kadar inatçı direnmesine rağmen, köylüler tamamen yenil-

giye uğratıldı ve dağıtıldı. Başka yerlerde olduğu gibi burada da, «Köylülerin Ölümü» denen Birlik süvarileri, isyancıların ordusunun yokedilmesine temel katkıda bulundu; topçunun ve çakmaklı tüfeklerin ateşi ve mızrak saldırısıyla sarsılan köylülerin üzerine atılarak tamamen darmadağın ettiler ve birbiri ardına öldürdüler. Köylü ordusu içinde bulunan 300 Koenigshofenli burjuvanın yazgısı da yargıcın savaşma biçimini göstermektedir. Bunlardan on beşi dışında tümü savaş sırasında öldürüldü ve on beşinden dördünün de daha sonra başı kesildi.

Odenwald, Neckar vadisi ve Aşağı-Frankonya köylülerinden kurtulduktan sonra yargıç akınlara girişerek, köyler yakarak ve çok sayıda insan öldürerek bütün bölgeye egemen oldu ve Wurzbourg üzerine yürüdü. Yolda, Florian Geyer ve Gregor von Burgbernheim'ın komutasındaki İkinci Frankonya Çetesi'nin Sulzdorf'da olduğunu öğrendi ve hemen ona doğru yöneldi.

Frauenberg'e karşı giriştiği saldırının başarısızlığından sonra[10], esas olarak prensler ve kentlerle, özellikle de Rothenbourg kenti ve sınır prensi (margrav) Casimir d'Ansbach ile köylü derneğine katılmalarını görüşmekte olan Florian Geyer, Koenigshofen yenilgisi haberiyle aniden çağrıldı. Çetesiyle birlikte, Gregor von Burgbernheim tarafından yönetilen Ansbach çetesine katıldı. Bu çetenin oluşması çok yeniydi. Gerçek bir Hohenzollern olan sınır prensi Casimir, vaadlerle olsun, tehdit edici birlikler toplayarak olsun, toprağı üzerindeki köylü ayaklanmasını başarısızlığa uğratabilmişti. Hiç bir Ansbach uyrukluyu kendilerine çekmedikleri sürece, bütün köylü çeteleri karşısında tam bir tarafsızlık izledi. Özellikle de köylülerin nefretini, sonunda kendisi el koyarak zenginleşmeyi umduğu kilise malikânelerine yönelt-

[10] Çağdaş tarihçiler tarafından yapılmış olan araştırmalar sonucu, Florian Geyer'in Frauenberg'e karşı girişilen bu talihsiz saldırıya katılmamış olduğu; bu sırada, bu kentin köylü ayaklanmasına katılması konusunda Rothenbourg Konseyi ile görüşmeler yapmakta olduğu saptanmıştır.

meye çalıştı. Bu arada da, olayları bekleyerek askeri hazırlıklarını sürdürmekten geri durmuyordu. Boeblingen savaşı haberi gelir gelmez, hemen isyancı köylülere karşı çatışmaları başlattı, bunların köylerini yakıp yağmaladı ve içlerinden birçoğunu astırdı ve öldürttü. Ama köylüler de hızla toplandılar ve Gregor von Burgbernheim'ın komutası altında, 29 Mayıs'ta Windsheim'da onu yendiler. Henüz prensin ardına düştükleri bir sırada, sıkıştırılmış durumdaki Odenwald köylülerinin yardım çağrısını aldılar ve hemen Heidingsfeld'e, buradan da Florian Geyer'le birlikte yeniden Wurzbourg'a gittiler (2 Haziran). Odenwald Çetesi'nden hâlâ haber gelmediği için, burada 5 000 kişilik bir birlik bıraktılar ve 4 000 adamla —geri kalanı dağılmıştı— diğerlerini izlemeye başladılar. Koenigshofen savaşının sonucuna ilişkin yanlış haberler yüzünden kendilerine olan güvenleri sağlamlaşmışken, *Sulzdorf*'da Waldburg yargıcının ani bir saldırısına uğradılar ve tam bir yenilgiye uğradılar. Burada da, yargıcın süvarileri ve paralı askerleri korkunç bir kıyıma giriştiler. Florian Geyer, Kara Çete'sinin kalıntıları olan 600 kadar adamı topladı ve İngolstadt köyüne kadar gitmeyi başardı; 200 adam mezarlığı ve kiliseyi, 400'ü de şatoyu işgal ettiler. Palatinatlı birlikler onları izledi. 1 200 adamlık bir kol köyü ele geçirerek kiliseyi ateşe verdi. Alevler arasından sağ çıkanların tümü öldürüldü. Sonra Palatinat birlikleri, şatonun yıkılmış duvarlarında bir gedik açarak saldırıya giriştiler. İçteki bir duvarın ardında siperlenmiş olan köylüler tarafından iki kez püskürtüldükten sonra, bu duvarı da top atışıyla yıktılar ve bu kez başarıya ulaşan bir üçüncü saldırıya giriştiler. Geyer'in adamlarının yarısı öldürüldü, kendisi ise sağ kalan iki yüz adamıyla kaçmayı başardı. Ama daha ertesi günü (Pentecôte[11] pazartesisiydi) sığındığı yer bulundu. Palatinatlılar gizlendiği ormanı sardılar ve bütün çeteyi kılıçtan geçirdiler. Bu iki gün içinde sadece 17 tutsak almışlardı. Florian Geyer, en gözüpek adam-

[11] **Pentecôte,** paskalyadan elli gün sonra kutlanan bir yortudur. **(T.Ç.N.)**

larından birkaçıyla birlikte bir kez daha kaçmayı başardı. 7 000 kişiyle yeniden toplanmış olan Gaildorf Çetesi'nin yanına gitti. Ama oraya vardığında, bu çeteyi de, dört bir yandan gelen felâket haberleri sonucu büyük ölçüde dağılmış buldu. Yine ormanlara dağılmış adamları toplamayı denedi, ama 9 Haziran'da Hall'da Birlik askerlerinin ani bir saldırısına uğradı ve dövüşerek öldü.[12]

Koenigshofen zaferi haberini hemen Frauenberg'de kuşatılmış olanlara ulaştıran yargıç, bundan sonra Wurzbourg üzerine yürüdü. Bu kentin konseyi onunla gizlice anlaştı, öyle ki 7 Haziran gecesi Birlik ordusu, içinde 5 000 köylü olan kenti sardı ve ertesi sabah, kapıları konsey tarafından açılmış olan kente hiç vuruşmaksızın girdi. Wurzbourg seçkinlerinin bu ihaneti sayesinde, son Frankonya Çetesi de silâhsızlandırıldı ve bütün önderleri tutsak edildi. Yargıç hemen bunlardan 81'inin başını kestirdi. Wurzbourg'a birbiri ardından çeşitli Frankonya prensleri, Wurzbourg ve Bamberg piskoposları ve Brandebourg-Ansbach sınır prensi geldiler. Bu senyörler, rolleri bölüştüler. Yargıç, köylülerle imzalamış olduğu anlaşmayı hemen bozan ve ülkesini, Birlik ordusunun azgın kundakçı ve katil sürülerine teslim eden Bamberg piskoposuyla birlikte gitti. Sınır prensi Casimir kendi ülkesini yakıp yıktı. Deiningen yakıldı. Çok sayıda köy yağmalanıp ateşe verildi. Üstelik, Casimir her köyde bir ağır ceza mahkemesi kurdu. Aisch-üstü-Neustadt'da on sekiz, Bergel'de kırk üç isyancının başını kestirdi. Buradan da, patricilerin önceden karşı-devrimi gerçekleştirdikleri ve Stephan von Menzingen'i tutukladıkları Rothenbourg'a gitti. Rothenbourg'un küçük-burjuvaları ve plebleri o zaman, köylüler karşısında ikiyüzlü bir tutum almış, son ana kadar her türlü yardımı reddetmiş olmalarını, dar bir yerel bencillik ruhuyla kent loncaları yararına kırsal sanayinin ezilmesine katkıda

[12] Bugün, Florian Geyer'in, Suab Birliği'nin askerleriyle savaşırken değil, karısı Barbara de Grumbach'ın kardeşi Wilhelm de Grumbach tarafından (ya da onun buyruğuyla) Wurzbourg yakınındaki Rimpar'da kahpece öldürüldüğü saptanmıştır.

Frankonyalı silâhlı köylüler

bulunmuş ve köylülerin feodal yükümlülüklerinden gelen belediye gelirlerinden isteksizce vazgeçmiş olmalarını pahalıya ödediler. Prens bunlardan on altısının ve tabiî en başta da Menzingen'in başını kestirdi. Wurzbourg piskoposu da kendi topraklarında yağmalayarak, yıkıp yakarak aynı biçimde davrandı. Bu muzaffer yürüyüşünde 256 isyancıyı öldürttü ve Wurzbourg'a dönüşünde 16 kent sakininin daha başını kestirerek yapıtını tamamladı.

Mayence bölgesinde, Strasbourglu piskopos vali Guillaume direnmeyle karşılaşmadan düzeni sağladı. Sadece dört kişiyi öldürttü. Bir süre kaynaşmış olan, ancak köylülerin çok önceden evlerine döndükleri Rheingau, Ulrich'in yeğeni Frowin von Hutten'in ani saldırısına uğradı ve on iki elebaşının öldürülmesiyle tamamen «barışçılaştırıldı.» Önemli devrimci hareketlerin görülmüş olduğu Frankfurt'un dizginleri, önce Konsey tarafından verilen ödünlerle, sonra da kentin topladığı askeri birliklerin gelişiyle sıkı tutulmuştu. Renanya Palatinat'sında, seçicinin imzalamış olduğu anlaşmayı bozması üzerine, yaklaşık 8 000 köylü yeniden toplanmışlar ve manastırlarla şatoları yakmaya başlamışlardı. Trèves başpiskoposu, mareşal Habern'i yardıma çağırdı ve köylüleri 23 Mayıs'ta Pfeddersheim'da yenilgiye uğrattı. Bir dizi vahşet eylemi (yalnız Pfeddersheim'da 82 köylü öldürüldü) ve Wissenbourg'un ele geçirilmesi, 7 Temmuz'da ayaklanmayı sona erdirdi.

Bütün köylü çetelerinden yalnız Hegau ve Karaorman Çetesi'yle, Allgäu'daki yenilmeden kalmıştı. Bunların her ikisiyle de Arşidük Ferdinand gizli işler çevirmişti. Sınır prensi Casimir ve diğer prenslerin kilisenin topraklarına ve prensliklerine el koymak için ayaklanmayı kullanmaya çalışmaları gibi, arşidük de, Avusturya hanedanının malikânelerini büyütmek için bundan yararlanmaya çabalamıştı. Köylülerin, Avusturya'ya katılma yanlısı olduklarını ilân etmelerini sağlamak için Allgäu köylülerinin önderi Walter Bach ve Bulgenbachlı Hans Müller'le görüşmelere başlamıştı. Ama, her ikisi de satın alınmaya elverişli olmalarına rağmen, Allgäulularla arşidük arasında ateşkes imzalanmasının ve Avus-

turya'ya karşı tarafsızlığa saygı gösterilmesinin ötesinde, çetelerinden fazla bir şey elde edemediler.

Wurtemberg'den çıkarıldıkları sırada *Hegau köylüleri* belli sayıda şatoyu yıkmışlar ve Baden sınır prensinin topraklarından gelen destekler sağlamışlardı. 13 Mayıs'ta Fribourg üzerine yürüdüler, 16'sında topa tutmaya başladılar ve 23'ünde, kentin teslim olmasından sonra, bayrakları açarak girdiler. Buradan sonra Stockach ve Radolfzell üzerine yürüdüler ve uzun süre, kent garnizonlarına karşı sonuçsuz savaşlar verdiler. Garnizonlar, çevredeki kentler ve soylulukla birlikte, Weingarten anlaşmasına dayanarak Göl köylülerini yardıma çağırdılar ve Göl Çetesi'nin eski isyancıları, 5 000 kişilik bir güçle eski müttefiklerinin karşısına dikildiler. İçlerinden sadece 600'ünün savaşmayı reddederek, Hegaululara birleşmeyi denediği ve öldürüldüğü bu köylülerin bulalaca darkafalılığı öylesine büyüktü. Ama Hegau köylüleri, satın alınmış olan Bulgenbachlı Hans Müller'in ayartmasıyla kuşatmayı kaldırmışlar ve bunun ardından Hans Müller'in hemen kaçması üzerine büyük ölçüde dağılmışlardı. Kalanları ise, çekildikleri Hiltzing yamaçlarında, bu arada harekete geçebilir duruma getirilmiş olan birlikler tarafından yenilgiye uğratılıp yok edildiler. İsviçre kentleri, Hegau köylüleri ile bir anlaşma sağlamak için araya girdiler; bu anlaşma, ihanetine rağmen Bulgenbachlı Hans Müller'in tutuklanıp Laufenbourg'da başının kesilmesini engellemedi. Brisgau'da, Fribourg köylü birliğinden ayrıldı (17 Temmuz) ve ona karşı birlikler yolladı. Ama burada da, prenslerin birliklerinin sayısal güçsüzlüğü nedeniyle, Sundgau'yu da içine alan bir anlaşma 18 Eylül'de Offenbourg'da imzalandı.[13] Henüz silâhsızlandırılmamış olan sekiz Karaorman birliği ile Klettgau köylüleri, Soultz kontunun tiranlığıyla bir kez daha ayaklanmaya itildiler ve Ekim'de yenildiler. Karaorman köylüleri

[13] Avusturya hükümeti tarafından imzalanan anlaşma, feodal yükümlülükleri kabul eden basit, yönetici olmayan isyancıları affetmeye söz veriyordu. Tabiî bu da çiğnendi ve kanlı baskılar uygulandı.

13 Kasım'da bir anlaşma[14] imzalamak zorunda kaldılar ve 6 Aralık'ta, ayaklanmanın yukarı Ren'deki son kalesi Waldshut düştü.

Yargıcın çekilmesinden sonra *Allgäu köylüleri* manastırlara ve şatolara karşı seferlerine yeniden başlamışlardı ve Birlik askerleri tarafından uygulanmış olan kıyımlara karşı enerjik misillemelere girişmişlerdi. Karşılarına, küçük yalıtlanmış saldırılara girişen ama onları hiç bir zaman ormanda izleyemeyen az sayıda birlik çıkarıldı. Haziran'da Memmingen'de, patricilere karşı görece olarak tarafsızlık gösteren ve seçkinlerin yardımına gelebilen birkaç Birlik gurubunun sadece yaklaşmasını engelleyen bir hareket patlak verdi. Halk hareketinin vaizi ve önderi olan Schappeler, Saint-Gall'e kaçtı. Köylüler kente doğru ilerlediler ve Wurzbourg'dan gelen yargıcın yaklaşmakta olduğunu öğrendiklerinde kentin duvarında bir gedik açmaya hazırlanıyorlardı. 27 Haziran'da iki kol halinde, Babenhausen ve Obergünzbourg'dan yargıcın üstüne yürüdüler. O zaman arşidük Ferdinand, köylüleri Avusturya hanedanına kazanmak için yeni bir girişimde bulundu. Onlarla imzalamış olduğu ateşkese dayanarak yargıca, köylülere karşı savaşı durdurmasını emretti. Buna karşılık Suab Birliği yargıca, köylülere saldırmasını ve sadece kıyımlarla yangınları durdurmasını emretti. Ama yargıç, Constance gölünden Main'a kadar vergi toplaya toplaya götürdüğü paralı askerlerini dizginlemek olanağına sahip olsaydı bile en iyi silâhından vazgeçemeyecek kadar akıllıydı. Sayıları 23 000 olan köylüler İller ve Leubas'ın ardında mevzilendiler. Yargıç, 11 000 kişilik bir ordunun başında, onların karşısında yer aldı. İki ordunun konumu da güçlüydü. Süvari, bu alan üstünde etkili olamazdı ve yargıcın paralı askerleri örgütlenme, askeri araçlar ve disiplin açısından köylülerden üstün olsalar bile, Allgäu köylülerinin saflarında çok sayıda savaşa alışkın asker ve deney sahibi komutanlar vardı, ellerinde kalabalık ve iyi durumda bir topçu bulunuyordu. 19 Temmuz'da Birlik askerleri topçu

[14] Offenbourg anlaşmasıyla aynı nitelikte bir anlaşma.

ateşini başlattılar, bu ateş yirmisinde sonuçsuz olarak karşılıklı sürdü. 21'inde Georg von Frundsberg, 300 paralı askeriyle yargıca katıldı. İtalya seferleri sırasında kendi emrinde çalışmış olan çok sayıda köylü önderini kişisel olarak tanıyordu ve bunlarla görüşmelere başladı. Askeri yolların sonuç vermediği yerde, ihanet başarıya ulaştı. Walter Bach, birçok diğer topçu yüzbaşı ve komutanları satın alındılar. Köylülerin bütün yedek barutunu yaktırdılar ve bir çevirme girişiminde bulunmaları için ikna ettiler. Ama sağlam mevzilerini terkeden köylüler, yargıcın, Bach ve diğer hain önderlerle anlaşarak kurmuş olduğu pusuya düştüler. Önderlerinin bir keşif gerekçesiyle kendilerini terkedip çoktan İsviçre yolunu tutmuş olmaları nedeniyle, kendilerini savunamıyorlardı. İki köylü kolu böylece tamamen yok edildi, üçüncüsü, Leubaslı Knopf'un yönetimi altında düzenli olarak çekilebildi. Kempten yakınındaki Kollenberg üzerinde yargıç tarafından sarıldılar. Ama yargıç burada da saldırmaya cesaret edemedi. Azık ve gereç sağladıkları yolu kesmekle yetindi ve çevredeki 200'e yakin köyü yakarak morallerini bozmaya çalıştı. Açlık ve alevler içindeki evlerinin görüntüsü, sonunda köylüleri teslim olmaya razı etti (25 Temmuz). Aralarından 20'den fazla kişi hemen öldürüldü. Bu çetenin bayrağına ihanet etmeyen tek önderi olan Leubaslı Knopf, Bregenz'e kaçmayı başardı. Ama burada tutuklandı ve uzun süre hapiste kaldıktan sonra asıldı.

Suab ve Frankonya köylülerinin Savaşı böyle sona erdi.

VI

[THURİNGE, ALSACE VE AVUSTURYA'DA KÖYLÜLER SAVAŞI]

Suab'daki ilk hareketlerin başında *Thomas Münzer* acele olarak *Thuringe*'ye dönmüş ve Şubat sonu ya da Mart başında, yandaşlarının en kalabalık olduğu özgür *Mulhausen* kentine yerleşmişti. Bütün hareketin iplerini elinde tutuyordu. Güney Almanya'da nasıl bir genel fırtınanın kopmak üzere olduğunu biliyordu ve Thuringe'yi, Kuzey Almanya'daki hareketin merkezi yapma işini kendi üzerine almıştı. Tam anlamıyla verimli bir alan buldu. Reformun başlıca merkezi olan Thuringe de son derece hareketliydi. Köylülerin maddi sefaletiyle birlikte, ortalıkta dolaşan dinsel ve siyasal devrimci öğretiler komşu bölgeleri, Hesse, Saksonya ve Hartz'ı da genel bir ayaklanmaya hazırlamıştı. Özellikle Mulhausen'de, büyük küçük-burjuva kitlesi Münzer'in uç düşüncelerine kazanılmıştı ve kibirli patriciler üzerinde sayısal üstünlüğünü değerlendirmek için sabırsızlanıyordu. Elverişli an konusunda yanlış bir tasarımda bulunmamak için Münzer'in kendisi de yandaşlarının coşkusunu yatıştırmak zorunda kaldı. Ama Mulhausen'deki hareketi yöneten çömezi Pfeifer işin içine öylesine girmişti ki, patlamayı geciktirmesi olanaksızdı ve bu nedenle de 17 Mart 1525'de, Güney Almanya'daki genel ayaklanmadan önce Mulhausen kendi devrimini yaptı. Eski patrici konseyi devrildi ve kent yönetimi, Münzer'in başkan yapıldığı yeni bir «ölümsüz konsey»e verildi.[1]

1 Daha sonra yapılan araştırmalarla, Münzer'in «ölümsüz konsey»de resmi bir görevi olmadığı anlaşılmıştır. Ancak toplantılara katıldığı ve çalışmaları yönettiği için, pratikte devrimci hareketin önderiydi.

Hareketin, temsil ettiği sınıfın egemenliği ve bu sınıfın egemenliğinin gerektirdiği tedbirlerin uygulanması için henüz olgun olmadığı bir dönemde iktidarı yüklenmek zorunda kalmak, bir uç (extreme) parti önderinin başına gelebilecek en kötü şeydir. *Yapabileceği* şey kendi istemine değil, her belirli anda sınıf karşıtlıklarının gelişim derecesini belirleyen maddi varoluş koşullarının ve üretim ve değişim ilişkilerinin gelişme düzeyine ve farklı sınıfların zıtlığının vardığı aşamaya bağımlıdır. Yapmak *zorunda* olduğu, partisinin kendisinden istediği, kendinden çok, sınıf mücadelesinin ve koşullarının gelişme derecesine bağımlıdır. O, o güne kadar öğrettiği öğretilere ve ortaya koyduğu taleplere, var olan toplumsal sınıfların anlık konumundan ve üretim ve değişim ilişkilerinin, az ya da çok olumsal anlık durumundan değil, toplumsal ve siyasal hareketin genel sonuçlarının kendi az çok büyük kavrayışından çıkan öğretilere ve taleplere bağlıdır. Böylece kendisini zorunlu olarak, çözümü olmayan bir ikilem karşısında bulur: *yapabileceği* şey bütün geçmiş eylemini, ilkelerini ve partisinin yakın çıkarlarını inkâr etmekte, yapmak *zorunda* olduğu şeyin ise gerçekleştirilmesi olanaksızdır. Tek sözcükle, artık partisini, sınıfını değil, ama hareketin, egemenliği için özellikle olgunlaşmış olduğu sınıfı temsil etmek zorundadır. Bütün hareketin çıkarı için kendisine yabancı olan bir sınıfın çıkarlarını gerçekleştirmek ve kendi öz sınıfını, vaadler, sözler ve güvencelerle, bu yabancı sınıfın çıkarlarının kendi öz çıkarları olduğuna inandırmak zorundadır. Bu dayanaksız duruma düşen, kim olursa olsun, çaresiz biçimde mahvolmuş demektir. Yakında da bunun örneklerini gördük. Proletaryanın gelişmesinin son derece alt bir aşamasını temsil etmelerine rağmen, son Fransız geçici hükümetinde[2] proletaryanın temsilcilerinin takındıkları tutumu sadece hatırlayalım. Şubat hükümeti deneyinin ardından —bizim geçici soylu Alman hükümetlerimiz ve İmparatorluk naiplerimizi bir yana bırakalım— resmi

[2] Engels, Şubat devriminden sonra kurulan ve Louis Blanc ile işçi Albert'in katıldıkları geçici hükümeti kastediyor.

tutumlar hakkında hâlâ spekülasyon yapabilen bir kişi ya her türlü ölçünün ötesinde bir darkafalıdır ya da uç devrimci partiye sadece sözde bağlıdır.

Münzer'in, Mulhausen'in «ölümsüz konseyi» başındaki konumu yine de herhangi bir çağdaş devrimci yöneticiden çok daha riskliydi. Sadece çağın hareketi değil, içinde bulunduğu yüzyıl bile karmaşık olarak sezmeye başlamış olduğu düşüncelerin gerçekleşmesi için henüz olgunlaşmış değildi. Temsil ettiği sınıf, tamamen gelişmiş ve topluma egemen olup dönüştürecek yetenekten uzak olmasının ötesinde, henüz doğmaktaydı. Hayal gücünü dolduran toplumsal dönüşüm, çağın maddi koşulları içinde henüz öylesine az temellenmişti ki, bu toplumsal koşullar onun yerleştirmeyi düşlediği toplumsal düzenin tam karşıtını hazırlıyorlardı. Yine de, Hıristiyan eşitliği ve malların İncil'e uygun ortaklaşmacılığı hakkındaki eski vaızlarına bağlı kalıyordu. Dolayısıyla, en azından bunları uygulamaya koymayı denemek zorundaydı. Bu nedenle malların ortaklığını, herkes için eşit iş zorunluluğunu ve her türlü otoritenin kaldırıldığını ilân etti. Ama gerçekte Mulhausen, biraz demokratikleştirilmiş bir Anayasa, genel oyla seçilmiş ve yurttaşlar meclisinin denetimi altına konmuş bir Senato ve aceleyle gerçekleştirilmiş bir yoksullara erzak yardımı sistemiyle, özgür bir cumhuriyetçi kent olarak kaldı. O çağın protestan burjuvalarını öylesine korkutan toplumsal devrim, gelecekteki burjuva toplumunu zamanından önce kurmaya yönelen güçsüz ve bilinçsiz bir girişimin ötesine hiç bir zaman geçmedi.

Münzer'in kendisi de, kuramlarıyla doğrudan doğruya karşısında bulunan gerçeklik arasındaki uçurumu, —dâhice görüşlerinin yansıması yandaşlarının büyük bir kitlesinin eğitilmemiş kafalarında ne kadar bozulursa kendisine o kadar gizli kalabilecek olan uçurumu— hissetmiş gibidir. O güne dek kendisinde bile görülmeyen bir çabayla hareketin yayılması ve örgütlenmesine atıldı. Bildiriler yazıyor, dört bir yana haberciler ve görevliler yolluyordu. Yazıları ve vaızları, daha önceki yapıtlarından sonra bile insanı şaşırtan bir devrimci bağnazlıkla bezenmişti. Devrimci yergi ya-

zılarının genç ve saf mizahı burada tamamen kaybolmuştur. O ana kadar kendisine yabancı olmayan açık ve öğretici düşünür dili artık görülmemektedir. Münzer bundan böyle, bütün olarak devrimin peygamberidir. Egemen sınıflara karşı nefreti durmaksızın körüklemekte, en dizginsiz tutkuları kamçılamakta ve Eski Ahit peygamberlerinin dinsel ve ulusal coşkusunun diline getirdiği şiddetli deyimlerden başkasını kullanmamaktadır. Bundan böyle benimseyeceği üslûba bakılarak, üzerinde etkide bulunacağı halkın kültür düzeyi anlaşılabilir.

Mulhausen örneği ve Münzer'in hareketliliği, etkisini kısa zamanda uzakta da gösterdi. *Thuringe*'de *Eichsfeld*'de, *Hartz, Saksonya dükalıkları, Hesse, Fulda, Yukarı-Frankonya* ve *Vogtland*'da her yerde köylüler ayaklandılar, çeteler halinde biraraya geldiler ve şatoları, manastırları ateşe verdiler. Münzer, az çok bütün hareketin önderi olarak tanınıyordu ve Erfurt'ta katıksız bir burjuva hareket zafere ulaşır ve egemen parti orada köylüler karşısında sürekli olarak ikiyönlü bir tutum izlerken, Mulhausen, hareketin merkez noktası olarak kaldı.

Thuringe'de prensler, köylüler karşısında başta Frankonya ve Suab kadar çaresiz ve güçsüzdüler. Ancak Nisan'ın son günlerinde Hesse landgravı bir ordu toplamayı başardı —Reform'un protestan ve burjuva tarihçilerinin dindarlığını öve öve bitiremedikleri de bu aynı langrav Philippe'dir. Onun köylülere uyguladığı alçaklıkların kısa bir özetini hemen vereceğiz. Landgrav Philippe kısa sürede, birkaç hızlı sefer ve enerjik bir eylem sayesinde ülkesinin büyük bir bölümüne boyuneğdirdi, yeni askerler topladı ve daha sonra da, o güne kadar süzereni olan Fulda rahibinin toprağına girdi. 3 Mayıs'ta Frauenberg üzerinde, Fuldalı köylüler çetesini yendi, bütün bölgeye boyuneğdirdi ve sadece rahibin süzerenliğinden kurtulmak için değil, aynı zamanda da Fulda manastırını, doğal olarak ilerde lâyikleştirme kaydıyla bir Hesse mülküne dönüştürmek için bu fırsattan yararlandı. Sonra, Eisenach ve Langensalza'yı eline geçirdi ve Saksonya dükünün birlikleriyle birleştikten sonra, isyanın esas mer-

kezi olan Mulhausen üzerine yürüdü. Münzer, yaklaşık 8 000 adam ve birkaç toptan oluşan güçlerini Frankenhausen'de topladı. Thuringe Çetesi, Yukarı-Suab ve Frankonya çetelerinin bir bölümünün Waldburg yargıcı karşısında gösterdikleri savaşçılığa sahip olmaktan çok uzaktı. Kötü silâhlanmış ve az disiplinliydi, savaşa alışkın askeri pek azdı ve kesin olarak önderlerden yoksundu. Münzer'in kendisi de açık olarak, asgari düzeyde askerlik bilgilerine sahip değildi. Yine de prensler, yargıcın zaferi kazanmasına sık sık yardımcı olan taktiği, söz verip sonra tutmama taktiğini kullanmayı uygun buldular. 16 Mayıs'ta köylülerle görüşmelere başladılar, ateşkes imzaladılar ve daha bu ateşkes süresi dolmadan aniden saldırıya geçtiler.

Münzer adamlarıyla birlikte bugün hâlâ Schlachtberg adıyla anılan tepede, arabalardan yapılmış bir barikatın arkasında duruyordu. Köylüler arasında yılgınlık önemli ölçüde büyüyordu. Prensler, köylüler Münzer'i kendilerine canlı olarak teslim ederlerse genel af çıkaracaklarını vaadettiler. Münzer, prenslerin önerilerini tartışmak için bir toplantı düzenledi. Bir şövalye ile bir rahip teslim olmaktan yana çıktılar. Münzer bunları hemen toplantının ortasına çıkarttı ve başlarını kestirdi. Kararlı devrimciler tarafından coşkuyla karşılanan bu terörist enerji eylemi, köylülerin moralini sağlamlaştırdı. Ama prenslerin paralı askerlerinin, ateşkese rağmen bütün tepeyi sardıktan sonra sık saflar halinde ilerlediklerini görmeselerdi, her şeye rağmen çoğu önünde sonunda direnme göstermeden dağılıp gidecekti. Köylüler, hızla arabaların arkasında savaş düzenine girdiler. Ama kurşunlar ve top mermileri, çoktan yarı silâhsız ve deneysiz köylüleri buluyor, paralı askerler, arabalardan barikata kadar ulaşıyorlardı. Kısa bir direnmeden sonra arabaların hattı zorlandı, köylülerin topları ele geçti ve köylüler dağıldı. Korkunç bir kargaşalık içinde kaçarlarken, kolaylıkla çevirme kollarının ve süvarinin eline düştüler ve duyulmamış bir kıyım oldu. Sekiz bin köylüden beş bini öldürüldü. Geri kalanları, prenslerin süvarisi tarafından yakından izlendikleri halde Frankenhausen'e girdiler. Kent düştü. Başından

yaralanan Münzer bir evde ele geçirilerek tutsak edildi. 25 Mayıs'ta Mulhausen de teslim oldu. Orada kalmış olan Pfeifer kaçmayı başardı, ama Eisenach toprağında tutuklandı.

Münzer'e prenslerin önünde işkence edildi ve başı kesildi. Münzer, bütün yaşamı boyunca gösterdiği cesaretle çıktı işkence alanına. Öldürüldüğü zaman yirmi sekiz yaşından fazla değildi. Pfeifer'in de, başka birçok devrimci ile birlikte başı kesildi. Fulda'da Tanrının adamı Philippe de Hesse kanlı adaletini uygulamaya başlamıştı. Saksonya prensleri ve o, sakatlamalar ve daha yumuşak başka yollar, köy ve kent yağmaları ve yangınları dışında Eisenach'da 24, Langensalza'da 41, Frankenhausen savaşından sonra 300, Mulhausen'de 100'den çok. Goermar'da 26, Tungeda'da 50, Sangerhausen'de 12, Leipzig'de 8 kişiyi öldürttüler.

Mulhausen özgür kent niteliğini kaybetti ve Fulda manastırının Hesse landgravlığına katılması gibi, o da Saksonya topraklarına katıldı.

Prensler daha sonra, Bildhausen kampındaki Frankonya köylülerinin Thuringe köylülerine katıldıkları ve çok sayıda şatoyu yaktıkları Thuringe ormanını aştılar. Savaş Meiningen önünde oldu. Köylüler yenildiler ve kente doğru çekildiler. Kent aniden köylülere kapılarını kapattı ve arkadan saldırmakla tehdit etti. Müttefiklerinin bu ihanetiyle sıkışan köylüler, prenslerin önünde teslim oldular ve görüşmelerin sonunu beklemeden dağıldılar. Bildhausen kampı çoktan dağılmıştı ve böylelikle bu çetenin de bozguna uğratılmasıyla, Saksonya, Hesse, Thuringe ve Yukarı-Frankonya'daki isyancıların geri kalanı da yok edildi.

Alsace'da ayaklanma, Ren'in sağ kıyısındakinden daha geç patlak vermişti. Ancak Nisan ortasına doğru Strasbourg piskoposluğu köylüleri, az sonra da Yukarı-Alsace ve Sundgau köylüleri ayaklandılar. 18 Nisan'da Aşağı-Alsace köylülerinden bir çete Altdorf manastırını yağmaladı. Willer ve Urbis vadilerinde olduğu gibi, Ebersheim ve Barr yakınında başka köylü çeteleri oluştu. Bütün bu çeteler birleşerek büyük Aşağı-Alsace çetesini kurdular, kent ve kasabaların ele ge-

çirilmesini ve manastırların yıkılmasını örgütlediler. Her yerde üç erkekten biri seferber edildi. Bu çetenin On İki Madde'si, Suab ve Frankonya köylülerininkinden çok daha köktencidir (radikaldir).

Aşağı-Alsace köylülerinden bir kol Mayıs başında Saint-Hippolyte yakınında toplanıp, bu kenti ele geçirmek için başarısız bir girişimde bulunduktan sonra, 10 Mayıs'ta Barken'e, 13'ünde Ribeauville'ye, 14'ünde Riquewihr'e, bu farklı kentlerin burjuvalarıyla anlaşarak girerken, başında Erasmus Gerber'in bulunduğu ikinci bir kol, ani bir saldırıyla ele geçirmek amacıyla Strasbourg üzerine yürüdü. Girişim başarısızlığa uğradı. Kol o zaman Vosges yönüne döndü, Marmoutier manastırını yıktı ve 13 Mayıs'ta teslim olan Saverne'i kuşattı. Buradan Lorraine sınırına doğru yürüdü ve bir yandan dağ geçitlerini güçlendirirken, dükalığın yan bölümünü ayaklandırdı. Herbitzheim'da, Sarre üzerinde ve Neubourg'da büyük kamplar kuruldu. Sarreguemines'de 4 000 Lorraineli Alman köylü mevzilendi. İki ileri kol, Vosges'larda, —Sturzelbronn'da Kolben'inki ve Wissembourg'da Kleeburgen'inki—, cepheyi ve sağ kanadı kapladılar, bu arada sol kanat da Yukarı-Alsace köylülerine dayanıyordu.

20 Nisan'dan beri hareket içinde olan bu sonuncular, 10 Mayıs'ta Soultz'u, 12'sinde Guebwiller'i, 15'inde Cernay ve çevresini köylü birliğine katılmak zorunda bırakmışlardı. Avusturya hükümeti ve çevredeki özgür kentler, tabiî hemen onlara karşı birleştiler, ama saldırmak bir yana ciddi bir direnme gösterecek durumda da değillerdi. Böylece Mayıs ortasında, birkaç kent dışında bütün Alsace isyancıların eline geçmişti.

Ama Alsace köylülerinin dine aykırı cesaretini cezalandıracak ordu, şimdiden yaklaşıyordu. Bunlar, burada feodal egemenliği kuran *Fransızlar* oldu. 6 Mayıs'ta dük Antoine de Lorraine, içinde Fransız soyluluğunun seçkinleriyle birlikte İspanyol, Piyemonteli, Lombardiyalı Yunan ve Arnavut paralı askerlerinin de bulunduğu 30 000 kişilik bir ordunun başında yürümeye başladı. 16 Mayıs'ta, La Petite Pierre'de güçlük çekmeden yendiği 4 000 köylüyle karşılaştı, 17'sinde

Atlı ve yaya devrimci köylüler

köylülerin işgalindeki Saverne kentini teslim olmak zorunda bıraktı. Ama Lorraineli birlikler kente girip köylüleri silâhsızlandırırken teslim anlaşması çiğnendi. Silâhsız köylüler paralı askerlerin saldırısına uğradı ve çoğu öldürüldü. Aşağı-Alsace'daki diğer kollar dağıldı ve dük Antoine, Yukarı-Alsace çetelerine doğru ilerledi. Saverne'deki Aşağı-Alsace köylülerine yardım göndermeyi reddetmiş olan bu çeteler, Scherwiller'de birleşmiş bütün Lorraine güçlerinin saldırısına uğradı. Köylüler kendilerini yiğitçe savundular, ama düşmanın büyük sayısal üstünlüğü —30 000'e karşı 7 000— ve bazı şövalyelerin, özellikle de Riquewihr yargıcının ihaneti her türlü yiğitliği boş kıldı. Tamamen yenilip bozguna uğradılar. Dük, prenslerin alışılmış vahşetiyle bütün Alsace'a boyuneğdirdi. Ondan yalnız Sundgau kurtuldu. Burada Avusturya hükümeti, dükü ülkeye çağırma tehdidiyle, köylüleri Haziran başında Ensisheim anlaşmasını imzalamaya razı etmişti. Ama bu anlaşmayı hemen kendisi bozdu ve hareketin vaizleriyle önderlerini kitle halinde astırdı. Bunun üzerine köylüler yeni bir ayaklanmayı başlattılar, bu da sonunda Sundgau köylülerinin Offenbourg anlaşmasına dahil edilmesiyle sona erdi (18 Eylül).

Bize de şimdi *Avusturya Alpleri*'ndeki Köylüler Savaşı hakkında birkaç söz söylemekten başka bir şey kalmadı. Buraya bitişik olan *Salzbourg piskoposluğu* gibi bu bölgeler de, *stara prawa*'lardan[3] beri hükümet ve soylulukla sürekli zıtlık içindeydiler ve Reform öğretileri, burada da elverişli bir alan bulmuştu. Dinsel soruşturmalarla keyfi ve ezici vergiler, ayaklanmaya yol açtı.

Çevredeki köylüler ve madenciler tarafından desteklenen *Salzbourg* kenti, 1522'den beri belediye ayrıcalıkları ve tapınma uygulamaları konusunda başpiskoposla çatışma içindeydi. 1524 yılı sonunda başpiskopos, topladığı paralı askerlerle kente aniden saldırdı, yıldırmak için şatonun toplarını kullandı ve sapkın tarikat vaizlerinin ardına düştü. Bu arada, yeni ve ağır vergiler getirdi ve böylece halkı en uç nok-

[3] Eski haklar.

taya kadar kışkırttı. 1525 İlkbahar'ında, Suab, Frankonya ve Thuringe köylülerinin ayaklanması patlak verdiği sırada, bütün bölgedeki köylüler ve madenciler aniden ayaklandılar, *Prassler* ve *Weitmoser* adlı yüzbaşıların komutası altında örgütlendiler, kenti kurtardılar ve Salzbourg şatosunu kuşattılar. Batı Almanya köylüleri gibi bir Hıristiyan birliği kurdular ve taleplerini, burada sayıları on dördü bulan maddeler halinde özetlediler.

Aynı biçimde, yeni vergilerin, gümrük haklarının ve yasa dışı kararnamelerin, halkın en dolaysız çıkarlarını ağır biçimde etkilediği *Stirya, Yukarı-Avusturya, Karintiya* ve *Carniyol*'de 1525 İlkbahar'ında köylüler ayaklanması başladı. Bunlar, bazı şatoları ele geçirdiler ve *stara prawa*'nın galibi yaşlı yüzbaşı Dietrichtein'i Griss'de yendiler. Hükümetin hayali vaadlerle isyancıların bir bölümünü sakinleştirmeyi başarmış olmasına rağmen, çoğu toplu halde kaldılar ve Salzbourg'daki isyancılarla birleştiler, öyle ki bütün Salzbourg bölgesi ve Yukarı-Avusturya'nın en büyük bölümü, Stirya, Karintiya ve Karniyol köylüleriyle madencilerin elindeydi.

Reform öğretileri, Tirol'de de çok sayıda taraftar bulmuştu. Münzer'in görevlileri burada, Avusturya Alpleri'nin diğer bölgelerinden daha başarılı bir faaliyet göstermişlerdi. Arşidük Ferdinand yeni öğretinin vaizlerini burada da izledi ve yeni keyfi mali düzenlemelerle halkın ayrıcalıklarına zarar verdi. Sonuç, diğer her yerde olduğu gibi, 1525 İlkbahar'ında ayaklanmanın patlaması oldu. Yüce önderleri, Münzer'in çömezi ve büyük askeri yeteneğe sahip tek köylü önderi Geismaier olan isyancılar çok sayıda şatoyu ele geçirdiler ve özellikle güneyde, Adige bölgesinde rahiplere karşı enerjik bir eyleme giriştiler.

Vorarlberg köylüleri de ayaklandılar ve Allgäu köylüleriyle birleştiler. Her yandan sıkıştırılan arşidük, daha bir süre önce ateş ve kılıçla yoketmek istediği isyancılara ödün üstüne ödün verdi. Mirasçısı olduğu ülkelerden diyetler çağırdı ve bunların toplantı anına kadar köylülerle bir ateşkes imzaladı. Bu arada da, bu ip kaçkınlarıyla mümkün olan

en kısa zamanda başka bir dille konuşabilmek için hızla silâhlanıyordu.

Ateşkese, doğal olarak uzun süre uyulmadı. Para eksikliği başlayan Dietrichtein, dükalıklarda fidye toplamaya başladı. Üstelik Slav ve Macar birlikleri, halka karşı en alçakça vahşete girişmekten geri kalmadılar. Bu nedenle Stiryalılar yeniden ayaklandılar, 2 Temmuz'u 3'e bağlayan gece yüzbaşı Dietrichtein'i Schladming'de sardılar ve Almanca konuşmayan herkesi öldürdüler. Dietrichtein'in kendisi de tutsak edildi. 3 Temmuz sabahı köylüler, tutsaklar arasındaki 40 Çek ve Giritli soyluyu ölüme mahkûm eden bir mahkeme topladılar. Bunların başları hemen orada kesildi. Sonuç gecikmeden etkisini gösterdi. Arşidük, beş dükalığın (Yukarı ve Aşağı-Avusturya, Stirya, Karintiya ve Karniyol) devletlerinin bütün taleplerini hemen kabul etti.

Tyrol'de de diyetin talepleri kabul edildi, bu da Kuzey'de barışı sağladı. Ama, diyetin daha ılımlı kararları karşısında ilk taleplerini sürdüren Güney, silâhları bırakmadı. Arşidük, burada düzeni şiddetle, ancak Aralık ayında sağlamayı başardı. Ayaklanmanın, eline geçen çok sayıda elebaşı ve önderini öldürtmeyi unutmadı.

Nisan'da 10 000 Bavyeralı asker, Georg von Frundsberg'in komutası altında Salzbourg üzerine yürüdü. Köylüler arasında patlak veren bölünmelerle birlikte bu önemli güç, Salzbourgluları, başpiskoposla 1 Eylül'de imzalanan ve arşidükün de kabul ettiği bir anlaşmaya götürdü. Ama bu arada birliklerini yeterince güçlendirmiş olan iki prens, az sonra bu anlaşmayı bozdular ve Salzbourg köylülerini yen den ayaklanmaya ittiler. İsyancılar bütün kış dayandılar. İlkbahar'da Geismaier de onlarla birleşti ve dört bir yandan yaklaşan birliklere karşı başarılı bir savaş yürüttü. Son derece dikkate değer bir dizi çarpışmada, Bavyera, Avusturya ve Suab Birliği askerlerini ve Salzbourg başpiskoposunun paralı askerlerini ardarda yenilgiye uğrattı —1526 Mayıs ve Haziran'ı— ve çeşitli kolların birleşmesini uzun süre engellemeyi başardı. Bunun yanı sıra, Radstadt kentini kuşatacak zamanı da buldu. Sonunda, sayıca üstün birlikler tarafından her yandan

sarılarak çekilmek zorunda kaldı, düşman hatlar arasından geçmeyi başardı ve ordusunun kalıntılarını Avusturya Alpleri üzerinden Venedik toprağına götürdü. Venedik Cumhuriyeti ve İsviçre, bu yorulmaz köylü önderine yeni gizli işler için dayanak noktaları sağlıyordu. Bir yıl daha bunları Avusturya'ya karşı bir savaşa sürüklemek için çaba gösterdi, bu da, kendisine yeni bir köylü ayaklanmasını başlatma fırsatı sağlayacaktı. Ama bu görüşmeler sırasında bir katil tarafından öldürüldü. Geismaier yaşarken, arşidük Ferdinand ve Salzbourg başpiskoposu rahat edemiyorlardı. Onu öldürmesi için bir hayduta para verdiler ve bu haydut 1527'de, korku veren isyancıyı ortadan kaldırmayı başardı.

VII

[KÖYLÜLER SAVAŞININ SONUÇLARI]

Geismaier'in Venedik toprağına çekilmesi, Köylüler Savaşı'nın son perdesini de sona erdirdi. Köylüler, her yerde yeniden ruhani, soylu ya da patrici efendilerinin bağımlılığı altına girmişlerdi. Onlarla sağda solda imzalanmış anlaşmalar bozuldu. Galiplerin yeniklere zorla kabul ettirdikleri dev fidyelerle, eski yükümlülükler daha da ağırlaştırıldı. Alman halkının en yüce devrimci girişimi utanç verici bir yenilgi ve anında iki katına çıkan bir baskıyla sona erdi. Ama yine de zaman içinde, köylülüğün durumu ayaklanmanın ezilmesiyle daha da kötüleşmedi. Yıl verimli olsun verimsiz olsun, soyluluk prensler ve rahipler onlardan koparıp alabilecekleri her şeyi zaten savaştan önce alıyorlardı. O çağın Alman köylüsünün çağdaş proleterle ortak yanı şuydu ki, emek ürünlerinden elde ettiği pay, yaşayabilmesi ve köylü soyunun yeniden üreyebilmesi için zorunlu asgari geçim araçlarına indirgenmişti. Ortalama olarak, ellerinden daha fazla şey alınamazdı. Kuşkusuz, yeterince rahatlık içinde olan çok sayıda orta köylü yıkıma uğramış, büyük bir angaryalı kalabalığı serfliğe inmiş, büyük ortak topraklara bölge olarak el konmuş, çok sayıda köylü evlerinin ve tarlalarının yakılıp yıkılmasıyla ve genel kargaşalık içinde serseriliğe ya da kentlerdeki halk kitlelerinin içine itilmişti. Ama savaşlar ve yıkımlar çağın günlük olgularındandı ve köylü sınıfının durumu, genel olarak vergilerin artırılmasıyla daha sürekli biçimde kötüleştirilemeyecek kadar sefildi. Daha sonra gelen din savaşları ve nihayet Otuz Yıl Savaşı, yıkımları ve

kitle halinde ve tekrarlanan nüfussuzlaştırmalarıyla (depopulation) köylüleri, Köylüler Savaşı'ndan çok daha ağır zararlara uğrattı. Özellikle Otuz Yıl Savaşı, tarımda kullanılan üretici güçlerin büyük bir bölümünü yok etti ve böylelikle, çok sayıda kentin de ardarda yıkılmasıyla köylüleri, kent halkını ve iflas etmiş burjuvaları en korkunç sefaletin içine, gerçek bir İrlanda köylüleri sefaleti içine attı.

Köylüler Savaşı'nın sonuçlarından en çok acı çekenler *rahipler sınıfı* oldu. Manastırları ve kiliseleri yakılmış, değerli eşyaları yağmalanmış, yabancı ülkelerde satılmış ya da eritilmişti; yedek depoları tüketilmişti. Her yerde en az direnci gösterebilen onlar olmuştu ve halkın nefretinin bütün ağırlığı en sert biçimde onların üzerine düşmüştü. Diğer sınıflar, prensler, soyluluk ve kentlerdeki burjuvazi nefret ettikleri yüksek din görevlilerinin başlarına gelen mutsuzluklara gizli gizli seviniyorlardı bile. Köylüler Savaşı, kilise mallarının köylüler yararına lâyikleşmesini popüler yapmıştı. Lâyik prensler ve kentlerin bir bölümü, bu lâyikleştirmeyi *kendi* yararlarına gerçekleştirmeyi görev edindiler ve bir süre sonra, protestan ülkelerde yüksek papazların mülkleri, prenslerin ve kentlerdeki patricilerin ellerine geçti. Ama kiliseye bağlı prenslerin egemenliği de önemli ölçüde sarsılmıştı ve lâyik prensler, halkın nefretini bu yönde sömürmekte anlaştılar. Fulda rahibinin nasıl süzeren sınıfından Philippe de Hesse'in vassalliğine düştüğünü görmüştük. Aynı biçimde Kempten kenti de, rahip-prensi, kentte sahip olduğu bir dizi değerli ayrıcalığı çok ucuz bir fiyata kendine satmaya zorladı.

Soyluluk da çok acı çekmişti. Şatolarının çoğu yıkılmış, en önemli ailelerden birçoğu iflas etmişler ve ancak prenslerin hizmetine girerek yaşamlarını sürdürebilme durumunda kalmışlardı. Soyluluğun köylüler karşısındaki güçsüzlüğü belli olmuştu: her yerde yenilmiş ve boyuneğmek zorunda kalmıştı. Yalnız prenslerin orduları kurtarmıştı onu. Doğrudan imparatora bağlı sınıf olarak, önemini gitgide kaybedecek ve prenslerin egemenliği altına girecekti.

Kentler'se, genel olarak Köylüler Savaşı'ndan hiç bir ya-

rar sağlamamışlardı. Seçkinlerin egemenliği hemen her yerde güçlenmişti. Burjuva muhalefeti de uzunca bir süre için kırıldı. Ticaret ve sanayii dört bir yandan engelleyen eski patrici alışkanlığı, böylece Fransız Devrimi'ne kadar sürüklenmeye devam etti. Üstelik mücadele sırasında burjuva ya da halk (pleb) partisinin buralarda elde ettikleri anlık başarılardan, prensler, kentleri sorumlu tutmuşlardı. Henüz prenslerin malikânelerine ait olan kentler ağır fidyeler ödediler, ayrıcalıkları ellerinden alındı ve savunmasız olarak prenslerin doymak bilmez keyfi yönetimlerine verildiler (Frankenhausen, Arnstadt, Schmalkalden, Wurzbourg, vb.). İmparatorluk kentleri de ya prenslerin malikânelerine dahil edildiler (Mulhausen) ya da Frankonya'daki çok sayıda kentin durumu gibi, komşu prenslerin manevi bağımlılığı altına yerleştirildiler.

Bu koşullar altında Köylüler Savaşı'ndan kazançlı çıkanlar sadece *prensler* oldu. Bu kitabın başında, Almanya'nın sınai, ticari ve tarımsal gelişiminin yetersizliğinin, Almanların *ulus* olarak her türlü merkezileşmesini nasıl olanaksız kıldığını, sadece yöresel ve bölgesel bir merkezileşmeye izin verdiğini ve dolayısıyla, bu parçalanma içinde merkezileşmenin temsilcileri olan prenslerin, var olan toplumsal ve siyasal ilişkilerdeki her türlü dönüşümden yararlanacak tek sınıf olduklarını görmüştük. O çağın Almanya'sının gelişme derecesi öylesine düşük ve öte yandan çeşitli bölgelerde öylesine eşitsizdi ki, lâyik prensliklerin yanında hâlâ kilise prenslikleri, kent cumhuriyetleri ve egemen kontlar ve baronlar varlıklarını sürdürebiliyorlardı. Ama Almanya aynı zamanda da, çok yavaş ve çok yumuşak biçimde de olsa *bölgesel* merkezileşmeye, yani hâlâ var olan İmparatorluk sınıflarının prenslerin bağımlılığına girmesine yöneliyordu. Bu nedenle sadece prensler Köylüler Savaşı'ndan herhangi bir kâr sağlayabilirlerdi. Sonuç da bu oldu. Rakipleri olan din adamları sınıfı, soyluluk ve kentlerin zayıf düşerek çıkmış olmalarından dolayı sadece görece bir yarar değil, bütün diğer sınıfların büyük kazançlarını ellerine geçirmeleri anlamında mutlak bir yarar da sağladılar. Kilise malları,

onların çıkarına lâyikleştirildi. Soyluluğun yarı yarıya ya da tamamen iflâs etmiş bir bölümü, yavaş yavaş onların egemenliğine boyuneğmek zorunda kaldı. Kentlerin ve köylü topluluklarının ödemek zorunda bırakıldıkları fidye paraları, belediye ayrıcalıklarının kaldırılmasıyla mali işlemleri için büyük bir hareket özgürlüğü kazanan kendi maliyelerinin kasalarına aktı.

Köylüler Savaşı, başarısızlığının temel nedenlerinden biri olan Almanya'nın bölünmüş durumunu daha da ciddileştirip güçlendirdi.

Almanya'nın, nasıl sadece birbirlerine hemen hemen tamamen yabancı sayısız bağımsız bölgeyle değil, aynı zamanda da ulusun, nasıl bu bölgelerin herbirinde karmaşık bir sınıflar ve sınıf kesimleri hiyerarşisi içinde bölünmüş olduğunu görmüştük. Prensler ve rahipler dışında, kırda soyluluk ve köylüleri, kentlerde patricileri, burjuvaları ve halkı görüyoruz, hepsi de çıkarları birbirine geçmediği ya da çeliştiği zaman tamamen birbirine yabancı sınıflardı. Bütün bu karmaşık çıkarların üstünde, İmparator'un ve Papa'nın çıkarları vardı. Bu farklı çıkarların, nasıl önünde sonunda güçlükle, bölgelere göre tamamlanmamış ve değişen bir biçimde üç büyük gurup oluşturduğunu; bu güç guruplaşmaya rağmen, her sınıfın nasıl ulusal gelişmenin çağdaş koşulları tarafından verilen yöne karşı çıktığını, bağımsız olarak davrandığını, böylece, sadece bütün tutucu unsurlarla değil, aynı zamanda bütün diğer muhalefet unsurlarıyla çatışmaya girdiğini ve sonunda bu mücadelede yenilmek zorunda olduğunu gördük. Sickingen ayaklanmasındaki soyluluğun, Köylüler Savaşı'ndaki köylülüğün ve Reform'un bütün çekingen hareketi içinde burjuvazinin durumu buydu. Böylelikle Almanya'nın çoğu bölgelerinde köylüler ve plebler, kendiliklerinden ortak bir eyleme giremediler ve karşılıklı olarak birbirlerini engellediler. Sınıf mücadelesinin bu parçalanmasını belirleyen nedenlerin neler olduğunu, onun sürüklediği devrimci hareketin tam başarısızlığını ve burjuva hareketinin yarı başarısızlığını da gördük.

Yerel ve bölgesel parçalanma ile bunun zorunlu sonucu

olan yerel ve bölgesel dargörüşlülüğün hareketi nasıl yıktığını; ne burjuvalar, ne köylüler ne de pleblerin uyumlu bir ulusal eylem yürütmeyi nasıl başaramadığını; köylülerin nasıl her bölgede kendi kafalarına göre hareket ettiklerini, komşu bölgelerdeki isyancı köylülerin yardımına gitmeyi sürekli olarak reddettiklerini ve böylece ardarda, sayısal güçleri çoğu kez isyancı köylülerin onda birine bile ulaşmayan ordular tarafından nasıl yok edildiklerini, şimdi herkes yukarda anlatılanlardan anlayabilecektir. Çeşitli çetelerin düşmanlarıyla imzaladıkları ateşkesler ve anlaşmaların her biri ortak dava karşısında birer ihanet eylemidir ve farklı çeteler arasında mümkün olabilecek tek guruplaşmanın temelinin, kendi öz eylemlerinin az ya da çok büyük ortaklaşalığı değil de, karşısında yenildikleri özel düşman ortaklaşalığı olması, çeşitli bölgelerdeki köylülerin birbirleri karşısındaki yabansılığının en çarpıcı kanıtıdır.

Burada da, 1848-50 hareketiyle benzerlik ortaya çıkmaktadır. 1848'de de muhalefetteki farklı sınıfların çıkarları birbirleriyle çatışma içine girmiş, her biri kendi hesabına davranmıştı. Feodal ve bürokratik mutlakiyetçiliğin boyunduruğuna daha uzun süre dayanamayacak kadar gelişmiş olan burjuvazi yine de kendi öz gereksinimlerine toplumun diğer sınıflarını hemen bağımlı kılacak kadar güçlü değildi. Burjuva döneminin üzerinden hızla atlamayı umut edemeyecek ve iktidarı hızla kendisi ele geçirmeyi hesaba katamayacak kadar güçsüz olan proletarya, daha mutlakiyet altında, burjuva rejiminin yumuşaklıklarının tadını çok iyi öğrenmişti ve kısacası, çok kısa bir süre için de olsa, burjuvazinin kurtuluşunda kendi kurtuluşunu görebilecek kadar gelişmişti. Ulusun kitlesi, küçük-burjuvalar, zanaatkârlar ve köylüler, en yakın doğal müttefikleri burjuvazi tarafından, şimdiden fazla devrimci oldukları ve kısmen de proletarya tarafından, yeterince ileri olmadıkları için terkedildi. Kendisi de birçok kesim halinde bölünmüş olduğu için hiç bir şey gerçekleştiremedi ve sağ ve sol muhalefet yoldaşlarına karşı çıktı. Son olarak yerel dargörüşlülüğe gelince, bu da 1525'te köylülerde, 1848 hareketine katılan bütün

sınıflarda olduğundan daha büyük olamazdı. Yüz yerel devrim, ardından onlardan daha fazla engelle karşılaşmayan bir o kadar yerel tepki, küçük devletlerin korunması, vb. yeterince açık bir dille konuşmaktadır. *1525 ve 1848'deki iki Alman devriminden ve bunların elde ettikleri sonuçların ardından, hâlâ federatif cumhuriyet üzerine gevezelik edebilen kişinin lâyık olduğu yer tımarhanedir.*

Ama her iki devrim, XVI. yüzyıldaki ve 1848-50'deki, bütün benzerliklerine rağmen, yine de esas olarak birbirinden farklıdırlar. 1848 devrimi, Almanya'nın ilerlemesini olmasa da, en azından Avrupa'nın ilerlemesini kanıtlamaktadır.

1525 devriminden kim yararlandı? Prensler. 1848 devriminden kim yararlandı? *Büyük* hükümdarlar: Avusturya ve Prusya. 1525'teki küçük prenslerin ardında, ödedikleri vergilerle onlara bağımlı olan küçük-burjuvalar vardı. 1850'deki büyük prenslerin ardında, Avusturya ve Prusya'nın ardında, devlet borçları aracılığıyla onları hızla egemenlikleri altına alan çağdaş büyük burjuvalar vardır. Ve, büyük burjuvaların ardında proleterler.

1525 devrimi Almanya'nın yerel bir işiydi. İngilizler, Fransızlar, Çekler, Macarlar kendi köylü savaşlarını, Almanlar kendilerininkini yaptıkları zaman çoktan yapmışlardı. Almanya parçalanmışsa, Avrupa daha da parçalanmıştı. 1848 devrimi Almanya'nın yerel bir işi olmadı, Avrupa'daki büyük olayın yalıtlanmış bir bölümü oldu. Bütün gelişimi süresince itici nedenleri, şu ya da bu ülkenin, hattâ tek bir kıtanın dar çerçevesi içine sıkışmış değildi. Hattâ bu devrimin gerçek sahnesi olan ülkelerin, bu devrimde en az payı olanlar olduğu bile söylenebilir. Bu ülkeler, önünde sonunda kendi öz hareketimizden başka bir şey olmasa da, bugünkü toplumsal koşullar içinde bize, zorunlu olarak yabancı bir güç gibi görünen bir hareket sırasında dönüşüme uğramış, az ya da çok bilinçli ve edilgen hammaddelerdir. Bu nedenle de 1848-50 devrimi, 1525 devrimi gibi sona eremez.

EK — I

MAKALEDEN PARÇA

Reform çağından itibaren, Almanya'nın da kendi toplumsal reformcuları olmuştur. Luther'in, kilisenin reformu için ajitasyon yapmaya ve ruhani egemenliğe karşı halkı kışkırtmaya başlamasından kısa bir süre sonra, Güney ve Orta Almanya köylülüğü, kendi lâyik senyörlerine karşı genel bir ayaklanmayla dikilmiştir. Luther sürekli olarak, amacının öğretide ve yaşamda ilkel Hıristiyanlığa dönmek olduğunu söylüyordu; köylüler de aynı şeyi istiyorlar ve yalnız kilisede değil, toplumsal yaşamda da ilkel Hıristiyanlığın yeniden uygulanmasını talep ediyorlardı. İçinde yaşadıkları serflik ve ezilmişlik durumunu, Kutsal Kitab'ın öğrettikleriyle uyuşmaz olarak niteliyorlardı. Kurumlu bir baronlar ve kontlar çetesi tarafından eziliyorlar, sürekli soyuluyorlar ve hayvan muamelesi görüyorlardı; hiç bir yasa onları korumuyordu, böyle bir yasa olsa bile onu uygulayacak kimse yoktu. Böyle bir durum, ilk Hıristiyan topluluklarıyla ve Kutsal Kitap'ta vazedildiği biçimiyle, İsa'nın öğrettikleriyle büyük karşıtlık içindeydi. Böylece, savaş içinde senyörlerine karşı ayaklandılar ve bu savaş, bir yoketme savaşından başka bir şey olamazdı. Başlarına getirdikleri vaiz Thomas Münzer, doğal olarak çağının din ve hurafe budalalıklarıyla dolu olan, ama aşağıdaki ilkeleri de içeren bir çağrı yayımladı: Kutsal Kitab'a göre hiç bir Hıristiyan herhangi bir mülkü sadece kendisi için saklama hakkına sahip değildir; malların ortaklaşalığı, bir Hıristiyanlar toplumu için tek uygun düzendir; hiç bir iyi Hıristiyan'ın diğer Hıristiyanlar üzerinde egemenlik ya da buyurma iktidarı

uygulamasına, bir yönetim işlevine ya da herhangi bir kalıtım iktidarına sahip olmasına izin verilmeyecek, tam tersine bütün insanlar nasıl tanrı önünde eşitseler, dünya üzerinde de eşit olacaklardır. Bu öğretiler, Kutsal Kitab'ın ve Luther'in yazılarının mantıksal sonuçlarından başka bir şey değildir: ama Reform'cu Luther halk kadar ileriye gitmeye hazır değildi. Kilise yetkilileri karşısında gösterdiği cesarete rağmen, çağının siyasal ve toplumsal önyargılarından kurtulamamıştı. Kutsal Kitab'a inandığı kadar sıkı biçimde, prenslerin kutsal haklarına ve toprak sahibi senyörlerin halkı ayakları altında ezme hakkına inanıyordu. Ayrıca soyluluğun ve protestan prenslerin korumasına ihtiyaç duyduğu için isyancılara karşı, içinde onlarla her türlü ilişkiyi reddetmekle kalmadığı, üstelik bir de soyluluğu, tanrının yasalarına başkaldıranlar gibi onları da en aşırı sertlikle ezmeye kışkırttığı bir yergi yazısı kaleme aldı. «Onları köpekler gibi gebertin!» diye haykırıyordu. Bu yergi yazısı, halka karşı öylesine bir hırçınlık, hattâ öylesine bağnazca bir öfkeyle yazılmıştır ki, Luther'in kişiliğinde hep bir leke olarak kalacaktır; bu yazı, gelişmesine bir halk adamı olarak başlamış olan Luther'in şimdi tamamen ezenlerin hizmetinde olduğunu göstermektedir. Ayaklanma son derece kanlı bir savaştan sonra bastırıldı ve köylüler eski köleliklerine döndürüldü.

The New Moral World, no: 21
18 Kasım 1843

EK — II

«KÖYLÜLER SAVAŞI» İÇİN NOTLAR

Burjuvazinin 1 numaralı devrimi olan —Luther'ci ve Calvin'ci— Reform içinde, Köylüler Savaşı kritik bir dönemi oluşturur. Feodalizmin çözülmesinin yanı sıra kentlerin gelişimi, her ikisi de ademi-merkeziyetçi bir etkiye sahip olduklarından, milliyetlerin bütünlüğünü korumak için mutlak monarşiyi doğrudan gerekli kılar. Bütün unsurların merkezkaç niteliği yüzünden, özellikle mutlakçı olması *gerekiyordu*. Yine de mutlak sözcüğünü kaba anlamıyla anlamamak gerekir: sınıflarla olsun, feodallerle ve isyan halindeki kentlerle olsun, sürekli mücadele içindedir; sınıflar hiç bir yerde yıkılmamıştır; dolayısıyla daha çok sınıflara dayanan monarşi olarak nitelenmelidir (henüz feodal, çözülmekte olan feodal ve doğuş halinde burjuva).

İngiliz devriminden çok daha fazla Avrupalı olan ve Fransız devriminden çok daha hızlı biçimde; İsviçre'de, Hollanda'da, İskoçya'da, İngiltere'de Avrupalı olan 1 numaralı devrimin zaferi — Gustave Vasa'dan itibaren belli ölçüde de İsveç'te ve Danimarka'da, yalnız mutlak bir ortodoks biçim altında, 1660'da.

I. Almanya'daki nedenler —Başlangıcın tarihi— Büyük fetihlerin yiğitlik çağından sonra Almanya paramparça olmuştur. Yeniden kurulması, ancak Charlemagne'la birlikte Fransa'dan yola çıkarak başlar. Bu olgudan da, Roma İmparatorluğu düşüncesi. Otton tarafından yenilenmiştir. Almanlardan çok artık Alman olmayanlar. Hohenstaufen'lerin altında, bu siyasetle Almanya'yı yıkar —İtalyan kentlerinin

soygunuyla. Hemen zorla parçalanma— devrim durumu dışında. XV. yüzyıla kadar erk aralığının *(interrègne,* fitret) gelişmesi. Kentlerin yükselişi. Prenslerin baskısı altında Almanya'da hiç bir zaman bitmemiş olan feodalizmin gerilemesi (imparator, prens olarak, imparatorluk şövalyelerine *karşı;* imparator olarak onlardan *yana*). XV. yüzyıldaki değişmeye kadar, köylülerin giderek kurtuluşu. Almanya maddi olarak çağının ülkeleri düzeyinde. — Kesin olan: Almanya'da, bölgesel parçalanma *ve işgalden uzun kurtuluş* dolayısıyla ulusal birlik ihtiyacı Fransa'daki (Yüz yıl savaşı), Emevilerden yeniden geri alınan İspanya'daki, Tatarları kovmuş olan Rusya'daki, İngiltere'deki (İki-Gül Savaşı) kadar güçlü değil ve özellikle o çağın imparatorları öylesine acınacak durumda.

II. Avrupalı biçimiyle Rönesans'la birlikte feodalizmin genel gerilemesi ve kentlerin yükselmesi üzerinde temellenmiş. Sonra, mutlak ulusal monarşiler — Almanya ve İtalya dışında her yerde.

III. Reformun, genel özlemlerin, vb., mümkün olan tek *halkçı* ifade olarak niteliği.

1884 sonunda yazılmıştır

EK — III

FEODALİTENİN GERİLEMESİ VE BURJUVAZİNİN İLERLEMESİ

Egemen feodal soyluluğun yabanıl mücadeleleri, gürültüleriyle Orta Çağ'ı doldururken, bütün Batı Avrupa'da ezilen sınıfların sessiz çalışması feodal düzeni içten içe kemirmişti; bu çalışma, içinde feodal senyörlere gitgide daha az yer kalan koşulları yaratmıştı. Kuşkusuz kırda, soylu senyörler hâlâ ortalığı kırıp geçiriyorlardı; serflere eziyet ediyorlar, acılarından söz ettirmiyorlar, ekinlerini çiğniyorlar, karılarına ve kızlarına zorla dilediklerini yaptırıyorlardı. Ama çevrede kentler yükselmişti: İtalya'da, Fransa'nın güneyinde, Ren kıyısında, İlk Çağ Roma'sının bağımsız kentleri, yeniden külleri üzerinde yükselmişlerdi; başka yerlerde, özellikle Almanya'da yenileri yaratılmıştı; hep duvarlar ve çukurlarla çevrili olan bu kaleler, soyluluğun şatolarından çok daha güçlüydü, çünkü ancak büyük bir ordu bunlara boyuneğdirebilirdi. Bu duvarların ve çukurların ardında —oldukça küçük çapta ve loncaların içinde— Orta Çağ zanaatkârlığı gelişiyor, ilk sermayeler birikiyor, kentlerin kendi aralarında olduğu kadar dünyanın geri kalan kesimiyle de ticaret yapma ihtiyacı ve bunun yanı sıra yavaş yavaş, ihtiyaçla birlikte, bu ticareti koruma olanakları doğuyordu.

XV. yüzyıldan itibaren kentlerdeki burjuvalar topluma, feodal soyluluktan daha gerekli olmuşlardı. Kuşkusuz tarım, nüfusun büyük kitlesinin uğraşısı ve dolayısıyla, üretimin temel koluydu. Ama, şurada burada kendini koruyabilmiş olan yalıtlanmış birkaç özgür köylü, soyluluğun mallarına el koyup durmasına rağmen, tarımda temel olanın, soylunun

tembelliği ve haksız yere aldığı vergiler değil, köylünün çalışması olduğunu yeterince kanıtlıyordu. Öte yandan soyluluğun ihtiyaçları da büyümüş ve öylesine değişmişti ki, onun için bile kentler gerekli olmuştu; üretimin tek aracı olan zırhını ve silâhlarını kentlerden almıyor muydu? Kumaşları, mobilyaları, yerli mücevherlerini, İtalya ipeklilerini, Brabant dantellerini, Kuzey kürklerini, Doğu (Levant) meyvalarını, Hindistan baharatlarını, her şeyi kentlilerden satın alıyordu —sabun dışında her şeyi. Belli bir dünya ticareti gelişmişti; İtalyanlar, Akdeniz'de ve öte yanda, Flandre'a kadar Atlantik kıyılarında dolaşıyorlardı; Hollanda ve İngiliz rekabetinin ortaya çıkmasına rağmen Hanse tüccarları, henüz Kuzey denizine ve Baltık'a egemen durumdaydılar. Kuzeyin ve güneyin deniz nakliyat merkezleri arasında bağlantı, karadan sağlanıyordu; bu bağlantının kurulduğu yollar Almanya'dan geçiyordu. Soyluluk gitgide daha fazla gereksiz olurken ve evrimi biraz daha rahatsız ederken, kentlerdeki burjuvalar, üretimin ve ticaretin, kültürün ve siyasal ve toplumsal kurumların ilerlemesini kişileştiren sınıf oluyorlardı.

Üretimde ve değişimdeki bütün bu ilerlemeler, gerçekte bugünkü anlayışlarımız için, çok kısıtlı nitelikteydi. Üretim, saf lonca zanaatı biçimine bağlıydı, dolayısıyla feodal niteliğini koruyordu; ticaret Avrupa sularını aşmıyor ve karşılık olarak Uzakdoğu ürünlerini edindiği Doğu (Levant) kıyısı kentlerinin uzağına gitmiyordu. Ama meslekler ve onlarla birlikte de uygulayıcıları olan burjuvalar, ne kadar basit ve kısıtlı kalırlarsa kalsınlar, feodal toplumu altüst etmekte yeterli oldular ve soyluluk olduğu yerde dururken, en azından hareket içinde kaldılar.

Kentlerdeki burjuvazinin feodaliteye karşı, ayrıca güçlü bir silâhı vardı: *para*. Orta Çağ başlangıcı tipi feodal ekonomi içinde, para için ancak az bir yer vardı. Feodal senyör, ihtiyacı olan her şeyi, iş biçiminde olsun, hazır ürünler biçiminde olsun serflerinden elde ediyordu; kadınlar yün eğiriyor, keten dokuyor ve giysiler dikiyorlardı; erkekler tarlaları ekiyorlardı; çocuklar senyörün hayvanlarına bakı-

yorlar, onun için ormandan meyvalar, kuş yuvaları, ahırlar için ot topluyorlardı; ayrıca aile olarak da buğday, meyva, yumurta, yağ, peynir, kümes hayvanları, büyük baş hayvan yavruları ve daha bilemediğim bir sürü şey vermek zorundaydılar. Her feodal egemenlik kendi kendine yeterliydi; savaş vergileri de ürün olarak isteniyordu; ticaret, değişim yoktu, para gereksizdi. Avrupa öyle aşağı bir düzeye götürülmüştü, öyle bir noktada baştan başlamıştı ki, o zaman, paranın toplumsal bir işlevden çok tamamen siyasal bir işlevi vardı; *vergileri ödemeye* yarıyordu ve esas olarak *yağma* yoluyla elde ediliyordu.

Şimdi her şey değişmişti. Para yeniden evrensel değişim aracı olmuş ve dolayısıyla, niceliği çok artmıştı; soyluluk da onsuz yapamıyordu ve satacak çok az şeyi, hattâ hiç bir şeyi olmadığı, yağmacılık da artık eskisi kadar kolay olmadığı için, burjuva tefeciden borç almak zorunda kaldı. Feodal şatolar, yeni toplar tarafından ateşe tutulmalarından çok daha önce para tarafından içerden kemirilmiş, yıpratılmıştı; topların barutu, paranın hizmetinde bir perde çavuşundan başka bir şey olmadı. Para, burjuvazinin en büyük siyasal eşitleşme rendesiydi. Kişisel bir ilişkinin bir para ilişkisi tarafından kaydırıldığı, bir aynî verginin yerini parayla ödenen verginin aldığı her yerde, bir feodal ilişkinin yerine burjuva ilişki geçiyordu. Kuşkusuz, eski kaba doğal ekonomi biçimi, olguların ezici bir çoğunluğunda yaşamını sürdürüyordu; ama Hollanda'da, Belçika'da, Ren'in aşağı kesiminde, köylülerin angarya ve aynî yükümlülükler yerine senyöre para verdikleri, senyörlerin ve uyruklarının, büyük toprak sahipleri ve çiftçilere dönüşme yolunda ilk kesin adımı attıkları, dolayısıyla, kırda bile, feodal kurumların toplumsal temellerini kaybetmekte oldukları yönetim çevreleri vardı.

XV. yüzyılda feodalitenin içten içe para tarafından ne denli kemirilip yıpratıldığının çarpıcı bir kanıtlaması, o dönemde Batı Avrupa'yı saran altın tutkusu tarafından verilmektedir. Portekizlilerin Afrika kıyısında, Hindistan'da, bütün Uzakdoğu'da aradıkları *altın*'dır; İspanyolları, Atlas Okya-

nusu'nu aşarak Amerika'ya doğru gitmeye yönelten büyülü sözcük *altın*'dır; yeni keşfedilmiş bir kıyı üzerinde dolaşan beyaz adamın ilk sorduğu şey *altın*'dı. Ama bu, uzağa serüvene gitme ihtiyacı, başlangıcında içinde gerçekleştiği feodal ya da yarı feodal biçimlere rağmen, daha kökeninde, temeli tarım olan ve fetih savaşlarının esas hedefi *toprak kazanmak* olan feodaliteyle bağdaşmaz nitelikteydi. Üstelik deniz ulaşımcılığı, antifeodal niteliğini bütün modern savaş filolarına da yansıtmış olan, açık seçik bir *burjuva* sanayiiydi.

Sonuç olarak XV. yüzyılda feodalite, bütün Batı Avrupa'da tam bir gerileme içindeydi; çıkarları antifeodal olan kentler her yerde, kendi öz hukukları ve silâhlı burjuvazileriyle feodal toprakların içine gömülmüşlerdi; parayla, feodal senyörleri kısmen toplumsal olarak, hattâ bazı yerlerde siyasal olarak kendilerine bağımlı kılmışlardı; hattâ kırda, özellikle elverişli koşulların tarımın gelişmesini sağladığı yerlerde eski feodal bağlar, paranın etkisiyle çözülmeye başlamıştı; yalnız Almanya'da, Elbe'nin doğusundaki yeni fethedilmiş ülkelerde ya da ticaret yollarının uzağında bulunan, zaten geri kalmış bölgelerde soyluluğun eski egemenliği gelişiyordu. Ama her yerde —kentlerde olduğu gibi kırda da—, nüfusun içinde her şeyden önce, feodal senyörler arasındaki sonsuz ve saçma savaşların, dış düşman ülkenin içindeyken bile süren, iç savaşı sürekli kılan kavgaların, bütün Orta Çağ boyunca sürmüş olan, hiç bir yarar sağlamayan bu bitmez tükenmez yakıp yıkma durumunun sona ermesini isteyen unsurlar çoğalmıştı. İsteklerini kendileri gerçekleştiremeyecek kadar güçsüz olan bu unsurlar, feodal düzenin tepesinde, krallıkta güçlü bir dayanak buldular. Ve bu, toplumsal ilişkilerin incelenmesinin devletin ilişkilerinin incelenmesine götürdüğü, ekonomiden siyasete geçtiğimiz noktadır.

Orta Çağ başında halkların kaosundan yavaş yavaş yeni milliyetler çıktı; bu süreç boyunca, bilindiği gibi, eski Roma eyaletlerinin çoğunda yenilenler yenenleri, köylü ve kentliler Germen efendilerini özümlediler (assimile ettiler). Demek ki, modern milliyetler de ezilen sınıfların ürünüdür. Menke'-

nin Orta Lorraine'deki yönetim çevreleri haritası[1], bir yanda birleşmenin, öte yanda sınırlar konmasının ne biçimde gerçekleştiğinin anlatımcı bir görüntüsünü vermektedir. Latince ve Germence yer adlarının sınırını bu haritanın üzerinde izleyerek, Belçika ve Aşağı-Lorraine için bu sınır hattının, daha yüzyıl önce Fransızca ile Almanca arasında var olan dil sınırıyla esaş olarak aynı olduğu farkedilebilir. Sağda solda, iki dilin üstünlük için henüz mücadele ettikleri dar bir bölge bulunabilir; ama bütün içinde Almanca ve Latince olarak kalacak olanlar sağlam biçimde ortaya çıkmıştır. Ama harita üzerindeki yer adlarının çoğunluğunun, eski Aşağı-Frankonya ya da eski Yukarı-Almanya dilinin türevi olan biçimleri, bunların IX., en geç X. yüzyıla dayandıklarını göstermektedir, dolayısıyla Carolinge döneminin sonuna doğru sınır esas olarak çizilmiş durumdadır. Oysa Latince tarafında, özellikle lengüistik sınırın yakınında, bir Germen insan adı ve bir Latince topografik belirtmeden oluşan karma adlar görülmektedir, örneğin Meuse'nin batısında, Verdun yakınında: *Eppone curtis, Rotfridi curtis, İngolini curtis, Teudegisilo villa,* bugün İppécourt, Recourt-la-Creux, Amblaincourt-sur-Aire, Thierville olmuşlardır. Bunlar er ya da geç Latinleşme içine giren Frank senyör malikâneleri, Latin toprağı üzerinde küçük Alman kolonileriydi. Kentlerde ve yalıtlanmış kırsal bölgelerde, uzunca bir süre dillerini koruyan daha güçlü Alman kolonileri yerleşmişti; örneğin daha IX. yüzyılın sonunda, *Ludwigslied* bunlardan birinden çıkmaktadır;[2] ama Frank senyörlerinin büyük bir bölümü daha önceden Latinleştirilmişti ve bunun kanıtı, Latince'nin Fransa'nın resmi dili olarak görüldüğü, 842'nin kralları ve büyüklerinin yemin formülleridir.

Dil toplulukları bir kez sınırlarla ayrılınca (ilerde fetih ya da yoketme savaşları kaydı altında, örneğin Elbe'deki

[1] SPRUNER-MENKE : **Handatlas zur Geschichte des Mittelalters und der neuen Zeit,** 3. basım, Gotha, 1874, harita no: 32.

[2] **Ludwigslied** Frankonya dilinde yazılmış bir şiirdir ve Louis III'ün 881 yılında Saucourt'da Normanlara karşı kazandığı zaferi övmektedir.

Slavlara karşı yapıldığı gibi), bunların, devletlerin oluşmasında temel veriler olmaları, milliyetlerin ulus olma yolunda gelişmeye başlamaları doğaldı. Bu unsurun IX. yüzyıldan itibaren sahip olduğu güç, Lotharingie'deki karma devletin hızlı çöküşüyle kanıtlanmaktadır. Kuşkusuz bütün Orta Çağ boyunca, dil sınırları ve ulusal sınırlar birbirleriyle uyuşmaktan uzaktılar; ama, belki de İtalya'nın dışında, her milliyet Avrupa'da büyük bir özel devlet tarafından temsil ediliyordu ve gitgide daha açık ve daha bilinçli olarak çıkan ulusal devlet kurma eğilimi, Orta Çağ'daki gelişmenin başlıca kaldıraçlarından birini oluşturuyordu.

Oysa bu Orta Çağ devletlerinin her birinde kral bütün feodal hiyerarşinin tepesini, vassallerin kendisinden hiç bir zaman kaçamadıkları ve aynı zamanda da, karşısında sürekli bir başkaldırma durumu içinde bulundukları tepeyi oluşturuyordu. Bütün feodal ekonominin temel ilişkisi, bazı hizmetlerin yükümlülüğüne ve kişisel borçlanmaya karşı toprak ihsanı, kökenindeki en yalın biçimiyle, özellikle birçoklarının kavga aramaktan yarar umduğu yerlerde, uzlaşmazlıklara yeterince malzeme sağlıyordu. Üstelik, bütün ülkelerde süzeren-vassal ilişkilerinin, içinden çıkılmaz bir verilmiş, geri alınmış, yenilenmiş, zaman aşımına uğramış, değiştirilmiş ya da farklı koşullara bağlanmış haklar ve yükümlülükler karmaşası oluşturduğu Orta Çağ sonunda ne durumda olunabilirdi? Örneğin Gözüpek Charles (le Téméraire) topraklarının bir bölümü için imparatorun vassali, diğer bir bölümü için Fransa kralının vassaliydi; öte yandan, onun süzereni olan Fransa kralı, aynı zamanda bazı topraklar için, kendi vassali olan Gözüpek Charles'ın vassaliydi; bu durumda çatışmalardan nasıl kurtulunabilir? Dolayısıyla, onları dışarıya karşı ve kendi aralarında tek koruyabilecek yer olan krallık merkezine doğru vassallerin çekimi ve bu çekimin önüne geçilmez biçimde ve sürekli olarak dönüştüğü, merkez dışına itilmenin birbirinin yerine geçmeleri biçimindeki yüzyıllık oyun; dolayısıyla, özgür bir insana lâyık tek gelir kaynağının yağmacılık olduğu bu uzun dönem boyunca, kötücü gürültüsünün geri kalan her şeyin üzerini örttüğü, krallıkla Vassaller ara-

sındaki o durmak bilmez mücadele; dolayısıyla, şövalyeliğin şiirsel adı ardına gizlenen ve onur ve bağlılık sözlerini ağzından hiç düşürmeyen bu sonsuz ve sürekli yenilenen ihanetler, cinayetler, zehirlemeler, kalleşlikler ve akla gelebilecek bütün aşağılıklar dizisi.

Bu genel kaos içinde, krallığın ilerleme unsuru olduğu açıktır. Krallık, kargaşalık içinde düzeni, rakip vassal devletler halinde parçalanma karşısında, oluşum halindeki ulusu temsil ediyordu. Feodalitenin yüzeyi altında oluşmakta olan devrimci unsurların krallığa yaslanmak zorunda kaldıkları gibi, krallık da onlara yaslanmak zorunda kalıyordu. Krallıkla burjuvazi arasındaki ittifak X. yüzyıla dayanmaktadır; arada sık sık çatışmalarla kesilen —çünkü Orta Çağ'da hiç bir şey yolunu sabırla izlemez— bu ittifak, krallığın kesin zaferi kazanmasına yardım etmesine ve krallığın minnettarlık göstergesi olarak, müttefikini boyunduruğu altına alıp soymasına kadar hep daha sağlam ve daha güçlü biçimde yenilendi.

Krallar da, burjuvalar gibi *hukukçuların* doğmakta olan loncasında güçlü bir destek buluyorlardı. Roma hukukunun yeniden keşfedilmesiyle, feodal çağın danışmanları rahiplerle, kiliseden olmayan hukukçular arasında işbölümü gerçekleşti. Bu yeni hukukçular, her şeyden önce köken olarak burjuva sınıfına aittiler; ama öte yandan inceledikleri, öğrettikleri, uyguladıkları hukuk, niteliğiyle özünden antifeodal ve belli bir açıdan burjuvaydı. Roma hukuku, saf özel mülkiyetin egemen olduğu bir toplumun yaşam koşullarının ve çatışmalarının öylesine bir klasik hukuksal ifadesidir ki, daha sonra yürürlüğe konan bütün yasalar ona, bir iyilikte artış getirememişlerdir. Oysa, Orta Çağ'daki burjuva mülkiyeti henüz feodal kısıtlamaların güçlü bir karmaşasını taşıyordu ve örneğin, büyük ölçüde ayrıcalıklardan oluşuyordu; demek ki Roma hukuku bu ölçü içinde de, çağın burjuva koşullarına göre çok ileriydi. Ama burjuva mülkiyetinin tarihsel gelişiminin devamı ancak saf özel mülkiyete doğru evrilmesi olabilirdi, nitekim böyle de oldu. Oysa bu gelişim, Orta Çağ sonundaki burjuvazinin henüz bilinçsiz olarak eğilim gös-

terdiği şeyi çoktan içeren Roma hukukunda güçlü bir kaldıraç bulacaktı.

Hattâ Roma hukuku, birçok bireysel durumda, köylülerin soyluluk tarafından daha güçlendirilmiş biçimde ezilmesine gerekçe oluyor, örneğin, köylüler zaten kullanılagelmiş yükümlülüklerinden bağışlanmış olduklarına dair yazılı kanıt getiremezlerse, durumları değişmiyordu. Ama Roma hukuku olmasaydı da soyluluk benzer gerekçeleri bulabilirdi ve her gün buluyordu. Ne olursa olsun, feodal koşulları mutlak olarak tanımayan ve tamamen çağdaş özel mülkiyeti önceleyen bir hukukun yürürlüğe girmesi, dev bir ilerlemeydi.

Ekonomik planda feodal soyluluğun Orta Çağ sonu toplumunda nasıl gereksiz, hattâ güçleştirici olmaya başladığını; hattâ nasıl siyasal düzeyde, kentlerin gelişmesine ve o çağda sadece monarşik biçimde mümkün olan ulusal devlete engel teşkil ettiğini gördük. Her şeye rağmen, o ana kadar silâh kullanma tekelini elinde tutması, onsuz ne savaş yapılabileceği ne de çarpışılabileceği gibi bir durumu olması nedeniyle korunmuştu. Bu da değişmek zorundaydı; feodal soyluluğa, onun egemen olduğu toplum ve devlet döneminin sona ermekte olduğunu, şövalye niteliğiyle de olsa, savaş alanında bile kendisinin artık kullanılamayacağını kanıtlamak için son adım atılacaktı.

Feodal rejime karşı, kendisi de feodal olan içindeki askerlerin krallık ordusunun komutanlığından çok en yakın süzerenlerine daha güçlü bağlarla bağlı oldukları bir orduyla savaşmak —bu, tabiî ki, kısır bir daire içinde dönmek ve bir adım bile atmamak demekti. XIV. yüzyılın başından itibaren krallar, bu feodal ordudan kendilerini kurtarmaya ve kendi ordularını yaratmaya çalıştılar. Bu dönemden itibaren krallık orduları içinde, toplanmış ya da kiralanmış askerleri sürekli büyüyen bir oranda görüyoruz. Başta, dümdüz kır savaşlarında ancak yararlanılabilen, kentlerin işgalinde ve kuşatmalarda kullanılan Lombardiyalılar, Cenovalılar, Almanlar, Belçikalılar, vb. kentlerin dökküntüleri ve firar etmiş serflerden oluşan piyade söz konusudur. Ama

daha Orta Çağ'ın sonuna doğru, nasıl derlendiklerini ancak Tanrının bildiği maiyetleriyle kendilerini yabancı prenslerin hizmetine kiralayan ve böylelikle feodal savaş koşullarının kaçınılmaz olarak çöküşünü ilân eden şövalyeler görüyoruz.

Aynı zamanda, kentlerde ve hâlâ bunların var olduğu ve yenilerinin oluştuğu yerlerdeki özgür köylüler arasında, savaşa alışkın bir piyadenin temel koşulları doğuyordu. Bu ana kadar, maiyetleri de at üzerinde olan şövalyeler, ordunun çekirdeğinden çok bizzat ordunun kendisini oluşturuyorlardı; ordunun uşakları gibi onları arkadan yaya izleyen serfler kolu, ancak —açık kırda— firar etmek ve yağmalamak için ortaya çıkıyordu. Feodalitenin yükselme aşaması boyunca, XVIII. yüzyıl sonuna kadar bütün savaşları süvari verdi ve bu savaşların sonucunu belirledi. Bu tarihten itibaren durum, gerçekte aynı anda birkaç nokta üzerinde değişmektedir. İngiltere'de serfliğin giderek yok olması kalabalık bir özgür köylüler, toprak sahipleri *(yeomen)* ya da çiftçi sınıfı yarattı ve böylelikle, o çağdaki ulusal İngiliz silâhı olan oku kullanmaya alışkın yeni bir piyadenin hammaddesini sağladı. Yürüyüş sırasında at üzerinde olsun ya da olmasınlar, hep yaya savaşan bu okçuların katılması, İngiliz ordularının taktiğine önemli bir değişme getirdi. XIV. yüzyıldan itibaren İngiliz süvarisi, alanın ya da diğer koşulların elverişli olduğu yerlerde yaya savaşmayı tercih etmektedir. Savaşı başlatan ve düşmanı dağıtan okçuların arkasında şövalyelerin kapalı mızraklı ordusu karşı saldırıyı ya da ilerlemek için uygun zamanı beklemekte, bir bölümü ise yandan saldırılarla belirleyici çarpışmayı desteklemek üzere at üzerinde kalmaktadır. O dönemde İngilizlerin Fransa'daki ardı arkası kesilmeyen zaferleri, özünde, ordu içindeki bu savunma unsurunun canlandırılmasına dayanmaktadır ve bunların çoğu, İspanya'da ve Belçika'da Wellington'un yaptıkları kadar, karşı-saldırılarla birlikte savunma savaşlarıdır. Yeni taktiğin Fransızlar tarafından benimsenmesi —belki de kiralamış oldukları, kundaklı yayla silâhlanmış İtalyanların, İngiliz okçularının yerini tutmaya başladıkları andan itibaren— İngilizlerin muzaffer ilerlemesine son verdi. Aynı biçimde

XIV. yüzyıl başında Flandre kentlerinin piyadesi, açık kırda Fransız şövalyeleriyle karşı karşıya gelmeye —ve çoğu kez başarıyla— cesaret etmişti ve İsviçre'nin özgür imparatorluk köylülerini kahpece, kendisinden başkası olmayan Avusturya grandüküne teslim etmeyi deneyen İmparator Albert, Avrupa çapında ünlü ilk piyadenin doğmasını sağladı. İsviçrelilerin, Avusturyalılar ve Bourguignonlular önündeki zaferlerinde zırhlı süvari —at üstünde ya da yaya— piyade karşısında, feodal ordu modern ordunun başlangıcı karşısında, şövalye ise burjuva ve özgür köylü karşısında kesinlikle yenik düştü. Ve daha başından Avrupa'nın ilk bağımsız Cumhuriyeti olan Cumhuriyetlerinin burjuva niteliğini kanıtlamak için, İsviçreliler, askeri zaferlerini hemen *paraya çevirdiler*. Bütün siyasal titizlikler kayboldu; kantonlar, en fazla parayı vererek paralı asker toplamak için askere alma bürolarına dönüştürüldü. Başka yerlerde de, özellikle Almanya'da, askere çağırma davulları dolaştı; ama, varolma nedeni sadece yetkilerini satmak için gibi görünen bir hükümetin utanmazlığına, en derin ulusal alçalma döneminde Alman prenslerinin onu aştıkları zamana kadar erişilememiştir.

Daha sonra, XIV. yüzyılda Avrupa'ya top barutu ve topçu, Araplar tarafından İspanya'dan geçerek getirildi. Orta Çağ'ın sonuna kadar taşınabilir ateşli silâh önemsiz kaldı, bu da anlaşılır bir şeydir, çünkü Crécy'nin okçusunun oku Waterloo'daki piyade erinin düz namlulu tüfeği kadar —aynı etkiyi sağlamasa da— uzağa gidiyor ve belki de daha güvenli isabet sağlıyordu. Kır topu da henüz çocukluk dönemindeydi; buna karşılık ağır toplar şövalyelerin şatolarının duvarlarını birçok kez dövmüşler ve feodal soyluluğa, barutun, egemenliğinin sonunu mühürlemekte olduğunu bildirmişlerdi.

Matbaanın yayılması, antik edebiyatın yeniden incelenmeye başlanması, güçlenen ve 1450'den itibaren gitgide evrenselleşen bütün kültür hareketi, hep, burjuvazi ile krallığa, feodaliteye karşı mücadelelerinde yararlı oldular.

Birbirleri üzerinde büyüyen karşılıklı etkileriyle yıldan yıla güçlenen, gitgide ileriye, tek bir yöne doğru iten bu nedenlerin ortak etkisi, XV. yüzyılın ikinci yarısında, bur-

juvazinin olmasa da, en azından feodalitenin zaferini belirledi. Feodal durumdan geçmemiş olan uzak ikincil ülkelere kadar, Avrupa'da her yerde krallık iktidarı bir darbede üste çıktı. İberik yarımadasında iki Latince dil soyu, birleşerek İspanya krallığını oluşturdular ve Provence dilini konuşan Aragon krallığı, yazılı dil olarak Castillan'a boyuneğdi; üçüncü soy, Galice dışında kendi dil bölgesini birleştirerek Portekiz krallığını, İberik Hollanda'sını oluşturdu, başını içerden çevirdi ve denizcilik faaliyetiyle ayrı varolma hakkını kanıtladı. Fransa'da Bourguignon devletinin yıkılmasından sonra XI. Louis, henüz çok bölünmüş olan Fransız toprağı üzerinde krallık tarafından temsil edilen ulusal birliği öylesine güçlü bir biçimde sağladı ki, ardılı, İtalyanların kavgalarına karışabiliyordu ve bu birlik bir kez, ve kısa bir süre için, Reform tarafından tartışma konusu yapıldı. İngiltere de nihayet, uzun dönemde varını yoğunu tükettirecek, Fransa'daki Don Quichotte'vari fetih savaşlarını bırakmıştı; feodal soyluluk, İki-Gül savaşlarıyla bunu karşılamaya çalıştı ve aradığından fazlasını buldu; kendini tüketti ve krallık iktidarı bütün öncüllerini ve ardıllarını aşan Tudor hanedanını tahta yerleştirdi. İskandinav ülkeleri birliklerini çoktan gerçekleştirmişlerdi; Litvanya'yla birleşmesinden beri Polonya, henüz el değmemiş krallık iktidarıyla yükselme döneminin başında gidiyordu ve Rusya'da bile, küçük prenslerin devrilmesiyle Tatar boyunduruğundan kurtuluş el ele yürümüş ve III. İvan tarafından kesin olarak sağlamlaştırılmıştı. Bütün Avrupa'da krallığın ve onsuz olanaksız olan ulusal birliğin varolmadığı ya da sadece kâğıt üzerinde varolduğu yalnız iki ülke vardı: İtalya ve Almanya.

EK — IV

FRANSA'DA VE ALMANYA'DA KÖYLÜ SORUNU[1]

Burjuva ve gerici partiler, köylü sorununun aniden ve her yerde sosyalistlerin gündemine gelmesine olağanüstü şaşırıyorlar. Böyle bir şeyin çoktan olmamasına şaşsalardı, aslında daha çok haklı olurlardı. İrlanda'dan Sicilya'ya, Andaluzya'dan Rusya'ya ve Bulgaristan'a kadar köylü nüfus, üretimin ve siyasal iktidarın çok önemli bir unsurudur. Yalnız, Batı Avrupa'nın iki bölgesi bunun dışındadır. Büyük-Britanya'da, büyük toprak mülkiyeti ve büyük tarım, toprağı kendi hesabına işleyen köylünün malını tamamen elinden almışlardır. Prusya'nın Elbe'nin doğusundaki bölümünde aynı süreç yüzyıllardan

[1] **Fransa'da ve Almanya'da köylü sorunu,** tarım sorununda Marksizm'in temel bir belgesidir. Engels, bu yapıtı, 1894 yılında Main-üstü-Frankfurt'ta, tarım programı tasarısının da incelendiği Alman Sosyal-Demokrat Partisi kongresi nedeniyle yazmıştır. Bu kongrede, tartışmalar sırasında Vollmar ve diğer oportünistler, büyük köylülerin dereceli olarak sosyalizme geçişi gibi Marksizm'e aykırı «kuramları» kabul ettirmeye çalıştılar. Engels, Fransız sosyalistlerinin, tarım programlarındaki yanlışları düzeltmek için bu yazıyla tartışmaya katıldı. (Fransızların tarım program 1892 Marsilya kongresinde kabul edilmiş ve 1894 Nantes kongresinde tamamlanmıştı.) Fransız sosyalistleri de belli ölçüde marksist tutumdan ayrılarak, oportünistlere bazı ödünler veriyorlardı.

Engels bu yapıtında, proletaryanın değişik köylü grupları karşısındaki siyasetinin devrimci temellerini açıklamakta ve işçi sınıfı ile emekçi köylülüğün ittifakı düşüncesini geliştirmektedir.

beri sürmekte ve burada da köylü, gitgide ya «kovulmakta»[2] ya da ekonomik ve siyasal açıdan arka plana itilmektedir.

Bugüne kadar köylü, çoğu zaman sadece, tarla yaşamındaki yalıtlanmışlığına dayanan gevşekliğiyle bir siyasal unsur olarak ortaya çıkmıştır. Nüfusun büyük kitlesinin bu gevşekliği, yalnız Paris ve Roma'daki parlamenter yozlaşmanın değil, aynı zamanda Rus despotizminin de en büyük dayanağını oluşturmaktadır. Ama bu, mutlak olarak üstesinden gelinemez değildir. İşçi hareketinin doğmasından bu yana burjuvalar Batı Avrupa'da, özellikle küçük mülkiyetin egemen olduğu yerlerde sosyalist emekçileri köylülerin hayal gücüne *«paylaştırıcı»*[3] görüntüsüyle sunarak kolaylıkla, köylü mülkiyeti üzerinde bazı amaçları olan tembel ve açgözlü kentliler olarak göstermişlerdir. 1848 Şubat devrimindeki karmaşık sosyalist özlemler, Fransız köylülerinin gerici oy pusulalarıyla çok çabuk silinip süpürüldü. Sükûnet isteyen kır insanı, anılarının hazinesinden, köylülerin imparatoru Napoléon efsanesini çıkardı ve İkinci İmparatorluğu yarattı. Köylülerin bu başarısının Fransız halkına neye mal olduğunu biliyoruz; bunun sonuçlarının acısını bugün bile çekiyor.

Ama o dönemden bu yana çok şey değişti. Kapitalist üretim biçiminin gelişmesi, küçük tarım işletmesine öldürücü bir darbe vurdu. Küçük tarım işletmesi çökmekte, karşı konulmaz biçimde yok olmaktadır. Kuzey ve Güney Amerika'yla birlikte Hindistan'ın rekabeti, Avrupa pazarını ucuz tahıl ürünleriyle doldurdu, hem de öylesine ucuz ki, hiç bir yerli üretici yabancı rakipleriyle mücadele içine giremez. Büyük toprak sahibi ve küçük köylü, kendi gözleriyle göre göre yıkılmalarına aynı biçimde bakmaktadır. Ve her ikisi de toprak sahibi ve kır insanı olduklarından, büyük mülk sahibi, kendini küçük köylünün çıkarlarının en büyük savunucusu

[2] **Wird «gelegt». Bauernlegen,** Almanya tarihinde köylülerin kovulmaları, mülksüzleştirilmelerini gösteren teknik terim. **(Lenin'in bu yapıtın başlangıcının kendisi tarafından yapılan çevirisine koyduğu not.)**

[3] Özgün metinde Fransızca: Partageux.

olarak koymakta ve öteki de bunu —bütün olarak— olduğu gibi kabul etmektedir.

Yine de Batı, güçlü bir sosyalist işçi partisinin geliştiğini görmüştür. Şubat devrimi dönemindeki karanlık sezgiler ve duygular aydınlanmış, gelişmiş, derinleşmiş, belirli ve elle tutulur talepleri içeren, bütün bilimsel gerekliliklere karşılık veren bir program olmuştur. Bu talepler, Alman, Fransız, Belçika parlamentolarında gitgide artan sayıda sosyalist milletvekilleri tarafından temsil edilmektedir. Siyasal iktidarın sosyalist parti tarafından ele geçirilmesi, gitgide daha yakın görünmektedir. Ama siyasal iktidarı ele geçirebilmesi için bu partinin önce kentlerden tarlalara geçmesi, kırda bir güç olması gerekir. Bütün diğer partiler üzerinde, ekonomik nedenleri siyasal sonuçlara bağlayan yakın ilişkiyi açıkça görebilme üstünlüğüne sahip olan, bu koyun postu altında gizlenen kurdun, köylünün bu boşboğaz dostu büyük toprak sahibinin maskesini çoktan indirmiş olan bu parti, yıkıma mahkûm köylüyü, sanayi işçisinin edilgin düşmanından etkin düşmanına dönüştürülmesine kadar sahte savunucularının eline sakin sakin bırakmalı mıdır? Ve işte köylü sorununun özüne geldik.

I

Kendisine yönelebileceğimiz tarımsal nüfus çeşitli bölgelere göre de çok değişen, çok farklı unsurlardan oluşmaktadır.

Fransa'da ve Belçika'da olduğu gibi Almanya'nın Batısında da, küçük topraklı köylülerin küçük ekimciliği egemendir; bunlar çoğunlukla kendi topraklarının sahibi ve azınlıkla kiracı çiftçilerdir.

Kuzey-batıda —Aşağı-Saksonya ve Schleswig-Holstein'da— uşaklar, hizmetçiler, hattâ gündelikçilerden vazgeçemeyen büyük ve orta köylüler egemendir. Bavyera'nın bir bölümünde de aynıdır.

Prusya'nın Elbe'nin doğusundaki kesimi ve Mecklembourg, büyük toprak mülkiyetinin ve çiftlik hizmetçilerinin ve

gündelikçilerin yardımıyla uygulanan büyük yetiştiriciliğin, bunun yanında, görece güçsüz ve sürekli azalan bir oranda da orta ve küçük köylülerin alanıdır.

Orta Almanya'da bütün bu mülkiyet ve işletme biçimleri, içlerinden birinin diğerleri üzerinde geniş bir alanda egemenliği söz konusu olmadan, bölgesine göre değişen oranlarda birbirlerine karışmıştır.

Üstelik, sahip olunan ya da kiralanan tarlanın aileyi beslemeye yetmediği, sadece bir yerel sanayinin kurulması için temel oluşturduğu ve bu sanayiye inanılmaz derecede düşük ücretler ödenmesini sağlayarak, her türlü yabancı rekabete rağmen ürünlere sürekli bir sürüm olanağı veren az ya da çok geniş bölgeler bulunmaktadır.

Kırsal nüfusun bu kesimleri arasında, sosyal-demokrat partinin kazanabilecekleri hangileridir? Tabiî, bu sorunu ancak genel çizgileri içinde inceliyoruz. En belirgin biçimleri gözönüne alıyoruz; ara aşamalar ve karma tarımsal nüfuslarla uğraşmamız için yerimiz yetersiz.

Küçük köylüden başlayalım. Batı Avrupa için, bütün köylülerin en önemlisi olmasıyla birlikte, bütün bu sorunda bize kritik örneği vermektedir. Küçük köylü karşısındaki konumumuzu belirlersek, kırsal nüfusun diğer unsurları karşısındaki tutumumuzu belirlememizi sağlayacak dayanak noktalarını da elde ederiz.

Küçük köylüden, ailesi ile birlikte düzenli olarak işleyebileceğinden daha büyük ve ailesinin beslenmesi için gerekli olandan daha küçük olmayan bir toprak parçasının sahibi ya da kiracısını —özellikle sahibi— anlıyoruz. Bu küçük köylü, küçük zanaatkâr gibi, henüz iş araçlarının sahibi olmasıyla çağdaş proleterden ayrılan bir emekçi, dolayısıyla aşılmış bir üretim biçiminin kalıntısıdır. Atası olan serf ya da çok istisnaî olarak özgür, ama haraç ve angarya yükümlülüğü olan köylüden üç noktada farklıdır. İlkin Fransız Devrimi onu, senyörüne olan feodal yükümlülük ve hizmetlerinden kurtarmış ve örneklerin çoğunda, en azından Ren'in sol kıyısında olduğu gibi, toprağını mülkiyetine vermiştir. —İkin-

ci olarak, özerk ortaklığın (communauté) koruyuculuğunu kaybetmiştir. Böylece eski ortaklıktan yararlanma payından yoksun kalmıştır. Ortaklık toprağı, gerek eski senyör tarafından, gerek Roma hukukuna dayanan, «aydınlanmış» bir bürokratik yasa tarafından elinden alınmıştır. Küçük köylü böylelikle, saman satın almadan hayvanını besleme olanağından yoksun kaldığını görür. Ama ekonomik açıdan, ortaklık toprağından edindiği yararların kaybı, feodal yükümlülüklerin kalkmasını fazlasıyla karşılamaktadır. Çift hayvanları besleyemeyen köylülerin sayısı sürekli artmaktadır. Bugünkü köylü, üçüncü olarak, eski üretici faaliyetinin yarısını kaybetmesiyle de farklıdır. Eskiden ailesiyle birlikte, yine kendi ürettiği hammaddelerin yardımıyla, ihtiyacı olan sanayi ürünlerinin büyük bir bölümünü yapıyordu. Onda olmayan da, tarım dışında bir meslekleri daha olan ve ücretleri çoğu zaman trampa ya da karşılıklı hizmetle ödenen köy komşuları tarafından veriliyordu. Aile ve onun ötesinde köy, kendi kendilerine yetiyorlar ve gerekli olan hemen hemen her şeyi üretiyorlardı. Bu, hemen en saf durumunda doğal ekonomiydi, hemen hiç para kullanılmıyordu. Kapitalist üretim, para ekonomisi ve büyük sanayi aracılığıyla bu duruma son verdi. Ortaklık toprağından yararlanmak, köylünün varlığının bir temel koşuluysa, ek olarak bir sanayi uygulaması da ikincisiydi. Dolayısıyla köylü gitgide daha aşağı düştü. Vergiler, kötü hasatlar, bölüşmeler, davalar, kır insanlarını birbiri ardına tefeciye sürükler, borçlanma gitgide genelleşir ve her biri için önemli olur; kısacası, bizim küçük köylümüz, aşılmış bir üretim biçiminin her kalıntısı gibi karşı konulmaz biçimde yıkıma mahkûmdur. Geleceğin proleteridir.

Bu açıdan, sosyalist propagandaya kulak kesilmesi gerekir. Ama içine işlemiş olan mülkiyet duygusu, onu henüz bundan engellemektedir. Küçük toprak parçasını korumak için ne kadar çetin bir mücadele vermek zorunda kalırsa, umutsuzluk, onun toprağına o kadar sıkı sıkıya yapışmasına yol açacak, büyük toprak mülkiyetinin ortaklığa aktarılmasından söz eden sosyal-demokrat da o kadar, tefeci ve avukat gibi tehlikeli bir düşman olarak görünecektir. Sosyal-demok-

rasi bu önyargıyı nasıl dağıtabilir? Kendi kendine sadakatini bozmadan, ölmekte olan küçük köylüye ne verebilir?

Burada, marksist eğilimli Fransız sosyalistlerinin tarım programında pratik bir dayanak noktası buluyoruz: küçük köylü ekonomisinin klasik ülkesinden gelmesiyle, bu daha da dikkate değer.

1892 de Marsilya Kongresi'nde[4], partinin ilk tarım programı kabul edildi. Parti, mülk sahibi olmayan tarım *işçileri* için (gündelikçiler ve çiftlik uşakları) şunları istemektedir: tarım işçileri sendikaları ve belediye meclisleri tarafından saptanan asgari ücret; yarısı işçilerden oluşan tarımsal yargı kurulları *(conseils de prud'hommes);* komün topraklarının satışının yasaklanması ve devlet topraklarının, sahip olduğu ya da kiraladığı bütün toprağın ortak ekim amacıyla, topraksız tarım emekçilerinin birleşmiş ailelerine ücretli işçi çalıştırma yasağıyla ve komünün denetimi altında kiralayacak olan komünlere kiralanması; yaşlılar ve sakatlar için, büyük toprak sahiplerinden alınacak özel bir vergiyle beslenen emekli sandıkları.

Aralarında özellikle kiracıların hedef alındığı *küçük köylüler* için, maliyet fiyatıyla köylülere kiralanması amacıyla komün tarafından tarım makinaları alınması; gübre, akaçlama boruları, tohum, vb. satın alınması ve ürünlerin satılması için tarım birliklerinin kurulması; değeri 5 000 frankı aşmayan mülkler için ferağ ve intikal harcının kaldırılması; aşırı kiraları indirmekle, topraktan ayrılan kiracı ve ortakçılara, mülke kattıkları fazla değer için yapılacak ödemeleri saptayacak, İrlanda türü hakemlik kurulları; Medeni kanunun[5], toprak sahiplerine hasat üzerinde bir ayrıcalık tanıyan 2102.

[4] Fransız işçi partisinin X. kongresi.

[5] Engels burada sadece Medeni kanunu (Napoléon kanunu) değil, I. Napoléon döneminde 1804-1810 arasında kabul edilen beş kanun (medeni, medeni usul, ticaret, ceza, ceza usul) tarafından temsil edilen bütün burjuva hukuk sistemini gözönünde tutmaktadır. Bu kanunlar, Napoléon Fransa'sı tarafından işgal edilmiş olan Almanya'nın Batı ve Güney-batı bölgelerinde ve hattâ 1815'te Prusya'ya bağlanmasından sonra da Renanya'da yürürlükte kalmıştı.

maddesinin kaldırılması; alacaklı için henüz tarlada bulunan hasata el koyma hakkının kaldırılması; tarım araçlarının, ürünün, tohumun, gübrenin ve çift hayvanlarının, köylü için işini yürütebilmesi için zorunlu olan bölümünden, el koyulamayacak bir ihtiyat oluşturulması; uzun zamandan beri eskimiş olan genel kadastronun gözden geçirilmesi ve bu olana kadar, her komün için yerel gözden geçirme; son olarak, parasız tarımbilimi dersleri ve tarımsal deney tarlaları istenmektedir.

Görülüyor: köylülerin yararına yapılan talepler —burada şimdilik işçilerin yararına yapılanlarla ilgilenmeyelim— pek uzağa gitmiyor. İçlerinden bir bölümü, daha önceden başka ülkelerde gerçekleşmiştir. Kiralamalarda hakemlik kurulları, bilerek İrlanda modelinde aktarılmaktadır. Tarım birlikleri şimdiden Renanya ülkelerinde vardır. Kadastronun gözden geçirilmesi, bütün Batı Avrupa'da bütün liberallerin ve hattâ bürokratların sürekli bir dindarca dileğidir. Diğer noktalar da aynı biçimde, kapitalist rejim bundan özde bir zarar görmeden gerçekleştirilebilir. Bu, sadece programı nitelendirmek içindir. Böyle söylemekle kınamıyorum, tersine.

Bu program, Fransa'nın en farklı bölgelerindeki köylüler içinde Partinin işlerini öyle iyi yürüttü ki —yedikçe iştah artar— onu, tarımcıların zevkine daha iyi uydurmak zorunluluğu hissedildi. Yine de burada, tehlikeli bir alanda serüvene girildiği pekâlâ da seziliyordu. Köylüye, geleceğin proleteri olarak değil de bugünkü kırsal toprak sahibi olarak, genel sosyalist programın temel ilkelerini çiğnemeksizin nasıl yardım götürmeli? Bu eleştiriden kurtulmak için, yeni pratik önerilerin başına sosyalizmin ilkesinin, kapitalist üretim biçiminin onu tehdit ettiği yıkım karşısında, bu yıkımın kaçınılmaz olduğunun çok iyi görülmesine rağmen, küçük mülkiyetin korunmasını istediğini göstermeye çalışan kuramsal nedenler açıklaması getirildi. Bu nedenler açıklamasıyla taleplerin kendilerini, Eylül'de Nantes Kongresi'nde kabul edildikleri biçimleriyle daha yakından inceleyelim.

İşte gerekçeler:

«Partinin genel programının terimleriyle, üreticilerin ancak üretim araçlarının mülkiyetine sahip olduklarında özgür olacaklarını gözönünde tutan;

«sanayi alanında bu üretim araçlarının, üreticilere ancak kolektif ya da toplumsal bir biçim altında geri verilebilecekleri bir kapitalist merkezileşme düzeyine ulaşmış olmalarına rağmen, halen Fransa'da, en azından tarım ya da toprak alanında aynı durumun olmadığını, üretim aracı olan toprağa birçok noktada üreticilerin bizzat kendileri tarafından sahip olunduğunu gözönünde tutan;

«köylü mülkiyeti tarafından belirlenen bu durum, *yazgısal olarak yokolmaya yönelikse*[6] de, sosyalizmin rolü, mülkiyet ile emeği ayırmak değil, tam tersine, bütün üretimin, bölünmesi proleter durumuna düşmüş bütün emekçilerin kölelik ve sefaletini getiren bu iki etkenin aynı ellerde birleşmesini sağlamak olduğundan, sosyalizmin bu yokoluşu hızlandırma durumunda olmadığını gözönünde tutan;

«sosyalizmin görevi, aynı demiryolları, madenler, fabrikalar, vb. gibi, işletmeyen sahiplerinin elinden alınan büyük mülkler aracılığıyla, kolektif ya da toplumsal biçim altında, tarım proleterlerini mülk sahibi yapmak olmakla birlikte, daha az kaçınılmaz olmayan görevinin de topraklarını kendileri eken mülk sahiplerini maliyeye, tefeciliğe ve yeni toprak senyörlerinin uzanan ellerine karşı, küçük toprak parçalarının mülkiyetini korumak olduğunu gözönünde tutan;

«bu korumayı, çiftçi ve *ortakçı*[7] adı altında başkalarının topraklarını değerlendiren ve gündelikçileri sömürseler de, kendilerinin kurbanı oldukları sömürü tarafından buna bir ölçüde zorunlu bırakılmış olan üreticilere de yaymanın yerinde olduğunu gözönünde tutan;

«yaygın ve yoğun sefaletten, anarşistlerin tersine, toplumsal düzenin dönüşümünü beklemeyen ve emek ve toplum için kurtuluşu sadece, hükümeti ele geçiren ve yasa ya-

[6] Özgün metinde Fransızca: fatalement appelé à disparaître.

[7] Özgün metinde Fransızca: métayers.

pan kır ve kent emekçilerinin örgütlenmesinde ve birleşmiş çabalarında gören işçi partisi, ortak düşman olan toprak feodalitesine karşı tarımsal üretimin bütün unsurlarını, çeşitli sıfatlarla ulusal toprağı değerlendiren bütün faaliyetleri aynı mücadele içinde birleştirmeyi amaçlayan aşağıdaki tarım programını kabul etmiştir.»

Bu gerekçeleri biraz daha yakından inceleyelim.

İlkin, Fransız programının, üreticilerin özgürlüğünün üretim araçlarının mülkiyetini varsaydığını söyleyen cümlesinin, hemen aşağıdakiyle tamamlanması gerekir: üretim araçlarının elde edilmesi ancak iki biçim altında mümkündür, ya, üreticiler için hiç bir zaman hiç bir yerde genel olmamış olan ve sanayinin gelişmesinin gitgide olanaksız kıldığı bireysel mülkiyet olarak; ya da maddi ve düşünsel koşulları kapitalist toplumun gelişmesi tarafından yaratılmış olan biçimle, ortak mülkiyet olarak. Dolayısıyla, üretim araçlarının *kolektif* mülk edinilmesi, proletaryanın kullanabildiği bütün araçlarla izlenmelidir.

Öyleyse, üretim araçlarının ortak mülkiyeti, burada, araştırılması gereken tek temel amaç olarak sunulmuştur. Sadece, alanın zaten hazır olduğu sanayide değil, genel olarak, dolayısıyla tarımda da böyledir. Programa göre bireysel mülkiyet, hiç bir zaman hiç bir yerde bütün üreticilere yayılmamıştır; bu nedenle ve üstelik sanayinin gelişimi onu ortadan kaldırdığı için, sosyalizmin çıkarı onu korumakta değil, ortadan kalkmasını görmektedir; çünkü var olduğu yerde ve var olduğu ölçüde, ortak mülkiyeti olanaksız kılar. Eğer programa başvuracaksak, burada ifade edilen genel tarihsel gerçeği, bugün onun Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da bir gerçek olarak kalmasını sağlayan koşullar içine yerleştirdiği için, Nantes'da söylenen cümleyi çok anlamlı bir biçimde değiştiren tam programa başvuralım.

Yalıtlanmış üreticilerin üretim araçlarına sahip olmaları, artık bugün onlara gerçek bir özgürlük sağlamaz. Zanaatçılık kentlerde şimdiden yıkılmıştır; Londra gibi büyük merkezlerde de tamamen kaybolmuş, yerini büyük sanayi, *sweating-*

system[8] ve kusurlu iflaslarla yaşayan sefil şarlatanlar almıştır. Kendi hesabına ekip-biçen küçük köylü, ne küçük toprak parçasının ne de özgürlüğünün güvenli mülkiyetine sahiptir. Evi, avlusu, birkaç tarlası gibi o da tefeciye aittir. Varlığı, sağda solda birkaç sakin gün geçirebilen proleterinkinden daha az güvenlidir, borçlarının kölesi olan köylünün hiç böyle günü yoktur. Medeni Kanun'un 2102. maddesini kaldırın, tarım araçları, hayvan, vb. den el konulamaz bir yedek bölümü yasayla güvence altına alın, onu, kendi «rızasıyla» hayvanını satacağı, kendini gövdesi ve ruhuyla tefeciye satacağı ve can çekişmek için bir çeyrek saat satın almaktan memnun kalacağı bir zorunluluğa karşı güvence altına alamazsınız. Küçük köylüyü kendi mülkiyeti içinde koruma girişiminiz, onun özgürlüğünü değil, sadece köleliğinin özel biçimini korur; içinde ne yaşayabildiği ne de ölebildiği bir durumu uzatır! Demek ki programımızın birinci paragrafına başvurmanız zahmete değmezdi.

Nedenlerin açıklamasına göre, üretim aracı olan toprak, halen Fransa'da birçok noktada, bireysel sıfatla üreticilerin kendi sahipliğindedir; oysa sosyalizmin rolü mülkiyet ile emeği ayırmak değil, tam tersine her üretimin bu iki faktörünü aynı ellerde birleştirmek olmalıdır. —Bu genel görünüm altında, sosyalizmin rolünün burada olmadığını; tam tersine, üretim araçlarını üreticilere *kolektif olarak* vermek olduğunu daha önce de belirttik. Bu gözden kaçırılınca, yukarda söylenen cümle bizi yanlışa sürükler, sosyalizmin, bugün sadece görünüşte öyle olan küçük köylü mülkiyetini gerçekliğe dönüştürmeye, dolayısıyla küçük toprak kiracısından bir mülk sahibi yapmaya ve borç içindeki mülk sahibinin borçlarını ödemeye yönelik olduğunu sanmaya götürür. Tabiî ki, sosyalizm köylü mülkiyetinin bu yanlış görünümünün ortadan kalkmasıyla ilgilidir; ama bu yanlış görünüm bu biçimde ortadan kalkmamalıdır.

[8] Emekçilerin ezilmesi sistemi. Özellikle İngiltere'de, çok kötü koşullar içinde ve çok düşük ücretlerle işçi çalıştıran yerler için kullanılırdı.

Ne olursa olsun şimdi oradayız: programın gerekçeleri saf ve yalın biçimde ilân edebilirler ki, sosyalizmin görevi, zorunlu görevi, «topraklarını kendileri eken mülk sahiplerini, maliyeye, tefeciliğe ve yeni toprak senyörlerine karşı küçük toprak parçalarının mülkiyetini korumak»tır.

Öyleyse bu gerekçeler sosyalizmden, bir önceki paragrafta olanaksız olduğunu bildirdikleri bir şeyi yapmasını istemektedirler. Bu mülkiyetin «yazgısal **olarak yokolmaya** yönelik olduğunu» söyledikten sonra, tarımcıların küçük köylü mülkiyetini «elde tutmalarını korumasını» sosyalizme buyurmaktadırlar. Maliye, tefecilik, yeni toprak senyörleri, kapitalist üretimin köylü mülkiyetinin yazgısal yokoluşunu sonuna götürmesini sağlayan araçlardan başka bir şey midirler? Sosyalizmin köylüyü bu üçlüye karşı hangi araçların yardımıyla koruması gerektiğini daha ilerde göreceğiz.

Ama küçük köylü, mülkiyeti içinde korunma hakkına sahip olmakta yalnız değildir. Aynı biçimde,

«bu korumayı, çiftçi ve ortakçı adı altında başkalarının topraklarını değerlendiren ve gündelikçileri sömürseler de, kendilerinin kurbanı oldukları sömürü tarafından buna bir ölçüde zorunlu bırakılmış olan üreticilere de yaymak» yerindedir.

İşte şimdi oldukça garip bir alandayız. Sosyalizm özellikle ücretlilerin sömürülmesiyle savaşır. Ve burada gelip bize,... «gündelikçileri sömürdükleri» zaman Fransız çiftlik kiracılarını korumanın sosyalizmin zorunlu görevi olduğu söyleniyor, —metinden aynen aktardım! Ve bunun nedeni «kendilerinin de kurbanı oldukları sömürü» tarafından buna zorunlu bırakılmaları!

Bu yanlış konum içine girildiği zaman, kendini kaymaya bırakmak ne kadar hoş ve kolay oluyor! Büyük ve orta Alman köylüleri gelip Fransız sosyalistlerine, tefeciler, vergi tahsildarları, buğday spekülatörleri ve hayvan tüccarları tarafından «kurban edildikleri sömürüyü» hatırlatarak, hizmetkârlarını sömürdükleri zaman partinin onları koruması için Alman sosyalist partisi yönetim kurulu nezdinde kendi lehlerine aracılık etmeleri için rica etsinler, —onlara ne kar-

şılık verecekler? Ya bizim büyük toprak sahiplerimizin de, kendilerinin de borsa, rant ya da buğday tefecileri tarafından «kurban edildikleri sömürüye» dayanarak, toprak işçilerinin sömürüsünde sosyalist koruma istemek için kont Kanitz'i[9] (ki o da onlarınkine benzer, buğday ithalinin ulusallaştırılmasına yönelik bir tasarı sunmuştur) göndermeyeceklerinin güvencesini kim veriyor onlara?

Ama hemen söyleyelim ki, Fransız dostlarımız görünmek istedikleri kadar kötü düşünmüyorlar! Söz konusu parça, sadece bu çok özel duruma uygulanmalıdır: Fransa'nın kuzeyinde, çok elverişsiz koşullarla şeker pancarı ekmeleri zorunluluğuyla köylülere toprak kiralanmaktadır; ayrıca bizde de yapıldığı gibi, pancarları belli bir fabrikaya, onun tarafından saptanmış fiyatla satmak, belli bir tohum satın almak, önceden verilmiş belli bir miktar gübre kullanmak zorundadırlar ve ürünleri teslim ederken de utanç verici bir biçimde aldatılırlar. Bütün bunlar Almanya'da da vardır. Ama eğer bu tür köylüler korunmak isteniyorsa, bunun kaçamaksız söylenmesi gerekirdi! Böyle, bütün genelliği içinde kurulmuş bir cümleden çıkarak yargıda bulunulacaksa, bu cümlenin sadece Fransız işçi partisinin programını değil, aynı zamanda genel olarak sosyalizmin temel ilkesini de ayaklar altında çiğnediğini kabul etmek gerekir; dolayısıyla nedenlerin açıklamasının yazarları, gerekçeleri son derece özensiz olan metin, eğer çeşitli yanlardan, amaçlarının aksi yönde sömürülürse, yakınmaya hakları olmayacaktır.

Aynı biçimde, gerekçelerin son sözcükleri de yanlış anlamaya yol açmamalıdır: Sosyalist işçi partisi,

«ortak düşman olan toprak feodalitesine karşı tarımsal üretimin bütün unsurlarını, çeşitli sıfatlarla ulusal toprağı değerlendiren bütün faaliyetleri aynı mücadele içinde birleştirme»lidir.

Herhangi bir ülkenin işçi partisinin, kendi saflarına kır

[9] Kont Hans Wilhelm Alexandre Kanitz (1841-1913) : Alman siyasetçi, tutucu partinin önderlerinden ve Prusya genel meclisi ile Alman ulusal meclisi üyesi.

proleterleri ve küçük tarımcılardan başka büyük ya da orta köylüleri ya da zengin çiftlik kiracıları, hayvan yetiştiricileri ve ulusal toprağı işleten diğer kapitalistleri kabul etmesi gerektiğine açıkça karşı çıkarım. Bunların tümünün toprak feodalitesini ortak düşmanları olarak gördüklerini, onlarla bazı sorunlarda anlaşmamızı, belirli amaçlar için belli bir süre onların yanında savaşmamızı kabul ederim; ama, Partimizin içine toplumun her sınıfından gelen bireyleri kabul edebileceksek de, kapitalist ya da orta köylü ya da orta burjuva çıkar guruplarını hoşgöremeyiz. Burada da anlam göründüğü gibi değil; yazarların bütün bunları düşünmedikleri ortada; ama ne yazık ki, genelleştirme ihtiyacı onları çok uzağa itmiştir ve sözlerinin sözcük anlamlarıyla alınmalarına şaşmamaları gerekir.

Nedenlerin açıklamasını, programa yapılan yeni ekler izlemektedir. Bunlar da nedenlerin açıklaması kadar özensiz biçimde yazılmıştır.

Komünlerin tarım makinaları almaları ve bunları maliyet fiyatıyla köylülere kiralamaları gerektiğine ilişkin madde, komünlerin bunları devletin yardımıyla satın almaları ve daha sonra, parasız olarak küçük ekicilerin kullanımına vermeleri yönünde değiştirilmiştir. Bu yeni ödün, tarlaları ve ekim biçimleri çok kısıtlı bir makine kullanımını gerektiren küçük ekicileri zengin etmeyecektir.

Daha sonra:

«Bütün dolaylı vergilerin kaldırılması ve 3 000 frankı aşan gelirler üzerindeki dolaysız vergilerin müterakki vergiye dönüştürülmesi.»

Yıllardan beri hemen hemen bütün sosyal-demokrat programlar bunu istemektedir. Ama bunun özellikle küçük köylülerin çıkarı için istenmesi, işte yeni olan budur ve sadece, bu cümlenin önemi üzerinde ne kadar az düşünüldüğünü kanıtlamaktadır! Sadece bu örneği vereyim, İngiltere'de devlet bütçesi 90 milyon sterlindir. Gelir vergisi bunun on üç buçuk on dört milyonunu sağlarken, geri kalan yetmiş altı milyon, kısmen ticaret kuruluşlarının vergilendirilmesinden (posta, telgraf, pul) ve büyük ölçüde de, küçük görünmez miktar-

lar kırpan, ama yavaş yavaş milyonlar toplayan, kitle tüketimi üzerindeki vergilerden, bütün yurttaşların ve özellikle yoksulların gelirinin böyle sürekli kemirilmesinden gelir. Ve bugünkü toplumda, devlet harcamalarını başka bir biçimde karşılamak hemen hemen olanaksızdır. Kabul edelim ki İngiltere'de, asgari 120 sterlin (3 000 frank) olan gelirler üzerinde bir müterakki vergi 90 milyonu karşılamak zorunda olsun. Yıllık ortalama birikim, bütün ulusal zenginliğin yıllık artışı 1865-1875 arasında, Giffen'e[10] göre 240 milyon sterlindi. Eğer bugün bu artışın yılda 300 milyon olduğunu varsayarsak, 90 milyonluk mali yükümlülüklerin birikimin yaklaşık üçte birini tüketeceği sonucu çıkar. Başka bir deyişle, bir sosyalist hükümet dışında hiç bir hükümet, böyle bir şeye girişemez: sosyalistler iktidara geldiklerinde, bu vergi reformunu sadece anlık, önemsiz bir borç ödeme gibi gösterecek ve küçük köylülere bambaşka perspektifler açacak işler yapacaklardır.

Bu mali reformun köylüleri daha uzun süre bekleteceğinin farkına varılmış gibidir ve «*beklerken*»[11] onlara şunlar vaadedilmektedir:

«topraklarını kendileri eken mülk sahipleri için toprak vergisinin kaldırılması ve toprağı ipotek borcu altında olanlar için bu verginin azaltılması.»

Bu cümlenin ikinci bölümü, ancak tek bir ailenin ekemeyeceği kadar *büyük* mülklere uygulanabilir ve dolayısıyla, yeniden «gündelikçileri sömüren» bu köylülere yarar sağlamaktadır.

Daha sonra:

«Av hayvanları ve balıkların gözetilmesi ve ürünlerin korunması için gereken tedbirler dışında hiç bir kısıtlama olmaksızın avlanma ve balık tutma özgürlüğü.»

Bunun çok halkçı bir havası var, ama son sözcükler birincilerin bütün değerini ortadan kaldırıyor. Bütün kırda,

[10] Robert Giffen (1837-1910) : İngiliz burjuva iktisatçı ve istatistikçisi.

[11] Özgün metinde Fransızca : en attendant.

köylü ailesi başına kaç tavşan, kaç keklik, kaç turna ve sazan balığı bulunmaktadır? Her köylüye yılda ancak bir tek gün avlanma ve balık tutma hakkı sağlanabilecek kadar!

«Paranın faizinin yasal ve itibari oranının indirilmesi»,

yani tefeciliğe karşı yeni yasalar, iki bin yıldan beri her zaman ve her yerde başarısızlığa uğramış olan bir polis tedbirini uygulamak için yeni bir girişim. Eğer küçük köylü, kendisini tefeciyi ehveni şer olarak görmeye zorlayan koşullar içindeyse, tefeci de onu sömürme olanaklarını, tefeciliğe karşı yasanın pençesine düşmeksizin, her zaman bulacaktır. Bu tedbir ancak küçük köylüyü pohpohlayıp kandırmaya yarayabilir, ama o bundan hiç bir zaman yararlanamaz; tam tersine en çok ihtiyacı olduğu zamanda, krediyi onun için çok güç bulunur kılar.

«Parasız bir sağlık hizmeti ve maliyet fiyatına bir ilâç hizmetinin örgütlenmesi»,

bu tedbir de kuşkusuz sadece köylülere uygulanmamaktadır; daha ileri giden Alman programı ilâçların da parasız verilmesini istemektedir.

«Askere alma döneminde, silâh altında olanların ailelerine tazminat»;

bu, yetersiz biçimde de olsa Almanya ve Avusturya'da vardır ve yine, sadece köylülere uygulanmaz.

«Gübrenin, tarım makina ve ürünlerinin taşıma ücretlerinin indirilmesi»;

bu, Almanya'da yapılmıştır, özellikle de... büyük toprak sahiplerinin yararına olarak yapılmıştır.

«Toprağın iyileştirilmesini ve tarımsal üretimin geliştirilmesini amaçlayan bir kamu işleri planının hemen incelemeye konması»;

bir kez gerçekleştiklerinde, sadece büyük toprak sahiplerine hizmet edecek olan çok belirsiz, çok az kararlaştırılmış, güzel vaatler!

Kısacası, nedenlerin açıklamasının içerdiği bütün olağanüstü kuramsal atılımın ardından, yeni tarım programının pratik önerileri, Fransız işçi partisinin, kendi deyişiyle yaz-

gısal olarak yokolmaya yönelik olan köylü mülkiyetini küçük köylülerin ellerinde tutmalarını nasıl sağlamak istediğini bize hiç bir biçimde açıklamamaktadır.

II

Fransız yoldaşlarımız, bir noktada kuşkusuz haklılar: Fransa'da küçük köylüye *karşı* sürekli bir devrim yapılamaz. Yalnız, köylüleri davaya kazanmak için gerektiği biçimde davranmış gibi görünmüyorlar.

Amaçları küçük köylüyü bugünden yarına, hattâ belki de gelecek genel seçimler için kazanmakmış gibi görünüyor. Bu amaca ulaşmayı da, ancak, kendilerini, bunları savunmak için daha da cesur kuramsal gerekçelere atılmaya zorlayan çok cesur genel vaatlerde bulunarak umudedebilirler. Daha yakından bakıldığında, genel vaatlerin birbiriyle çeliştiği (yazgısal olarak yok olmaya yönelik olduğu söylenen bir durumu koruma vaadi), özel tedbirlerin ya hiç bir etkisi olmayacağı (tefeciliğe karşı yasalar) ya sadece genel işçi talepleri oldukları ya daha çok büyük toprak mülkiyetine yaradıkları ya da küçük köylünün çıkarı içindeki önemlerinin çok küçük olduğu farkedilmektedir; öyle ki, programın doğrudan pratik bölümü ilk yanlışları düzeltmekte ve nedenlerin açıklamasındaki büyük sözleri tamamen masum bir tedbire indirgemektedir.

Açık yürekle söyleyelim: bütün ekonomik durumu, eğitimi, yalıtlanmış yaşama biçimi üzerinde temellenen ve burjuva basını ve büyük toprak sahipleri tarafından beslenen önyargıları gözönünde tutulduğunda, küçük köylü kitlesini bugünden yarına, ancak tutamayacağımızı bildiğimiz vaatlerde bulunursak kazanabiliriz. Sadece, onu kuşatan bütün ekonomik güçlere karşı her durumda mülkiyetini korumayı değil, aynı zamanda halen onu ezen bütün yüklerden kurtarmayı da vaadetmek zorundayız: çiftlik kiracısını özgür bir mülk sahibi yapmak ve toprağı ipotek altında olan mülk sahibinin borçlarını ödemek. Bunu yapabilecek olsaydık, zorunlu olarak bugünkü duruma ulaşmış olan bir gelişimin baş-

langıç noktasına dönmüş olurduk. Köylüyü kurtarmış olmazdık, ona bir çeyrek saat can çekişme zamanı vermiş olurduk!

Ama çıkarımız köylüyü, vaatlerimizi yerine getiremediğimiz zaman bizi bugünden yarına terketmesi için, bugünden yarına kazanmakta değildir. Küçük toprak mülkiyetini korumamızı isteyen köylüyü de, sonsuza dek patron olarak kalmak isteyen küçük patronu da hiç bir zaman yoldaşımız yapamayız. Bu kişiler, Yahudi düşmanlarının yanlarında kendi yerlerindedirler. Küçük işletmelerinin kurtulacağı vaadini duymak için onlara gitsinler; bu parlak cümlelerin değerinin ne olduğunu ve göklerini dolduran kemanların hangi ezgileri çaldığını öğrendiklerinde, gitgide daha kalabalık olarak, daha az vaatte bulunan ve kurtuluşu başka bir yanda arayan bizlerin daha güvenli kişiler olduğumuzu kabul edeceklerdir. Eğer Fransızlarda da bizdeki gibi, gürültülü bir Yahudi düşmanı demagoji olsaydı, Nantes'daki yanlışı kolaylıkla yapmazlardı!

Öyleyse, küçük köylüler karşısındaki konumumuz nedir? Ve iktidarın elimize geçtiği gün onların karşısında nasıl davranmamız gerekir?

İlkin, Fransız programının şu cümlesi kesinlikle doğrudur: küçük köylünün kaçınılmaz yokoluşunu önceden görüyoruz, ama hiç de bu yokoluşu hızlandırmakla yükümlü değiliz.

Ve üstelik, iktidara geldiğimizde, büyük toprak sahiplerine yapmak zorunda olacağımız gibi, küçük köylüleri zorla (tazminatla ya da tazminatsız olsun) mülksüzleştirmeyi düşünemeyeceğimiz çok açıktır. Küçük köylüye karşı görevimiz ilkönce, bireysel mülkünü ve işletmesini, zorlayarak değil, ama örneklerle yönelterek ve toplumun yardımını emrine vererek, kooperatif işletmeye aktarmaktır. Ve burada, daha bugünden gözüne çarpacak yararları küçük köylüye gösterme olanaklarımız eksik değildir.

Yaklaşık yirmi yıl önce, bütün ülkede gerçek bir kent olarak yalnız Kopenhag'a sahip olan ve dolayısıyla bu kent dışında, köylüler arasında propagandayla kısıtlanmış olan Danimarka sosyalistleri bu tür tasarıların taslağını çizmişler-

di. Bir köyün ya da bir çevrenin —Danimarka'da çok sayıda yalıtlanmış büyük çiftlik vardır— köylüleri bütün topraklarını tek bir büyük çiftlik halinde birleştirecekler, onu ortak hesaba ekip biçecekler ve ürünleri, katılan toprak, sürülen para ve verilen emekle orantılı olarak bölüşeceklerdi. Danimarka'da küçük mülkiyetin ikincil bir rolü vardır. Ama bu düşünceyi bir küçük toprak mülkiyeti ülkesine uygularsak, şu sonuca ulaşırız: küçük mülkleri birleştirince ve bunları büyük ekim yöntemlerine göre işleyince, o zamana dek kullanılan el emeğinin bir bölümü gereksiz olmaktadır; bu emek tasarrufu, özellikle büyük ekimin en önemli yararlarından biridir. Bu el emeği iki biçimde kullanılabilir: ya komşu büyük mülklerden alınan başka topraklar köylü kooperatifinin emrine verilir, ya da, ek bir sanayi işi için, mümkün olduğu kadar ve tercih edilerek kişisel kullanım için araçlar verilir. Her iki durumda da, köylü kooperatifi daha iyi bir ekonomik duruma getirilmekte ve aynı zamanda da toplumun genel yönetimine, köylü kooperatifini giderek daha yüksek bir biçime geçirmek ve kooperatifin bütün olarak olduğu kadar tek tek üyelerinin de hak ve ödevlerini, büyük topluluğun diğer kollarının hakları ve ödevleriyle dengelemek için gerekli etki gücü sağlanmaktadır. Her özel durumun koşulları ve bizim iktidarı ele geçireceğimiz koşullar, bu özel durumda nasıl davranacağımızı bize gösterecektir. Böylelikle, belki de bu kooperatiflere daha başka avantajlar da sağlayabileceğiz: faiz oranını yeterince düşürerek bütün ipotek borcunun ulusal bankaya aktarılması; büyük işletmeciliği yerleştirmek için kamu fonlarından avans verilmesi (bu avanslar zorunlu olarak ve tercihan parayla olmayacak, gerekli ürün biçiminde de olacaktır: makineler, gübre, vb.) ve daha başka avantajlar.

Her durumda temel olan, köylülere, onların mülkünü ancak bir kooperatif mülkü ve işletmesine dönüştürerek kurtarıp koruyabileceğimizi anlatmaktır. Çünkü köylülerin yıkımına yol açan, özellikle, bireysel mülkiyetin sonucu olan bireysel işletmeciliktir. Eğer bireysel işletmeciliği korumak istiyorlarsa, onların aşılmış üretim biçimi büyük kapitalist

işletmeciliğe yerini bırakırken, zorunlu olarak mülklerinden kovulacaklardır. Durum ortadadır; ve biz köylülere, kapitalist hesabına değil kendi ortak hesaplarına büyük işletmeciliği getirme olanağını sunduğumuzda, köylülere bunun kendi çıkarlarına olduğunu anlatmak olanaksız mıdır?

Küçük toprak sahibi köylülere, kapitalist üretimin üstünlüğü karşısında onları, bireysel mülk ve işletmelerinin sahibi olarak koruyacağımızı vaadedemeyiz. Sadece, onların mülkiyet ilişkilerine, kaba güç yardımıyla isteklerine karşı biçimde müdahale etmeyeceğimize söz verebiliriz. Ayrıca bugünden itibaren, kapitalistlerin ve büyük toprak sahiplerinin küçük köylülere karşı mücadelesinin daha az namussuz araçlarla yürütülmesi ve bugünkü dolaysız soygun ve dolandırıcılığın mümkün olduğu ölçüde engellenmesi için elimizden geleni yapabiliriz. Bu, ancak istisnai olarak başarıya ulaşacaktır. Gelişmiş kapitalist üretim biçiminde dürüstlüğün nerede bittiğini ve dolandırıcılığın nerede başladığını kimse bilmez. Ama kamu iktidarlarının aldatanlar tarafında ya da diğer tarafta olmalarına göre, işler her zaman çok farklı olacaktır. Ve biz kararlı biçimde küçük köylüden yana olacağız; yazgısını daha çekilebilir kılmak için, eğer buna karar vermişse, kooperatife geçişini kolaylaştırmak ve hattâ, karar vermemişse, küçük toprağının sahibi olarak düşünme zamanı bırakmak için mümkün olan her şeyi yapacağız. Böyle davranıyoruz, çünkü önce kendi hesabına çalışan küçük köylünün taşıdığı güç bakımından bizden olduğunu ve sonra bunun Partinin çıkarına olduğunu düşünüyoruz. Proletarya içine düşmesini engelleyeceğimiz, köylü olarak kazanabileceğimiz köylülerin sayısı ne kadar çok olursa, toplumsal dönüşüm de o kadar hızlı ve kolay olacaktır. Bu dönüşüm için, kapitalist üretimin her yerde en son sonuçlarına kadar gelişmesini, son küçük zanaatkârın, son küçük köylünün büyük kapitalist girişimin kurbanları olmalarını beklemeye zorlanmamız hiç bir şeye yaramaz. Köylülerin çıkarına, bu yönde, kamu fonlarının yardımıyla yapılabilecek fedakârlıklar, kapitalist ekonomi açısından, ancak sokağa atılmış para gibi görülebilir, ama yine de bunlar çok

iyi bir yatırımdır, çünkü belki de toplumsal yeniden örgütlenme harcamalarının on katı bir tasarruf sağlarlar. Bu yönde, köylülerle birlikte çok liberal biçimde davranabiliriz. Ayrıntılara girmenin, bu yönde belirli önerilerde bulunmanın yeri burası değil; ancak genel ilkeler söz konusu olabilir.

Dolayısıyla Partiye ve küçük köylülere, amacımızın küçük toprak mülkiyetini sürekli biçimde korumak olduğu izlenimini uyandıran açıklamalar yapmaktan daha kötü bir hizmette bulunamayız. Bu, köylülerin kurtuluşunun yolunu tıkamak, Partiyi gürültücü bir Yahudi düşmanlığı düzeyine indirmek olur. Tam tersine Partimizin görevi köylülere sürekli olarak, kapitalizm iktidarda oldukça hiç bir umudu olmayan durumlarını açıklamak; küçük toprak mülkiyetlerini olduğu gibi korumanın kesinlikle olanaksız olduğunu onlara göstermek; bir demiryolunun bir el arabasını ezdiği gibi, büyük kapitalist üretimin de onların güçsüz ve günü geçmiş küçük işletmesinin üzerinden geçmesinin kesin olduğunu anlatmaktır. Eğer böyle davranırsak, kaçınılmaz ekonomik gelişim yönünde davranırız ve bu gelişim küçük köylülere sözlerimizin doğruluğunu gösterecektir.

Bunun yanı sıra, Nantes programının yazarlarının özde benimle aynı kanıda olduklarına dair inancımı belirtmeden bu konudan ayrılamam. Küçük köylü mülkiyetinin kolektif mülkiyet olmaya adanmış olduğunu bilecek kadar akıllıdırlar!

Küçük toprak mülkiyetinin yokolmaya mahkûm olduğunu kendileri de kabul ediyorlar. Nantes Kongresi'nde ulusal komitenin, Lafargue[12] tarafından yazılan raporu bu görüşle tamamen uyuşmaktadır. Bu rapor Almanca olarak, Berlin'deki *Sozialdemokrat*'ta geçen 18 Ekim'de yayımlanmıştır.[13] Nantes

[12] Paul Lafargue (1842-1911) : Uluslararası işçi hareketinin önemli kişilerinden, Marx ve Engels'in dostu. 1866-1869 yıllarında Enternasyonal'in genel konseyinde üye olarak bulunmuş ve Fransız işçi partisinin kurucuları arasında yer almıştır.

[13] **Der Sozialdemokrat:** Alman Sosyal-Demokrat Partisi'nin haftalık yayın organı, 1894-1895'de Berlin'de yayımlandı.

programının ifadelerindeki çelişkiler, yazarların gerçekte söylediklerini söylemek amacında olmadıklarının kanıtıdır. Eğer anlaşılmazlarsa ya da, daha önce olduğu gibi, ifade biçimleri kötüye kullanılırsa, doğrusu, ancak kendilerine kızabilirler. Ne olursa olsun, programlarını daha iyi açıklayacaklardır ve gelecek Fransız kongresi de kendini, bu programı temelden gözden geçirmek zorunda görecektir.

Şimdi daha zengin köylülere gelelim. Bu kategori içinde, esas olarak miras, ayrıca da borçlandırma ve zorunlu toprak satışları yoluyla, babadan kalma eski toprağa, hattâ bazen daha da fazlasına sahip olan büyük köylüden küçük toprak sahibi köylüye kadar bütün bir ara aşamalar örneklemesi buluyoruz. Orta köylü, küçük köylüler arasında oturuyorsa, onun çıkarları, görüşleri ile diğerlerininkiler arasında hiç bir fark yoktur, çünkü deneyimi ona, kendi benzerlerinden ne kadarının küçük köylü kitlesi içinde batıp gittiğini söyleyecektir. Ama orta ve büyük köylünün egemen olduğu, işletmenin genel olarak çiftlik uşakları ve hizmetçilerinin yardımını gerektirdiği yerlerde durum başkadır. Bir işçi partisi, doğal olarak ilkin ücretliler, yani hizmetkârlar, çiftlik kızları ve gündelikçilerden yana tavır almak zorundadır; bu nedenle de köylülere, içinde işçilerin ücretliliğinin sonsuzlaştırılması bulunan vaatlerde bulunamaz. Orta ve büyük köylüler, böylece var oldukları sürece, ücretliler olmadan işin içinden çıkamazlar. Küçük toprak sahibi köylülere, küçük köylüler olarak korunacaklarının bizim tarafımızdan vaadedilmesi yalnızca budalaca olsa da, aynı şeyi orta ve büyük köylülere vaadetmek, hemen hemen doğrudan ihanettir.

Yeniden kentlerdeki zanaatkârlarla bir paralellik kurabiliriz. Bunlar, doğrusu, yıkıma köylülerden daha fazla yakındırlar, ama yine de bunların arasında sadece çırak değil, işçi de çalıştıranlar ya da çıraklarına bir işçinin işini yaptıranlar vardır. Küçük patronlar arasında, sonsuza dek patron olarak kalmak isteyenlerin, o yanda da bir kurtuluş olmadığını kavramaları için, Yahudi düşmanlarının yanına gitmekten başka yapacakları şey yoktur. Kendi üretim biçimle-

rinin kaçınılmaz yokoluşunu anlayan diğerleri bizim yanımıza geliyorlar ve daha sonra, bütün işçileri bekleyen yazgıyı paylaşmaya hazırdırlar. Büyük ve orta köylüler için de durum başka değildir. Hizmetkârları, hizmetçileri ve gündelikçileri bizi, doğal olarak, kendilerinden daha fazla ilgilendirmektedir. Eğer bu köylüler, işletmeleri için kendilerine güvence vermemizi istiyorlarsa, oldukları yerde kalacaklardır, bunu hiç bir biçimde yapamayız. Onların yeri Yahudi düşmanlarının yanı, Köylüler Birliği ve bu tür, her şeyi vaadettikten sonra hiç birini yerine getirmemekten daha büyük zevki olmayan partilerdir. Ekonomik açıdan, orta ve büyük köylülerin de mutlaka kapitalist rekabet ve denizaşırı tahıl ürünlerinin ucuz üretimi tarafından ezildiklerine kesinlikle inanıyoruz; sürekli büyüyen borçlanma ve bütün bu köylülerin açık yıkımı bunun kanıtıdır. Bu yıkıma karşı, ücretli işçilerin sömürüsünü gitgide ortadan kaldıracak ve büyük ulusal üretim kooperatifinin aynı haklara ve ödevlere sahip kollarına dönüşümü yavaş yavaş sağlayacak bir kooperatif işletmesi halinde mülklerin birleştirilmesini öğütlemekten başka hiç bir şey yapamayız. Eğer bu köylüler bugünkü üretim biçimlerinin kaçınılmaz yıkımını anlarlar, bundan gerekli sonuçları çıkarırlarsa bize geleceklerdir ve onların, dönüşmüş üretim biçimine geçişlerini, elimizden geldiğince kolaylaştırmak bize düşecektir. Bunun dışında, onları yazgılarına terketmek ve bizim çağrılarımızı duyacak olan, onların ücretli işçilerine seslenmek gerekir. Büyük bir olasılıkla, burada da zor yoluyla mülksüzleştirme söz konusu olmayabilecek ve bu biraz kalın kafaları mantığa açabilmek için ekonomik gelişmeye güvenebileceğiz.

Sadece büyük mülkiyete ilişkin olunca, her şey çok basit. Burada karşımızda açık bir kapitalist işletme vardır ve herhangi bir kaygı söz konusu olamaz. Karşımızda tarım proleterleri kitlelerini görüyoruz, bu da görevimizi çok açık seçik kılıyor. Partimiz iktidara gelince, aynı büyük sanayiciler gibi, büyük toprak sahiplerini de mülksüzleştirmekten başka yapacak bir şey yoktur. Bu mülksüzleştirmenin tazminatlı ya da tazminatsız olması ise, esas olarak bize değil,

iktidara geldiğimiz koşullara ve de özellikle, büyük toprak sahibi beylerin takınacakları tutuma bağımlı olacaktır. Bir tazminatın her durumda kabul edilmez olduğunu hiç bir biçimde düşünmüyoruz; sayısını bilemediğim kadar çok kere Marx bana, ona göre, bu çeteden kurtarmalık ödeyerek kurtulmanın bize çok daha az pahalıya malolacağını söylemişti! Ama burada işimiz bu değil. Böylece topluluğa aktarılan büyük mülkler, bunları bu andan itibaren, topluluğun denetimi altında, kooperatiflerde örgütlenmiş olarak işleyen tarım işçilerine verilmelidir. Bunun hangi biçimler altında yapılacağı bugünden belirlenemez. Her durumda, kapitalist işletmenin sosyalist işletmeye dönüşümü, burada tam olarak hazırlanmıştır ve örneğin, bay Krupp'un ya da bay Stumm'un[14] fabrikalarında olduğu gibi bir günde gerçekleştirilebilir. Ve bu tarım kooperatifleri örneği, hâlâ dikkafalılık eden son küçük toprak sahibi köylülere ve hattâ belki bazı büyük köylülere, bir büyük kooperatif işletmesinin ne kadar çok yararı olduğunu gösterecektir.

Dolayısıyla bu durumda tarım proleterlerine, en az sanayi proleterlerininkiler kadar parlak birkaç perspektif gösterebiliriz. Ve bununla, Prusya'da Elbe'nin doğusundaki tarım işçilerini kazanmak sadece bir zaman ve çok kısa bir zaman sorunudur. Ama eğer bunları da bizimkilere katarsak, bütün Almanya yepyeni bir rüzgârın soluğunu hissedecektir. Prusya'da Elbe'nin doğusundaki tarım işçilerinin fiili yarı-serflikleri, Prusya'daki toprak soyluluğu egemenliği ve dolayısıyla, Almanya'da özgül Prusya hegemonyasının ana temelidir. Yoksullaşmış, gitgide borçlar içinde kaybolan, devletin ya da özel kişilerin sırtından yaşayan bu toprak soyluları, gitgide, bütün güçleriyle egemenliklerine sarılmaya çalışırlar; bürokrasinin ve subaylar topluluğunun kesinlikle Prusyalı niteliğini yaratmış olan ve koruyanlar bunlardır; kibir-

14 F.A. Krupp (1854-1902) : Almanya'nın ünlü çelik ve silâh sanayiinin kurucusu ve sahibi.

K. Stumm (1836-1901) : Tutuculuğu ve işçi sınıfı düşmanlığıyla ünlü bir Alman sanayicl.

/eri, darkafalılıkları, gururlarıyla Germen-Prusya İmparatorluğu'na[15] karşı —bunun şu sırada, Alman birliğinin tek muhtemel biçimi olduğu kabul edilse de— bu nefreti yaratmış ve yine de oldukça muzaffer olan bu ülke için yabancı ülkelerin saygısını kazanmayı başaramamışlardır. Bu toprak soylularının iktidarı, eski Prusya'nın yedi eyaletinden oluşan alanda —yani bütün imparatorluğun yaklaşık üçte biri—, burada siyasal ve toplumsal iktidarı sağlayan büyük toprak mülkiyetini ve sadece büyük toprak mülkiyetini değil, örneğin şeker pancarı ve likör fabrikaları gibi bu alanın en önemli sanayilerini de ellerinde tutmaları olgusuna dayanmaktadır. Ne Almanya'nın geri kalan bölümündeki büyük toprak sahipleri ne de büyük sanayiciler böylesine elverişli bir duruma sahiptirler; bir bütün oluşturan bir krallık ne birincilerde ne de ikincilerde vardır. Büyük alanlara dağılmışlardır ve kendilerini çevreleyen toplumsal unsurlarla, siyasal ve iktisadi hegemonya kavgası yapmaktadırlar. Ama Prusyalı toprak soylularının bu egemenlik durumu gitgide ekonomik temelini yitirmektedir. Borçlanma ve yoksullaşma sürekli olarak ve devletin bütün yardımına rağmen (ve Frédéric II'den bu yana, bu yardım toprak soylularının her bütçesinin az çok düzenli bir bölümünü oluşturmaktadır) yaygınlaşmaktadır; sadece yasa ve görenek tarafından cezalandırılmış tarım işçilerinin fiili yarı-serfliği ve bunun sınırsız bir sömürü sağlaması, toprak soylularına batmama yeteneklerini kazandırmaktadır. Sosyalist şiarı bu işçiler arasında ekin, onlara cesaret verin, hakları için mücadelede birleştirin ve işte o zaman işi bitmiştir toprak soylularının egemenliğinin. Rus çarlığının bütün Avrupa için olduğu kadar barbar ve fetihçi bir unsuru Almanya için temsil eden büyük gerici iktidar, delinmiş bir sidik torbası gibi patlayacaktır. Prusya'nın «ilk alayları» sosyalist oluyorlar ve bunun sonucu, bağrında bütün bir devrimi taşıyan güçler değişikliğidir. İşte

[15] Engels, Orta Çağ'daki Kutsal Roma-Germen İmparatorluğunu kastetmekte ve Almanya'nın birliğinin, Prusya'nın egemenliği altında gerçekleşmesini vurgulamaktadır.

bu nedenle Elbe'nin doğusundaki Prusya'nın tarım proletaryasının kazanılması, Batı'daki küçük köylülerden ya da Güney'deki orta köylülerden çok daha önemlidir. Bizim belirleyici savaş alanımız burada, Elbe'nin doğusundaki Prusya'dadır ve işte bu yüzden hem hükümet hem de toprak soyluları, buranın girişini ne pahasına olursa olsun, bize kapatmaya çalışacaklardır. Ve eğer, —tehditlerin bize söylediği gibi— Parti'mizin gelişmesini engellemek için yeni şiddet tedbirleri olsaydı, bu özellikle Elbe'nin doğusundaki Prusya'nın tarım proletaryasını propagandamızdan korumak için yapılırdı. Ama biz buna aldırmıyoruz, her şeye rağmen onları kazanacağız.

15-22 Kasım 1894'te yazılmış
ve ilk olarak **Neue Zeit** dergisinin
10. sayısında (1894-1895) yayımlanmıştır.

ALBE, Fernand Alvarez de Tolède, dük (1507-1582): Philippe II döneminde İspanyol generali. Hollanda'ya genel komutan olarak atandı, devrimi ezdi (1566-1568). — 112.

ALBERT III (1443-1500): 1460-1500 arasında Saksonya dükü. Hollanda'da (1491-1492) ve Frizonya'da (1497) köylülerin ayaklanmasını bastırmakla görevli birliklere komuta etti. — 90.

ANTOİNE (1489-1544): 1508-1544 arasında Lorraine dükü. Reform düşmanı, Alsace'daki köylü isyanlarını Saverne ve Scherwiller'de ezdi. — 148, 150.

ARNAUD DE BRESCİA (yaklaşık 1100-1155): İtalyan kentlerinin cumhuriyetçi hareketinin başına geçen İtalyan reformcu. 1145-1155 arasında, Roma Cumhuriyeti'nin başında, Papa'ya karşı mücadele durumundaydı. 1155'de mezhep sapkını olarak öldürüldü. — 62, 64.

AYLVA, Syaard: 1497'deki Frizonya ayaklanmasının önderi. — 90.

BACH, Walter: Almanya'nın güneyindeki köylüler ayaklanmasına katılan meslekten asker; Allgäu Çetesi'nin önderlerinden biri oldu, ama arkadaşlarına ihanet etti ve İsviçre'ye kaçtı. — 138, 141.

BAKUNİN, Mihail (1814-1876): Batı Avrupa'ya göç eden Rus devrimci; Almanya'daki 1848 devrimine katıldı, anarşizmin en büyük düşünürü oldu. Marksizm'in düşmanı olarak, 1869'da Enternasyonal'e girdi, Marx'a karşı eylemlere girişti ve 1872'de, La Haye kongresinde ihraç edildi. — 39.

BALL, John: Toplumsal eşitliği va'zeden İngiliz köy rahibi. Emekçilerin ayaklanmasında fiilen yer aldı ve bu ayaklanmanın ezilmesinden sonra, 1381'de öldürüldü. — 62, 65.

BAMBERG PİSKOPOSU: Bakınız Weigand.

BANTELHANS (Bantel, Hans): Dettingenli burjuva; «Yoksul Conrad» ve Yukarı-Suab'da 1514'teki köylü ayaklanmasının önder-

lerinden biri. — 98.

BARNABAS: Türklere karşı haçlı seferi için vaiz veren Macar rahip; 1514'teki köylü ayaklanmasının önderlerinden biri oldu. — 100.

BERLİCHİNGEN, Götz von, şövalye (1480-1562): demir elli şövalye adıyla tanınır; kişisel nedenlerle Odenwald'da ayaklanan köylülere katıldı, son anda ihanet etti. — 120, 121, 123, 132, 133.

BERLİN, Hans: Heilbronn belediye danışmanı, kenti ele geçirmiş olan isyancı köylülere ılımlı bir program kabul ettirmeye çalıştı. İsyancıların arkasından, patricier adına, kentin teslimi için Waldburg yargıcıyla görüşmeler yaptı. — 122, 131.

BÖHEİM, Hans (Kavalcı Jean): Nicklashausen'de çoban ve halk vaizi. Wurzbourg piskoposluğunda köylü hareketini yönetti ve 1476'da yakıldı. — 86, 88, 89.

BREİTENSTEİN, Sébestian von: Kemten rahip prensi.— 115, 155.

CASİMİR (1481 — 1527) : 1519 — 1527 yıllarında Brandebourg — Ansbach — Bayreuth margravi. Hohenzollern'lerin Frankonya kolunun temsilcisi, Ansbach ve Rothenbourg ayaklanmalarını büyük kan dökerek ezdi. — 134, 136.

CLÉMENT VII (1478 - 1534) : 1523'ten sonra Papa. — 95, 157.

CONRAD III de Thuringe (yaklaşık 1466 - 1540) : 1519 - 1540 yıllarında Wurzbourg rahip prensi : Frankonya'da ayaklanan köylülere karşı kanlı bir baskı uyguladı. — 122, 136.

DİETRİCHSTEİN, Sigmund, 1515'den sonra baron (1484 - 1540) : Stirya, Karintiya ve Yukarı - Avusturya imparatorluk birliklerinin komutanı, 1515 - 1516 köylü ayaklanmasını bastırdı ve daha sonra 1525'te isyancı çetelerle savaştı. — 151, 152.

DOZSA, Georg (yaklaşık 1474 - 1514) : Transilvanya küçük soyluluğunun üyesi. Köylü ayaklanmasının başına geçti ve korkunç işkencelere uğradı. — 100, 101.

DOZSA, Gregor: yukarda sözü geçen kişinin kardeşi, onunla aynı sonu paylaştı. — 101.

EİSENHUT, Anton: Eppingen (Palatinat) köylü ayaklanmasının başına geçen rahip. — 129.

EİTEL, Hans: Bermatinganlı köylü, 1525'te Göl çetesine komuta etti ve yargıçla Weingarten anlaşmasını imzaladı. — 115.

FERDİNAND I. (1503 - 1564) : Avusturya arşidükü ve Wurtemberg ve Teck dükü. 1556'dan itibaren imparator. — 112, 113, 138, 140, 151, 153.

FEUERBACHER, Matern: Bottwar (Wertemberg) da belediye meclisi üyesi ve burjuva muhalefetin lideri. 1525'te büyük Hıristi-

yan çetesinin önderi oldu, yenilgiden sonra İsviçre'ye kaçtı. — 124, 125, 129.

FORNER, Anton : Nördlingen (Frankonya) belediye başkanı. 1525'te ayaklanan köylülere katıldı. — 119.

FOURIER, Charles (1772 - 1837) : Fransız ütopik sosyalisti. — 39.

FRANÇOİS I (1494 - 1547) : Fransa kralı. — 111.

FREDERİC II (1712 - 1786) : Prusya kralı (1740 - 1786). — 199.

FRUNDSBERG, Georg von (1473 - 1528) : Suab Birliği hizmetindeki Alman paralı askerlerinin önderi; Suab'da ve Salzbourg piskoposluğundaki köylülerin ezilmesine katıldı. — 140, 152.

FULDA rahibi (1525'e doğru). — 145, 155.

GEİSMAİER (ya da GAİSSMAYR) Michael (yaklaşık 1490 - 1527) : Tyrol piskoposunun sekreteri. Tyrol ve Salzbourg piskoposluğundaki köylü ayaklanmalarının önderi. Thomas Münzer taraftarı; bir katil tarafından öldürüldü. — 153, 154.

GERBER, Erasmus: Aşağı - Alsace'da ayaklanan köylülerin önderlerinden biri. Saverne'de yakalandı ve 1525'te asıldı. — 148.

GERBER, Theus : 1525'te Wurtemberg köylülerine katılan, Stuttgart'lı isyancı plebler çetesinin önderi. Yenilgiden sonra Esslingen'e kaçtı. — 125, 129.

GEYER, Florian, von Geiesberg : 1525'te ayaklanan köylülerin yanında savaşan şövalye; kara çetenin önderi, 1525'te öldü. — 120, 121, 122, 132, 134, 135, 136.

GREBEL, Konrad : Zurich'teki anabaptist mezhebin önderi, Münzer yanlısı. — 83.

GREGOR, von Burgbernheim : Ansbach margravlığındaki isyancıların önderi. — 134, 135.

GREİSEL, Florian : Aichstetten'li protestan papaz Suab'daki ayaklanmaya katıldı ve Weingarten anlaşmasından sonra İsviçre'ye sığındı. — 126.

HABERN, Wilhelm: Palatinat seçici prensinin birliklerinin başkomutanı. — 138.

HEGEL, Friedrich (1770 - 1831) : Alman filozofu. — 39, 78.

HELFENSTEİN, Ludwig, kont von (yaklaşık 1498 - 1525) : Weinsberg'in (Wurtemberg) Avusturyalı valisi, isyancı köylüler tarafından öldürüldü. — 120, 122.

HİPLER, Wendel : soylu, Hohenlohe kontlarının eski şansölyesi, Odenwald'daki isyancı köylülerin önderi. Heilbronn programının yazımını yönetti. Yenilgiden sonra kaçmayı başardı, ama yakalandı ve zindanda öldü. — 119, 120, 122, 130, 131, 132.

HOHENLOHE, Alfred ve Léopold, ikisi de kont. — 119, 120.

HOSSZU, Anton : 1514'deki Macar köylüleri ayaklanmasının önderlerinden biri. — 102.

HUBMAIER (Hubmayer), Balthasar (yaklaşık 1480 - 1528) : Karaorman'daki Waldshut manastırının rahibi. Münzer'in çömezi, yakılarak öldürüldü. — 83, 110.
HUSS Jan (yaklaşık 1369 - 1415) : Prag üniversitesinde profesör ; Çek reform hareketinin önderi, mezhep sapkını olarak yakıldı. — 64, 86.
HUTTEN, Ulrich von (1488 - 1523): Alman hümanisti, İmparatorluk şövalyesi. 1522 soyluluk ayaklanmasının kuramcısı, — 106, 107, 108, 109.

JACQUES : Pikardiya'daki köylü ayaklanmasının önderlerinden biri. Macaristan'da doğduğu sanılıyor. — 62.
JOACHİM DE FLORE (Kalabriyalı) (yaklaşık 1132 - 1202) : Orta Çağ İtalyan mistiği ; öğretileri Kilise tarafından mahkûm edildi. — 74.
JOSS Fritz, d'Untergrombach (ölümü 1517'ye doğru ?) : Karaorman'da Bundschuh'u yeniden örgütledi. — 94, 97, 103.

LAMPARTER, Gregor (1463-1523): danışman, sonra dük Ulrich de Wurtemberg'in şansölyesi. — 99.
LANG Matthäus (yaklaşık 1468 - 1540) : Salzbourg başpiskoposu, sonra kardinal; Reform yanlılarını kovuşturdu ve 1525 - 1526'da ayaklanan köylüleri ve kentlileri ezdi. — 150, 151, 153.
LORCHER : Dük Ulrich de Wurtemberg'in danışmanı. — 99.
LOUİS XI (1425 - 1483) : 1461'den sonra Fransa kralı. — 107, 175.
LUTHER, Martin (1483 - 1546). — 60, 67, 68, 70 - 74 76, 79, 80, 84, 87, 104, 105, 110, 161, 162, 163.

MANTEL, Johann (yaklaşık 1468 - 1530) : dinbilimci, Stuttgart'ta vaiz, Münzer'in çömezi. — 83.
MARX, Karl (1818 - 1883). — 21, 198.
MAXİMİLİEN İ (1459-1519) : 1493'den sonra Almanya imparatoru. — 93, 102.
MELANCHTON, Philipp (1497 - 1560) : Alman dinbilimci, Luther'in en yakın çalışma arkadaşı. — 81.
MENZİNGEN, Stephan von : Rothenbourg ayaklanmasını yöneten soylu, 1525'te öldürüldü. — 119, 136, 138.
MESZAROS, Laurentius : Szeged'de rahip; 1514 ayaklanmasının önderlerinden biri. — 100, 102.
METZLER, Georg : Ballenberg'de hancı; Odenwald'daki ayaklanmanın önderlerinden biri. — 119, 121, 129, 133.
MÜLLER, Hans, de Bulgenbach : Karaorman'daki köylü önderlerinden biri. 1525'te öldürüldü. — 110, 111, 114, 138, 139.
MÜNZER, Thomas (yaklaşık 1490 - 1525) : dinbilimci, önce Luther yanlısı, sonra özgürlük kavramını devlet ve topluma da yaydı. Frankenhausen savaşından sonra öldürüldü. — 22, 57,

62, 66, 67, 72, 74, 76 - 78, 79 - 84, 93, 105, 110, 114, 130, 131, 142, 144 - 147, 151, 161.

PFEIFER, Heinrich (1525'te öldürüldü) : Münzer'in çömezi ve halk vaizi; Mulhausen'deki kent ayaklanmasını yönetti. — 147.

PHİLİPPE I (1497 - 1533) : Baden margravi, ayaklanan köylülerin ezilmesine katıldı. — 100.

PHİLİPPE I (Cömert Philippe) (1504 - 1567) : Hesse sınır prensi, soyluluğun ayaklanmasını bastırdı (1522 - 1523) ve Thüringe'deki ayaklanmış köylülerin ezilmesine yardım etti. — 145, 147, 155.

PRASSLER, Kaspar : 1525'te Salzbourg piskoposluğunda ayaklanan madenci ve köylülerin önderi. — 151.

PREGİZER, Kaspar : Schorndorf'da (Wurtemberg) bıçakçı, «Yoksul Conrad»ın örgütleyicilerinden biri. 1514 ayaklanmasına katıldı ve Hollanda'ya kaçmayı başardı. — 97, 98.

RABMANN, Franz : Griessen'de vaiz, Münzer'in çömezi; Karaorman ve Klettgau'daki ayaklanmalara katıldı; 1525'te yakalandı ve öldürüldü. — 83.

ROHRBACH, Jäcklein : 1525'te Frankonya'daki köylü ayaklanmasının önderlerinden biri, özellikle soylulara karşı sert tutumlu ; Waldburg yargıcının emriyle, işkenceyle öldürülmüştür. — 120, 121, 122 123, 124, 129, 131.

SAİNT - SİMON, Claude - Henri de Rouvroy, kont (1760 - 1825): Fransız ütopik sosyalisti. — 39.

SCHAPPELER, Christoph (1472 - 1551) : din bilimci, Münzer'in çömezi; Memmingen'deki halk hareketinin önderi. — 83, 140.

SCHMİD, Jörg (Knopf de Leubas denir) : Allgäu'da ayaklanan köylülerin önderi, 1525'te öldürüldü. — 141.

SCHMİD, Ulrich : demirci, Baltringen çetesinin önderi. — 115.

SCHNEİDER, Georg: Fransa hizmetindeki paralı askerlerin eski komutanı; 1513'te Bundschuh örgütlenmesine katıldı. — 96.

SCHÖN, Ulrich : Köylüler Savaşı'na katıldı; Leipheim çetesinin önderlerinden biri. 1525'te tutsak edildi ve öldürüldü. — 115, 126.

SİCKİNGEN, Franz von (1481 - 1523) : şövalye, soyluluğun ayaklanmasının askeri ve siyasal önderi. — 70, 106, 108, 109.

SİNGERHANS (Singer, Hans) : «Yoksul Conrad»ın ve 1514'te Yukarı - Suab'daki köylü ayaklanmasının önderlerinden biri. — 98.

SPAT, Dietrich (ölümü 1536) : büyük feodal toprak sahibi; 1525'te yargıcın birliklerinin bir bölümüne komuta etti. — 125, 129, 193.

STOFFEL de Fribourg : Bundschuh'un 1513'teki örgütleyicile-

rinden biri. Gizli örgütün ortaya çıkarılmasından sonra kaçmayı başardı. — 95.

STOLBERG, Bodo, kont (1467 - 1538) : İmparatorluk danışmanı, Magdebourg ve Halberstadt manastırlarının yöneticisi, kardinal Albrecht'in danışmanı. — 74.

STORCH, Nicolas (ölümü 1525) : Zwikkau'lu dokumacı, anabaptist tarikatın önderi; Münzer'in etkisiyle, vaızlarında, feodal senyörlere ve din adamlarına karşı halk ayaklanmasını öğütledi. — 76.

TELEKİ, İstvan : Transilvanya voyvodası, kralın danışmanı, sonra da Macaristan hazinedarı ; 1514'te isyancılar tarafından öldürüldü. — 101.

THUMB, Konrad (1465 - 1525) : dük Ulrich de Wurtemberg'in danışmanı. — 99.

ULRICH von Hutten (1487-1550) : 1498'den sonra Wurtemberg dükü; 1519'da Suab Birliği tarafından kovuldu, 1525 köylü ayaklanmasını kullanarak yeniden iktidarını kurmayı denedi; 1534'te tahtına çıktı. — 98, 114, 116, 138.

WALDBURG, Georg de Truchsess, yargıç (1488 - 1531) : 1525'te ayaklanmış köylülere karşı Suab Birliği'nin askeri komutanı. — 112, 125, 126, 128, 129, 130, 132, 135.

WAT TYLER (1381'de öldürüldü): Ayaklanan İngiliz köylülerinin önderi. — 65.

WEHE, Hans Jakob : Leipheim'da rahip, Münzer yanlısı ; ayaklanmanın yenilgisinden sonra 1525'te öldürüldü. — 83, 115, 120, 126.

WEITMOSER, Erasmus : zanaatkâr; Salzbourg'da ayaklanan madenci ve köylülerin önderi. — 151.

WSELSER : XV. ve XVI. yüzyıllarda Augsbourg'da, Avrupa krallarına borç veren tüccar ve bankerler ailesi. — 113.

WYCLIFFE (Wyclif), John (yaklaşık 1324 - 1384) : İngiliz din-bilimci ve reformcu, lollar'lar hareketinin önderi. Roma'dan bağımsız bir kilisenin kurulması için mücadele etti. — 64, 65.

ZAPOLYA, Janos Johann (1487 - 1540) : askeri önder, 1511'den sonra Transilvanya voyvodası; 1514'te ayaklanan köylülere karşı baskıyı yönetti ; 1526'da Macaristan kralı ilân edildi. — 101, 102.

ZİMMERMANN, Wilhelm (1807 - 1878) : tarihçi, küçük - burjuva demokrat, 1848 devrimine katıldı; Frankfurt meclisinde uç solda yeraldı; 1841 - 1843 arasında **Köylüler Savaşının Genel Tarihi** adlı yapıtını yayımladı. — 22, 23. 80 - 82, 83, 86, 89, 114, 117.

İÇİNDEKİLER

Giriş (Emile Bottigelli) 9
Yazarın önsözü

[1870'teki ikinci basıma önsöz] 21
[1875'teki üçüncü basım için, 1870 önsözüne ek] .. 33

Almanya'da Köylüler Savaşı

I [Almanya'nın ekonomik durumu ve toplumsal yapısı] 46
II [Büyük muhalefet toplulukları ve ideolojileri. Luther ve Münzer] 60
III [1476-1517 arasında Köylüler Savaşı'nın ilk belirtileri] 86
IV [Soyluların başkaldırması] 104
V [Suab ve Frankonya'da Köylüler Savaşı] 110
VI [Thuringe, Alsace ve Avusturya'da Köylüler Savaşı] 142
VII [Köylüler Savaşı'nın sonuçları] 154

Ekler

I [Makaleden parça] 161
II «Köylüler Savaşı» için notlar 163
III Feodalitenin gerilemesi ve burjuvazinin ilerlemesi 165
IV Fransa'da ve Almanya'da köylü sorunu 176

Adlar dizini 201

PAYEL YAYINEVİ — Nuruosmaniye Cad.
Atasaray No. 405 — Cağaloğlu

P.K. 889 — İSTANBUL

Tel.: 28 44 09

İlk kez 1850 yılında yayımlanan **Köylüler Savaşı** Marksizm'in köylü sorununu ele alan ilk ve en başarılı örneklerinden biridir. Engels, XVI. yüzyılda Almanya'daki köylü ayaklanmalarını, kapitalizmin gelişme koşulları içinde irdeleyen bu yapıtına yazdığı önsözde, proletarya ile köylülüğün birliğini vurgulamakta, sosyalist hareketin köylülük alanında farklılaşmış bir tutum izlemesi gerektiğini ve proletaryanın hangi köylü tabakalarıyla ittifak yapabileceğini göstermektedir. Engels, **Köylüler Savaşı**'nın üçüncü basımı için 1874'te yazdığı önsözde ise, işçi sınıfı ve partisinin mücadelesinin niteliği, görevleri ve biçimleri üzerine önemli kuramsal belirlemeler getirmiştir.

Köylüler Savaşı'nda Engels, gerçek tarihsel olaylardan yola çıkarak, tarihin marksist kavranışının bu olayların gelişimini açıkladığını, bunlara, yorumlarını ve incelemelerini yenileyen bir bilimsel temel verdiğini kanıtlamıştır. Engels'e göre sosyalizm bir bilim haline geldiğinden, bir bilim olarak ele alınmayı gerekli kılmaktadır.

Kitabın içinde ayrıca üç ekle birlikte yer alan **Fransa'da ve Almanya'da Köylü Sorunu** adlı makalesinde de Engels, köylülüğe ilişkin olarak, işçi sınıfı hareketi içinde beliren yanlış görüşleri eleştirmektedir.

Yapıtın içinde Emile Bottigelli'nin önsözü ile birlikte konuyla ilgili dokuz resim yer almaktadır.

510 Lira